(\

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Gheorghe Gladchi
Conferenfiar universitar,
doctor în drept

CRIMINOLOGIE GENERALĂ

Manual **pentru Facultățile de Drept**

*

MUSEUM

Această lucrare a fost publicată cu sprijinul Fundaţiei Soros Moldova şi al Institutului pentru Politici Legislative şi Constituţionale (COLPI), Budapesta

) Museum, 2001
> **Gheorghe Gladchi**
i Coperta: A. **Gamarţ**

Redactor: **Lora Bucătaru**
Machetare: **Victor Luca**

ISBN 9975-906-56-7
CZU 343.9(075.8) G61

Combinatul Poligrafic, str. Petru Movilă 25, Chişinău.
Departamentul Activităţi Editoriale, Poligrafie şi Aprovizionare cu Cărţi.
Comanda nr. 11119

Fiului meu

CUVÎNT ÎNAINTE

Criminologia şi-a demonstrat necesitatea şi valoarea ei ştiinţifică, fiind o disciplină teoretică generală despre criminalitate şi avînd în acelaşi timp o importanţă practică nemijlocită. în prezent nu este posibilă o organizare eficientă a combaterii criminalităţii rară utilizarea cunoştinţelor criminologice. Cunoştinţele respective sunt necesare de asemenea la dirijarea proceselor sociale, în activitatea de elaborare şi aplicare a legilor şi altor acte normative.

Manualul universitar "Criminologie generală" elucidează esenţa criminalităţii ca fenomen social, cauzele şi condiţiile acesteia, mecanismul comportamentului infracţional individual, personalitatea infractorului, victima infracţiunii. Sunt descrise şi apreciate teoriile etiologiei crimei şi criminalităţii, în mod special sunt tratate problemele metodologice privind obiectul şi domeniul de studiu al criminologiei, precum şi elaborarea, organizarea şi realizarea cercetărilor criminologice. în lucrare sunt reflectate etapele dezvoltării criminologiei ca ştiinţă, inclusiv particularităţile acesteia în Republica Moldova.

Manualul acordă o atenţie deosebită problemelor de microcriminologie şi anume cauzelor şi condiţiilor infracţiunii concrete, mecanismului comportamentului infracţional individual, personalităţii infractorului şi victimei infracţiunii. în prezentul manual, spre deosebire de alte lucrări ştiinţifico-didactice similare, este abordată mai aprofundat şi multilateral problematica victimologiei criminale ca ramură ştiinţifică a sistemului criminologiei.

în lucrare accentul se pune nu pe informarea cititorilor privind criminalitatea sau cauzele şi condiţiile fenomenului antisocial, ci pe pregătirea acestora de a efectua de sine stătător cercetări criminologice, de a descoperi legităţile comiterii infracţiunilor concrete, ale tipurilor infracţionale şi criminalităţii în ansamblu, de a stabili determinantele criminologice ale fenomenului studiat, precum şi de a organiza prevenirea şi combaterea criminalităţii în anumite condiţii de spaţiu şi timp.

Conţinutul manualului este redat în contextul legislaţiei penale naţionale şi în baza practicii judiciare din Republica Moldova. Sunt utilizate rezultatele cercetărilor ştiinţifice realizate în ţara noastră, în special cele efectuate de autor, precum şi datele statisticii penale naţionale pentru perioada anilor 1980-2000. Manualul sintetizează viziunile şcolilor de criminologie occidentale şi rusă, precum şi tradiţiile ştiinţifice naţionale, se bazează pe analiza particularităţilor criminalităţii, cauzalităţii şi organizării combaterii acesteia în ţara noastră.

Cartea va fi utilă pentru studenţii, doctoranzii şi profesorii facultăţilor de drept, pentru specialiştii din domeniul criminologiei, sociologiei şi psihologiei criminale, precum şi pentru lucrătorii din domeniul apărării societăţii contra criminalităţii.

AUTORUL

To my son

PREFACE

Criminology has already demonstrated its value and necessity being a general theoretical discipline about criminality and at the same time having a direct practicai importance. Today it is impossible to start an efficient fight against crime without utilization of criminological experience. This experience is also valuable in conducting of social processes and in activity of elaboration and enforcement of laws and other legal acts.

University manual "General Criminology" throws light on the essence of criminality as a social phenomen, its causes and conditions, "mechanism" of an individual criminal behavior, criminal offender's personality, victim of crime. Theories of etymology of crime and criminality are also put under description and analysis. Special attention is paid to methodological problems of criminological object and domain of study as well as to elaboration, organization and realization of criminological investigations. The work also reflects the stages of development of criminological science, including its specifics in the Republic of Moldova.

The manual puts accent on microcriminological problem, especially on causes and conditions of a crime, "mechanism" of anindividual criminal behavior, criminal offender's personality and victim of crime. This manual differs from other similar scientific and didactic works by the fact that it examines more profoundly and versatily the problems of criminal victimology as a part of criminological system.

The goal of this work is not only to informate about criminality or causes and conditions of antisocial conduct, but also to guide a reader to an independent criminological research - discovery of laws of a specific criminal behaviour, types of such a behavior, of criminality in general; finding determinants of this phenomenon as well as organizing prevention and fight against crime in specific conditions of territory and period of time.

The content of the manual is given in the context of the național criminal legislation and judiciary practice in the Republic of Moldova. The resaults of moldovan scientific investigations are also used, especially the ones, made by the author, including the național criminal statistic data for period from 1980 untiil 2000. The manual synthesizes the viewpoints of russian and european criminologie schools, as well as the național scientific tradition; it is based on analysis of specifics of criminality, its causality and organization of fight against it in our country.

The book is useful for students, professors from law faculties, specialists in Criminology, Sociology or Criminal Psychology as well as for persons who are engaged in the activity of defending society against crime.

THE AUTHOR

CAPITOLUL I

PROBLEME PRIVIND OBIECTUL ŞI DOMENIUL DE CERCETARE AL CRIMINOLOGIEI

1.1. Preliminarii

Etimologic, criminologia ca termen derivă din latinescul "crimen" - „crimă" şi grecescul "logos" - tradus prin „cuvînt, idee, ştiinţă". In acest sens, criminologia ar fi ştiinţa care studiază crima, ceea ce nu corespunde conţinutului ei real, care este mult mai complicat şi complex. Ştiinţa criminologiei cercetează nu numai legităţile anumitor infracţiuni, ale comportamentului infracţional individual, dar şi ale criminalităţii ca fenomen social de masă deosebit de complicat.

Denumirea criminologiei este frecvent legată de numele juristului italian Raffaele Garofalo, autor al faimoasei lucrări "Criminologia" (1885), crearea cuvîntului ca atare fiind atribuită antropologului francez Paul Topinard care 1-a folosit pentru prima dată în anul 1879. Apariţia criminologiei ca ştiinţă este legată însă de publicarea în 1876 a monografiei medicului legist şi antropologului italian Cesare Lombroso "Omul delincvent".

De ce oamenii săvîrşesc infracţiuni? De ce pentru soluţionarea problemelor personale deseori se optează pentru comportamentul infracţional? Ce trebuie de făcut pentru a nu admite aceasta? Aceste întrebări au preocupat gîndirea umană cu mult înainte de secolul al XlX-lea. Primele sugestii referitoare la cauzele criminalităţii şi metodele de combatere a ei au apărut în operele filozofice şi literare ale antichităţii. La aceste întrebări încercau să răspundă filozofii şi scriitorii, sociologii şi medicii, economiştii şi politicienii.

Ştiinţa criminologiei pare astfel să aibă origini tot atît de îndepărtate ca şi celelalte ştiinţe sociale.[1]

De criminalitate şi combaterea ei se ocupă, pe lîngă ştiinţa criminologiei, şi alte ştiinţe speciale, cum sunt: dreptul penal, dreptul procesual penal, dreptul execuţional penal, criminalistica, sociologia criminală, psihologia criminală, statistica juridică etc. Chiar elementele ce formează obiectul criminologiei sunt cercetate nu numai de această ştiinţă. De exemplu, criminalitatea poate fi studiată de sociologi în procesul cercetării deviaţiilor sociale; problema personalităţii infractorului are atît aspect criminologie, cît şi psihologic, criminalistic, operativ de investigaţie şi alte aspecte; problemele prevenirii

Robert Ph., *L'organisation et le developpement actuels de la recherce criminologique en France, II* Revue de droit penal et de criminologie, nr. 10, 1974, p. 899, cit. de Rodica Mihaela Stănoiu, *Criminologie,* Bucureşti, 1997, Ed. Oscar prinţ, Seria Criminologie, p. 5.

criminalității prin aplicarea şi executarea pedepsei sunt soluționate de dreptul execuțional penal etc. De aceea, criminologii, pe parcursul întregului proces de dezvoltare a ştiinței lor, inclusiv pînă nu demult, au fost nevoiți permanent să dovedească, în discuțiile cu reprezentanții dreptului penal, cu sociologii şi alți specialişti, valoarea, necesitatea şi autonomia criminologiei ca ramură ştiințifică care are nevoie de specialişti-profesionişti.

în contextul celor menționate este deosebit de important să fie evidențiate particularitățile specifice ale ştiinței criminologiei, adică faptul: prin ce se deosebeşte abordarea criminologică a crimei, criminalului şi criminalității de tratarea acestora de către ştiințele cu care ea contactează. Astfel, criminologia studiază criminalitatea şi fenomenele ce o determină ca o **realitate socio-juridică. Deci ea recunoaşte că infracțiunea şi criminalitatea "există real" şi ca urmare studiază realitatea obiectivă,** dar nu construcțiile juridice de tipul componenței de infracțiune. Pentru criminologie este caracteristică abordarea sociologică a criminalității, spre deosebire de ştiința dreptului penal, care îşi concentrează atenția asupra analizei normelor juridice şi prevederilor dreptului penal referitoare la infracțiuni şi pedepse. în acelaşi timp criminologia ca ştiință socio-juridică nu se abate de la caracteristicile juridice ale criminalității, crimei şi criminalului. în acest sens criminologia se deosebeşte de sociologia criminală, care studiază deviațiile sociale negative. Aşadar, criminologia, cercetînd criminalitatea şi folosind metodele şi teoriile ştiințelor socio-umane adaptate scopurilor ei, pune la dispoziția juriştilor concluzii, propuneri şi recomandări care trebuie permanent utilizate la elaborarea legislației penale şi în practica judiciară. Criminologul trebuie să fie şi jurist şi specialist în domeniul ştiințelor sociale (de exemplu, sociolog, psiholog etc.)[3] Spre deosebire de alte ştiințe, **criminologia studiază criminalitatea în ansamblu,** adică criminalitatea ca fenomen social de masă, ce se află în conexiune cu alte fenomene sociale, are legități specifice ale apariției, existenței şi dezvoltării şi necesită măsuri diverse şi specifice de combatere.

Specificul cercetării criminologice constă de asemenea în faptul că în cadrul ei se pune un accent bine pronunțat pe **explicația cauzală a** fenomenelor **şi proceselor** socio-juridice. Criminologia studiază cauzalitatea criminalității la nivel social general (filozofic), la nivelul grupurilor sociale (sociologic) şi la nivel individual (psihologic).

O altă particularitate importantă a ştiinței criminologiei este determinată de aspectul ei specific referitor la combaterea criminalității, şi anume prin

XaHC-IOpreH KepHep (cocTaBHTejib) *KpuMUHonozux,* GnOBapb-cnpaBOHHHK, Отв. pea. nep. Ha pyccKHfi MMK - flojrroBa A.H., MocKBa, HOPMA, 1998, p. 124.

[3] LLlHattiiep F.H., *KpuMimojiozuH,* MocKBa, H3«.rpynna tlporpecc «VHHBEPC», 1994, p. 9.

prevenirea acestui fenomen social negativ^ Teoria generală, concepția prevenirii criminalității este, ca și cauzalitatea, o prerogativă a criminologiei. Criminologia, spre deosebire de științele juridice, participă la elaborarea nu numai a măsurilor juridice de prevenire a criminalității, dar și a altor măsuri cum sunt: social-economice, cultural-educative, etc.

Criminologia, fiind o știință interdisciplinară și având un obiect de studiu complex, este înzestrată cu un **instrumentar metodologic de asemenea complex și totodată original,** împrumutat din toate științele cu care contactează și adaptat la scopurile ei. Aceasta îi permite cercetarea fenomenului criminalității în toată complexitatea lui bio-psiho-socială.

Viitorul jurist, studiind dreptul penal, dreptul procesual penal, dreptul execuțional penal, criminalistica, se pregătește pentru a reacționa în mod corect, în conformitate cu legea, la infracțiunile săvîrșite, a le descoperi și curma, a demasca infractorii și a asigura aplicarea față de persoanele vinovate a măsurilor de pedeapsă prevăzute de lege. Dar lupta cu criminalitatea nu se reduce numai la aceasta, ea include de asemenea analiza și aprecierea situației în întregime, elaborarea programelor de combatere a infracționalismului, prevenirea infracțiunilor prin înlăturarea cauzelor și condițiilor lor etc. Combaterea criminalității numai prin pornirea, cercetarea, examinarea judiciară a anumitor procese penale și tragerea la răspundere penală a anumitor persoane vinovate poate fi echivalată cu încercarea de a cîștiga războiul numai cu ajutorul lunetiștilor[4].

Criminologia este o știință autonomă interdisciplinară, bine structurată și consolidată, care are istoria sa, metode originale de cercetare, institute, laboratoare și organizații în toate statele lumii. Tratatele, monografiile, manualele de criminologie apărute aproape în toate țările, școlile științifice și catedrele de criminologie, predarea disciplinei respective în colegii și universități dovedesc interesul și importanța criminologiei în sistemul științelor sociale și juridice contemporane.

Sarcina principală a criminologiei este dobîndirea cunoștințelor autentice despre tot ce constituie obiectul ei de studiu. Această știință relevă și fixează anumite fapte ale realității obiective, reflectă trăsăturile și caracteristicile lor, prezentând o **descriere științifică a lor.** Apoi, în baza datelor empirice și a teoriei sale bine întemeiate, criminologia, relevînd esența subiectelor cercetate, în special stabilind legitățile criminalității, cauzele și condițiile ei, particularitățile formării personalității infractorului și funcționării sistemului de prevenire a infracțiunilor, le acordă o **explicare științifică.** Cercetînd tendințele și perspectivele evoluării fenomenelor și proceselor criminologice, această știință **prognozează** starea lor ulterioară.

KpiiMUHO.iozun. yneSHHK anii K>pHflnwecKHx By30B. rioji o6mefi *pen.* flojiroBOH A.H., MocKBa, H3J1. Tpynna HHOPAM-HOPMA, 1997, p. 5.

Aşadar, criminologiei îi revine misiunea de a cerceta şi cunoaşte în mod ştiinţific fenomenul criminalităţii - condiţie deosebit de necesară pentru combaterea lui raţională şi eficientă.

1.2. Obiectul de studiu al criminologiei

Criteriul principal de delimitare **a** criminologiei de alte ştiinţe îl reprezintă obiectul ei de studiu. Dezvoltarea criminologiei ca ştiinţă a fost marcată de diverse momente, deseori controversate, cu privire la obiectul de studiu. La diferite etape ale evoluţiei ştiinţei, pe măsura acumulării treptate **a** cunoştinţelor criminologice, permanent erau precizate conţinutul şi limitele obiectului. Discuţiile referitoare la obiectul de studiu, locul criminologiei în sistemul de ştiinţe, funcţiile, metodele şi sistemul criminologiei continuă şi în prezent.

Formarea obiectului criminologiei reprezintă un proces îndelungat şi complicat, determinat de dezvoltarea temporară a criminologiei în cadrul altor domenii ştiinţifice, ceea ce a dus la o dominare a sistemului conceptual propriu acelor discipline la cercetarea problemelor criminalului, crimei şi criminalităţii. Consecinţa cea mai directă a fost fragmentarea obiectului de cercetare. Fragmentarea obiectului a fost determinată şi de sistemul monocauzal care domina în ştiinţă la etapa iniţială de dezvoltare a criminologiei ştiinţifice. In general, pot fi evidenţiate două etape ale procesului de formare a obiectului criminologiei - **obiectul fragmentat şi obiectul unificat.**

La etapa iniţială de dezvoltare a ştiinţei criminologiei au fost studiate separat doar anumite aspecte şi laturi ale fenomenului infracţional cum sunt: **fapta antisocială, criminalul şi aspectul statistic al fenomenului social al criminalităţii.** Este important de menţionat că în această perioadă nu exista o unitate de păreri între savanţii care cercetau criminalitatea de pe poziţiile unor discipline diferite. Astfel, reprezentanţii şcolii clasice (secolul al XVIII-lea) şi-au concentrat atenţia asupra **faptei penale.** Atunci încă nu se punea problema delimitării criminologiei de dreptul penal, astfel încît conceptul de infracţiune este în egală măsură utilizat şi în criminologie. Ulterior în cadrul orientării sociologice din criminologie, faptei infracţionale i se conferă o accepţiune care depăşeşte sfera normativului juridic.

Cercetările criminologice ale şcolii pozitiviste (sfîrşitul secolului al al XlX-lea şi începutul secolului al XX-lea) erau orientate spre **personalitatea infractorului.** Criminalul era studiat de antropologi, medici, psihologi. Focalizarea studiului ştiinţific asupra infractorului o întîlnim însă şi ulterior,

în cadrul acelor poziții teoretice ce conferă eficiența cauzală exclusivă sau prioritară factorilor ce se studiază la nivelul personalității individului.[5]

Fenomenul social al criminalității era studiat inițial doar prin intermediul unor parametri cantitativi, stabilindu-se totodată gradul de corelare a lui cu alte fenomene şi procese sociale. Ulterior, această orientare s-a concretizat în diverse teorii sociologice, printre care teoriile patologiei sociale, ale dezorganizării sociale, ale conflictului de cultură etc.

Numai pe măsura aprofundării cercetărilor fenomenului social al criminalității devine evident că nu poate fi separată personalitatea de faptă şi doar criminologia, spre deosebire de celelalte ştiințe, poate cuprinde problema criminalității în întregime.

Prima încercare de a unifica obiectul criminologiei a fost întreprinsă încă la sfirşitul secolului al XlX-lea de către juristul şi sociologul italian **Enrico Ferri** care a **elaborat teoria multifactorială a criminalității,** "încălcînd" totodată tradițiile monocauzale din ştiință. Conform teoriei respective obiect al criminologiei este ansamblul factorilor exogeni şi endogeni care determină criminalitatea. Astfel, autorul deosebeşte **factorii antropologici (endogeni), factorii fizici sau cosmotelurici şi factorii mediului social.**

Unificarea obiectului criminologiei - fără un succes deplin - a fost realizată în perioada postbelică, în special în deceniile 6 şi 7 ale secolului al XX-lea. Eforturi de sinteză au fost întreprinse în lucrările francezilor J. Pinatel, J. Leaute, germanului H. Mannheim, canadianului D. Szabo etc, care încercau o unificare în cadrul obiectului criminologiei a problematicii referitoare la crimă, criminal şi criminalitate. Crimincjogu].Jfrancez__J. Pinatel ccmc#pe-obiec1idiie_sJudmju^jmj^^

cej^£rimei—-eare-s«-e€«pă-de-sr^
celjdcriminaJuhH^r^arejițu^ jcare^ujnfluențat
formareaşijlezyolțarejrje^rsojQarMțiLafie^ia;

ceL^xrimin_ajită|ii- care studiază ansamblul de acte criminale care se producpe_un_anumit teritoriu, într-o perioadă djțeiminatăjdeJJrrjp. în ultimele trei decenii evoluția modelelor teoretice în domeniul criminologiei a determinat noi discuții în legătură cu obiectul de cercetare al acestei ştiințe. Reprezentanții "criminologiei reacției sociale" propun modalități noi de abordare a obiectului de studiu, centrul de greutate al cercetării criminolo-gice deplasîndu-se de la problematica comportamentului delicvent şi a "trece-

Rodica Mihaela Stănoiu, op. cit, p.16.

J. Pinatel, în P. Bouzat et .1. Pinatel, *Trăite de droit penal et de criminologie,* Tom III, *Criminologie,* Paris, Ed. Dalloz, 1963, p. 38-52; J. Pinatel, *La societe criminogene,* Paris, Ed. Calmann-Levy, 1971, cit. de Gh. Nistoreanu, C. Păun, *Criminologie,* Ed. Didactică şi pedagogică, R.A., Bucureşti, 1995, p. 36.

rii la act" către descifrarea proceselor de interacţiune prin care anumite comportamente sunt etichetate drept "criminale" şi examinarea formelor de reacţie socială formale sau neformale. Partizanii acestei orientări propun "o nouă criminologie" pe care o denumesc "crimmologia reacţiei sociale", diferită de "criminologia tradiţională" (clasică şi pozitivistă) atît prin obiectul de studiu, cît şi prin modelele utilizate, dar mai ales prin finalitate.[7] Conform altor opinii[8], nu ar fi vorba de o ruptură epistemologică între criminologia tradiţională şi noua criminologie ci, mai degrabă, de o lărgire a orizontului de cercetare, criminologia concentrîndu-şi atenţia astăzi asupra a două problematici majore: "trecerea la act" şi "reacţia socială". Aşadar, dezvoltarea orientării respective a adus o anumită contribuţie la completarea obiectului de studiu al criminologiei cu un element nou - **reacţia socială faţă de criminalitate.**

*Aoh}^v^s-^l^ÂjMŞi^^jy^jm±SKh[hiâs^P^ţ^* obiectului si!k_ **tetic** al criminologieL_Astfel, criminologul MarfmKillas_consideră că obiectuTIşJiira^i_OTm^logie^i îl constituie crima, criminalul şi reacţia socială fatăjd^jadniă-şi-iaţă_de,^nrmj]ial_. Autorii_români_RodjcajVlihaela Stănoiu, GheorgheJstisJgrejmiijJIJoj^^ un obiect de cercetare mai complex_ £a£e_indu_de^xudmiflaliiaieaja^ **infracţiunea, infractorul, victima şi reacţia socială împotriva criniinali-***I^^^Z3^e^îonMr^S~c^n^Ttm^iur^[espTe* victima infracţiunii, cu mici excepţii, nu este elaborat în manualele şi tratatele de criminologie românească. Totodată, în opinia noastră, nu este evidenţiat şi analizat profund un component esenţial al obiectului de studiu cum sunt cauzele şi condiţiile criminalităţii. Considerăm necesară evidenţierea determinantelor criminologice ca element de sine stătător în componenţa obiectului de studiu, deoarece procesele care determină criminalitatea în societate sunt deosebit *de* complicate, complexe, au legităţile lor, se manifestă prin diverse mecanisme şi lanţuri cauzale diferenţiat pentru diferite niveluri (comportamentul infracţional individual, tipul infracţional, nivelul social general). Din acest punct de vedere nu poate fi acceptată următoarea poziţie: "Deşi "paradigma etiologică" a fost vehiculată intens ca fiind parte integrantă a obiectului criminologiei, trebuie evitată includerea sa ca entitate de sine stătătoare, întrucît studierea fenomenului infracţional, pe de o parte, şi a infracţiunii, pe de altă parte, presupune şi analiza cauzelor care le determină şi a condiţiilor

J.Laplante, *Crime et traitement, introduction critique a la criminologie,* Ed. Boreal, Montreal, 1985, cit. de Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit,* p. 19.

Ph. Robert, CI. Faugeron, *L'image de lajustice criminelle dans la societe, II* Revue de droit penal et de criminologie, nr.7, 1973, p. 665, 666. 9 Martin Killias, *Precis de criminologie,* Berne, Ed. Staempfli and Cie SA, 1991, p. 17.

Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 21-23; Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op. cit,* p. 35; Tudor Amza, *Criminologie,* Bucureşti, LUMINA-LEX, 1998, p.27 etc.

favorizante. De aici concluzia că includerea cauzalității în obiectul criminologiei ar reprezenta o repetare nejustificată"".

în literatura de specialitate rusă obiectul de cercetare al criminologiei include de asemenea cai"eIemenT9ei'^smyitătltoEcauzele^Liauidițiile^imi^nalității[12]^-IJniLautori, includ în obiectul criminologie], de rînd cu componentelejngnționate, şi metodele cercetării crynmojg^ige _^au_consecințe^s^cjaie^Le^nimjialiță tii^[4].

Diversitatea de viziuni referitoare la conținutul şi structura obiectului de studiu al criminologiei a generat variate definiții ale acestuia în literatura de specialitate. în majoritatea definițiilor se indică că obiectul de cercetare al criminologiei este criminalitatea în toată complexitatea ei bio-psiho-socială[15] sau criminalitatea, diversitatea formelor de manifestare a ei şi factorii care nemijlocit o determină[16].

Unii autori sunt de părerea că obiectul criminologiei îl constituie doar crima ca fenomen social considerat drept relație (comportament) socială individuală negativă[17], alții dimpotrivă îi oferă obiectului o accepțiune mai largă ce cuprinde atît criminalitatea penală cît şi deviațiile sociale[18].

Merită atenție opinia conform căreia e necesar să fie deosebite obiectul general şi special al criminologiei[19]. QbiectuLgejiexaJ^e^teJoțaJițateaj^latijlor sociale legate în măsuă^xnaLmare_sau_maLmică cu criminalitatea^cauze]g_şxcondițiile criminalității, prevenirea şi profilaxia ei^

Obie^uLspecial_îl_constituie legile^Jegițățijejrincipiile şijDarticularitătilej^lafiilox^ociale^ce formează obiectul gengralaLcriminologiei.

Considerăm mai utile şi întemeiate metodologic acele concepte care definesc obiectul ca un ansamblu de legități ale proceselor şi fenomenelor

Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op. cit.*, p. 42 P " *KpuMUno.uozuH.YHe6miK.* rio,n *pen.* anafl. B.H.KyflpHBueBa, npotj). B.E. 3iunH0Ba, MocKBa, KDpHCT, 1995, p. 18; *KpuMunojiozuH.* rioa. pea,. H.ct>.Ky3Heu,OBOH и r.M.MmibKOBCKoro, MocKBa, M3a. MocKOBCKoro yHHBepoHxeTa, 1994, p. 6-7; *KpuMiwoJiozua.* yqeGHUK ana KipHaHHecKHX By30B. Floa pea, B.H. EypjiaKOBa, B.n. CajibHHKcma, CB. Cxenamima, CaHKTneTep6ypr, 1999, p. 7-11 etc.

[13] MmuaKOB CM., *KpimuHOnozuH. yueoHUK.* MocKBa, IOpHcnpyaeHUHfl, 2000, p. 11.

[14] *KpuMUHonozux.* yne6Hoe nocoSne. Floa oSmeR pea. B.E. SMHHOBa, MocKBa, H3a. Fpynna HHOPAM-HOPMA, 1997, p.78.

Narcis Giurgiu, *Elemente de criminologie,* Iaşi, Ed. Fundației "Chemarea", 1992, p. 13.

KpnMMHOJiornii: VMe6HHK. riofl pea. anaa. B.H.KyapaBueBa, npcxj). B.E. SMHHOBa, MocKBa. lOpncT, 1996, p. 19.

[17] Bujor V., Bejan O., Ilie S., Casian S., *Elemente de criminologie,* Chişinău, Ştiința, 1997, p. 6.

[18] IUHafiaep T.H., *op. cit.,* p. 13.

[19] HeTBepiiKOB B.C, HeTBepHKOB B.B., *KpuMUHonozun.* YHeSHoe noco6ne, MocKBa, Hcmbifl wpHCT, 1997, p. 4.

studiate de criminologie. în acest context menționăm dfifjmția^ropjLisă_de

Obiectulspecific^l criminologiei reprezintă prin sine legitățile:

criminalității şjjQnn£lar_diyeis£jlejnanilestare a ei;
determjnârii şi cauzalității criminalității;
ej^ujiexiLcrimJnaiaățildiferitelorJnflujnte.,

Analizînd şi estimînd realizările ştiințifice din domeniul criminologiei, viziunile diverse privind problematica ştiinței respective şi specificul abordării ei, cojisidejăm^ă_^iectul_de cercetere al criminologiei mcludg criminalitatțşajcaj£enxini£iij^aj^ji^(^uj^ țăjdijjgej^ojaaJilaJea^jnJjțacJimU^ **împotriva^criminalitățiL__**

1. Criminalitatea este fenomenul social-juridic negativ, care are legitățile sale, se caracterizează prin trăsături cantitative şi calitative, are consecințe dăunătoare pentru societate şi necesită măsuri specifice de influență anticriminală. Este important de menționat că criminalitatea nu este o totalitate întîmplătoare de infracțiuni, dar reprezintă un sistem cu proprietăți şi funcții proprii, distincte calitativ de cele ale elementelor componente. Fenomenul criminalității se află în interconexiune cu alte fenomene sociale, fiind frecvent determinat de acestea.

Aşadar, criminologia propune un model sistematic de analiză a criminalității, stabileşte legitățile interacțiunii şi interdependenței substructurilor (elementelor) ei, precum şi conexiunile acestui fenomen negativ cu societatea.

Criminologia cercetează legitățile de apariție, existență şi evoluție a-fenomenului infracțional în societate, analizează caracteristicile calitative şi parametrii ei cantitativi (nivelul, dinamica, structura etc), trăsăturile interne şi externe ale criminalității.

In calitate de obiect de studiu al criminologiei este **criminalitatea penală^** adică ansamblul faptelor negative interzise (prevăzute) de legea penală, săvîrşite pe un anumit teritoriu într-o perioadă concretă de timp. Deviațiile sociale negative care nu constituie infracțiuni sunt cercetate de criminologie ca determinante criminologice ale anumitor tipuri infracționale şi la elaborarea măsurilor de prevenire a lor. Cercetarea profundă şi multilaterală a acestor fenomene şi a problemelor de combatere a lor nu face parte din obiectul criminologiei. Suntem de acord cu Rodica Mihaela Stănoiu care susține că a include toate faptele de devianță în obiectul criminologiei ar în-

KpuMunojiozim. yneSHHK ara ropmimecKHx By30B. Etoa oSmefi pea. A.H./Iолп-овон, MocKBa, H3fl. TpynnaHHOPAM-HOPMA, 1997, p. 21.

semna a transforma această disciplină într-o ştiinţă generală despre devianţă şi a o suprapune inevitabil altor domenii de cunoaştere.

2. Infracţiunea (crima). Criminologia, spre deosebire de dreptul penal, studiază infracţiunea concretă ca un **comportament uman în dezvoltare,** adică întregul proces al naşterii şi evoluării infracţiunii, în contextul in teracţiunii personalităţii şi mediului, ce se desfăşoară atît în timp cît şi în spaţiu. Conceptul de comportament infracţional este ceva mai larg decît fapta infracţională (acţiunea, inacţiunea) deoarece include şi etapele pre mergătoare ei.

Aşadar, studiul criminologie este orientat spre relevarea şi cercetarea cauzelor şi condiţiilor infracţiunii concrete, a particularităţilor caracteristice făptuitorului ei şi a consecinţelor sociale ale comportamentului infracţional.

9.2. Cauzele şi condiţiile criminalităţii sau determinantele criminologice reprezintă prin sine ansamblul fenomenelor social-negative economice, demografice, ideologice, psihologice, politice, de dirijare şi organizare, care generează şi determină criminalitatea ca pe un efect al lor. Cauzele şi condiţiile criminalităţii, diverse după conţinutul, natura şi mecanismul acţiunii lor, sunt studiate de criminologie la diferite niveluri: cauzele şi condiţiile fenomenului criminalităţii în ansamblu, ale anumitor tipuri infracţionale şi ale infracţiunii concrete.

9.3. Personalitatea infractorului este concepută în criminologie ca sistem de trăsături demografice, psihologice şi sociale ale subiecţilor infracţiunilor. Se acordă o atenţie deosebită problemei raportului dintre biologic şi social în structura personalităţii infractorului. Este cercetat procesul formării denaturate a personalităţii umane ca etapă primară a genezei infracţiunii. Criminologia studiază personalitatea infractorului ca purtătoare a cauzelor subiective ale infracţiunii. Astfel, personalitatea este considerată verigă principală a sistemului "condiţiile mediului social - personalitatea infractorului - infracţiunea." Ştiinţa criminologiei stabileşte care indivizi săvîrşesc mai frecvent infracţiuni şi elaborează diverse clasificări şi tipologii ale infractorilor. Personalitatea infractorului prezintă de asemenea un interes deosebit pentru criminologie ca obiect al profilaxiei.

9.4. Victima infracţiunii. în perioada postbelică şi în special în ultimele trei decenii ale secolului al XX-lea obiectul criminologiei se completează cu un nou element component - **victima infracţiunii.** în sistemul criminologiei apare o nouă ramură ştiinţifică - victimologia criminală, adică ştiinţa despre victimele infracţiunilor, procesele, etiologia şi consecinţele victimizării (transformării persoanei în victimă a infracţiunii).

Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 23.

Cercetările criminologice realizate dovedesc că uneori comportamentul infractorului este determinat de conduita victimei lui, trăsăturile personalității ei, precum şi de relațiile "infractor-victimă" apărute pînă sau în momentul incidentului. Astfel, conform rezultatelor investigațiilor victimologice efectuate în Republica Moldova, 51,9 la sută din victimele omorului săvîrşit în circumstanțe agravante, 73 la sută din victimele infracțiunilor de vătămare intenționată gravă a integrității corporale şi 14,6 la sută din victimele violului au provocat atentatul criminal împotriva lor."

Principalele sarcini ale victimologiei criminale sunt:

cercetarea rolului victimei în mecanismul criminologie al infracțiunii prin prisma personalității şi comportamentului ei, a raportului "infractor-victimă" de pînă şi din momentul incidentului, precum şi a situațiilor victimogene;

studierea legităților şi particularităților victimizării şi victimității în societate;

cercetarea problematicii vinovăției victimei, diferențierii răspunderii penale şi individualizării pedepsei persoanelor vinovate; elaborarea şi realizarea măsurilor de prevenire victimologică; soluționarea problemei compensării prejudiciului cauzat victimelor prin infracțiune.

6. Reacția socială împotriva criminalității se realizează atît prin acțiunea asupra cauzelor şi condițiilor ei sociale şi individuale (prevenire) cît şi prin reacția socială împotriva criminalității deja săvîrşite şi descoperite, în vederea curmării activităților infracționale, a împiedicării repetării acestora, a tragerii la răspundere penală şi sancționării infractorilor, corectării şi reeducării condamnaților şi reintegrării lor sociale post-penale. Problematica criminologiei include prevenirea criminalității, eficiența sistemului de pedepse penale, a regimurilor şi condițiilor de executare a pedepsei, precum şi reintegrarea socială a delincvenților. Menționăm că în procesul de combatere a criminalității, criminologia îşi concentrează atenția asupra prevenirii acestui fenomen negativ. **Prevenirea criminalității** este sistemul de măsuri statale şi sociale orientate spre înlăturarea, minimalizarea sau neutralizarea cauzelor şi condițiilor criminalității, reținerea de la săvîrşirea infracțiunilor, corectarea comportamentului persoanelor ce sunt infractori potențiali. Sistemul de prevenire este analizat după următorii parametri: orientarea măsurilor de prevenire, mecanismul acțiunii lor, etapele, amploarea, conținutul, subiecții prevenirii etc.

Gladchi Gh. N., *Cercetarea victimologică şi combaterea infracțiunilor grave de violență contra persoanei in Republica Moldova (aspecte criminologice şijuridico-penale),* Autoreferat asupra tezei pentru obținerea gradului ştiințific de doctor în drept, Chişinău, 1999, p. 15-22.

Toate elementele menţionate ale obiectului de studiu al criminologiei sun indisolubil legate între ele. Scopul final al cercetării criminalităţii şi diverselor forme de manifestare a ei, a personalităţii infractorului, cauzelor şi condiţiilor criminalităţii şi infracţiunilor, precum şi a victimei infracţiunii este elaborarea ştiinţifică a unui sistem eficient de prevenire şi combatere a infracţionalismului.

1.3. Scopul şi funcţiile criminologiei

Scopul criminologiei este determinat de obiectul ei de studiu, raporturile criminologiei cu alte discipline, mai ales cu ştiinţele penale, precum şi de particularităţile specifice ale cercetării criminologice. Criminologia, cercetînd criminalitatea, tipurile infracţionale, infracţiunile concrete, cauzele şi condiţiile lor, estimînd eficienţa măsurilor utilizate la combaterea infracţionalismului, elaborează propuneri şi recomandaţii pentru desăvîrşirea luptei împotriva criminalităţii, contribuind astfel la stabilirea unei politici penale eficiente.

Din cele menţionate pot fi evidenţiate scopul general şi particular al ştiinţei respective. **Scopul general al criminologiei este fundamentarea unei politici penale eficiente** în măsură să determine prevenirea şi combaterea fenomenului infracţional.

Spre deosebire de ştiinţele penale care urmăresc acelaşi scop general, criminologia îşi realizează scopul prin mijloace şi modalităţi tipice, caracteristice numai ei. Specific pentru ştiinţa criminologiei este faptul că ea îşi concentrează atenţia asupra relevării şi cercetării cauzelor şi condiţiilor criminalităţii şi elaborării unui sistem de măsuri eficiente orientate spre înlăturarea, reducerea sau neutralizarea lor.

Pe parcursul dezvoltării criminologiei, în funcţie de dominaţia unor sau altor şcoli şi curente, era stabilit diferit şi scopul particular al ştiinţei. Astfel scopul criminologiei tradiţionale era problematica etiologiei crimei şi criminalităţii, iar al criminologiei moderne, respectiv, reacţia socială împotriva criminalităţii. De exemplu, criminologul francez J. Leaute consideră că scopul criminologiei este să cerceteze raporturile în cadrul cărora se produce fenomenul criminalităţii şi să desprindă acei factori cu caracter general care deosebesc delincventul de nondelincvent, pe cînd scopul criminologiei clinice îl constituie reconstituirea interacţiunilor particulare (specifice) care au condus individul la comiterea crimei[23]. La acestea alţi autori au mai adăugat drept scop particular al criminologiei şi elaborarea măsurilor de prevenire şi combatere a criminalităţii[24].

J. Leaute, *Criminologie et science penitentiaire,* Paris, PUF, 1972, p. 14, cit. de Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit,* p. 24-25. [24] M. Killas, *op. cit.,p.* 17-18.

Este important, în opinia noastră, ca scopul particular al criminologiei să vizeze atît etiologia crimei şi criminalităţii cît şi reacţia socială împotriva criminalităţii, deoarece ambele probleme determină esenţa şi specificul acestei ştiinţe. Aşadar, **scopul particular al criminologiei este stabilirea cauzelor** şi **condiţiilor criminalităţii şi elaborarea ştiinţifică a unui sistem eficient de prevenire şi combatere a acestui fenomen social periculos.**

Orice cercetare ştiinţifică este compusă dintr-un şir de etape succesive. Cercetarea criminologică se realizează prin următoarele etape: de la constatarea legăturii dintre fenomenele, procesele sociale şi criminalitate spre relevarea mecanismului acestei legături, iar de la el - spre pronosticarea criminalităţii şi planificarea măsurilor de combatere a ei[25]. într-o anumită măsură etapele cercetării criminologice se deduc din funcţiile acestei ştiinţe. Aşadar, **descrierea, explicarea, predicţia şi profilaxia criminalităţii** sunt funcţii principale ale criminologiei şi pot fi realizate numai în baza unei cercetări etapizate.

a. Funcţia descriptivă sau fenomenologică este prima funcţie după importanţă la cunoaşterea obiectului criminologiei. Descrierea fenomenului criminalităţii reprezintă prin sine fixarea rezultatelor observării care sunt necesare pentru stabilirea legităţilor şi relevarea esenţei acestui fenomen social negativ. Funcţia respectivă doar pregăteşte materialul empiric pentru operaţiile teoretice unilaterale. H. Mannheim include în noţiunea de fenomenologie sau simptomatologie a crimei observarea şi colectarea datelor referitoare la criminalitate şi criminali, tipologiile infractorilor şi ale comportamentelor infracţionale, caracteristicile fizico-psihice ale acestora şi evoluţia carierei lor criminale, starea şi dinamica faptelor antisociale comise[26]. Funcţia descriptivă a criminalităţii vizează de asemenea structura infracţionalismului, contextul social al criminalităţii, fenomenele de victimizare şi victimitate, trăsăturile biopsiho-sociale ale victimelor infracţiunilor, tipologiile victimelor şi ale comportamentelor victimale, tipologiile situaţiilor criminogene (victimogene) şi alte aspecte.

Prin descriere datele observate şi colectate sunt supuse generalizării ştiinţifice. Trebuie de menţionat că necesitatea generalizării ştiinţifice a faptelor fixate este deosebit de evidentă pentru descrierea criminologică, care foloseşte toate metodele statistice de descriere a criminalităţii. în sfîrşit, prin cercetarea descriptivă se obţin date necesare privind anumite corelaţii între fenomenul criminalităţii şi complexul de factori care influenţează asupra lui, comportamentul infracţional şi trăsăturile personalităţii făptuitorului, comportamentul infracţional şi tipurile de situaţii concrete de viaţă.

CaxapoB A.B., BanouiHHa Jl.A., *Oâutemeopemu HecKue npoâneMbi KPUMUHOJIOZUU II* Bonpocbi 6opi6bi c npecTynHOCTtio. Btin.20, MocKBa, 1974.

H. Mannheim, *Comparative Criminology,* London, Ed. Routledge and Kegan Paul, 1965, p. 3-14, cit. de Gh. Nistoreanu, C. Păun, *op. cit,* p. 45.

Fixarea rezultatelor observării se realizează în contextul teoriei fiind utilizat limbajul ştiinţific al criminologiei, adică aparatul de categorii şi terminologia specială de descriere a obiectului ei de cercetare. Criminologia a elaborat un sistem de indicatori ce vizează criminalitatea, cu ajutorul cărora poate fi descris relativ detaliat fenomenul dat - nivelul criminalităţii, activitatea infracţională a populaţiei, coeficientul concentrării criminalităţii, structura, dinamica, caracterul, starea criminalităţii. Pentru studiul descriptiv al fenomenului criminal sunt utilizate în criminologie şi astfel de concepte ca: personalitatea criminalului; actul infracţional; mediul fizic sau geografic, microsocial şi macrosocial; personalitatea victimei, situaţia concretă de viaţă, situaţia victimogenă etc.

b. Funcţia explicativă. Explicarea reprezintă prin sine relevarea **esenţei obiectului cercetării** în aşa fel, încît să fie evidentă şi dovedită subordonarea obiectului explicat (laturilor lui, legăturilor dintre componentele lui etc) ansamblului de legi ale ştiinţei, sau unei anumite legi, sau unui principiu al teoriei, sau anumitor reguli (axiome).

Funcţia respectivă a criminologiei se realizează prin **explicarea naturii, esenţei şi cauzelor care generează, precum şi a condiţiilor care favorizează fenomenul infracţional.** Deoarece cercetarea etiologică a preocupat pe marea majoritate a specialiştilor, istoria criminologiei este în realitate o istorie a diferitelor concepţii etiologice[27]. în baza acestor explicaţii privind etiologia fenomenului infracţional real, ştiinţa criminologiei stabileşte anumite **regularităţi, legităţi, legi** ale producerii infracţiunii concrete, tipurilor infracţionale şi a fenomenului criminalităţii în întregime.

în criminologie sunt utilizate următoarele tipuri de explicaţii: **genetică, cauzală, a efectului, funcţională, structurală[28]. Explicaţia genetică** era frecvent utilizată în criminologia sovietică fiind explicate cauzele criminalităţii prin moştenirea "rămăşiţelor trecutului" în conştiinţa oamenilor. "Cauzele criminalităţii la etapa actuală de dezvoltare a societăţii reprezintă prin sine psihologia moştenită mic-burgheză, care este o psihologie economică, a moravurilor, politică şi juridică denaturată, criminogenă a anumitor comunităţi şi persoane, determinată de procesele legate de contradicţiile dezvoltării societăţii"[29].

Explicaţia cauzală indică asupra **cauzelor,** precum şi asupra **legilor** în conformitate cu care este generat, funcţionează şi se schimbă obiectul cercetat. Această explicaţie este mai profundă comparativ cu precedenta, deoarece cauza "transmite" efectului anumite trăsături esenţiale. De aceea cu-

Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 27.

28 XoxpaKOB r.d>., *KpuMUHonozun.* MocKBa, K3pHcn>, 1999, p. 63-68.

29 *KpuMUHonozun:* VneSHHK. riofl pea. E.B. KopoSeftHHKOBa, HO. Ky3HeuoBofi, F.M. MHHbKOBCKoro - MocKBa, K)pna. JIиит., 1988, p. 133.

noaşterea cauzelor apariţiei, schimbării, dispariţiei obiectului relevă de fapt şi esenţa acestuia.

Explicaţia efectului constă în **relevarea efectelor** generate de obiectul studiat, precum şi a **legilor,** în conformitate cu care aceste efecte apar. Explicaţiile de acest tip capătă răspîndire în criminologie pe măsura dezvoltării teoriei prevenirii. Activitatea de prevenire nu poate fi eficientă dacă nu se cunosc efectele măsurilor elaborate. Explicaţia efectelor este necesară la cercetarea criminalităţii profesionale şi organizate, deoarece anume aceste tipuri infracţionale au o influenţă nemijlocită asupra climatului moral şi politic al societăţii.

Explicaţia funcţională este o varietate a explicaţiei efectului, funcţia fiind concepută ca un efect ce favorizează existenţa obiectului. Problema existenţei criminalităţii nu poate fi examinată fără a face o legătură cu factorii care o generează. Totodată problema respectivă nu poate fi examinată şi fără o analiză a circumstanţelor care înlesnesc "adaptarea" fenomenului infracţional la condiţiile existente ale societăţii.

Explicaţia structurală constă în stabilirea componentelor interne ale obiectului şi a modalităţii îmbinării lor într-un tot întreg, sau în stabilirea locului obiectului studiat într-un sistem mai mare. In literatura criminologică se menţionează că criminalitatea trebuie examinată în calitate de element al unui sistem mai general şi mai complicaf[0]. A fost constatată de asemenea legătura directă sau indirectă dintre diferite componente ale fenomenului infracţional[31].

După mecanismul explicaţiei deosebim explicaţie în baza legii proprii şi explicaţie prin model.

Criminologia nu are legi ştiinţifice bine formulate. De regulă, criminologii operează cu conceptul de legitate. De aceea, în criminologie explicaţia se face în baza legităţilor care sunt formulate în procesul realizării investigaţiei ştiinţifice. Totodată, menţionăm că criminologia a acumulat un bogat material ştiinţific care satisfface nu numai cerinţele legităţilor dar şi ale legilor. De exemplu, aşa-numita lege formulată de savantul german Franz von Liszt (a doua jumătate a sec. XIX) - cu cît mai devreme în viaţa sa individul săvîrşeşte o infracţiune, pentru care el este pedepsit cu privaţiune de libertate, cu atît este mai mare probabilitatea că el va comite din nou o infracţiune. Pot fi menţionate şi alte legi stabilite în ultimul timp: "cu cît este mai periculoasă infracţiunea, cu atît e mai mare probabilitatea că ea a fost comisă de un individ care a mai săvîrşit anterior infracţiuni", "cu cît este mai intensă şi

iÎKOBJieB A.M., *UpecmynHocmb кок coyuajibHo-npaeoeoe nejiemie (coifita/ibHo-nciixonozunecKuu acnext) II* CoBeTCKoe rocyaapcTBO и npaBO, 1978, N° 1, p. 76. 31

KpuMUHonozux. Ylojx pen,. HO. Ky3HeuoBOfl, T.M. MHHbKOBCKOro, MoCKBa, H3H-BO MocKOBCKoro YHHBepcHTeTa, 1994, p. 6.

stabilă o anumită formă a comportamentului deviant al individului, cu atît este mai mare probabilitatea trecerii acestuia de la o conduită mai puțin periculoasă la altele mult mai periculoase".

Explicația prin model constă în înlocuirea obiectului, care este cercetat nemijlocit printr-un alt obiect identic cu primul. Mai frecvent sunt utilizate modelele ideale, adică în calitate de model se ia o teorie bine elaborată. Aşa de exemplu, este întemeiată presupunerea că mecanismul actului infracțional după forma sa exterioară nu diferă prin nimic de procesul de naştere şi dezvoltare a oricărui act licit. Deosebirea dintre ele constă doar în esența elementelor mecanismului. O astfel de presupunere permite să fie folosite în calitate de model teoriile sociologice şi social-psihologice referitoare la comportamentul uman. Aşadar, prioritatea explicației prin model este că ea oferă posibilitatea de a explica obiectul pînă la elaborarea unei teorii exacte.

Principalele concepte operaționale de ordin explicativ în criminologie sunt: **raportul cauzal, cauza, condiția, efectul, interacțiunea, determinarea, cauzalitatea, factorul, determinantele criminologice (criminogene), mobilul, lanțul cauzal, sistemul criminogen, nivelurile cauzalității fenomenului infracțional, mecanismul comportamentului infracțional.**

c. Funcția predictivă. Cercetarea predictivă este caracteristică tuturor ştiințelor cu excepția celor excesiv descriptive. Rolul ştiinței este de a cu noaşte profund şi multilateral fenomenele din natură şi societate, iar pe baza acestei cunoaşteri, de a prevedea desfăşurarea lor viitoare.

în criminologie predicția vizează **anticiparea unor modificări cantitative şi calitative ale fenomenului infracțional pe** o **anumită perioadă de timp** în scopul elaborării şi realizării unor măsuri adecvate pentru prevenirea şi combaterea acestuia. Poate fi prevăzută evoluția criminalității în ansamblu, a anumitor tipuri infracționale, precum şi evoluarea probabilității producerii faptei infracționale. Prin pronosticarea comportamentului infracțional individual se încearcă să se prevadă posibilitatea comiterii în viitor a faptei criminale de către un anumit individ precum şi posibilitatea repetării evenimentului (riscul de recidivă). Este utilă de asemenea prevederea apariției şi repetării situațiilor criminogene (victimogene).

Conceptele operaționale de ordin predictiv utilizate în criminologie sunt: **prognoza criminologică, extrapolarea, modelarea, estimarea experților, probabilitatea, hazardul, riscul.**

d. Funcția profilactică. Prin funcția sa profilactică, criminologia urmă reşte scopul de a oferi un răspuns multiplelor necesități de perfecționare a mecanismului de influență împotriva criminalității, apreciază măsurile de prevenire existente precum şi propune introducerea întemeiată a unor mă suri noi, elaborează modele teoretice ale actelor normative în aspectul preîntîmpinării infracțiunilor, stabileşte teoretic raportul optimal dintre mă-

şurile de reprimare a criminalilor şi celelalte măsuri de prevenire a infracţiunilor. Valoarea şi eficienţa socială a funcţiei profilactice a criminologiei depinde de măsura în care sunt realizate funcţiile ei anterioare. Astfel activitatea de prevenire a infracţiunilor va fi ineficientă dacă nu se va baza pe rezultatele cercetărilor criminologice ce vizează starea şi tendinţele criminalităţii, cauzele şi condiţiile ei, particularităţile teritoriale ale fenomenului respectiv, personalitatea acelora care săvîrşesc infracţiuni, etc. Investigaţiile respective concretizează sarcinile şi obiectul profilaxiei, direcţiile şi mijloacele principale ale prevenirii, cercul de subiecţi responsabili de realizarea lor, resursele materiale ce vor asigura atingerea obiectivelor pronosticate.

Aşadar **funcţia profilactică a criminologiei se materializează în elaborarea ştiinţifică a unui sistem eficient de prevenire şi combatere a criminalităţii în baza sintetizării cunoştinţelor teoretice şi rezultatelor « practice referitoare la fenomenul infracţional, crimă, personalitatea infractorului, cauzele şi condiţiile criminalităţii, victima infracţiunii.**

Conceptele de ordin profilactic pe care criminologia le utilizează sunt: **reacţie socială, control social; prevenire; preîntîmpinare; profilaxie; combaterea criminalităţii; prevenirea socială generală; prevenirea criminologică specială şi prevenirea individuală; sistemul, subiecţii** şi **măsurile de prevenire; modelul clasic de prevenire (prevenire generală, prevenire specială); modelul social de prevenire (prevenire primară, secundară şi terţiară); modelul situaţional de prevenire; răspuns social; tratament; resocializare; reintegrare socială.**

1.4. Definiţia criminologiei

In majoritatea lucrărilor criminologice care vizează problemele generale ale criminalităţii se propun definiţii ale ştiinţei criminologiei. Marea diversitate a definiţiilor se explică şi prin dorinţa de originalitate a diferiţilor autori şi în funcţie de concepţia şi viziunea lor cu privire la obiectul, scopul şi funcţiile criminologiei. Definiţiile date criminologiei contemporane se deosebesc între ele după gradul de generalizare a lor, conţinutul obiectului şi domeniul de cercetare al acestei ştiinţe.

Cea mai **generală definiţie** dată criminologiei defineşte ştiinţa criminologiei ca ştiinţă despre fenomenul criminalităţii[32]. O definiţie similară este propusă de autorii români Costică Păun, Gheorghe Nistoreanu, Tudor Amza, Valerian Cioclei: criminologia este ştiinţa care studiază fenomenul social al criminalităţii în scopul prevenirii şi combaterii acestuia[33]. Aceste definiţii sunt corecte dar

X.-KD KepHep, *op. cit.,* p. 121.

Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op. cit.,* p. 52; Tudor Amza, *op. cit.,* p. 43; Valerian Cioclei, *Manual de criminologie,* Bttcureşti, ALL BECK, 1998, p. 57.

prea generale, prea sintetice şi nu relevă particularităţile specifice ale ştiinţei criminologiei.

Se propun de asemenea **definiţii care reduc domeniul criminologiei la cercetarea crimei.** De exemplu, criminologia este o ştiinţă socială care studiază crima ca fenomen social, cauzele de apariţie şi elaborează măsuri de prevenire, de control şi de contracarare a fenomenului investigat[34]. "Enciclopedia Britanica" defineşte criminologia ca studiu ştiinţific al comportamentului infracţional. Acest studiu se bazează pe rezultatele ştiinţifice ale biologiei, antropologiei, fiziologiei, medicinii, psihiatriei, psihologiei, criminalisticii, sociologiei, economiei, dreptului şi penologiei. Uneori criminologul este numit detectiv sau anchetator iscusit şi de o calificare înaltă[35]. Alţi autori, dimpotrivă, **atribuie definiţiei criminologiei** o **accepţiune prea largă** extinzînd obiectul ei de cercetare. Obiectul criminologiei include în opinia lor, atît criminalitatea penală, cît şi alte deviaţii sociale. Astfel profesorul german von Hans Joachim Schneider propune următoarea definiţie: "Criminologia încearcă să explice raţional dimensiunile, formele de manifestare, dezvoltarea şi cauzele criminalităţii şi comportamentului antisocial ca apoi să dea reţete de reacţie corectă faţă de criminalitate"'[6]. Sociologul american Edwin H. Sutherland extinde foarte mult obiectul criminologiei afirmînd că această ştiinţă studiază "procesele elaborării legilor, ale încălcării acestora şi ale reacţiei sociale împotriva acelora care încalcă legile". întrucît aceste procese sunt organic legate între ele, interacţiunile care le unesc constituie principalul obiect de studiu al criminologiei[37]. Aşadar obiectul criminologiei, în viziunea autorului, include atît faptele ce încalcă legea penală, cît şi cele de natură civilă şi administrativă, precum şi procesele elaborării legilor şi ale reacţiei sociale împotriva acelora care încalcă legile.

Cele mai răspîndite în literatura de specialitate sunt **definiţiile descriptive ale criminologiei** care, de fapt, încearcă să cuprindă în măsură mai mare sau mai mică elementele ce formează obiectul ei de cercetare. Trebuie de remarcat că adepţii concepţiilor sociologice în materie de criminalitate şi criminologie propun definiţii descriptive ce se limitează la criminalitate ca fenomen social general. Savantul român Aurel Dineu defineşte criminologia ca "ştiinţă socială...care studiază starea, dinamica, legităţile, cauzele şi condiţiile socio-umane ale criminalităţii şi măsurile de prevenire şi combatere a

Bujor V., Bejan O., Ilie S., Casian S., *op. cit.,* p. 8.

Encyclopedia Britanica. L., 1958, V.6, p. 719.

lUHafi,aep F.H., *op. cit.,* p. 11-12.

37

Sutherland EH., Gressey, *Principles ofCriminology,* Philadelphia and New York, J. B. Lippincott Comp., 1966, Seventh ed., p. 3, cit. de GheorgheNistoreanu, CosticăPăun, *op. cit.,* p. 38.

crimei şi criminalităţii"[38]. în opinia noastră au un conţinut mai complet acele definiţii care includ de asemenea toate **formele de manifestare a fenomenului infracţional, inclusiv infracţiunea concretă, mecanismul ei, precum şi infractorii,** căci fără crime şi criminali nu există nici criminalitatea ca fenomen social. De exemplu, criminologia este o ştiinţă teoretică generală despre criminalitate, cauzele şi condiţiile ei, personalitatea acelora care săvîrşesc infracţiuni, precum şi despre metodele de control a criminalităţii şi de combatere a ei (conceptul de combatere include prevenirea infracţionalismului)[39]. O definiţie analogică este propusă de savantul român Ion Oancea în care se precizează că criminologia ca ştiinţă studiază criminalitatea ca fenomen social şi ca fenomen individual[40]. Conform altor păreri definiţia trebuie să concretizeze că criminologia studiază criminalitatea, tipurile infracţionale şi infracţiunile[41]. Considerăm că definiţiile de acest tip puteau fi mai complete dacă vizau toate elementele obiectului de cercetare al criminologiei adică şi problematica victimei infracţiunii, deoarece fenomenul infracţional include atît procesele de criminalizare cît şi cele de victimizare a persoanelor.

în literatura ştiinţifică criminologia este definită fie drept ramură a dreptului penal, fie drept ştiinţă juridică, ştiinţă socio-juridică, sau ştiinţă socială din grupa sociologiei. Considerăm că **criminologia, fiind o ştiinţă interdisciplinară, are totuşi un caracter socio-juridic evident,** determinat de particularităţile specifice ale studiului criminologie. Ştiinţa criminologiei studiază fenomenul infracţional ca realitate socio-juridică, adică utilizînd în acest scop abordarea sociologică şi totodată ţinînd cont de caracteristicile juridice ale criminalităţii, crimei şi criminalului.

Criminologia, ca şi orice altă ştiinţă, studiază legităţile fenomenelor şi proceselor. De aceea definiţia criminologiei nu trebuie să se limiteze numai la descrierea obiectului ei de cercetare, dar este necesar să evidenţieze acele legităţi, relevarea cărora constituie conţinutul principal al ştiinţei respective. în lumina cercetărilor menţionate mai sus putem defini **criminologia ca ştiinţă socio-juridică şi teoretico - aplicativă care studiază legităţile şi particularităţile fenomenului social al criminalităţii, ale tipurilor infracţionale şi infracţiunilor concrete; ale determinării şi cauzalităţii lor; legităţile şi particularităţile proceselor de criminalizare şi victimizare** a **persoanelor, precum şi ale expunerii infracţionalismului influenţelor sociale, în scopul prevenirii şi combaterii lui.**

Aurel Dineu, *Bazele criminologiei,* Bucureşti, Ed. Proarcadia, 1993, p. 4.

39 *KpuMUHojiozuH.* rioapefl. B.H.Ky/rpsBueBa H B.E. 3MHH0Ba, Mocoa, lOpHCT, 1995, p. 16-17.

40 Ion Oancea, *Probleme de criminologie,* Bucureşti, Ed. ALL EDUCAŢIONAL SA., 1998, p. 2,

41 *KpimuHOjioauR. Ylono*Siuefi pea flojirOBOfl A.H., MocKBa, HHOPAM-HOPMA, 1997, p. 5.

1.5. Criminologia în sistemul ştiinţelor moderne

Discuţiile privind esenţa criminologiei şi locul ei în sistemul ştiinţelor care studiază comportamentul uman continuă şi în prezent între specialiştii din domeniul respectiv. Unii susţin că criminologia este o ştiinţă autonomă, alţii consideră că ea este auxiliară fie sociologiei, fie ştiinţelor juridice. Sunt şi tendinţe de "imperialism criminologie" manifestate încă de şcoala pozitivistă, dar reluate ulterior şi de alţi autori, care consideră criminologia un fel de superştiinţă. De exemplu, Enrico Ferri a negat orice autonomie a dreptului penal, pe care 1-a inclus în ştiinţa criminologiei[42]. într-o manieră asemănătoare a procedat D. Szabo în lucrarea *Criminologie* (1967)[4j]. Unii autori consideră criminologia ştiinţă interdisciplinară, iar alţii - ştiinţă sociologică sau ştiinţă juridică.

Aceste probleme au fost soluţionate şi sunt soluţionate în mod deosebit de diferiţf autori, în diferite state, precum şi în variate perioade de dezvoltare a ştiinţei criminologiei.

Sunt răspîndite patru viziuni principale referitoare la locul criminologiei în sistemul ştiinţelor moderne.

9.5. Criminologia este o ştiinţă din grupa sociologiei numită **sociologia criminală[44],** iar instruirea de bază a viitorilor specialişti trebuie să fie cea sociologică. Astfel, într-un şir de state criminologia este predată viitorilor sociologi şi nu este predată juriştilor (SUA, Marea Britanie etc).

9.6. Criminologia este **o ştiinţă juridică** şi instruirea de bază a viitorilor specialişti trebuie să fie cea juridică.

Unii specialişti sunt de părerea că criminologia este **o ştiinţă auxiliară dreptului penal[45].** Criminologia relevînd cauzele anumitor infracţiuni şi punînd la dispoziţia dreptului penal date despre realitatea socială, nu-i permite acestuia să se transforme într-o dogmă[46]. în URSS criminologia era atribuită dreptului penal şi din motivul că ea a luat naştere în sînul ştiinţei respective, iar mulţi criminologi vestiţi erau în acelaşi timp mari specialişti în domeniul dreptului penal.

Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 100.

43 Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op. cit.,* p. 54.

Aurel Dineu, *op. cit,* p. 4; EjiyBiirreHH KD.fl., .Нковлісв A.M. *BeedeHue e Kypc KpmniHonozuu.* Мннск, 1983, p.8; KcrnajieB M.H. *CoeemcKoa KpuMimonozuH - npaeoeedemie unu coifuojio-*aW/TlpaBOBe,neHne, 1970, N26, p. 82-85; PraHHK T.M., *Mmocmb npecmynuuKa: npaeoeoe u KpuMUHonozunecKoe codepatcame I* Jlннюств npecryriHHKa н yrojioBHasi OTBeTCTBeHHOCTS. CapaTOB, 1981.

45 H. Goppinger, *Kriminologie,* Ed. C.H. Beck, Miinchen, 1976, p. 11; Tepuei-ooH A.A., *Beedenue e coëemcKyjo KpuMunonozuio.* MocKBa, 1965, p. 39.

46 FepueH30H A.A., *yzonoenoe npaeo u соииолозии.* MocKBa, 1970, p. 43.

Alți autori susțin că criminologia este o **ştiinţă juridică autonomă** şi aduc următoarele argumente: limitele caracterului infracțional al faptelor sunt stabilite de lege şi lupta cu criminalitatea este reglementată minuțios de lege. în literatura de specialitate sunt expuse opinii conform cărora criminologia ca ştiinţă şi disciplină didactică este concepția şi baza de constituire a unei ramuri autonome de drept, obiectul reglementării căreia este profilaxia. Se menționează că există două categorii de acte normative criminologice şi anume: criminologice propriu-zise (criminologo-profilactice) şi complexe, care îmbină şi normele altor ramuri de drept[48]. Ca urmare, într-un şir de state ale Europei de Est, inclusiv în Republica Moldova, criminologia e predată la facultățile de drept şi este considerată specialitate juridică.

3. Studiul criminologie, fiind un studiu al comportamentului uman, trebuie să fie realizat de **specialiştii în psihologie şi psihiatrie.** Această opinie este susținută de reprezentanții criminologiei clinice. Menționăm că în ultimele decenii viziunea respectivă a evoluat în direcția abordării complexe şi interdisciplinare a problematicii criminologice.

4. Criminologia este **o ştiinţă interdisciplinară.** Caracterul complex şi interdisciplinar al criminologiei este recunoscut de majoritatea specialiştilor din domeniul respectiv[49].

Bineînțeles criminologia reprezintă azi o ştiinţă **autonomă.** Ştiința criminologiei are obiect şi scop specifice, funcții şi metode adecvate obiectului cercetat, ce constituie adevărate criterii de delimitare a ei de alte domenii ale cunoaşterii.

Criminologia nu este o ştiinţă auxiliară dreptului penal. Dreptul penal este o ştiinţă normativă, iar criminologia o ştiinţă a fenomenologiei penale. Ştiința dreptului penal studiază dreptul penal ca un sistem de norme şi instituții. Obiectul ei include: a) interpretarea doctrinală a legii penale; b) elaborarea recomandărilor privind legislația şi practica judiciară; c) studierea evoluției dreptului penal; d) analiza comparativă a dreptului penal național şi a dreptului penal al statelor străine; e) elaborarea sociologiei dreptului penal, adică cercetarea realității sociale a legii penale prin intermediul nivelului, structurii şi dinamicii criminalității, studierea eficienței legii, mecanismului reglementării juridico-penale, temeiniciei şi determinării legii penale, incriminării (decriminalizării) faptelor; f) cercetarea dreptului penal

KyapaBueB B.H., *CotfuonoBUH, npaeo u KpitMUHOJiozux//CoBeTCKoe* rocyaapcTBO H npaBo, 1969, Ka 2, p. 70.

48 *KpuMunonozuH.* Ilofl peji. Ky3HeuoBoH H.O., MHHtKOBCKoro r.M. MocKBa, *Vajx.* MocKOBCKoro VHHBepcHTeTa, 1994, p. 8.

49 Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.* p. 101; Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op. cit.,* p. 55; *Kypc coeemcKou KpuMUHonoeuu.* Том 1, MocKBa, 1978, p. 58; BepMem M. *OcHoenbie npoâjieMbi KpuMUHonozuu,* MocKBa, 1978, p. 16; IllHaH^ep T.H., *op. cit.,* p. 9 etc.

internațional[50]. Spre deosebire de ştiința dreptului penal, criminologia abordează criminalitatea în complexitatea sa, cauzele şi condițiile acestui fenomen, personalitatea infractorului, victima infracțiunii precum şi reacția socială împotriva crimei şi criminalității. Aşadar, dreptul penal şi criminologia diferă prin obiectul lor specific de cercetare. Ştiința dreptului penal analizează întotdeauna obiectul său în scopul perfectării legislației penale şi practicii de aplicare a legislației respective, iar criminologia conține numai unele recomandări privind legislația în vigoare şi utilizează doar parțial normele diferitelor ramuri de drept.

O altă deosebire importantă constă în faptul că cele două discipline abordează comportamentul antisocial în momente şi etape diferite[51]. Astfel etapele timpurii (formarea orientărilor antisociale, naşterea situației conflictuale, crearea pretextelor şi condițiilor care favorizează săvîrşirea infracțiunii, apariția motivului şi întocmirea planurilor concrete de realizare a scopului criminal) aparțin criminologiei, în timp ce manifestarea obiectivă a faptei infracționale, începînd cu faza actelor preparatorii şi pînă la faza consumării, intră în sfera dreptului penal. Cercetînd chiar acelaşi fenomen (de exemplu, intenția sau imprudența), criminologia şi dreptul penal îl abordează în mod diferit. Criminologia vizează trăsăturile subiective ale infracțiunii prin prisma mecanismului pregătirii şi realizării comportamentului infracțional şi, prin urmare, a eventualelor căi de curmare a acțiunilor social-periculoase. Dreptul penal, examinînd formele vinovăției, soluționează problema temeiului, corespunderii şi individualizării răspunderii penale.

în viziunea actuală se propune un obiect de cercetare complex care include şi studiul reacției sociale. Totodată, criminologia se ocupă de diferite forme de reacție socială față de criminalitate, pe cînd dreptul penal se limitează la reacția represivă[52]. Spre deosebire de dreptul penal, criminologia depăşeşte nivelul infracțiunii, studiind legitățile şi particularitățile tipurilor infracționale, ale fenomenului criminalității în ansamblu. Menționăm, de asemenea, că criminologia cercetează criminalitatea reală, inclusiv criminalitatea ascunsă şi personalitatea delincvenților care nu au fost descoperiți, iar dreptul penal se ocupă doar de criminalitatea legală.

Se deosebesc aceste două ştiințe şi după scopul lor imediat (particular). Cercetările criminologice sunt orientate spre examinarea aprofundată a cauzelor şi condițiilor criminalității şi spre elaborarea unui sistem de măsuri de prevenire a ei, în timp ce scopul particular al dreptului penal este de a deter-

Kypc yzonoBHozo npaea, OSmaa nacTb, том 1. IHan pea. Ky3HeuoBofl H.<t>., Thîkkobon H.M., MocKBa, 3EPUAJIO, 1999, p. 5. KyapaBueB B.H., *op. cit.,* p. 71.

52 Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 104.

mina care fapte social-periculoase constituie infracţiuni, a stabili şi realiza răspunderea penală a persoanelor care le-au săvîrşit.

Prin funcţiile sale descriptivă, explicativă, profilactică şi predictivă, criminologia vizează o sferă mult mai largă de domenii ale societăţii. Criminologia, spre deosebire de dreptul penal, participă la elaborarea nu numai a modalităţilor juridice de prevenire a criminalităţii dar şi a altor măsuri de prevenire cu caracter social-economic, cultural-educativ, organizaţional, ideologic, de dirijare, individual etc. Totodată, menţionăm că pronosticarea fenomenului infracţional nu este un domeniu al dreptului penal, de problemele respective preocupîndu-se, în special, criminologia. Spre deosebire de dreptul penal care recurge mai mult la metodele de cercetare specifice ştiinţelor juridice, criminologia utilizează predominant metodele şi tehnicile sociologice, psihologice şi statistice pe care le adaptează la obiectul său de cercetare.

Nu există suficiente temeiuri, în opinia noastră, pentru a considera criminologia o ştiinţă auxiliară sociologiei. Ştiinţa criminologiei, utilizînd amplu şi consecvent abordarea sociologică, la cercetarea problemelor sale nu se abate de la caracteristica juridică a criminalităţii, crimei şi criminalului. Menţionăm, de asemenea, că criminologia studiază în măsură egală atît aspectele sociologice cît şi cele psihologice ale fenomenului infracţional.

Susţinem că criminologia este **o ştiinţă interdisciplinară,** dar nu în sens de "federaţie a ştiinţelor", ci în sens de ştiinţă integratoare a cunoştinţelor ştiinţifice[53]. Criminologia nu trebuie privită ca o ştiinţă coordonatoare ci ca o disciplină care, în vederea .atingerii obiectivelor sale, utilizează unele realizări din alte domenii ale cercetării ştiinţifice. Scopul utilizării cunoştinţelor şi metodelor din alte domenii ştiinţifice este evident: sporirea eficienţei cunoaşterii şi aplicarea în practică a rezultatelor cercetării.

Criminologia este o **ştiinţă socio-juridică.** în sistemul ştiinţelor moderne ea este localizată la intersecţia domeniilor de cercetare ale ştiinţelor sociale şi juridice. Criminologia ca ştiinţă socială elaborează şi sistematizează teoretic cunoştinţele privind sectorul cercetat al vieţii sociale. Stabileşte legităţile apariţiei, existenţei şi dezvoltării proceselor şi fenomenelor criminologice. în baza legităţilor relevate descrie, explică şi prognozează fenomenele şi procesele respective. Totodată, criminologia nu este numai o ştiinţă socială, dar şi juridică. Fenomenele şi procesele criminologice sunt nu numai obiective şi reale, ci şi juridice. Cercetarea criminologică se bazează pe conceptele juridico-penale de "infracţiune", "infractor", faptele infracţionale studiate fiind în prealabil incriminate şi înscrise în legea penală. Cauzele şi condiţiile criminalităţii, personalitatea infractorului sunt legate deseori de deficienţele con-

XoxpHKOB r.O., *op. cil.,* p. 75.

ştiinţei de drept, de psihologia juridică etc. Sistemul şi măsurile de prevenire au, de asemenea, aspect juridic.

Viitorii specialişti în domeniul criminologiei trebuie să fie, în opinia noastră, atît jurişti cît şi sociologi sau psihologi. Este deosebit de important ca criminologia să fie predată la facultăţile de drept. Studiile juridice permit criminologilor nu numai să abordeze anumite probleme, ci şi să propună modalităţi juridice concrete de soluţionare a lor. O însemnătate esenţială are în acest sens şi experienţa personală de activitate a criminologului în calitate de anchetator, procuror, judecător sau avocat.

în ultimele decenii este dominantă opinia potrivit căreia criminologia este **o ştiinţăjntegrată unitară,** sprijinindu-se, mai întîi, pe faptul că ea are un obiect propriu şi necontestat.

Criminologia este o **ştiinţă teoretică şi aplicativă.** Ştiinţa criminologiei dispune dej un potenţial teoretic solid. Cercetînd legităţile unui anumit fenomen social, ea îşi aduce contribuţia la elaborarea reprezentărilor ştiinţifice despre om şi societate. Unii autori susţin că criminologia a devenit o ştiinţă teoretică generală pentru toate ştiinţele penale (dreptul penal, dreptul execuţional penal, dreptul procesual penal, criminalistică, activitatea operativă de investigaţie, psihologia judiciară etc.) iar raportul ei cu aceste ştiinţe poate fi comparat cu raportul între teoria statului şi dreptului şi alte discipline juridice[54]. în acelaşi timp criminologia este şi o ştiinţă aplicativă. în baza recomandărilor ei sunt elaborate programe de combatere a criminalităţii, este modificată legislaţia, se precizează relaţiile sociale, se întocmesc acte procesual-penale care conţin date privind cauzele infracţiunilor, personalitatea infractorului etc.

Autonomia criminologiei nu exclude interconexiunile ei cu alte ştiinţe, inclusiv cu cele juridice. Dintre ştiinţele juridice **criminologia interacţionează mai intens cu dreptul penal.** Raportul de dependenţă reciprocă între cele două discipline este determinat de obiectul generic comun - fenomenul infracţional, şi finalitatea comună - sporirea eficienţei luptei cu criminalitatea. Raportul dintre criminologie şi dreptul penal este un raport de complementaritate şi nu de concurenţă sau de subordonare[55]. Doctrina dreptului penal şi legea penală pun la dispoziţia criminologiei caracteristica juridică a infracţiunilor şi infractorilor, stabilind, astfel, limitele studiului criminologie. Criminologia oferă ştiinţei dreptului penal, legislatorului şi practicii judiciare informaţia referitoare la nivelul, dinamica şi structura criminalităţii în ansamblu sau ale anumitor tipuri infracţionale, date despre criminalitatea ocultă, eficienţa prevenirii infracţiunilor, pronosticuri ale evoluării fenomenelor so-

KpimuHOjiozuH. riofl oSmeft *pen.* /ţojiroBofl A.H., MocKBa, 1997, p. 31.

Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 106.

cial-negative, care sunt importante la determinarea eficacităţii legii penale în vigoare, a mecanismului ei regulativ. Criminologia are influenţă asupra procesului de incriminare-dezincriminare, asupra diferenţierii sancţiunilor, inclusiv a reglementării cazurilor de înlocuire a pedepselor penale prin alte măsuri de influenţă. Datele criminologice privind personalitatea infractorului completează conţinutul categoriei juridico-penale de persoană a infractorului ca unul din temeiurile individualizării răspunderii şi pedepsei penale.

Evoluţia întregului drept penal este rezultatul nu numai ale unor cercetări juridice asupra ilicitului penal abstract, dar şi rezultatul utilizării datelor criminologice în adoptarea şi desăvîrşirea diverselor instituţii ale dreptului penal, cum ar fi conceptul de infracţiune, răspunderea penală, sistemul de pedepse, aplicarea pedepsei penale, absolvirea de răspunderea şi pedeapsa penală, complicitatea, recidiva etc.

O interdependenţă deosebită se realizează şi în raport cu dreptul procesual penal. Actualmente sporeşte necesitatea utilizării datelor criminologice în toate fazele procesului penal, în special la stabilirea circumstanţelor ce au contribuit la săvîrşirea infracţiunii, a caracteristicilor persoanei făptuitorului, clarificarea situaţiei comiterii infracţiunii, motivelor de comportare a tuturor participanţilor la infracţiune, la pronunţarea sentinţelor de condamnare de către instanţele judecătoreşti în raport cu factorii criminogeni particulari şi generali care au determinat infracţiunea şi consecinţele sale.

La rîndul ei, criminologia este interesată direct de dobîndirea şi prelucrarea datelor privind cauzele şi condiţiile săvîrşirii infracţiunilor concrete, metodele de comitere, consecinţele criminale, personalitatea infractorului, victimele infracţiunilor etc, rezultate din activitatea de anchetă şi judecată.

Criminologia este, de asemenea, strîns legată de **dreptul execuţional penal** sau **penitenciar.** Interconexiunea dintre aceste două ştiinţe se realizează în procesul de cercetare a personalităţii infractorului, în special în domeniul combaterii recidivismului, la stabilirea eficienţei executării pedepselor şi a măsurilor prin care au fost ele înlocuite, precum şi în cadrul interacţiunii între organele de stat şi organizaţiile obşteşti privind resocializarea şi reintegrarea persoanelor care au executat pedeapsa. Dreptul execuţional penal şi criminologia elaborează împreună recomandări privind prevenirea recidivismului, sporirea eficienţei corectării şi reeducării condamnaţilor şi persoanelor cărora pedeapsa le-a fost înlocuită prin alte măsuri de influenţă.

Criminologia este intim legată şi de **criminalistică,** care studiază metodele tactice şi mijloacele tehnico-ştiinţifice de descoperire şi cercetare a infracţiunilor. Raportul dintre criminologie şi criminalistică se realizează în domeniul cercetării cauzelor infracţiunilor concrete.

Criminalistica oferă criminologiei informaţie despre cauzele şi condiţiile săvîrşirii infracţiunilor concrete, caracteristicile situaţiilor de comitere a

infracţiunilor, relaţiile dintre infractor şi victimă, mijloacele tehnice şi tactice de protecţie a persoanei şi averii proprietarului de atentatele criminale etc. Datele respective permit realizarea unor studii criminologice profunde ale problemelor determinării şi cauzalităţii fenomenului infracţional, precum şi a mecanismului comportamentului infracţional, perfectarea tipologiilor criminologice ale infracţiunilor, situaţiilor criminogene (victimogene), făptuitorilor şi victimelor infracţiunilor; examinarea recomandărilor criminalisticii ca parte componentă a sistemului de prevenire şi analiza eficienţei aplicării acestora. La rîndul său criminologia vine în sprijinul criminalisticii cu cunoştinţe extrem de preţioase referitoare la personalitatea infractorilor şi a victimelor, la mecanismele trecerii la act, care o ajută la perfecţionarea metodelor proprii de identificare şi cercetare.

Ştiinţa dreptului administrativ oferă criminologiei date privind contravenţiile administrative, precum şi despre sarcinile şi funcţiile organelor de stat şi formaţiunilor obşteşti în domeniul prevenirii faptelor ilegale. La rîndul său criminologia, în limitele obiectului ei, studiază sarcinile, conţinutul şi eficienţa activităţii acestor organe şi organizaţii, analizează raportul între măsurile de prevenire a infracţiunilor şi a altor încălcări de lege.

Datele ştiinţelor **dreptului civil şi dreptului familiei** referitoare la starea şi dinamica formelor de activitate a populaţiei, nivelul de trai, divorţuri, conflictualitatea intrafamilială etc. sunt extrem de preţioase pentru criminologie, care analizează impactul acestor fenomene asupra criminalităţii. Datele respective sunt utilizate la studierea şi aprecierea sarcinilor, locului şi eficienţei mijloacelor juridice privind stabilitatea familiei, protecţia mamei şi copilului, precum şi la elaborarea măsurilor de prevenire a infracţiunilor intrafamiliale şi criminalităţii minorilor.

Criminologia se află în legătură şi cu numeroase discipline nejuridice, cum ar fi sociologia, psihologia, statistica, pedagogia, psihiatria etc, care toate studiază din unghiul lor de vedere criminalitatea.

O importanţă deosebită prezintă determinarea raportului dintre criminologie şi **sociologie.** Cunoştinţele sociologice privind relaţiile şi procesele sociale, metodele şi tehnicile din sfera sociologiei sunt utilizate în procesul realizării studiilor criminologice, fiind adaptate obiectului cercetării. Un domeniu comun al sociologiei criminale şi criminologiei este cercetarea impactului factorilor mediului social asupra fenomenului infracţional. Datele sociologiei referitoare la deviaţiile sociale negative care nu sunt infracţiuni, impactele macro- şi micromediilor sociale asupra formării delincvenţilâr sunt extrem de preţioase pentru cercetările criminologice aprofundate ale etiologiei crimei şi criminalităţii, precum şi pentru desăvîrşirea sistemului de prevenire a infracţiunilor.

Criminologia are legătură şi cu **psihologia,** în special cu **psihologia socială** şi **judiciară.** Cunoştinţele psihologice sunt necesare criminologiei la relevarea şi explicarea cauzelor şi condiţiilor subiective ale criminalităţii şi infracţiunilor, la cercetarea personalităţii criminalului şi clasificarea infractorilor, a motivaţiei şi mecanismului comportamentului infracţional individual, precum şi la elaborarea unor aspecte importante ale profilaxiei criminologice.

Pentru criminologie, **statistica judiciară** constituie una din sursele cele mai importante vizînd studierea criminalităţii ca fenomen de masă. Datele • statisticii penale a organelor afacerilor interne, procuraturii şi judecătoriilor, precum şi informaţia obţinută în rezultatul cercetărilor criminologice concrete reflectă starea, dinamica şi structura criminalităţii, cauzele şi condiţiile ei, personalitatea infractorilor, victimele infracţiunilor şi eficienţa măsurilor de prevenire aplicate. Datele statisticii economice, demografice, socio-culturale etc. sunt necesare la cercetarea determinantelor criminalităţii şi tendinţelor ei. Metodele şi procedeele statistice sunt utilizate în procesul studiului criminologie la colectarea, prelucrarea şi analiza informaţiei referitoare la fenomenele sociale de masă.

Criminologia are raporturi şi cu **psihiatria,** care se ocupă de studiul bolilor mintale, a nevrozelor şi psihozelor, în scopuri profilactice. Interconexiunea dintre aceste două discipline se realizează la soluţionarea problemelor de etiologie şi prevenire a infracţiunilor comise de persoane ce suferă de anomalii psihice (nevroze, psihoze etc). Criminologia nu consideră că geneza criminalităţii e cauzată de-asemenea factori criminogeni, greşeală făcută tocmai de şcoala psihiatrică[56]. Cînd persoanele ce manifestă anomalii psihice sunt iresponsabile, faptele lor fiind în afara domeniului criminalităţii, personalitatea acestor oameni nu intră în sfera preocupărilor criminologiei. Dar atunci cînd persoanele ce manifestă anomalii psihice sunt responsabile pentru faptele lor infracţionale, anomaliile psihice constituind doar circumstanţe atenuante, criminalitatea de acest gen constituie obiect de studiu al ştiinţei criminologiei[57].

Raportul criminologiei şi **pedagogiei** care vizează problemele instruirii şi educaţiei se realizează în timpul studiului criminalităţii minorilor, recidiviştilor, infracţionalismului intrafamilial etc. Datele pedagogiei sunt necesare de asemenea la elaborarea şi analiza eficienţei măsurilor cu caracter educativ de influenţă asupra delincvenţilor. Este întemeiată, în opinia noastră, propunerea unor autori de a evidenţia o astfel de orientare ştiinţifică cum este pedagogia

Rodica Mihaela Stănoiu, *Introducere în criminologie,* Bucureşti, 1989, p. 21.

57 Ion Gheorghiu-Brădet, *Criminologia generală romanească,* Braşov, 1993, p. 72; Octav. Loghin, *Criminologie,* Iaşi, 1970, p. 66.

criminologică sau criminologia pedagogică ca produs al interacțiunii între criminologie şi pedagogie[58].

O interdependență deosebită se realizează şi cu **ştiințele economice** la cercetarea proceselor şi fenomenelor din sfera economică care determină criminalitatea, precum şi la elaborarea măsurilor economice de prevenire a infracțiunilor. Studiind impactul proceselor demografice şi determinantelor din sfera politică asupra criminalității, criminologia se află în legătură, de asemenea, cu **demografia şi politologia.** în calitate de bază metodologică a criminologiei sunt legile, legitățile, categoriile şi noțiunile filozofiei. Criminologia se află în legătură şi cu alte ştiințe nejuridice cum sunt: **cibernetica, genetica, matematica, medicina, futurologia etc.**

Aşadar, examinarea raporturilor criminologiei cu alte discipline vizează însuşi locul ei în sistemul ştiințelor moderne şi confirmă caracterul autonom, unitar, interdisciplinar şi complex al ştiinței criminologiei.

1.6. Sistemul criminologiei

Criminologia ca şi toate ştiințele contemporane este supusă unui proces de diferențiere şi de integrare datorită acumulării de date şi cunoştințe care impun noi ramuri şi subramuri. Această dezvoltare se explică prin faptul că, pe de o parte, fenomenul infracțional însuşi s-a amplificat şi diversificat manifestîndu-se actualmente prin forme deosebit de periculoase. Pe de altă parte, necesitățile practice ale combaterii criminalității au impus o cercetare mai aprofundată a cauzelor şi condițiilor acestui fenomen social negativ, precum şi elaborarea unor mijloace de combatere mai adecvate şi eficiente. Diversificarea criminologiei a fost determinată, de asemenea, de progresul ştiințelor socio-umane. Aşadar, în rezultatul evoluției istorice, proceselor de diferențiere şi de integrare a cunoştințelor criminologice se formează treptat sistemul criminologiei. Sistemul criminologiei se caracterizează, ca şi orice alt sistem, prin trei trăsături principale: 1) existența a două sau mai multe elemente componente; 2) elementele componente se află în interconexiune şi interdependență; 3) elementele componente formează în ansamblu o formațiune absolut nouă din punct de vedere calitativă.

Deosebim **sistemul ştiinței** şi **disciplinei criminologiei.** Problemele generale şi speciale, teoretice şi aplicative, fenomenologice, metodologice şi metodice care constituie obiectul şi domeniul de cercetare al criminologiei, fiind indisolubil legate între ele, alcătuiesc în ansamblu **sistemul ştiinței criminologiei.** Sistemul criminologiei este bine structurat şi consolidat. **Sistemul discipli-**

KpuMUhojiozux. Ylojx pea. Ky3HeuoBOfl H.O., Мннвковского F.M., MocKBa, *Vtejx.* MocKOBCKoro yHHBepcHTexa, 1994, p. 14.

nei didactice reflectă structura şi consecutivitatea temelor cursului universitar de criminologie.

Tradiţional sistemul ştiinţelor juridice corespunde sistemului legislaţiei. De exemplu, ştiinţa dreptului penal ca şi Codul penal sunt ambele divizate în Partea generală şi Partea specială. în Partea generală sunt reflectate problemele teoretice generale, fundamentale pentru ştiinţă şi practică, iar în Partea specială - categoriile de infracţiuni, componenţele concrete ale acestora şi măsurile de pedeapsă pentru fiecare din ele.

Conform acestor tradiţii criminologia, ca ştiinţă unitară, s-ar împărţi într-o criminologie generală care studiază crima şi criminalul în general şi criminologie specială care studiază tipuri anume de crimă şi criminal . In Partea specială a criminologiei spre deosebire de Partea specială a dreptului penal, dreptului procesual penal, dreptului civil etc. lipseşte problema răspunderii, a pedepselor concrete sau a altor sancţiuni. Unii autori sunt de părerea că divizarea criminologiei în generală şi specială este mult mai problematică, comparativ cu ştiinţele juridice[60]. Aceasta se explică, în opinia lor, prin faptul că o parte considerabilă din tipurile infracţionale atribuite pe bună dreptate Părţii speciale a criminologiei, cum este de exemplu criminalitatea recidiviştilor, sunt de fapt şi nişte probleme teoretice complicate. Totodată, recomandările concrete privind prevenirea anumitor infracţiuni sunt o parte componentă a unui nivel de prevenire mai general, care la rîndul său este particular în raport cu problemele teoretice generale ale criminologiei. De exemplu, recomandările privind prevenirea furturilor din j apartamente sunt o parte componentă a prevenirii furturilor în ansamblu, ' care la rîndul ei este particulară în raport cu prevenirea infracţiunilor patrimoniale, iar ultima se include într-un nivel şi mai superior - prevenirea infracţiunilor de acaparare etc. Deci însăşi problematica tipurilor infracţionale poate fi divizată metodologic în generală şi particulară (specială). Alţi autori consideră că divizarea criminologiei în generală şi specială nu este justificată, deoarece facultăţile, departamentele şi şcolile de criminologie în marea lor majoritate nu urmează această împărţire[61].

în literatura de specialitate se propun şi alte divizări metodologice ale criminologiei. Astfel, conform unor opinii, sistemul criminologiei se formează în baza obiectului de cercetare al acestei ştiinţe şi al nivelului de generalizare a informaţiei ştiinţifico-practice. în baza obiectului criminologiei, datele şi cunoştinţele ştiinţifice sunt sistematizate conform celor patru pro-

KpuMUHojiozuH. MocKBa, «KDpHflHHecKM jiHTepaTypa», 1-976, p. 16-18; Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p. 55-57; G. Kellens, *De l'utilite de la criminologie speciale,* citat de R. Gassin, în *Criminologie,* Paris; Dalloz, 1988, p. 36, nota 3 etc.

KpuMUHonozuH. T\ajy pea. KyapaBueBa B.H. H 3iviHH0Ba B.E. MocKBa, iOpHcx, 1995, p. 39.

RodicaMihaela Stănoiu, *Criminologie... op. cit.,p.* 101.

bleme principale: criminalitatea, personalitatea infractorului, cauzele şi condiţiile criminalităţii şi infracţiunilor concrete, prevenirea criminalităţii şi a infracţiunilor concrete. După nivelul de generalizare se evidenţiază Partea generală şi Partea specială a criminologiei[62]. Alţi autori, abordînd sistemul criminologiei, se limitează doar la problematica generală a acestei ştiinţe[63]. Savantul român Ion Oancea susţine că criminologia ca ştiinţă s-ar împărţi în criminologie generală, specială (sectorală), teoretică şi clinică[64]. Criminologia teoretică, în opinia dlui Oancea este o ramură a criminologiei, care nu se confundă cu criminologia generală; ea studiază anumite teorii, curente sau şcoli criminologice, cercetându-le şi analizându-le la un nivel foarte aprofundat. Criminologia clinică este o ramură predominant aplicativă, care are misiunea de a efectua examene complexe ale criminalului, în urma cărora se stabileşte diagnosticul privind cauzele comiterii infracţiunii şi apoi se face un pronostic asupra probabilităţii săvîrşirii de noi infracţiuni sau vizând corectarea criminalului, prescriindu-i-se tratamentul cel mai potrivit, şi reintegrarea socială a acestuia. în opinia noastră, criminologia teoretică este o ramură a Părţii generale, iar criminologia clinică poate fi atribuită Părţii speciale a ştiinţei criminologiei.

Considerînd că opiniile examinate merită o atenţie deosebită din partea specialiştilor în materie de criminologie, suntem alături de cei care **promovează ideea existenţei criminologiei ca ştiinţă unitară, divizată însă din interese metodologice în criminologie - Partea generală şi ^criminologie - Partea specială.** Ambele părţi, fiind indisolubil legate între ele, formează sistemul criminologiei.

Partea generală constă într-un ansamblu de idei, concepţii, explicaţii şi reguli care vizează problemele generale şi fundamentale ale ştiinţei criminologiei: premisele criminologiei moderne, criminologia şi domeniul său de cercetare, criminalitatea şi consecinţele sale, mecanismul comportamentului infracţional individual, cauzele şi condiţiile criminalităţii şi infracţiunilor concrete, teoriile etiologiei crimei şi criminalităţii, personalitatea infractorului, victima infracţiunii, reacţia socială faţă de criminalitate, metodologia cercetării criminologice, prognozarea criminologică. în cadrul criminologiei generale sunt conturate pînă acum următoarele ramuri ştiinţifice: criminologia teoretică, victimologia, criminologia preventivă, criminologia criminalităţii oculte, penologia criminologică, prognozarea criminologică, programarea criminologică, criminologia economică, criminologia familială, criminologia politică, conflictologia juridică, criminologia ecologică.

62

KpuMUHonozuH. IloA pefl. H.O. Ky3HeuOBOH, F.M. MHHtKOBCKoro, MocKBa, H3fl-BO Московскоı-о yHHBepcHTCTa, 1994, p. 14.

Bujor V., Bejan O., ş.a., *op. cit.,* p. 7.

Oancea I., op. *cit.,* p. 15-17.

Partea specială a criminologiei cuprinde caracteristica criminologică şi măsurile de prevenire şi combatere a anumitor tipuri infracţionale care sunt diferenţiate predominant după conţinutul faptelor criminale (criminalitatea de violenţă, patrimonială etc) sau conform particularităţilor făptuitorilor (criminalitatea minorilor, recidiviştilor etc.)- Criminologia specială se ocupă cu studiul următoarelor tipuri infracţionale: criminalitatea violentă, criminalitatea contra proprietăţii, criminalitatea în domeniul economiei, criminalitatea organizată, criminalitatea profesională, criminalitatea minorilor, traficul ilicit de droguri, criminalitatea ecologică, criminalitatea din imprudenţă, criminalitatea militară, criminalitatea recidiviştilor, criminalitatea contra securităţii publice şi ordinii publice, criminalitatea în domeniul puterii de stat, criminalitatea în domeniul informaticii, criminalitatea femeilor, criminalitatea penitenciară, criminalitatea urbană, criminalitatea rurală. Studiile tipurilor infracţionale respective s-au conturat în ramuri ştiinţifice ale criminologiei speciale. Tot de criminologia specială ţin studiile privind criminalii concreţi şi anumite categorii de criminali. Cercetările respective sunt realizate predominant în cadrul unei ramuri ştiinţifice speciale - criminologia clinică.

Conţinutul Părţii speciale a criminologiei este mai dinamic în comparaţie cu Partea generală a ei, deoarece reflectă nemijlocit schimbarea rapidă a stării criminalităţii, cauzelor şi condiţiilor sale prin prisma tipurilor infracţionale cercetate. Concluziile şi rezultatele cercetărilor privind grupuri de infracţiuni, tipuri de criminali şi criminali concreţi pot fi preluate de criminologia generală în vederea generalizărilor şi sintetizărilor necesare. Cînd în criminologia generală se abordează problema personalităţii infractorului sau a cauzelor şi condiţiilor criminalităţii în general, se ţine seama de rezultatele obţinute pe baza cercetărilor concrete privind anumite categorii de infracţiuni, anumiţi infractori ori tipuri de infractori.

1.7. Importanţa criminologiei

Criminologia are o importanţă atît teoretică cît şi practică.

Ca şi alte ştiinţe, criminologia dispune de un potenţial teoretic solid. Cercetînd legităţile unui anumit fenomen social, ea îşi aduce contribuţia la elaborarea reprezentărilor ştiinţifice despre om şi societate. Cunoştinţele criminologice privind crima, criminalitatea, cauzele şi condiţiile criminalităţii şi infracţiunilor concrete, personalitatea infractorului, victima infracţiunii şi reacţia socială împotriva criminalităţii sunt necesare şi la dezvoltarea teoretică a ştiinţelor care studiază sub diferite aspecte fenomenul infracţional.

Recomandările ştiinţei criminologiei pot fi utile pentru legislator, preşedintele ţării, lucrătorii organelor de menţinere a ordinii de drept, reprezentanţii mass-mediei, specialiştii din domeniul educaţiei şi învăţămîntului.

precum şi pentru fiecare cetăţean. Importanţa practică a criminologiei se exprimă prin următoarele:

9.7. Criminologia oferă specialiştilor cunoştinţe şi date privind criminalitatea în ansamblu (starea, nivelul, dinamica, structura, tendinţele etc), precum şi deprinderi profilactice care sunt necesare pentru a influenţa eficient asupra acestui fenomen antisocial, în procesul realizării obligaţiilor profesionale ale acestora.

9.8. în baza rezultatelor unor cercetări criminologice aprofundate şi complexe ale cauzelor şi condiţiilor infracţionalităţii sunt elaborate măsuri eficiente de prevenire a infracţiunilor.

9.9. O însemnătate aplicativă deosebită au expertizele proiectelor de acte normative privind argumentarea criminologică şi consecinţele acestora asupra schimbării criminalităţii. Expertizele criminologice trebuie să cuprindăatît legile penală, procesual penală şi execuţional-penală, cît şi alte acte normative care vizează încălcările ordinii de drept.

9.10. Criminologia elaborează propuneri şi recomandări concrete privind perfectarea legislaţiei în vigoare, bazate pe particularităţile stării, caracterului, structurii şi evoluţiei criminalităţii.

9.11. Pronosticurile şi planificările criminologice sunt utile în procesul realizării practice a luptei cu criminalitatea.

9.12. Studiul personalităţii infractorului stabileşte cauzele şi condiţiile infracţiunilor concrete şi a tipurilor infracţionale; explică cum individul devine infractor, care circumstanţe îl împing la săvîrşirea infracţiunii, ce neglijenţe ale părinţilor şi persoanelor apropiate favorizează acest fapt şi ce pot întreprinde părinţii pentru evitarea unui astfel de final trist. în baza analizei şi aprecierii comportamentului delincvent al individului, criminologia prognozează conduita viitoare a acestuia, elaborează măsuri individuale de prevenire a săvîrşirii de noi infracţiuni, propune metode adecvate de corectare şi reeducare a infractorilor ce execută pedeapsa aplicată, precum şi măsuri de resocializare şi reintegrare socială a persoanelor care au executat pedeapsa penală.

9.13. Ştiinţa criminologiei explică fenomenul infractorului ocazional relevînd cazurile, adică situaţiile criminogene - capcane, care îl pot transforma pe om în infractor şi elaborează recomandări privind modul cum trebuie să ne comportăm în diferite circumstanţe pentru a evita această finalizare dramatică.

9.14. Cercetînd personalitatea şi comportamentul preinfracţional al victimelor, relaţiile dintre infractori şi victime de pînă la infracţiune şi în momentul incidentului, precum şi situaţiile victimogene, criminologia propune un sistem de măsuri de prevenire antivictimizatoare, elaborează

strategii şi tactici optimale de conduită în scopul reducerii posibilităților oamenilor de a deveni victime ale infracțiunilor.

9.15. Criminologia învață oamenii să analizeze şi să estimeze corect datele statisticii penale şi să ia decizii practice corespunzătoare în baza acestora - în ce cazuri pot fi aplicate măsurile cu caracter economic, cînd trebuie accentuată munca educativă sau împotriva căror tipuri infracționale este necesară intensificarea activității organelor de drept şi aplicarea pedepselor penale.

9.16. Criminologia explică cetățenilor de rînd cum aceştia ar putea să-şi aducă contribuția în diferite circumstanțe la combaterea fenomenului infracțional.

9.17. Cunoştințele criminologice sunt necesare specialistului pentru ca acesta să înțeleagă cum anumite aspecte negative ale activității lor pot deveni cauze sau condiții ale unor noi infracțiuni şi cum trebuie executate obligațiile profesionale pentru a nu genera noi fapte socialmente periculoase, dar, dimpotrivă, pentru a influența distructiv asupra fenomenului infracțional.

Importanța criminologiei se exprimă, de asemenea, prin formarea mentalității criminologice a viitorilor jurişti şi prin contribuția ei la pregătirea unor specialişti eruditi[65].

Studierea criminologiei schimbă modul de gîndire al oamenilor. Mentalitatea criminologică se formează în baza conştientizării de către om a esenței criminalității ca una din formele patologiei sociale; a posibilităților societății, grupurilor sociale şi fiecărui cetățean de a influența asupra fenomenului respectiv; a potențialului şi importanței prevenirii generale şi individuale, precum şi a locului răspunderii şi pedepsei penale în sistemul măsurilor de prevenire a infracțiunilor. Este necesar ca pe baza pozițiilor menționate să fie concepute scopurile intermediare şi finale ale activității profesionale ale oamenilor.

Criminologia îşi aduce aportul la pregătirea specialiştilor cu o cultură vastă şi temeinică. Cunoştințele criminologice dezvoltă memoria şi iscusința de a gîndi, îți permit de a fi mai încrezut în procesul comunicării cu diferite persoane şi a contesta argumentat sugestiile greşite.

HmuaicoB CM., *op. cit.,p.* 11.

CAPITOLUL II

CERCETAREA CRIMINOLOGICĂ

2.1. Metodologie, metodică, metodă, tehnică, procedură. Definirea conceptelor

Metodologia este o parte a logicii care studiază metodele din diferitele domenii de cunoaştere. Studiul nu constă în inventarea unei metode de cercetare, ci exclusiv în descrierea celor practicate în realitate.[66] Din metodologia generală a cunoaşterii şi acţiunii umane s-au desprins, pe măsura dezvoltării diverselor ramuri ale ştiinţei, metodologiile particulare. Astfel, **metodologia criminologiei** este teoria ştiinţifică despre metoda cunoaşterii criminalităţii reale; este sistemul de principii istorico-filozofice şi socio-filozofice care explică căile şi argumentează modalităţile de amplificare, creare şi aplicare a cunoştinţelor criminologice. Metodologia criminologiei se bazează pe teoriile, curentele şi concepţiile despre etiologia fenomenului infracţional şi particularităţile reacţiei sociale faţă de acesta, cum sunt: orientarea bio-antropologică în criminologie, pozitivismul criminologie, criminologie clinică, orientarea psiho-analitică în criminologie, orientarea neoclasică, neomarxismul, criminologia fenomenologică; funcţionalismul, orientarea psihologică în criminologie, teoriile stigmatizării, structuralismul, curentul culturalist, modelul conflictual, raţionalismul şi utilitarismul etc. Metodologia criminologiei nu trebuie confundată cu metodologia cercetării criminologice concrete, adică teoria despre metodele de colectare, prelucrare şi utilizare a informaţiei criminologice primare.

In literatura ştiinţifică este utilizat şi **conceptul de metodică** a cercetării, adică sistemul de metode şi tehnici care asigură colectarea, prelucrarea şi analiza datelor empirice, precum şi elaborarea propunerilor şi recomandărilor. Prin **metodica cercetării criminologice** înţelegem sistemul de procedee, modalităţi şi tehnici de colectare, prelucrare şi analiză a informaţiei despre criminalitate, personalitatea infractorului, cauzele şi condiţiile criminalităţii şi măsurile combaterii acesteia, precum şi metodele de prognozare şi planificare criminologică, de elaborare a propunerilor privind desăvîrşirea practicii de luptă cu criminalitatea, de verificare şi apreciere a eficacităţii realizării propunerilor formulate anterior[67].

Didar Julia, *Dicţionar defilosofie,* Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1999, p. 211.

67 *KpimuHOjiozua:* VHegHHK. nan pea. B.B. Kopo6e8HHKOBa, H.O. Ky3HeuoBofi, HM. MnHtKOBCKoro. - MocKBa: K)pna. JIHT., 1988, p. 18.

Etimologic **metoda** ca termen derivă de la grecescul "meta", spre, şi "odos", cale [a te întreba asupra "metodei" este a te întreba asupra "căii" urmate de o cercetare] şi este definită ca un ansamblu de procedee care conduc spiritul la un mod de a proceda determinat.[68] Metoda este considerată modul principal de colectare, prelucrare şi analiză a datelor. Metodele variază sub aspectul gradului lor de generalitate de la un aspect foarte vast la unul foarte îngust: metode ştiinţifice generale (sistemică, istorică, modelarea, metode matematice etc); - metode ale ştiinţelor concrete (metode sociologice, juridice, psihologice etc); - tehnici de colectare a datelor (chestionarul, interviul, testele, scala de atitudini, tehnici de colectare a datelor din documente etc); - tehnici de prelucrare a datelor (calcule statistice, comparaţii, întocmirea graficelor, diagramelor etc).

în abordarea obiectului său de studiu, criminologia utilizează o serie de metode de cercetare proprii altor ştiinţe. Astfel, în cadrul cercetării criminologice sunt utilizate metodele şi tehnicile sociologice (sondajul, interviul, aprecierea experţilor, observaţia, experimentul, cercetarea dosarelor penale şi altor acte etc); psihologice (testările, chestionarea, interviul, metoda sociometrică etc); statistice (observaţia statistică, centralizarea şi gruparea statistică, analiza statistică); juridice (metodele de drept comparat, procedeele de analiză a practicii de elaborare şi aplicare a normelor de drept etc), precum şi metodele matematice, inclusiv de modelare matematică, metodele economice, geografice, medicale, biologice etc. Modalităţile de cercetare mulţi- şi interdisciplinare pe care criminologia ca ştiinţă de graniţă le dezvoltă pe plan metodologic, nu se rezumă la o preluare automată a metodelor şi tehnicilor de cercetare aparţinînd altor discipline ştiinţifice, întrucît nici pe plan teoretic şi nici sub raport metodologic criminologia nu se confundă cu ştiinţele cu care se învecinează. Folosirea unor metode din alte ramuri ale ştiinţei la studiul criminalităţii face ca acestea să dobîndească, în procesul aplicării lor concrete, trăsături, particularităţi deosebite, în funcţie de obiectul cercetat[69]. Aşadar, criminologia utilizează în mod specific aceste metode, conform obiectului său de cercetare.

Există o legătură strînsă între concepţiile şi orientările criminologice şi metodele abordate de ele în scopul studierii etiologiei criminalităţii şi măsurilor de combatere a ei. Astfel, şcoala cartografică a acreditat în studiul criminalităţii metoda statistică şi abordarea teritorială complexă; şcoala pozitivistă italiană - metoda experimentală îmbinată cu cea statistică, iar mai tîrziu metoda testelor psihologice; şcoala psihiatrică a pus bazele metodei

Didar Julia, *op. cit.,* p. 210; analogic este definită metoda de Roland Doron şi Franţoise Parot în *Dicţionar de psihologie,* Bucureşti, HUMANITAS, 1999, p. 495; *Muk duKifuoHap de (puno3o(pue.* KnmnH3y, Kap-ra MonaoBeHHCio, 1990, p. 178; etc.

Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 31.

psihanalitice; direcţia sociologică ce studiază variaţiile criminalităţii faţă de unele aspecte ale organizării sociale - pune accent pe analiza statistico-matematică, iar direcţia ce explică formarea comportamentului criminal în cadrul proceselor de socializare - pe metodele de psihologie socială.

în funcţie de conţinutul studiului criminologie, de scopul şi sarcinile acestuia, de obiectele care urmează a fi cercetate sunt utilizate metode şi procedee de cercetare corespunzătoare, iar atunci cînd este necesar sunt invitaţi specialiştii din alte domenii de cunoaştere. De exemplu, la cercetarea infracţiunilor economice, în colectivul de cercetători sunt incluşi economiştii; cercetările infracţiunilor violente şi ale personalităţii infractorului sunt realizate împreună cu psihologii.

Conceptul de **tehnică** este definit drept felul practic, procedural, în care se utilizează o metodă sau alta de cercetare[70] sau ca ansamblu de procedee speciale care asigură utilizarea eficientă a unei sau altei metode de cercetare[71]. Tehnica este, deci, o metodă în acţiune. Aceasta explică de ce în multe cazuri aceeaşi denumire este folosită atît cu privire la metodă, cît şi pentru a desemna tehnica de realizare a acesteia.

Prin **procedură,** de regulă, se subînţelege continuitatea tuturor operaţiunilor, sistem general de acţiuni şi mod de organizare a cercetării ştiinţifice. **Procedura este ansamblul de reguli care trebuie strict aplicate într-o situaţie determinată.**[72] Aceasta este o noţiune generală ce se referă la sistemul procedeelor de colectare şi prelucrare a informaţiei criminologice. O singură cercetare criminologică poate cuprinde cîteva zeci de proceduri. Fiecare procedură reprezintă prin sine o microcercetare empirică terminată. De exemplu, cercetarea criminalităţii minorilor poate cuprinde astfel de proceduri: analiza stării, dinamicii şi structurii acestui tip infracţional; studiul personalităţii infractorului minor; cercetarea impactului familiei asupra criminalităţii minorilor etc.

2.2. Programul cercetării criminologice

Programul cercetării criminologice este dezvăluirea premiselor teoretico-metodologice (concepţiei generale) ale acesteia în conformitate cu scopurile principale şi ipotezele cercetării preconizate, cu indicarea regulilor de procedură, precum şi succesivitatea logică a operaţiilor de verificare a acestora (ipotezelor).

A. Tucicov-Bogdan, *Psihologie generală si psihologie socială,* Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1973, p. 69.

SLIXOB B.A., *CotfuonozuHecKoe uccjiedoeanue: juemodojioeun, npozpamua, uemodbi.* MocKBa, HayKa, 1987, p. 31.

Roland Doron, Franşoise Parot, *op. cit.,* p. 612.

Conținutul şi structura programului cercetării criminologice sunt determinate de orientarea generală a acesteia, adică de scopul principal al activității de cercetare. Elaborarea minuțioasă a programului asigură succesul întregii investigații. Programul oricărei cercetări teoretico-aplicative este constituit din două compartimente (etape) - metodologic şi procedural.[73] Fiecare compartiment la rîndul său include un şir de elemente componente.

I. Compartimentul metodologic al programului cercetării criminologice include următoarele elemente:

9.18.Formularea problemei şi determinarea obiectului de cercetare.

9.19.Analiza raportului între cercetarea preconizată şi cercetările precedente. Este necesar să se clarifice dacă au mai fost efectuate anterior investigații în problema dată, care sunt rezultatele obținute, care din propunerile elaborate s-au utilizat şi care este eficacitatea realizării acestora. Trebuie argumentată necesitatea efectuării unei cercetări noi şi să se explice, totodată, care sunt carențele investigației anterioare (volumul insuficient de informație; programul şi metodica incompletă de cercetare; perioada de timp după cercetarea anterioară se caracterizează prin schimbări ale condițiilor sociale, ale tendințelor criminalității etc).

9.20.**Stabilirea scopului şi formularea sarcinilor cercetării** - sunt determinate de faptul cine organizează sau dirijează investigația ştiințifică, care sunt forțele şi mijloacele utilizate, sursele de informație, modalitățile de colectare, prelucrare şi analiză aplicate, care vor fi concluziile şi propunerile eventuale, precum şi posibilitățile realizării acestora.

9.21.Determinarea tipului cercetării ştiințifice preconizate. Deosebim două tipuri de cercetări criminologice:

9.22.Cercetări **teoretico-aplicative** în cadrul cărora sunt elaborate modele de studiu al criminalității, cauzelor şi condițiilor acesteia, măsurilor şi mijloacelor de prevenire şi combatere a fenomenului] antisocial;

9.23.Cercetări criminologice **aplicative,** care sunt orientate spre soluți-i onarea practică a diferitelor probleme privind combaterea criminalității, spre elaborarea unor propuneri concrete, măsuri şi mij loace de combatere a criminalității.

9.24.Precizarea şi interpretarea noțiunilor principale.

9.25.Analiza sistemică prealabilă a obiectului cercetării criminologice concrete (divizarea imaginară a lui în elemente componente şi stabilirea legăturilor dintre ele).

9.26.**Formularea şi desfăşurarea ipotezelor de lucru.** Ipotezele de lucru sunt create în baza rezultatelor cercetărilor precedente, cunoştințelor te-

îiflOB B.A., *op. cit.,* p. 35-36.

oretice şi generalizărilor practice. în procesul cercetării ipotezele elaborate iniţial se confirmă sau sunt respinse.

II. Compartimentul procedural al programului cercetării criminologice conţine, de asemenea, un şir de elemente necesare:

9.27.în scopul realizării programului se întocmeşte **planul strategic al cercetării criminologice,** în care sunt stabilite etapele efectuării acesteia, măsurile cu caracter organizaţional necesare pentru realizarea investigaţiei, executorii, mijloacele tehnico-materiale de asigurare a cercetării, sunt stabilite termenele de realizare a cercetării etc.

9.28.**Argumentarea eşantionului cercetării,** adică a sistemului de selectare a unităţilor supuse observaţiei (determinarea tipului de eşantion, a volumului acestuia, necesitatea utilizării eşantionului reprezentativ etc).

9.29.Schiţarea procedurilor principale de colectare şi analiză a datelor.

Este necesar ca programul să prevadă **sursele principale de informaţie** şi datele concrete care vor fi utilizate în cadrul cercetării preconizate. Cele mai importante surse de informaţie pentru realizarea cercetărilor criminologice sunt:

datele statisticii penale a organelor Ministerului Afacerilor Interne, Procuraturii şi Ministerului Justiţiei. Este necesar să se ţină cont de particularităţile statisticilor organelor respective;

datele statistice despre alte încălcări de lege. Unele date se conţin în statistica organelor de drept. De exemplu, datele despre actele uşoare de huliganism, încălcările relevate în cadrul controalelor de supraveghere generală efectuate de organele procuraturii, ca rezultat al soluţionării litigiilor de drept civil în judecată, a litigiilor economice în Judecătoria Economică etc. Date importante despre diferite încălcări pot fi găsite la serviciul de pompieri, Ministerul Transporturilor, Direcţia Poliţiei Rutiere, serviciul sanitaro-epidemiologic, la organele de control (garda financiara, inspecţia fiscală, Departamentul Standartizare şi Metrologie, inspecţiile Ministerului mediului şi amenajării teritoriului etc); datele statisticii economice, sociale, demografice, social-culturale etc; datele bazate pe acte (dosarele penale, sentinţele judecătoreşti, materialele instituţiilor penitenciare etc); datele sondajelor sociologice; rezultatele testărilor psihologice;

datele din literatură, mijloacele mass-media, convorbirile cu specialiştii.

Menţionăm că informaţia care urmează a fi utilizată în procesul cercetării ştiinţifice trebuie să fie autentică, relativ **deplină** şi **comparabilă.**

Estimînd **autenticitatea** datelor despre infracţiuni şi persoanele care le-au comis, este important să ţină seama de etapele aprecierii juridico-penale a faptelor şi făptuitorilor; este necesar să se cunoască mecanismul de obţinere a datelor statistice, particularităţile fişelor de evidenţă; trebuie să se ţină cont, de asemenea, de înregistrarea incompletă a infracţiunilor care este determinată de activitatea organelor de poliţie, precum şi de nivelul disciplinei de înregistrare.

Distingem două aspecte de apreciere a informaţiei dacă **este sau nu este completă - cantitativ** şi **calitativ.** Astfel, pentru determinarea nivelului criminalităţii în valori absolute şi relative (coeficienţi) trebuie utilizate datele întregii totalităţi, adică obţinute în baza observaţiei statistice compacte, iar pentru analiza structurii criminalităţii, personalităţii infractorilor, cauzelor şi condiţiilor comiterii infracţiunilor se admite pe deplin cercetarea doar a unei părţi a totalităţii statistice, precum şi utilizarea datelor obţinute pe' bază de eşantion.

In cadrul cercetării criminologice este important de a asigura şi **comparabilitatea** datelor. De exemplu, pentru ca informaţia despre criminalitate să fie comparabilă trebuie de verificat prin ce fel de indicatori era exprimată criminalitatea (prin numărul de fapte sau numărul persoanelor care le-au comis), cum au fost calculaţi coeficienţii (care din indicatori au fost utilizaţi la calcularea acestora şi la care bază au fost raportaţi - la numărul întregii populaţii sau la numărul populaţiei ce a atins vîrsta răspunderii penale). Este important, de asemenea, să se asigure comparabilitatea perioadelor de timp şi a spaţiilor teritoriale studiate, precum şi să se ţină seama de schimbările numărului populaţiei. Pentru asigurarea comparabilităţii este verificată şi metodica calculării indicatorilor care trebuie să fie unică. Este necesar să se ţină cont, de asemenea, de modificările legislaţiei (incriminarea şi dezincri-| minarea faptelor) şi a dărilor de seamă statistice din perioada cercetată.

\

Etapa schiţării procedurilor principale de colectare şi analiză a datelon include, de asemenea, următoarele componente:

metodele şi tehnicile care vor fi utilizate la colectarea, prelucrarea, analiza şi estimarea informaţiei;

stabilirea sistemului de indicatori care caracterizează starea şi dinamica j criminalităţii, personalitatea infractorului, determinantele criminogene, măsurile de combatere a criminalităţii;

participarea la cercetarea ştiinţifică a specialiştilor din alte domenii de cunoaştere (sociologi, psihologi, jurişti, lucrători practici etc). Programul cercetării criminologice trebuie completat cu un compartiment despre **elaborarea propunerilor şi recomandărilor privind intensificarea luptei cu criminalitatea** care cuprinde:

măsurile cu caracter juridic (propuneri privind perfectarea legislației și a practicii de aplicare a ei, privind îmbunătățirea activității organelor de menținere a ordinii de drept);
măsurile organizatorice de îmbunătățire a activității de prevenire a infracțiunilor, măsurile speciale de profilaxie;
măsurile de prevenire cu caracter social general.

2.3 Metodele şi tehnicile statistice

Sarcinile principale ale metodelor şi tehnicilor statistice utilizate în criminologie sunt:

9.30. Descrierea numerică a stării şi dinamicii criminalității după indicatorii absoluți şi relativi, precum şi a practicii de combatere a criminalității, a activității organelor care luptă cu acest fenomen antisocial (sarcina descriptivă);

9.31. Stabilirea legăturilor statistice, interdependențelor şi raporturilor dintre starea şi dinamica ciminalității şi evoluția unor sau altor procese sociale, între starea şi dinamica criminalității şi activitatea organelor de menținere a ordinii de drept (sarcina analitică);

9.32. Determinarea tendințelor evoluării criminalității şi determinantelor acesteia, elaborarea pronosticului criminologie (statistic) - sarcina predictivă;

9.33. Relevarea aspectelor pozitive şi a deficienților din practica combaterii criminalității, contribuirea la elaborarea propunerilor şi recomandărilor privind desăvârşirea acestei lupte (sarcina profilactică).

Distingem **trei etape principale** ale cercetărilor statistice : 1) observarea statistică; 2) centralizarea şi gruparea datelor colectate; 3) prelucrarea şi analiza indicatorilor statistici.[74]

Etapa inițială a cercetării oricărui fenomen este **observația statistică** care constă în evidența şi înregistrarea unităților (faptelor) care constituie totalitatea cercetată (de exemplu, infracțiunile) şi trăsăturile caracteristice ale acestora (de exemplu, calificarea infracțiunilor, locul şi timpul comiterii acestor fapte socialmente periculoase, prejudiciul cauzat etc). în funcție de obiectivele cercetării, pot fi supuse înregistrării unele sau alte trăsături caracteristice.

Observația statistică poate fi de două feluri: **observație neîntreruptă** ori **continuă** (fenomenele supuse observației sunt înregistrate neîntrerupt, de exemplu, infracțiunile) şi **observație discretă** ori **de o singură dată** (starea fenomenului este luată la evidență numai pentru o anumită dată, uneori ob-

[74] Ocrpoy MOB CC. *Coeemckaa cyde6ncw emamuernuna (nacmb o6ufan u cneifuanbHax).* MocKBa, H3A.-BO Моск. yH-Ta, 1976, p. 62.

servaţia poate fi periodic repetată). Există trei modalităţi de realizare a observaţiei statistice: **observaţia directă, prin sondaj** şi **pe bază de acte.**

După numărul de unităţi cuprinse de observaţia statistică, ea poate fi **compactă** (sunt supuse evidenţei şi înregistrării toate unităţile care alcătuiesc totalitatea cercetată) şi **parţială** (este supusă evidenţei şi înregistrării numai o parte din unităţile totalităţii cercetate).

în scopul realizării observaţiei statistice sunt utilizate fişele de evidenţă statistică primară. Este important ca criminologul să cunoască conţinutul şi particularităţile fişelor de evidenţă primară elaborate de organele justiţiei penale.

Etapa a doua a cercetării statistice este **centralizarea şi gruparea datelor statistice** care constă în sistematizarea şi însumarea tuturor fişelor de evidenţă primară, apoi gruparea acestora în baza criteriilor stabilite, însumarea după aceste caracteristici, totalizarea rezultatelor calculelor efectuate în dările de seamă statistice, tabele, diagrame, reprezentări grafice, buletine statistice.

Gruparea statistică constă în diferenţierea totalităţii statistice cercetate după anumite caracteristici în grupuri omogene din punct de vedere calitativ (de exemplu, după categoriile de infracţiuni, după vîrsta infractorilor etc).

în funcţie de scopul şi sarcinile cercetării statistice sunt utilizate trei tipuri principale de grupări: 1) grupări tipologice; 2) grupări de structură sau de variaţie; 3) grupări analitice. **Grupările tipologice** reprezintă prin sine împărţirea totalităţilor statistice în grupuri după caracteristici calitative (de exemplu, gruparea infracţiunilor după categoriile prevăzute în capitolele Părţii speciale a Codului penal al Republicii Moldova; gruparea condamnaţilor după sex, etnie etc; după structura pedepselor aplicate - privaţiunea de libertate, amenda etc). **Grupările de structură** sau **de variaţie** sunt diferenţierea totalităţii cercetate după caracteristici cantitative (de exemplu, gruparea condamnaţilor după termenii privaţiunii de libertate, numărul de antecedente penale, vîrstă; gruparea dosarelor penale după termenii cercetării sau examinării judiciare etc). **Grupările analitice** au drept scop stabilirea interdependenţelor între diferite trăsături ale totalităţii cercetate (timpul şi locul comiterii infracţiunilor; vîrsta făptuitorilor şi categoriile infracţiunilor comise etc.) sau între criminalitate şi alte fenomene sociale care o determină (criminalitatea violentă şi beţia; infracţiunile contra proprietăţii şi şomajul etc).

Analiza statistică este etapa de încheiere şi cea mai de răspundere a cercetării statistice. Analiza statistică reprezintă prin sine procesul şi rezultatul comparării, cercetării datelor numerice obţinute, generalizării acestora, stabilirii şi calculării interconexiunilor şi legităţilor care caracterizează fenomenele şi procesele importante din punct de vedere criminologie Obiectivul principal al oricărei analize statistice nu este caracteristica numerică a fenomenului, dar interpretarea corectă a acesteia, aprecierile şi concluziile practice deduse în baza caracteristicii numerice.

Analiza statistică include **două faze:** 1) prelucrarea datelor şi 2) analiza propriu-zisă. **Prima fază** a analizei începe de fapt cu cercetarea indicatorilor exprimaţi prin valori absolute care sunt extraşi din tabele şi dările de seamă statistice fără a fi supuşi prelucrării. Ulterior mărimile absolute sunt comparate între ele şi transformate în valori **medii** şi **relative.** Mărimile medii sunt rar utilizate în cercetările criminologice (de exemplu, la calcularea vîrstei medii a infractorilor, termenelor medii ale pedepselor aplicate pentru anumite categorii de infracţiuni). Din mărimile relative cel mai frecvent sunt utilizate în cadrul cercetării criminologice trei grupe de indicatori care caracterizează **intensitatea (coeficientul) criminalităţii, structura** şi **dinamica** acesteia.

Analiza statistică propriu-zisă stabileşte: 1) care sunt schimbările nivelurilor absolute; 2) care sunt schimbările nivelurilor relative, adică a coeficienţilor criminalităţii; 3) care sunt schimbările în structura criminalităţii. Prin prisma acestor schimbări este caracterizată atît criminalitatea în ansamblu, cît şi în aspect teritorial. Analiza propriu-zisă cuprinde şi cercetarea interconexiunilor şi interdependenţelor dintre indicatorii statisticii penale şi indicatorii statisticilor economice, sociale, demografice, social-culturale etc, în scopul relevării factorilor criminogeni, legităţilor dezvoltării fenomenului criminalităţii şi prognozării acestuia.

2.4. Metodele şi tehnicile sociologice

In cercetările criminologice frecvent sunt utilizate următoarele metode şi tehnici sociologice: metoda chestionării, interviul, testarea, observaţia, experimentul, cercetarea dosarelor penale şi altor documente, metoda aprecierilor date de experţi etc.

Spre deosebire de metodele statistice care presupun evidenţa totală a informaţiei necesare, gruparea, prelucrarea şi analiza întregii totalităţi statistice, prin metodele sociologice este investigat numai un lot reprezentativ al totalităţii, adică un eşantion. Prin eşantion se înţelege o submulţime sau o parte a populaţiei statistice, prelevată după unele procedee tehnice de sondaj, bine precizate. El serveşte drept sursă de informaţii pentru investigarea proprietăţilor întregii populaţii[75]. Aşadar, eşantionul este modelul micşorat al totalităţii generale. în literatură eşantionul se mai numeşte "selecţie", "subpopulaţie" sau "populaţie de sondaj".

Eşantionul poate fi selectat (din întreaga totalitate) prin următoarele metode:

*• **După hazard:**

a) prin tragere la sorţi, pînă ce totalizează numărul necesar;

loan Văleanu, Măria Hîncu, *Elemente de statistică generală.* Bucureşti, Litera, 1990, p. 95.

9.34. prin extragere oarbă, anume extragînd la întîmplare elemente din partea de sus, din mijloc şi din partea de jos a stivei, rafturilor etc, pînă se totalizează numărul necesar;

9.35. prin metoda sferturilor, cînd eşantionul se formează printr-un şir de operaţii de amestecare şi reducere, materialul împărţindu-se în sferturi, din care în sfîrşit se recoltează un sfert;

9.36. după un tabel cu numere aleatoare care se utilizează astfel: se înscriu în ordine (1, 2, 3, 4...) numele persoanelor din zona de studiat, apoi se examinează persoana cu numărul 8735 (poate însemna: strada cu numărul 8, blocul 7, apartamentul 35), apoi nr. 2552 etc, pînă se utilizează numărul necesar de persoane. Mai înainte se utiliza "metoda Monte Carlo", care consta în utilizarea numerelor întîmplătoare apărute la ruleta din Monte Carlo.

2. **Eşantionul ordonat** sau **mecanic.** Toate elementele totalităţii statistice se reduc la o singură listă din care se recoltează peste intervale egale numărul necesar de respondenţi. Intervalul selecţiei (C) se calculează după formula:

$$C=N/n,$$

Unde N este mărimea totalităţii statistice, n - mărimea eşantionului.

De exemplu, fie că N = 2000 persoane, iar n = 200 persoane. Atunci C = 2000 / 200 = 10. Aceasta înseamnă că din lista respectivă trebuie să fie recoltată fiecare a zecea persoană.

9.37. Eşantionul de serie. Totalitatea generală este divizată în părţi omogene sau serii după un anumit criteriu (de exemplu, împărţirea condamnaţilor după vîrstâ). Din fiecare serie este recoltat un anumit număr de elemente. Numărul respondenţilor extraşi din serie este proporţional numărului total de elemente ale acesteia.

9.38. Eşantionul de cote - reproduce aceleaşi cote-părţi care există şi în totalitatea statistică. De exemplu, structura după sexe, pe vîrste, după genul de activitate a populaţiei de sondaj (în procente) este aceeaşi ca şi structura respectivă a întregii populaţii. Numărul trăsăturilor, ale căror date se aleg în calitate de cotă, de regulă, nu depăşeşte cifra patru. Aceasta se explică prin faptul că în cazul unui număr mai mare de trăsături "fixate" (vîrsta, sexul, etc.) recoltarea respondenţilor necesită un volum de muncă extrem de mare.[76]

La selectarea eşantionului este necesar să se stabilească **volumul** şi să se asigure **reprezentativitatea** acestuia. în general, eşantionul reprezintă 1... 5%

Кси npoeecmu coifuojwzimecKoe uccjiedoeaHue. Itoa pea. M.K. TopiiiKOBa *u <t>3.* LLlepci н MocKBa, riojiHTH3flaT, 1990 , p. 64.

din totalul populaţiei. Dovadă că eşantionul a fost bine ales este faptul că dacă se cercetează 1...2...3% din populaţie, nu apar diferenţe mari la rezultatele obţinute. Menţionăm că procentul respondenţilor sporeşte în funcţie de micşorarea volumului totalităţii generale, iar în grupurile nu prea mari sunt investigate toate persoanele. La stabilirea volumului eşantionului trebuie respectată următoarea regulă generală: pe de o parte, volumul selectat trebuie să fie relativ mare pentru a asigura veridicitatea informaţiei obţinute, iar pe de altă parte, el trebuie să fie "econom", optimal, adică să fie luată în consideraţie dispersarea trăsăturilor de control ale elementelor totalităţii generale. Cu cît gradul de dispersare a totalităţii generale este mai înalt, cu atît volumul necesar al eşantionului va fi mai mare şi dimpotrivă, cînd totalitatea generală este mai omogenă, volumul necesar al eşantionului poate fi mai mic. Chiar şi în cazul totalităţilor generale omogene trebuie asigurată selectarea uniformă a elementelor. Se recomandă să nu fie recoltate elementele la rînd (unul după altul), dar fiecare al 10-lea, al 20-lea, al 30-lea etc.

Cercetările descriptive trebuie realizate în baza eşantionului strict **reprezentativ,** adică structura persoanelor investigate este aproximativ aceeaşi ca şi structura totalităţii generale. Totodată, este deosebit de complicat de a asigura reprezentativitatea strictă a eşalonului după toţi parametrii care sunt importanţi pentru problematica cercetării. De aceea, este necesar să asigurăm reprezentativitatea eşantionului după obiectivele principale ale analizei. Pentru aceasta, în primul rînd, sunt stabilite acele trăsături ale totalităţii generale care sunt esenţiale la realizarea scopurilor cercetării ştiinţifice. Gradul de corespundere a modelului selectat structurii totalităţii generale este apreciat prin **eroarea eşantionului,** iar limitele erorii admisibile depind de scopul cercetării. Cele mai precise rezultate sunt obţinute atunci cînd eroarea eşantionului nu depăşeşte 3 la sută.[77]

Informaţia obţinută prin metode, tehnici şi procedee sociologice poartă, de regulă, un caracter subiectiv. Datele respective nu sunt nici în statistica penală, nici în alte ramuri ale statisticii şi prezintă, deci, o informaţie suplimentară, conţinutul căreia este determinat de scopurile şi sarcinile cercetărilor criminologice. Această informaţie este necesară frecvent pentru a cerceta cauzele şi condiţiile, circumstanţele, motivele comportamentului infracţional; pentru studiul detaliat a personalităţii infractorilor, condiţiilor formării acesteia, impactului mediului, conduitei de pînă la comiterea infracţiunii; pentru cercetarea opiniei publice despre situaţia criminogenă şi activitatea organelor de drept; pentru studierea practicii de combatere a criminalităţii, a măsurilor de prevenire şi a influenţei juridice, precum şi a eficacităţii acestora; etc.

^AOB B.A., *op. cit.,* p. 62.

I. Metoda chestionării este principala metodă sociologică, bazată pe chestionar care conține un șir de întrebări și răspunsuri. Chestionarul este folosit, îndeosebi, în acele cercetări ce urmăresc să stabilească motivele comiterii infracțiunilor; atitudinea față de fapta infracțională, față de măsurile de luptă cu criminalitatea; estimarea comportamentului propriu; aprecierea situației criminogene și a activității organelor de drept; raportul dintre infractor și victimă etc.

Pentru ca informația obținută prin metoda chestionării să fie veridică și completă este necesar să fie formulate corect întrebările, iar conținutul și succesiunea acestora, precum și structura chestionarului să corespundă întocmai problemei cercetate. Distingem următoarele tipuri de întrebări cuprinse în chestionar:

1. **întrebări precodificate** (închise), **întrebări postcodificate** (deschise) și **întrebări mixte;**

9.39.întrebările precodificate (închise) limitează opțiunea subiectului la una din variantele de răspuns fixate în chestionar; .

9.40.**întrebări postcodificate** (deschise) lasă subiectului libertatea de a-și formula răspunsul atît în privința conținutului, cît și a formei de exprimare;

9.41.**întrebări mixte** conțin variantele de răspuns fixate în chestionar și totodată oferă subiectului posibilitatea de a ie respinge și de a-și formula răspunsul propriu;

9.42.întrebări directe (descriu faptele și evenimentele pentru ca răspunsul să confirme sau să respingă existența acestora) și **întrebări indirecte** (dezmembrează descrierea evenimentului sau descriu faptele ce deriva din acesta și nu cer, astfel, un răspuns (o apreciere) direct care, de regulă, este prea subiectiv);

9.43.întrebări de control (permit să controlăm cît este de întemeiat răspunsul respondentului la întrebarea principală) și **întrebări** de analiză (oferă posibilitate respondentului să explice de ce a răspuns anume așa):

9.44.întrebările de autocaracterizare (reflectă opinia respondentului despre sistemul său de valori aptitudinile, faptele sale, etc.) și **întrebări privind caracteristica altor** persoane.

După formele de organizare a chestionării deosebim:

9.45.Chestionarea directă sau **orală** (se realizează în prezența operatorului care pune întrebări respondentului și înregistrează răspunsurile acestuia) și **autoînregistrarea** (respondentul primește chestionarul, singur citește întrebările și răspunde, iar peste un interval anumit de timp întoarce chestionarul completat operatorului);

9.46.Chestionarea în grup (pînă la 25 - 30 de persoane) și chestionarea **individuală;**

9.47.Chestionarea la locul de trai, prin intermediul mijloacelor mass-media, prin poştă, prin telefon.

9.48.Sondajul sau **chestionarea - expresă** (chestionarul conține 3-4 întrebări privind problema abordată, precum şi cîteva întrebări pentru clarificarea unor caracteristici demografice şi sociale ale respondenților).

înainte de realizarea unei cercetări sociologice este necesar să fie aprobat chestionarul, adică să se verifice cît de reuşit au fost formulate întrebările, răspunsurile fixate, dacă sunt înțelese întrebările corect sau nu, etc. In acest scop sunt chestionate 30-40 de persoane.

II. Interviul este o convorbire ce se desfăşoară după un anumit plan, presupune contactul direct între operatorul de anchetă şi intervievat, răspunsurile fiind înregistrate sau de operator (asistentul acestuia) sau mecanic (pe peliculă^-[78].

în cadrul cercetărilor ştiințifice sunt utilizate variate interviuri. După conținutul convorbirii destingem aşa-numitele **interviuri documentate** (cercetarea evenimentelor din trecut, precizarea faptelor) şi **interviuri de opinii,** scopul cărora este relevarea aprecierilor, viziunilor, sugestiilor. Sunt frecvent utilizate în cadrul cercetărilor criminologice **interviurile cu specialiştii-experți,** care se caracterizează prin organizarea şi procedura specifică. Un tip aparte de interviu este considerat **interviul clinic,** utilizat în criminologia clinică. Examenul psihiatric al infractorului se bazează în special pe interviul clinic, prin intermediul căruia specialistul analizează personalitatea criminalului, încercînd a-i reconstitui trecutul în baza mărturiilor sale.

în funcție de gradul de formalism al interviului deosebim interviul formal şi interviul neformal sau flexibil. **Interviul formal** se caracterizează prin elaborarea detaliată din timp a întregii proceduri, inclusiv a planului general al convorbirii, a ordinii şi conținutului întrebărilor, precum şi a variantelor de răspunsuri posibile. **Interviul neformal** sau **flexibil** este o convorbire de lungă durată (cîteva ore), fără o detalizare strictă a întrebărilor, dar în baza unei programe generale.

In raport cu modalitatea prin' care sunt culese şi interpretate datele, unii autori fac deosebire între **interviul direct** (se bazează pe modalitatea directă de punere a întrebărilor şi de interpretare a rezultatelor) şi **interviul indirect** (utilizează o cale ocolită de culegere a datelor). în raport cu natura relației ce se stabileşte între operatorul de interviu şi intervievat se deosebesc **interviul sensibil** - comportamentul operatorului se manifestă printr-o atitudine de simpatie față de subiect, de înțelegere şi încurajare a acestuia, **interviul neu-**

79/bidem,p. 130.

M. Grawitz, *Methodes des sciences sociales,* Paris, Ed. Dalloz, 1973, p. 612; A. Brimo, *ies ™ethodes des sciences sociales,* Paris, Ed. Montchrestien, 1972, p.213, cit. de Gheorghe [N] storeanu, Costică Păun, *op. cit.*, p. 103.

tru - operatorul este complet neutru şi **interviul sever** - relaţia se aseamănă cu un interogatoriu. După modul de organizare distingem **interviul în grup şi individual.**

III. Observarea - cercetătorul însuşi percepe şi descrie anumite fapte, evenimente.

Observarea ca metodă ştiinţifică de cunoaştere trebuie să corespundă următoarelor condiţii de bază:[80]

observarea ştiinţifică presupune o contemplare intenţionată şi metodică a realităţii, fiind orientată către un scop bine determinat; observarea ştiinţifică este o percepere sistematică şi planificată a fenomenului cercetat;

faptele observate sunt supuse înregistrării şi clasificării sistematice în corespundere cu sarcinile cercetării;

există posibilitatea unui control strict al autenticităţii şi validităţii faptelor şi evenimentelor supuse observării.

Indiferent de scopul observării este important ca cercetătorul să poată răspundă la cinci întrebări:

9.49.Ce trebuie să se supună observării?
9.50.în ce mod va fi fixată informaţia?
9.51.Cu ajutorul căror procedee poate fi garantată exactitatea observărilor?
9.52.în ce fel de relaţii trebuie să se afle subiectul supus observării şi observatorul?
5. Prin ce căi pot fi stabilite relaţiile între observator şi observat?

Sunt cunoscute şi folosite mai multe tipuri de observare şi anume[81]:

9.53.în funcţie de relaţia observatorului cu realitatea, observarea poate fi **directă** (nemijlocită) sau **indirectă** (ex. observarea documentelor);
9.54.în funcţie de etapa cercetării, observarea poate fi **globală,** de familiarizare prealabilă cu tot complexul de situaţii în care se manifestă persoanele vizate, sau **parţială,** axată pe o anumită tematică;
9.55.în raport cu obiectivele urmărite, observarea poate fi **sistematizată** şi **nesistematizată;**
9.56.în raport cu poziţia observatorului faţă de sistemul studiat, observaţia poate fi **externă,** observatorul rămînînd în afara sistemului respectiv, sau **internă (participativă),** care implică o participare a observatorului la viaţa grupului studiat. Participarea poate fi **pasivă** sau **activă, parţială** sau **totală.**

Vladimir Guţu, *Studiu de sociologie,* Chişinău, Cartea moldovenească, 1991, p. 118.
Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op. cit.,* p. 95-96.

în literatură se disting mai multe **tipuri de observatori.** Astfel, observarea poate fi realizată de către **cercetătorul individual** sau de către o **echipă de cercetători;** observatorul poate rămîne **anonim,** ori poate fi cunoscut de membrii grupului observat în această calitate.

în criminologie metoda observării este deosebit de importantă în procesul aplicării măsurilor de prevenire şi influenţă juridică, pentru stabilirea eficacităţii acestora; la cercetarea comportamentului delincvent, individual şi de grup, precum şi a reacţiilor pe care faptele antisociale le provoacă în rîndul membrilor societăţii.

IV. Metoda experimentală reprezintă observarea desfăşurată în condiţii determinate sau alese de experimentator. Pe calea experimentului, omul de ştiinţă urmăreşte să sesizeze legăturile de intercondiţionare între diferite fenomene, dar mai ales să descopere înlănţuirea cauzală dintre acestea.

Realizarea oricărui experiment implică determinarea unei probleme şi elaborarea unei ipoteze, al cărei adevăr sau falsitate vor fi confirmate sau infirmate în cursul cercetării. în criminologie frecvent se pune problema de a aprecia acţiunea unui anumit factor (variabila independentă) asupra altor factori (variabilele dependente), de a determina legăturile ce unesc două variabile, de a compara efectele a doi factori pentru a decanta care este cauza şi care este efectul în cadrul procesului studiat. Metoda respectivă este utilizată, de asemenea, în scopul experimentării diferitelor măsuri de prevenire a infracţiunilor.

Pentru a obţine rezultate semnificative pe plan ştiinţific experimentatorul trebuie să respecte anumite reguli de ordin general, valabile pentru orice experiment, şi reguli de ordin particular, determinate de specificul obiectului studiat.[82]

Regulile de ordin general constau în:

determinarea problemei de studiu;
elaborarea ipotezelor de lucru;
crearea unor grupuri de control cît mai asemănătoare grupului experimental;
asigurarea acţiunii unui singur factor în acelaşi timp;
eliminarea influenţei factorilor externi pe toată durata experimentului;
obiectivitatea cercetătorului în efectuarea experimentului, în analiza şi sinteza datelor obţinute.

Există mai multe tipuri de experiment. în dependenţă de locul de desfăşurare se face distincţie între **experimentul de laborator** şi **experimentul de teren;** în raport cu variabila independentă, experimentul poate fi

[82] Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 37.

provocat (experimentatorul acționează (introduce) variabila independentă) sau **invocat** (variabila independentă nu este introdusă de către experimentator, ci face parte din condițiile preexistente). în funcție de modalitățile concrete de manipulare a variabilelor există tipul de experiment "înainte" şi tipul "după". Ele presupun observarea fenomenului atît înainte de introducerea variabilei cît şi ulterior. De exemplu, pentru a cunoaşte influența unor filme de violență asupra unui grup de elevi, grupul respectiv este examinat atît înainte de vizionare cît şi ulterior.

V. Studiul dosarelor penale şi altor documente este o metodă impor tantă a cercetării criminologice. Sunt studiate, de regulă, dosarele penale, sentințele asupra cărora au rămas definitive. în funcție de scopul cercetării ştiințifice pot fi supuse unei analize şi dosarele suspendate sau clasate.

în cadrul studiului dosarelor penale pot fi cercetate personalitatea infractorilor; cauzele şi condițiile comiterii infracțiunii; scopul, motivele şi circumstanțele comiterii infracțiunii; personalitatea şi comportamentul victimei infracțiunii etc. Studiul dosarelor penale se realizează, de obicei, fiind utilizate chestionare care includ următoarele compartimente: 1) compartimentul despre infracțiunea comisă - caracterul, consecințele, circumstanțele săvîrşirii, calificarea; 2) compartimentul despre personalitatea infractorului - trăsăturile demografice, sociale, moral-psihologice, starea sănătății; 3) compartimentul despre scopurile şi motivele acțiunilor criminale, sursele, condițiile şi procesul formării acestora, inclusiv despre compartimentul preinfracțional al făptuitorului şi măsurile de influență aplicate anterior asupra acestuia; 4) compartimentul despre personalitatea şi comportamentul victimei infracțiunii - trăsăturile demografice, sociale, moral-psihilogice, starea sănătății, conduita preinfracțională a victimei, circumstanțele victimizării, raportul infractor-victimă; 5) compartimentul privind realizarea influenței cu caracter educativ a procesului judiciar; despre gradul de elucidare a cauzelor şi condițiilor infracțiunii comise, despre măsura de pedeapsă aplicată şi măsurile de profilaxie întreprinse.

In iiincție de scopurile şi sarcinile cercetărilor criminologice concrete sunt studiate, de asemenea, materialele instituțiilor penitenciare, organelor de asigurare, organelor de control financiar şi fiscal, organizațiilor sindicale, judecătoriei economice, comisiilor pentru minori etc.

VI. Content - analiza (din engl. contens - conținut) este o metodă de cercetare cantitativă a informației sociale[83]. în cadrul cercetărilor criminolo gice această metodă poate fi utilizată pentru a analiza conținutul ziarelor, fil melor, emisiunilor radio şi televizate, a discursurilor, mesajelor publice, dosa-

KpamKUU cnoeapb no coifuo.nozuu. nou. o6m. pea /J.M. TBHiiiHaHM H H.H. Jlannna MocKBa, riojiHTH3,aaT, 1988, p. 122.

relor personale, autobiografiilor, scrisorilor, agendelor, interviurilor, răspunsurilor la întrebările deschise din chestionare etc.

VII. Testul - problemă este utilizat în scopul descoperirii caracteristi cilor etico-morale, orientărilor valorice, particularităţilor conştiinţei de drept
ale personalităţii etc.

VIII. Metoda aprecierilor experţilor. Sunt studiate opiniile (aprecie rile) specialiştilor asupra unei anumite probleme sau mai multor probleme, cum ar fi de exemplu, care este mărimea "cifrei negre" a criminalităţii, este posibilă sau nu o sporire sau reducere a criminalităţii în ansamblu, a anu mitor tipuri de infracţiuni etc.

2.5. Metode şi tehnici psihologice, juridice, matematice

în cadrul cercetărilor criminologice pot fi utilizate astfel de **metode, tehnici şi procedee psihologice** cum sunt: chestionarea, interviul, observarea, testul, experimentul, metodele sociometrice etc. Cu ajutorul acestor metode şi tehnici sunt cercetate trăsăturile psihologice ale personalităţii infracto, persoanelor predispuse spre săvîrşirea infracţiunilor[84], mecanismul psihologic al comportamentului infracţional, precum şi particularităţile psihologice ale victimelor infracţiunilor[85].

Studiul trăsăturilor psihologice ale personalităţii infractorului urmăreşte următoarele obiective:

> să releve sistemul de valori, nivelul intelectului, autoaprecierea personalităţii, reacţiile emotive şi gradul de schimbare a acestora, stereotipurile de reacţionare la diferitele situaţii şi capacitatea de a-şi schimba modul obişnuit de luare şi realizare a deciziilor etc; să cerceteze refractarea în conştiinţa infractorilor a influenţelor externe în procesul formării şi realizării deciziei privind comiterea infracţiunii; să stabilească dacă s-a schimbat atitudinea persoanei după comiterea infracţiunii, inclusiv în procesul executării pedepsei.

Cercetările psihologice ale persoanelor predispuse spre săvîrşirea infracţiunilor contribuie la stabilirea gradului de manifestare a particularităţilor criminogene ale acestora şi intensificarea în cazurile necesare a măsurilor de profilaxie cu caracter educativ. în cadrul studiilor psihologice a victimelor infracţiunilor sunt descoperite acele trăsături moral-psihologice care determină vulnerabilitatea victimală a acestora, sunt elaborate măsuri şi

84

•*tluHHocmb npecmynHUKa* кок *o6bexm ncuxojiozunecKozo uccjiedoeamw.* MocKBa, 1979; *^cuxojioeunecKoe myteHue imunocmu npecmynnuKa.* CSopHHK Hayn. Tp., MocKBa, 1976.

tsacRiiEeB BJL, *lOpudiuecKcm ncuxcmozun.* MocKBa, "lOpHflHHecKan jiHTepaTypa", 1991, P-^69-287; Nicolae Mitrofan, Voicu Zdrenghea, Tudorel Butoi, *Psihologie judiciară.* Bucureşti, 1994, p. 70-79.

modalităţi de prevenire victimologică, reabilitare şi resocializare a persoanelor vătămate.

Dintre **metodele, tehnicile şi procedeele juridice** sunt importante pentru cercetările criminologice în special metodele de drept comparat, precum şi procedeele de analiză a practicii de elaborare şi aplicare a normelor de drept. **Metodele de drept comparat** permit a aprecia eficacitatea sistemelor de drept penal, drept execuţional penal şi drept procesual penal în diferite state ale lumii în contextul raportului dintre aceste sisteme şi starea criminalităţii sau alţi factori sociali. Procedeele **de analiză a practicii** de **elaborare** şi **aplicare a normelor de drept** sunt utilizate pentru a estima practica respectivă din punct de vedere al eficacităţii acesteia în reducerea criminalităţii, cauzelor şi condiţiilor fenomenului antisocial.

Metodele matematice sunt utilizate mai ales la prelucrarea şi analiza datelor obţinute în rezultatul cercetărilor criminologice. De exemplu, metodele de descoperire a legăturilor de corelaţie între fenomene şi procese. Sunt importante şi metodele modelării matematice - de exemplu, întocmirea modelelor de matriţă a personalităţii infractorului, grupului criminal, situaţiei criminogene etc.

CAPITOLUL III

FORMAREA CRIMINOLOGIEI CA ŞTIINŢĂ

3.1.Originile criminologiei

Majoritatea specialiştilor sunt de părerea că apariţia criminologiei ca ştiinţă este legată de şcoala pozitivistă italiană ai cărei reprezentanţi au fost Cesare Lombroso (1835-1909), Enrico Ferri (1856-1929), Raffaele Garofalo (1851-1935) şi care a dominat ultimele decenii ale sec. XIX şi primele decenii ale sec. al XX-lea. Medicul militar şi antropologul italian Cesare Lombroso este recunoscut drept întemeitorul acestei ştiinţe[86], anul apariţiei criminologiei fiind considerat 1876, cînd a fost publicată monografia acestuia "L'uomo delinquente" ("Omul delincvent"). Alţi autori susţin că criminologia ca ştiinţă apare în anul 1885 odată cu publicarea lucrării lui Rafaele Garofalo "Criminologia"[87].

Deşi Lombroso este considerat "părintele criminologiei moderne", unele opinii mai recente [88] situează apariţia acestei ştiinţe cu un secol mai devreme, un rol determinant avîndu-l iluminismul reprezentat de Voltaire, Montesquieu, Helvetius, Rousseau, Diderot, Kant, Ferguson, Smith, Hume. Apariţia criminologiei ca ştiinţă, care încă nu purta pe atunci denumirea actuală, este legată de şcoala clasică a dreptului penal în cadrul căreia cercetarea ştiinţifică a problemelor criminalităţii şi combaterii ei capătă un caracter mult mai sistematic. Astfel, în evoluţia ştiinţei criminologiei sunt evidenţiate trei etape principale: şcoala clasică (sec. XVIII), şcoala pozitivistă (ultimele decenii ale sec. XIX - primele decenii ale sec. al XX-lea) şi criminologia modernă (a doua jumătate a sec. XX)[89].

Cu toate că criminologia s-a constituit ca ştiinţă destul de tîrziu şi, după unii autori, se mai află în curs de formare, problemele privind criminalitatea şi posibilităţile combaterii ei au preocupat gîndirea umană din cele mai vechi timpuri.

8? r. Bouzat et J. Pinatel, *op. cit.,* p. 1; H. Mannhein, *op. cit.,* p. 212

88 AJKKceeB A.H., *KpimuHOJiozuR,* MocKBa, 1998, p.9. J- Hangan, *Modern Criminology: Crime; Criminal Behavior and its Control;* Mc Graw-Hill, *ţ[5]. P- 18; C. Ray Jeffery, *Criminology An Interdisciplinary Approach,* Prentice Hali, 1990,

P- H cit de Rodica Mihaela Stănoiu, *Criminologie,* Ed. OSCAR PRINŢ Seria Criminologie, Bucureşti, 1997, p.5.

U-lnaftiiep r.H., *op. cit.,* p. 66; *KpwmiHOjiozuH.* Iloa pefl. B.H. EypjraKOBa, B.n. ^tHHKOBa, C.B. CrenaiiiHHa. Ca_{H}KT-neTep6ypr, 1999, p.12.

în societatea primitivă pedepsirea individului avea ca scop împăcarea zeilor, înmuierea furiei lor în acele cazuri cînd se încălca vreun tabu. Cauzele încălcărilor respective nu erau examinate. La etapa inițială a orînduirii primitive reacția socială împotriva comportamentului deviant se realiza prin **autoapărare. "Răzbunarea sîngelui" şi consolidarea puterii căpeteniei de gintă sau trib** constituie următoarea etapă de evoluție a mecanismelor de reglementare a deviațiilor sociale. Puterea căpeteniei se realiza într-o anumită măsură paralel cu mecanismul de reglementare bazat pe răzbunarea sîngelui. Totodată, aceste două mecanisme se completau unul pe altul, răzbunarea sîngelui fiind orientată asupra relațiilor din afara gintei (neamului), iar puterea căpeteniei asupra relațiilor din interiorul acesteia. Ulterior, odată cu consolidarea puterii căpeteniei şi formarea triburilor care includeau mai multe ginți, "răzbunarea sîngelui", acționînd în continuare în cadrul asociațiilor noi, contribuie la ruinarea acestora. De aceea "răzbunarea sîngelui" a început să fie interzisă, iar de soluționarea conflictelor se ocupă numai căpetenia tribului. Pe parcursul evoluției istorice, în rezultatul consolidării puterii centralizate şi soluționării eficiente de către aceasta a conflictelor, "răzbunarea sîngelui" dispare treptat din cultura umană. Puterea centrală redusă, dimpotrivă, favorizează "răzbunarea sîngelui". Astfel, în cultura unor popoare tradițiile mecanismului respectiv sunt pronunțate şi astăzi.

Influența conducătorului asupra criminalității era mult mai diversă comparativ cu "răzbunarea sîngelui" care se baza numai pe omor. Puterea căpeteniei contribuia, de asemenea, la sporirea eficienței măsurilor de reacție împotriva încălcărilor de norme sociale şi la concordarea mărimii pedepsei aplicate cu fapta comisă. De aceea, paralel cu **pedeapsa capitală** apar **pedepsele represive şi patrimoniale.** Aşadar, puterea căpeteniei care se transformă ulterior în puterea stăpînului, principelui, regelui este începutul dezvoltării unui arsenal diversificat de măsuri de influență asupra criminalității, accentul fiind pus pe măsurile represive.

Deopotrivă cu pedeapsa, un mijloc de influență puternică asupra proceselor sociale, inclusiv şi asupra criminalității, devine **religia.** Cele mai puternice sisteme de influență religioasă asupra vieții sociale au fost create în mileniile IV-III î.e.n. în Egiptul antic, Babilon şi India[90]. Influența religiei asupra deviațiilor sociale se bazează pe acelaşi principiu ca şi "răzbunarea sîngelui", deosebindu-se doar prin faptul că, conform viziunii religioase, consecințele conflictului vor fi suportate de om şi după* moarte. în scopul valorizării sentimentului religios, crima a fost considerată fie o manifestare

HHUiaKOB CM,, *3apy6eoKHan KpuMUHOJiozux,* H3fl. Tpynna MHOPAM-HopMa, MocKBa, 1997, p. 4.

diabolică, fie o expresie a păcatului[91], iar justiția a obținut aspectul unui dar divin. Religia a reuşit să realizeze cu succes în conştiința credincioşilor principiul inevitabilității pedepsei, ce se baza pe inevitabilitatea pedepselor pentru faptele prohibite în timpul vieții de dincolo de mormînt, chiar dacă pe parcursul vieții de pe pămînt individul nu a fost pedepsit.

în antichitate religia şi pedeapsa se completau una pe alta foarte reuşit în procesul de influență asupra criminalității. Pedeapsa obliga oamenii să respecte religia, iar religia diviniza pedeapsa. Religia învăța credincioşii, pe de o parte, să se supună voinței cîrmuitorului, inclusiv legii, iar pe de altă parte -împiedica dezvoltării necesităților acestora, prin toate mijloacele stimula modestia şi ascetismul, biciuia semeția, contribuind astfel la reducerea substanțială a motivelor pentru săvîrşirea infracțiunilor patrimoniale şi violente.

Un aspect important pentru criminologie îl constituie **interesul** pe care **marii filozofi ai lumii antice l-au manifestat față de criminalitate şi** față **de posibilitățile combaterii ei.** în această perioadă abordarea crimei şi pedepsei purta un caracter predominant filozofic. Deoarece nu existau metode ştiințifice corespunzătoare, în baza doar a anumitor fapte infracționale nu puteau fi relevate cauzele şi condițiile fenomenului criminalității în ansamblu. Totuşi gînditorii antici au evidențiat problematici privind cauzalitatea, prevenirea şi combaterea infracționalității care, într-o anumită măsură, îşi mențin actualitatea chiar şi în perioada modernă. Unii specialişti consideră că operele literare şi filozofice din China, India, Grecia, Roma şi Egiptul antic, care vizează crima şi consecințele ei periculoase, sunt demne de începuturile ştiinței "criminologiei clasice empirice"[92].

Problema educației corecte ca problemă eficientă de prevenire a infracțiunilor a fost abordată pentru prima dată de către filozofii antici Confiicius (China antică), Pitagora, Democrit, Socrate (Grecia antică). **Confucius** (c. 551-479 î.e.n.) a elaborat teoria educației supuşilor pe baza exemplului cîrmuitorului, precum şi teoria educației familiale, bazate pe subordonarea necondiționată a membrilor mai mici ai familiei celor mai mari[93].

Pitagora (sec. 6-7 î.e.n.) a pus bazele sistemului educației civile în Grecia antică, contribuind astfel la realizarea măsurii respective de prevenire a infracționalității. Deoarece el considera că la baza întregii existențe stau numerele, de a căror mărime şi organizare depinde însăşi substanța şi însuşirile tuturor lucrurilor - credea că infracțiunile nu pot fi decît greşeli de calcul . **Democrit** (c. 470 sau 460 î.e.n. - a decedat la adînci bătrînețe) a

91

•f. Pinatel, în P. Bouzat et J.Pinatel, *op.cit.,p.6\,* cit. de GheorgheNistoreanu şi Costică Păun, °f«'- P-16. ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p. 11 *HcmopitH cpwiocotpuu* в 4 TOiwax. MocKBa, 1957. T. 1, p.61. Narcis Giurgiu, *op. cit.,* p. 21.

dezvoltat ideile privind influența asupra criminalității cu ajutorul educației, fiind totodată întemeitorul profilaxiei victimologice a infracțiunilor. El menționa că o educație corectă poate asigura securitatea atît a persoanei, cît şi a averii acesteia față de atentatele criminale .

Socrate (c. 470-399 î.e.n.) considera că rădăcinile criminalității trebuie căutate în educația nesatisfăcătoare a tinerei generații, în deficiențele sistemului de instruire. Omul se comportă rău fiindcă nu ştie să se comporte bine. Dacă individului i s-ar explica cum trebuie să se comporte şi de ce trebuie să evite lucrurile rele, atunci el nu va proceda urît. In opinia lui Socrate, oamenii săvrrşesc fapte rele şi amorale contrar voinței proprii, cînd sunt dominați de furie, chinuiți de suferințe şi ademeniți de satisfacerea plăcerilor. Cauza conduitei injuste este nedesăvîrşirea societății, insuficiența cunoştințelor autentice şi nepriceperea de a trăi[96].

în Grecia antică o însemnătate deosebită se acorda **organizării statului ca factor care determină respectul față de legi şi de executarea acestora.** Protagoras menționa că viața socială este un rezultat al măiestriei politice. Iscusința conducătorului constă în crearea unei aşa orînduiri statale în care toți oamenii vor fi convinşi de echitatea legilor şi vor considera drept o fericire executarea acestora. încă din sec. al VH-lea î.e.n. au fost aleşi legislatori însărcinați cu elaborarea legilor scrise. Au rămas celebri atenienii Dracon şi Solon. Dracon s-a evidențiat prin asprimea legilor pe care le-a formulat. Marele reformator Solon a fost considerat drept unul dintre cei şapte înțelepți ai Greciei antice. El i-a obligat pe locuitorii Atenei ca în fiecare an să declare cîrmuitorului veniturile lor. Persoanele care se eschivau de la această dispoziție scrisă sau nu erau în stare să prezinte o argumentare legală a nivelului de trai înalt erau amenințate cu pedeapsa capitală. Prin activitatea lor, legislatorii au creat cadrul instituțional necesar, au inițiat eliminarea arbitrarului cutumiar şi au întărit rolul statului în materie penală, prin intervenție directă în cazurile de omucidere[97].

Platon (c.427-347 î.e.n.), în lucrarea sa "Statul", a formulat ideea că crimele sunt cauzate de lipsa de cultură, de proasta educație şi de "greşita organizare a statului". Marele filozof al Greciei antice nu numai a expus diverse idei referitoare la criminalitate şi geneza acesteia, dar şi a realizat una din primele cercetări sociologice ale fenomenului infracțional. Platon pentru prima dată a început să examineze încălcările de lege ca consecințe ale unei boli grave a statului. Una din sursele principale ale acestei boli este, în opinia savantului, discordia dintre sărăcie şi bogăție. De aceea pentru a

Jlypte CM. *JJ,eMOKpum.* JlemiHrpaA, 1970, p. 368.

96 nnaxOH, *Flpomazop* în IljiaTOH, *ComineHun* в nexbipex TOMax. MocKBa, 1994. TI, p. 418-476.

97 Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, o/?.c/7.,p.l8.

preveni infracțiunile şi dezordinile, legislatorul trebuie să stabilească limitele sărăciei şi bogăției în societate. Este admisibil, după părerea lui Platon, ca averea celor mai bogați să depăşească numai de patru ori averea celor mai săraci [98].

în lucrările sale Platon a analizat factorii care pot reține oamenii de la încălcarea legilor. La grupul factorilor respectivi el atribuie durerea care este cauzată delincventului prin aplicarea pedepsei; opinia publică; conştiinciozitatea şi conduita demnă (respectabilă); stimularea cetățenilor care respectă legile". în baza rezultatelor unor cercetări criminologice speciale, filozoful a stabilit motivele săvîrşirii omorurilor în Atena. Pe primul loc după frecvența lor s-au situat motivele materiale (tendința de a fi bogat); pe locul doi - goana după onoruri şi pe locul trei - tendința de a ascunde infracțiunea săvîrşită anterior[100].

Platon este primul gînditor al antichității care sesizează faptul că pedeapsa nu poate fi justificată prin ea însăşi, ca reacție la răul produs prin fapta prohibită, ci trebuie orientată către un scop care să constituie temeiul juridic şi filozofic al aplicării acesteia. Scopul identificat de marele filozof antic era generos şi modern — prevenirea săvîrşirii altor crime în viitor. Platon afirma că "acel care vrea să pedepsească în mod judicios, nu pedepseşte din pricina faptei rele care este un lucru trecut, căci nu s-ar putea face ca fapta să nu se fi săvîrşit, ci pedepseşte în vederea viitorului, precum ca vinovatul să nu mai cadă în greşeală şi pentru ca pedeapsa lui să-i înfrîneze pe ceilalți"[101]. Platon insista asupra caracterului personal al pedepsei, adică ea nu trebuie să se răsfrîngă şi asupra urmaşilor infractorului chiar dacă acesta a atentat la orînduirea de stat. Totodată, marele gînditor antic pleda pentru compensarea prejudiciului cauzat victimei prin infracțiune[102]. Platon a relevat rolul negativ al nepedepsirii ca una din cauzele principale ale delictelor[103].

In antichitate corupția era frecventă în cadrul criminalității, încît Platon propunea legislatorilor să fie pedepsiți cu moartea funcționarii publici care primesc daruri pentru a-şi face datoria. "Nu trebuie să primeşti daruri -spune el - nici pentru lucruri bune, nici pentru lucruri rele"[104]. Deosebit de aspru erau pedepsiți magistrații care judecau strîmb în schimbul banilor

IljiaTOH, *3aKOHbi* în lljiaTOH. *Commemta* в Tpex Toiuax. MocKBa, 1972. T.3. *H.2,* p. 219. 99 *Ibidem,p.* 108-111.

100 *Ibidem,* p. 359-360.

101 Platon, *Dialoguri, Protogoras,* Paris, Ed. Les Belles Lettres, 1966, 324, a,b, cit. de Gheorghe Nistoreanu şi Costică Păun, *op. cit.,* p. 18.

KpHMHHOJior™. no/l oSmefl pea. A.H. flojiroBoiî, *Vten..* rpynna HH<t>PAM-HOPMA, MocKBa, 1997, p. 7. 104 ^JIaTOH> *3aKOHbi* în njiaxoH. *CoHunemia* в Tpex Toiuax. MocKBa, 1972. T.3. H.2, p.340.

Gheorghe Antoniu, *Codul penal pe înțelesulturor;* Bucureşti, 1988, p. 55-60.

primiţi. Herodot ne comunică cum regele persan Cambyse a poruncit să fie ucis un judecător vinovat de corupţie, iar cu pielea acestuia să fie tapisat scaunul tronului regal. Darius, un alt rege persan, obişnuia să-i condamne la moarte prin spînzurătoare pe funcţionarii corupţi

Discipol al lui Platon, **Aristotel** (384-322 î.e.n.) implică printre cauzele criminalităţii - sărăcia, înlesnirile neîntemeiate ale unor pături sociale şi lipsa de drepturi politice ale altora, contradicţiile interetnice, dintre "populaţia de neam diferit (din triburi diferite)". El condamnă cultul bogăţiei, menţionînd că cele mai grave infracţiuni se săvîrşesc pentru a obţine un belşug, dar nu din motivul insuficienţei obiectelor de prima necesitate[106]. Lupta cu corupţia este considerată de marele gînditor drept bază a stabilităţii statale.

Aristotel, reflectînd despre măsurile de influenţă asupra criminalităţii, evidenţiază în deosebi următorii factori sociali:

echitabila organizare a statului;
stabilitatea legilor;
supremaţia necondiţionată a legilor asupra persoanelor cu funcţii de răspundere;
lupta cu corupţia;
dezvoltarea economiei şi asigurarea unui nivel de trai înalt al populaţiei;
acordarea posibilităţilor de realizare a activităţii oamenilor în domenii social-utile[107].

Marele filozof al Greciei antice era convins că sistemul de educaţie este temelia stabilităţii orînduirii de stat. Astfel, el menţionează că nu vor fi de folos nici cele mai bune legi dacă cetăţenii nu vor fi deprinşi cu ordinea din stat şi educaţi în spiritul acesteia[108]. Aristotel evidenţiază următoarele sarcini principale ale educaţiei tineretului: formarea capacităţii de a se supune legilor; a sensibilităţii de a respecta consecvent idealurile etice, a principiilor şi normelor morale; formarea însuşirii de a fi docil faţă de legislator. De asemenea, marele filozof evaluează importanţa rolului preventiv al pedepsei, afirmînd că o persoană comite o crimă atunci cînd nu se aşteaptă la nici o pedeapsă, ori atunci cînd avantajele obţinute din fapta prohibită precumpănesc în faţa pedepsei[109].

Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p. 12.

ApHCTOTejTb, *YlonumuKa* în ApHCTOTejib. *Cotummia* в 4-х Toniax. MocKBa, 1983, T.4, p. 416-417,421.

107 ApHCTOTejib, *Eonbiuan amum* în ApHCTOTejit. CoHHHeHHa: B 4-x TOMax. MocKBa. 1983, T.4, p.295-374.

108 ., . , .

Ibiaem, p. 4.

109 Aristotel, *Arta poetică şi arta retorică,* cap. 12, cit. de M. Killias, *Precis de criminologie,* Berna, Ed. Staempfli and cie S.A., 1991, p. 443.

în Roma antică se evidenţiază îndeosebi ideile lui **Cicero** şi **Seneca** privind cauzele infracţiunilor, infractorii şi principiile răspunderii pentru săvîrşirea faptelor prohibite.

Marius Tullius Cicero(106-43 î.e.n.), ilustru orator judiciar şi politic al Romei antice considera drept cauză a crimei pasiunile iraţionale şi nesăţioase ale individului pentru plăcerile din exterior, care fiind nestăpînite tind nechibzuit spre satisfacere, precum şi speranţa acestuia că nu va fi pedepsit. O importanţă deosebită i se acordă pedepsei care urmăreşte scopul profilaxiei generale şi individuale, asigurînd securitatea societăţii. Pedeapsa, în opinia lui Cicero, trebuie să corespundă nu numai prejudiciului cauzat, dar şi laturii subiective a faptei.

Filozoful şi scriitorul latin **Seneca** (c. 4 î.e.n. - 65 e.n.) ca şi Platon considera că nici un om înţelept nu pedepseşte pentru că s-a săvîrşit o faptă rea, ci pentru ca ea să nu fie repetată. Pedeapsa trebuie să tindă atît spre corijarea vinovatului, cît şi să asigure securitatea societăţii influenţînd asupra altor membri ai acesteia. Seneca ca şi Cicero acorda mai întîi de toate atenţie nu prejudiciului cauzat, ci caracteristicilor persoanei care a comis infracţiunea.

în Roma antică în perioada de guvernare a lui Pompei (Pompeius) a fost realizat cu succes unul din primele experimente criminologice. Piraţii luaţi prizonieri în marea Mediterană nu erau executaţi, ci strămutaţi în regiunile îndepărtate de mare şi înzestraţi cu loturi de pămînt ceea ce permitea astfel transformarea acestora din criminali în slujitori cinstiţi ai societăţii[110]. Iulius Cesar (102 sau 100-44 î.e.n.) a realizat, de asemenea, un şir de idei criminologice, agravînd pedeapsa aplicată infractorilor. El pedepsea oamenii bogaţi pentru omor, deposedîndu-i de toată averea, iar pentru alte infracţiuni -de o jumătate din avere. în deosebi, erau respectate cu strictețe legile împotriva luxului[1]". Continuatorul lui Cesar - August (63 î.e.n. - 14 e.n.) - a început să utilizeze trupele armate în scopuri poliţieneşti, care au devenit un mijloc eficient de prevenire a tîlhăriilor[112]. Tiberius (42 î.e.n. - 37 e.n.) a apreciat înalt această experienţă şi devenind împărat a introdus posturi militare în Italia mult mai multe ca pe timpul lui August. Scopul introducerii unor astfel de posturi era asigurarea securităţii împotriva tîlhăriilor, jafurilor şi tulburărilor antilegale[113].

In Evul mediu dominantă a fost concepţia creştină care considera că infracţiunea nu este numai o faptă ilegală prin care se încalcă normele stabilite de stat, dar şi un păcat faţă de Dumnezeu, fiind rezultatul influenţei forţelor

njiyrapx, *TloMneu* în njiyrapx. *M36panHbie dKU3momicamm.* MocKBa, 1990, T. 2, p. 304. CBexoHHH *T.T.,)Kn3Hb âeenadiiamu ife3apeu.* MocKBa, 1990, p. 22. *Ibidem,* p. 51. *Ibidem,* p. 93.

demonice. Aplicarea pedepsei de către stat este necesară deoarece aşa vrea Dumnezeu. Susţinători ai înţelegerii teocratice a sensului pedepsei erau şi **Toma d'Aquino** (1225-1274), profesor la Paris, Roma, Bologna şi Neapole şi **Martin Luther** (1483-1546). Se considera că pedeapsa abate mînia lui Dumnezeu de la ţara unde a fost săvîrşită infracţiunea şi astfel ea este iertată de acest păcat. Infractorul suferind în urma aplicării pedepsei îşi ispăşeşte păcatele şi se împacă cu Dumnezeu.

Elaborînd conceptul de criminal drept complice al forţelor diavolului, teoreticienii inchiziţiei au propus un şir de procedee practice de depistare a acestora, în calitate de astfel de procedee erau practicate torturile groaznice, precum şi căutările aşa-numitor "semne speciale ale dracului". "Semne speciale ale dracului" erau considerate alunişele, negii, faţa palidă, prezenţa pe corp a locurilor din care, fiind înţepate cu acul, nu curge sîngele. Erau analizate, de asemenea, aspectele teoretice ale manifestărilor necuratului în conduita oamenilor, fiind elaborat deosebit de minuţios în baza acestora procesul inchizitorial şi măsurile de pedeapsă.

Ideea de expiaţiune a condus la adoptarea unui sistem draconic de pedepse. Inchizitorii considerau arderea pe rug una din cele mai umane pedepse. Conform calculelor efectuate de specialişti, în Spania medievală circa 300 mii oameni au devenit victime ale inchiziţiei din care 30 de mii au fost arşi pe rug[114]. în prezenţa circumstanţelor atenuante, acei care trebuiau să fie arşi pe rug mai întîi erau supuşi sugrumării.

Prin orientarea sa spre cauze de ordin mistic, gîndirea criminologică nu a cunoscut nici un progres perceptibil în perioada Evului mediu. Totuşi, în condiţiile dominaţiei viziunilor religioase asupra crimei, criminalului şi pedepsei, ideea privind reformarea societăţii ca măsură de influenţă împotriva fenomenului infracţional n-a fost distrusă complet. Ideea respectivă a fost dezvoltată în lucrările lui **T. Morus** (1478-1535), Fr. Bacon (1561-1626), **T. Campanella** (1568-1639).

Thomas Morus, gînditor umanist şi om de stat englez, în renumita sa lucrare despre insula imaginară "Utopia" a arătat că la originea criminalităţii medievale se află contradicţiile acestei epoci istorice şi a protestat contra pedepsei cu moartea şi pedepselor corporale prevăzute de legile de atunci. Th. Morus a subliniat importanţa măsurilor educative aplicate condamnaţilor în scopul reinserţiei lor sociale[115]. Idei similare au fost expuse şi de filozoful şi poetul italian **T. Campanella** în lucrarea sa "Oraşul soarelui".

Filozoful englez **Fr. Bacon** acorda atenţie majoră perfectării legilor, scopul cărora, în opinia lui, este de a-i face cît mai fericiţi pe toţi cetăţenii.

(PwiocofpcKaH amjUKnoneduM. MoCKBa, 1962, T. 2, p.277.

Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p. 13-14.

Fondatorul materialismului englez opta pentru înlocuirea abordării metafizice prin cea pozitivistă, condamna caracterul aspru al pedepselor şi samavolnicia judecătorească. El acorda o importanţă deosebită codificării legilor şi considera că cele mai bune sunt legile care oferă cît mai puţine posibilităţi pentru samavolnicia judecătorului.

Ideile respective erau în această perioadă probabil unice, fiindcă concepera teocratică a crimei şi pedepsei în epoca medievală se baza pe explicarea nepământeană a esenţei infracţiunii, care nu este determinată de circumstanţele concrete ale locului şi timpului şi nu depinde de raţiunea umană. Numai în sec. XVIII, odată cu dezvoltarea raţionalismului, oamenii au căpătat posibilităţi spirituale şi sociale necesare pentru abordarea reală şi critică a unor astfel de fenomene cum sunt conformismul, comportamentul deviant şi criminalitatea.

3.2.Criminologia clasică

"Criminologia clasică" reprezintă sistemul de idei criminologice despre infracţiuni şi combaterea acestora, formulate în cadrul şcolii clasice a dreptului penal care a dominat ultimele decenii ale sec. XVIII şi primele decenii ale sec. al XlX-lea. In cadrul acestei şcoli ideile criminologice erau legate organic de dreptul penal. Noua viziune asupra originii criminologiei"[6] consideră că **şcoala clasică este etapa iniţială de formare a ştiinţei criminologiei.** Alţi autori sunt însă ceva mai rezervaţi şi susţin că este vorba de o **criminologie încă "intuitivă"[117],** dar care apare cu un secol înainte de Lombroso.

Apariţia şcolii clasice a fost favorizată de amplificarea viziunilor umaniste privind dezvoltarea proceselor sociale, inclusiv şi a proceselor de influenţare a criminalităţii. Principiul umanismului a fost situat la baza lucrărilor filozofilor iluminişti din sec. XVIII Montesquieu, Rousseau, Voltaire, Helvetius, Diderot, care au dezvoltat ideile utopiştilor T. Morus şi T. Campanella despre orînduirea socială echitabilă ca mijloc de izbăvire a statului de criminalitate, oferindu-le un conţinut mai real. Astfel, în opinia marilor gînditori, stabilirea egalităţii cetăţenilor," înlăturarea sărăciei şi lipsei de drepturi a păturilor sociale defavorizate vor reduce substanţial nivelul criminalităţii. Existenţa armoniei în societate şi a păcii sociale este măsura cea mai bună de înlăturare a criminalităţii.

Reprezentanţii iluminismului optau pentru umanizarea întregului sistem de influenţă asupra criminalităţii prin reducerea rolului şi gradului de apli-

P- Beirne, *i.* Messerschidt, *Criminology,* Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1991, p.295; jUHaBaep r.H., *op. cit,* p. 66-68; etc. Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p. 15.

(.T.

care a pedepsei. Multe idei au fost expuse de marii filozofi referitor la umanizarea pedepselor. Ei se pronunţau cu fermitate pentru predominarea prevenirii infracţiunilor în raport cu pedepsirea acestora. Montesquieu, în lucrarea "L'esprit de lois" (Despre spiritul legilor), afirma: "un legiuitor bun va căuta nu atît să pedepsească infracţiunile, cît să le prevină; el se va strădui mai mult să îmbunătăţească moravurile decît să aplice pedepse"[118].

Reprezentanţii şcolii clasice **Cesare Beccaria, Jeremy Bentham, John Howard, P.I.A. Feuerbach** etc, fiind influenţaţi de ideile iluministe, au respins în mod hotărît conceperea teologică a infracţionalităţii ca rezultat al influenţei forţelor satanei, consecinţă a uneltirilor diavolului. Conform opiniei ştiinţifice a acestor savanţi **intelectul** şi **raţiunea** sunt trăsăturile principale ale omului în baza cărora poate fi formulată orice explicaţie privind comportamentul lui individual şi social. Individul singur îşi controlează soarta în conformitate cu **libera sa voinţă. Infracţiunea este rezultatul optării conştiente a omului înzestrat cu o conştiinţă absolut liberă.** Individul îşi manifestă nepreferinţa pentru bine sau rău în funcţie de gradul asimilării de către el a normelor morale de conduită, în procesul educaţiei. Reacţia raţională a societăţii faţă de infracţiune, în opinia reprezentanţilor şcolii clasice, constă în ridicarea costului pe care criminalul trebuie să-l plătească pentru fapta prohibită şi reducerea, prin urmare, a "utilităţii" acesteia pentru subiect. Astfel, individul pus în situaţia să aleagă între plăcere şi durere, raţionînd trebuie să se conformeze. Aşadar, pedeapsa are menirea de a reţine oamenii de la comiterea infracţiunilor. Reprezentanţii şcolii clasice optau pentru **echitatea** şi **inevitabilitatea pedepsei,** dar nu pentru cruzimea ei. Şcoala clasică acorda o atenţie principală faptei social-mente periculoase, iar mai înainte - vinovăţiei şi era orientată la apărarea intereselor statului de drept.

Aşadar, şcoala clasică a dreptului penal şi a criminologiei se caracterizează prin următoarele trăsături:

centrarea studiului criminologie asupra faptei comise; considerarea liberului arbitru ca fundament al oricărei acţiuni umane, inclusiv şi al comportamentului infracţional; în virtutea faptului că persoana înzestrată cu libera voinţă optează pentru un rău, ea trebuie să suporte pedeapsa pentru această alegere;

luarea deciziei privind săvîrşirea infracţiunii poartă numai caracter raţional. Individul comite crima doar în cazul, cînd consideră că ea este utilă pentru dînsul cîntărind toate argumentele pro şi contra;

V. Papadopol, *Studiu introductiv la ediţia în limba română a lucrării lui Cesare Beccaria, Despre infracţiuni şi pedepse,* **Ed. Ştiinţifică, Bucureşti,** 1965, p.LXVII, cit. de Gheorghe Nistoreanu şi Costică Păun, *op. cit.,* p. 21.

intensificînd pedeapsa, societatea face ca infracțiunea să devină mai puțin fermecătoare, ceea ce permite, ca urmare, reținerea oamenilor de la săvîrşirea acestora;

proporționalizarea pedepsei în raport cu gravitatea faptei; iscusința şi umanismul legislatorului constă în aceea ca înăsprirea pedepsei să nu fie efectuată în baza principiului "cu cît mai mult, cu atît mai bine", dar al principiului "a înăspri într-atîta ca infracțiunea să devină hidoasă". Observăm din trăsăturile evidențiate ale şcolii clasice nu numai reacția la obscurantismul şi arbitrariul feudal, dar şi influența decisivă a ideilor iluministe, tendința de a se întemeia un nou umanism.

Şcoala clasică a dreptului penal şi a criminologiei este reprezentată cel mai pregnant de juristul italian **Cesare Beccaria** (1738-1794) care a sintetizat ideile iluminiştilor în monografia "Dei delitti e dele pene" (Despre infracțiuni şi pedepse) apărută în 1764. Tezele formulate de Beccaria în lucrarea sa au revoluționat gîndirea juridică deschizînd noi orizonturi în problematica crimei şi a justiției penale. Considerată ca un veritabil monument al filozofiei juridice, opera respectivă anticipează realizările dreptului penal modern, punînd pe primul plan umanismul şi rațiunea, pledînd pentru ridicarea omului împotriva violenței şi a sistemului inchizitorial, subliniind importanța deosebită a prevenirii delictelor[119].

Punînd accent pe demnitatea umană şi respectarea integrală a persoanei, Cesare Beccaria a impus în conştiința epocii principii fundamentale pentru dreptul penal modern, cum ar fi - legalitatea incriminării şi a pedepsei, necesitatea individualizării pedepsei, inevitabilitatea pedepsei, caracterul personal al pedepsei, proporționalizarea pedepsei în raport cu gravitatea faptei. Autorul considera că scopul pedepsei nu este torturarea şi cauzarea de suferințe făptuitorilor, dar de a preveni săvîrşirea noilor fapte social-periculoase de către infractor, precum şi de a-i reține pe alții de la comiterea unor acțiuni similare[120]. Acordînd o atenție deosebită studiului pedepsei capitale, C. Beccaria menționa că aplicarea acestei pedepse este inutilă fiind pentru oameni un exemplu de manifestare a cruzimei[121]. Gînditorul propune înlocuirea pedepsei capitale prin detenția pe viață care este şi mai umană şi mai eficientă ca măsură de prevenție generală[122].

AI. Balaci, *Prefață* Ia ediția în limba română a lucrării lui C. Beccaria, *Despre infracțiuni şi Pedepse,* Edit. ştiințifică, Bucureşti, 1965, p. XVII.

feape EeKapHa, *O npecmynjienuwc u uaKCBaHuitx.* MocKBa, «CTEJIC» EHMI1A, 1995, p. 105-106.

12]

x ibidem, p. 175.

Ibidem, p. 172-173.

Abordînd infracţiunea, infractorul şi pedeapsa într-o viziune foarte largă (filozofică, juridică, sociologică, etică etc.) Beccaria a pătruns în domeniul criminologiei lansînd idei care au depăşit tot ce se spusese pînă la el şi care au prefigurat noi direcţii de cercetare a criminalităţii. Astfel, în paragraful referitor la furt, autorul relevă că în etiologia acestei infracţiuni situaţia economică joacă un rol important. El recunoaşte că furtul este consecinţa mizeriei şi a disperării, infracţiunea respectivă fiind săvîrşită de acea parte nenorocită a omenirii, căreia dreptul de proprietate nu i-a lăsat decît simpla existenţă[123]. Importanţă metodologică are sugestia lui C. Beccaria referitoare la faptul că unele din infracţiuni pun în evidenţă factori criminogeni proprii.

Plecînd de la teza că este mai bine să se prevină infracţiunile decît să fie pedepsite, Beccaria propune cîteva soluţii care şi-au păstrat valabilitatea pînă în zilele noastre: elaborarea unui cadru legislativ simplu, clar şi accesibil tuturor membrilor societăţii; premierea virtuţilor; ridicarea nivelului de instruire; perfecţionarea procesului educativ; luminarea oraşelor pe timpul nopţii din contul statului; organizarea unor gărzi pe cartiere; combaterea parazitismului social[124].

Contemporan cu Beccaria, savantul englez **Jeremy Bentham** (1748-1833) dezvoltă problematica penalogiei, pledînd pentru o umanizare a sistemului penal în ansamblu, precum şi pentru o amplă reformă a modului de executare a pedepselor. Bentham considera că una din cauzele principale ale criminalităţii este nedesăvîrşirea legilor. Fiind reprezentant al filozofiei utilitariste, el era convins că cu ajutorul legislaţiei poate fi în aşa fel reglementată conduita oamenilor, încît ei să devină fericiţi. Orice individ, în opinia savantului, dorind să obţină o plăcere maximală şi să suporte suferinţe minimale, estimează consecinţele pozitive şi negative ale încălcării de lege. In funcţie de faptul: ce îi va aduce infracţiunea mai mult - bine sau rău, individul decide de a o săvîrşi sau de nu a o săvîrşi. Deci, făptuitorul are atitudine utilitară faţă de fapta prohibită şi tinde să obţină cel mai mare avantaj în urma săvîrşirii acesteia. De aceea, este necesar ca legea penală să prevadă o aşa pedeapsă care ar face infracţiunea inutilă. Bentham considera că răul cauzat prin pedeapsă trebuie să depăşească avantajul obţinut în urma infracţiunii[125].

In dezvoltarea şcolii clasice a dreptului penal şi a criminologiei şi-a adus aportul pragmatic englezul **John Howard** (1726-1790), care mult timp a studiat situaţia condamnaţilor în penitenciarele diferitelor state ale lumii, publicînd în anul 1777, pe baza mijloacelor proprii, lucrarea "Starea peni-

Ibidem, p. 146. [124]

Ibidem, p. 230-242, 103.

125

EeHxaM H., *OcnoeHue Hmana yzojioeHOZo Kodenca* în BemaM H. *M36paHHbie comiHemin* C-n6., 1867. T.l; BemaM H., *TlpuHifunu 3aKOHodamenbcmea.* MocKBa, 1896.

tenciarelor în Anglia şi Ţara Galilor" şi repartizînd-o membrilor parlamentului britanic. Monografia a produs o influenţă puternică asupra opiniei publice, elucidînd rezultatele cercetărilor profunde realizate de Howard în timpul multiplelor sale vizite ale penitenciarelor din Europa şi America[126]. Numai în ţările Europei John Howard a efectuat cinci deplasări, vizitînd peste 300 de închisori[127]. Savantul a prezentat parlamentului britanic o informaţie empirică bogată pentru adoptarea unei noi legislaţii precum şi proiecte de legi privind executarea pedepsei. Proiectele de legi elaborate şi propuse de John Howard au fost adoptate de parlament în perioada 1778-1782. Howard opta pentru respectarea drepturilor omului, îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă şi menţinerea sănătăţii deţinuţilor. El a reuşit să impună diferenţierea condamnaţilor întreţinuţi în penitenciare după sex, vîrstă şi chiar separarea deţinuţilor în funcţie de tipul infracţiunii săvîrşite; el recomandă să fie construite încăperi spaţioase şi luminoase pentru întreţinerea condamnaţilor, precum şi crearea condiţiilor de muncă. Ideile lui John Howard au fost deosebit de importante pentru dezvoltarea practicii mondiale privitoare la instituţiile penitenciare. Menţionăm că savantul a contribuit personal Ia realizarea ideilor sale referitoare la atitudinea umană şi raţională faţă de condamnaţi, în diferite ţări ale lumii.

P.I.A. Feuerbach (1775-1833) este un reprezentant ilustru al şcolii clasice, autor al unui manual deosebit de popular de drept penal şi a două monografii originale "Surprinzătoarele dosare judiciare penale" şi "Descrierea infracţiunilor uimitoare, realizată în baza dosarelor judiciare" în care acordă o atenţie considerabilă analizei cauzelor infracţiunilor şi cercetării personalităţii infractorului.

Feuerbach este unul din primii savanţi care a evidenţiat în cadrul dreptului penal ramuri ştiinţifice autonome cum sunt: filozofia dreptului de pedepsire, psihologia criminală, politica penală[128]. Ideile respective pot fi considerate drept începutul procesului de delimitare a criminologiei într-o ştiinţă autonomă.

Tezele teoretice privind prevenirea infracţiunilor elaborate de Feuerbach, sunt în mare parte similare cu ideile lui J. Bentham. Dorinţa de a săvîrşi delictul, în opinia lui Feuerbach, este curmată prin convingerea că după faptă va surveni inevitabil răul care depăşeşte cu mult acea neplăcere care poate să apară în rezultatul nesatisfacerii năzuinţelor şi mobilurilor[129]. El a elaborat teoria juridico-penală despre constrîngerea psihică sau înfrico-

X.-KD. KepHep, *op. cit.,* p. 122.

UlHaflflep *V.Pi., op. cit.,* p. 68.

<t>eftep6ax ILA., *Yzonoeuoe npaeo.* C.IT6., 1810, p. 4.

Ibidem, p. 14.

sarea psihică ca scop al pedepsei. Feuerbach a divizat pedepsele în două grupuri. Scopul primului grup de pedepse este inspirarea unei repulsii din frică față de infracțiune, iar scopul celui de-al doilea grup de pedepse - de a demonstra eficacitatea legii[130]. In cadrul acestei teorii pot fi evidențiate doar ideile privitoare la prevenirea generală a infracțiunilor, iar în Tratatul despre închisoarea rațională autorul acordă o atenție deosebită şi prevenirii individuale - educației şi corijării condamnaților în instituțiile penitenciare. Feuerbach a elaborat, de asemenea, aşa instituții ale dreptului penal cum sunt: componența de infracțiune, vinovăția, tentativa, participația.

în general, şcolii clasice a dreptului penal şi a criminologiei îi este caracteristic raționalismul idealist. Reprezentanții acestei şcoli sunt uneori criticați pentru acordarea unei atenții insuficiente personalității infractorului, factorilor sociali ai criminalității, pentru supraestimarea posibilităților pedepsei penale, reducerea prevenirii infracționalității la măsurile de educație şi instruire. Totodată, menționăm că şcoala clasică a fost deosebit de progresistă pentru perioada în care a dominat, iar ideile ei rațional-umaniste au avut o influență considerabilă asupra dezvoltării ulterioare a ştiinței criminologice. Astfel, la sfîrşitul sec. al XlX-lea apare curentul neoclasic care a preluat ideile fundamentale ale şcolii clasice îmbinîndu-le cu viziuni sociologice şi chiar antropologice. Un reprezentant ilustru al curentului neoclasic este austriacul **Franz von Liszt** (1851-1919), care a militat cu energie în favoarea cercetărilor criminologice şi aplicarea în practică a rezultatelor obținute. Savantul a elaborat o concepție întreagă a politicii penale privind prevenirea generală şi specială a criminalității pe baza înfricoşării, corijării şi neutralizării infractorilor. Von Liszt considera că principalele mijloace de corijare sunt măsurile educative care trebuie aplicate diferențiat diferitor tipuri de infractori.

Este necesar de subliniat, de asemenea, că ideile şcolii clasice a dreptului penal şi criminologiei sunt actuale şi astăzi, fiindcă acestea, cu anumite modificări, constituie temelia sistemului de influență asupra criminalității în multe state ale lumii.

3.3. Şcoala pozitivistă italiană

Şcoala pozitivistă italiană reprezintă următoarea etapă în evoluția ştiinței criminologiei fiind importantă prin **realizarea înlocuirii metodologice** a **sistemului metafizic de analiză cu un sistem ştiințific determinist.** Reprezentanții străluciți ai şcolii respective cum ar fi **Cesare Lombroso, Enrico Ferri şi Rafaele Garofalo,** aducîndu-şi contribuții originale la studiul comportamentului criminal, cu detaşări vizibile de la un punct de vedere la

Ibidem, p. 16.

altul, ţin de o orientare filozofică şi metodologică unică şi anume de cea care evită gîndirea de tip deductivist şi acordă predilecţie **cercetării pozitive pe bază de experiment - deci pe bază de fapte observabile şi verificabile.**
Apariţia criminologiei pozitiviste a fost determinată de dezvoltarea din primele decenii ale sec. al XlX-lea **a cercetărilor experimentale ale delincvenţilor şi a studiilor statistice privind fenomenul infracţional.**

La realizarea cercetărilor experimentale a delincvenţilor au contribuit antropologi, frenologi[131], medici de penitenciare. în cadrul acestor studii se încerca argumentarea existenţei unei legături între corpul fizic şi spiritul individului. Cercetările respective constituie premisa abordării bioantropologice a etiologiei comportamentului infracţional în criminologie. Un rol important în apariţia şi dezvoltarea acestei orientări revine medicului şi anatomistului vienez **Franz Joseph Gali** (1758-1828), considerat întemeitorul frenologiei şi antropologiei judiciare. Gali afirma că în creierul uman pot fi relevate 27 de aptitudini principale ale individului. Astfel, în opinia savantului, poate fi determinat în creier locul din care este îndemnat individul să săvîrşească omorul, furtul. Distincţiile în circumvoluţiunile creierului pot fi stabilite după forma craniului, prin prezenţa anumitor protuberante etc. Menţionăm, de asemenea, în acest context, studiile de fiziognomie[132] ale lui **J.K.Lavater** (1741-1801), care în lucrările sale a susţinut ideea corelaţiei dintre trăsăturile feţei şi caracter; cercetările asupra craniilor delincvenţilor şi asupra degenerescentei congenitale realizate de adepţii lui Gali - medicii **Lauvergne, Morell, Broca şi Wilson;** publicaţiile medicului scoţian **Thompson** privind observaţiile sale asupra a peste 5000 de deţinuţi; studiile englezului **Nicolson** referitoare la viaţa psihică a infractorilor, în dezvoltarea şcolii pozitiviste şi-a adus contribuţia şi medicul francez **Despine Propsper** care, studiind psihologia criminală, a emis ideea că criminalitatea este consecinţa lipsei simţului moral, o manifestare psihică anormală sau o perversiune psihică. Considerînd crima ca "o nebunie morală", savantul a împărţit criminalii în 3 mari categorii: criminali instinctuali, criminali din pasiune şi criminali de ocazie.

In prima jumătate a sec. al XlX-lea, paralel cu cercetările experimentale ale delincvenţilor, se intensifică studiile cu privire la starea şi dinamica fenomenului criminalităţii care au determinat, mai ales în Belgia şi Franţa, apariţia şi cristalizarea unui nou domeniu de cercetare. Studiile statistice au influenţat atît ideile şcolii pozitiviste italiene, în special viziunile lui Enrico Ferri privind esenţa şi legităţile fenomenului (sistemului) criminalităţii, pre-

[131] Frenologia este ştiinţa despre localizarea în diferite sectoare ale creierului uman a anumitor aptitudini psihice care pot fi diagnosticate fiind pipăită suprafaţa externă a craniului.

Fiziognomie - disciplină (din sec. XVIII) care caută să determine caracterul şi tipul oamenilor, după înfăţişarea lor fizică, în special după trăsăturile feţei.

cum şi au determinat dezvoltarea orientării sociologice în criminologie. Studiile statistice în prima jumătate a sec. XIX au fost realizate mai ales de **Andre-Michel Guerry** (1802-1866), avocat francez, autor al primului anuar statistic privind starea criminalităţii (1827) şi al monografiei "Eseu asupra statisticii morale din Franţa, comparată cu cea din Anglia" (1833) şi de **Lambert A.-J. Quetelet** (1796-1874), matematician, astronom şi statistician belgian cunoscut prin lucrările "Asupra omului şi a dezvoltării calităţilor sale, sau Eseu de fizică socială" (1835) şi "Antropometria sau măsurarea diferitelor facultăţi ale omului" (1871).

Concluziile ştiinţifice ale lui **A.-M. Guerry** se bazează pe analiza datelor statistice referitoare la starea şi dinamica criminalităţii în Franţa din perioada anilor 1825-1830. Autorul recunoaşte necesitatea şi importanţa diferenţierii criminalităţii în funcţie de structura pe vîrste a infractorilor, stabilind că cele mai multe crime sunt comise de indivizi în vîrstă de 25-30 ani. A.-M- Guerry a relevat, de asemenea, că sărăcia nu este factorul principal al criminalităţii aşa cum se considera anterior, deoarece astfel de infracţiuni ca escrocheriile şi furturile nu sunt frecvente în regiunile cele mai sărace. Infracţiunile patrimoniale, în opinia savantului, sunt în ansamblu determinate de nivelul dezvoltării comerţului şi industriei. A.-M. Guerry considera că cauza principală a infracţionalităţii este decăderea cerinţelor morale în societate.

Un aport mult mai considerabil în dezvoltarea statisticii penale îi revine belgianului **Lambert A.-J. Quetelet,** care a examinat criminalitatea ca un fenomen social de masă. Omul, considera Quetelet, este un produs al împrejurărilor sale fizice şi sociale, precum şi al individualităţii lui. Orice infracţiune este pregătită de societate, infractorul fiind doar o unealtă[1]".

în aceeaşi direcţie s-au îndreptat studiile cercetătorilor germani von Mayr, publicând lucrarea "Statistica poliţiei judiciare din regatul Bavariei şi din alte cîteva landuri" (1867) şi **von Oettingen,** publicând "Statistica morală şi importanţa sa pentru o etică socială creştină"[134].

Fiind influenţată mai ales de cercetările experimentale ale delincvenţilor, şcoala pozitivistă italiană, care a dominat ultimele decenii ale sec. XIX şi începutul sec. al XX-lea, a încercat să depăşească lacunele şcolii clasice privind abordarea insuficientă a personalităţii infractorului şi în general a problematicii determinării criminalităţii.

Conform concepţiei şcolii pozitiviste comportamentul uman este determinat de mulţi factori fizici, psihologici şi sociali care nu pot fi supuşi controlului din partea individului. Sarcina principală a criminologiei constă în cercetarea acestor particularităţi fizice, psihologice şi sociale ale infractorului.

133 IIlHatoep T.M., *op. cit.,* p. 73.

134 Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op. cit,* p. 24.

: Spre deosebire de şcoala clasică a dreptului penal şi a criminologiei, şcoala pozitivistă acordă atenţia principală infractorului, soartei şi pericolului acestuia pentru societate, fiind astfel orientată spre corijarea făptuitorului. Şcoala pozitivistă se caracterizează prin următoarele trăsături:

centrarea studiului criminologie asupra făptuitorului;
criminalitatea ca sistem este determinată de factorii sociali, fizici şi psiho-antropologici;
persoanele aflate într-o "stare periculoasă", adică care sunt gata să săvîrşească infracţiunea, trebuie izolate de societate;
scopul pedepsei nu este cauzarea durerii şi suferinţelor, dar protejarea societăţii de infractori;
proporţionalizarea pedepsei în raport cu periculozitatea făptuitorului.

Fondatorul antropologiei criminale şi iniţiatorul pozitivismului în ştiinţele penale rămîne a fi considerat în istoria universală celebrul savant italian **Cesare Lombroso** (1835-1909). în lucrarea sa publicată în anul 1876 "L'uomo delinquente" (Omul delincvent) care sintetizează rezultatele obţinute de dînsul în numeroasele studii psihiatrice şi antropologice a criminalilor, medicul legist italian susţine că ar fi găsit imaginea-model a infractorului, pe care 1-a descris ca pe o fiinţă predestinată să comită delicte datorită unor stigmate fizice şi psihice înnăscute. Infractorul, în opinia lui Lombroso, este un tip antropologic deosebit, fiind stimulat de a comite infracţiunea în virtutea diverselor trăsături şi particularităţi ale organizării sale. De aceea, infracţiunea în societatea umană este tot atît de naturală ca şi în toată lumea organică. Săvîrşesc infracţiuni şi plantele şi animalele. Aşadar, criminalul este un tip natural deosebit, mai degrabă bolnav decît vinovat. Infractorul nu se formează pe parcursul vieţii, ci se naşte. Criminalul este o fiară răpitoare cu două picioare şi nu are sens să i se reproşeze cruzimea manifestată. Omul delincvent trebuie să fie depistat şi izolat (sau nimicit)[135].

In lucrările sale "Crima", "Femeia criminală şi prostituată" autorul îşi schimbă puţin viziunile creştin-ortodoxe. El analizează un bogat material sociologic, cercetează impactul nivelului de studii, sărăciei, alcoolismului, densităţii populaţiei asupra criminalităţii şi conchide că în baza comportamentului infracţional stau mai mulţi factori: climaterici, social-culturali, ereditari etc.[136]

Cercetările ştiinţifice ulterioare n-au confirmat teoria atavismului evoluţionist. Totuşi, teoria respectivă a jucat un rol important la elaborarea metodelor biopsihologice şi sociologice de cercetare a criminalităţii. Ideile lui

HmnaKOB CM., *op. cit.,* p. 50.

JIoM6po30 H., *ripecmyrmeHue.* MocKBa, CnapK, 1994; JlOMâpcoo 4., Oeppepo *T., JKemtfUHa npecmynnuifa u npocmumymKa.* HeSoKcapti, ABaH-H, 1994.

Lobroso au influenţat mai ales dezvoltarea criminologiei clinice. Reprezentanţii acestei ramuri criminologice susţineau, de exemplu, că violatorii sunt oameni psihic bolnavi şi nu trebuie pedepsiţi dar supuşi unui tratament forţat, iar uneori pot fi chiar castraţi.

Un alt nume important de care se leagă dezvoltarea criminologiei pozitiviste este acela al lui **Enrico Ferri** (1856-1929), profesor în drept şi sociologie, avocat şi parlamentar care, în lucrarea sa "Sociologia criminală" (1881), a analizat rolul factorilor sociali în geneza criminalităţii şi este considerat drept întemeietorul criminologiei sociologice. Criticînd şcoala clasică pentru dogmatism, savantul chema la studierea infracţiunii şi a infractorului cu ajutorul antropologiei, psihologiei, statisticii penale şi penologiei, care constituie în ansamblu ştiinţa sociologiei criminale.

Esenţa concepţiei lui Ferri o constituie teza conform căreia crima este un fenomen complex cu o origine biologică, fizică şi socială. Factorii fizici (clima, vremea, particularităţile geografice) influenţează la fel asupra tuturor infractorilor; factorii antropologici determină predominant activitatea infracţională a criminalilor înnăscuţi, alienaţi şi din pasiune; factorii sociali influenţează în deosebi asupra criminalilor ocazionali şi din obişnuinţă. Este important de menţionat că autorul acorda un rol prioritar factorilor mediului social[ij7].

Enrico Ferri a clasificat infractorii în 5 grupe. Infractorii din primele 3 grupe sunt determinaţi de cauze endogene: infractorii înnăscuţi (atinşi de o alterare congenitală a simţului moral, cinici, reci, care premeditează infracţiunea fără regret şi nu disting comportamentul infracţional de cel corect), infractorii din pasiune (cu un simţ moral slab, impulsivi, care comit fapte penale sub impulsul unui adevărat "uragan psihologic") şi infractorii alienaţi. Infractorii din următoarele două grupe sunt determinaţi de cauze exogene: infractorii ocazionali (relativ cinstiţi, înzestraţi cu simţul moral, dar supuşi cu uşurinţă tentaţiilor) şi infractorii din obişnuinţă (instigaţi de exemple negative, de proasta educaţie, de imposibilitatea unei integrări morale după o primă condamnare).

Enrico Ferri a cercetat fundamental esenţa criminalităţii şi legităţile dezvoltării ei. El a stabilit că criminalitatea este un fenomen destul de inert. Dinamica infracţionalităţii se caracterizează printr-o stabilitate anuală a numărului de crime grave şi o sporire permanentă a infracţiunilor mai puţin grave. Totodată, savantul relevă tendinţa creşterii permanente a nivelului criminalităţii în lume[138].

d>eppn 3., *yzojiosHaa coifuojiozun.* MocKBa, 1908, p. 191-193.

[Ui] *Ibidem,p.* 193-196.

E. Ferri este primul criminolog care a analizat criminalitatea ca sistem. El a formulat, de asemenea, legea saturației care constă în existența unei anumite proporții între numărul populației dintr-un mediu determinat şi numărul infracțiunilor săvîrşite aici[139].

E. Ferri a elaborat teoria apărării sociale, conform căreia societatea trebuie să se protejeze de infractori izolîndu-i un timp îndelungat. Savantul pleda pentru pronunțarea unor sentințe nedeterminate, fiind convins că termenii privațiunii de libertate trebuie să fie stabiliți de administrația instituțiilor penitenciare pe baza unui studiu profund al criminalului. în cadrul teoriei apărării sociale, E. Ferri a elaborat concepția echivalenților pedepsei, adică a mijloacelor eficiente de prevenire a criminalității. Din mijloacele respective fac parte: reducerea tarifelor vamale în scopul prevenirii contrabandei, baterea monedelor din metal pentru a împiedica falsificarea banilor, salarizarea echitabilă a funcționarilor pentru a minimaliza luarea de mită[140].

Al treilea reprezentant de seamă al şcolii pozitiviste este **Rafaele Garofalo** (1851-1935), profesor de drept criminal la Universitatea din Napoli şi apoi demnitar de stat: procuror general, respectiv, prim-preşedinte al Curții de Casație şi Justiție din Roma. în lucrarea sa fundamentală, intitulată "Criminologia" (Napoli, 1885), el deplasează centrul cercetărilor de la anatomie la psihologia umană. Astfel, Cesare Lombroso a făcut antropologie, Enrico Ferri a creat sociologia criminală, iar Rafaele Garofalo arată lumii că trebuie să se treacă la psihologie. "Antropologia - spune el - nu e suficientă, trebuie să se pătrundă mai adînc în subiectivitatea delincventului, trebuie să se pătrundă în sufletul său"[141].

Prin lucrările sale ştiințifice R. Garofalo a contribuit la dezvoltarea teoriei apărării sociale elaborînd concepția "stării periculoase", în conformitate cu care indivizii "predispuşi" spre săvîrşirea de infracțiuni sunt considerați social-periculoşi şi trebuie izolați de societate în clinici specializate sau închisori. La Congresul de antropologie criminală de la Geneva, savantul a expus următoarea idee originală: "Este necesar de împărțit infractorii în două grupe mari: acei care niciodată nu ar trebui să intre în închisoare şi acei care niciodată nu ar trebui să iasă din această instituție. Pentru infractorii ocazionali închisoarea este inutilă, amenda şi condamnarea condiționată fiind pe deplin suficiente. Pentru infractorii din obişnuință închisoarea este

Ibidem, p. 212.

140 ManHHOBCKHH A.A., *Yzonoenoe npaeo 3apy6eoicHbix zocydapcme.* MocKBa, HobsiH lopiicr, 1998, p. 11.

141 Rafaele Garofalo, *Criminologia,* Napoli, 1885, p. 33, cit. de Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p. 22.

insuficientă, dacă izolarea lor de societate nu se va prelungi pe un termen nedeterminat, adică pînă nu vor fi dovezi privind corijarea lor reală"' .

Părăsind teza lui C. Lombroso cu privire la existența unui tip antropologic al criminalului, R. Garofalo susține că în realitate există tipuri psihologice dinainte stabilite şi deosebite de tipul normal. în ediția a doua a lucrării sale "Criminologia", autorul deosebeşte 4 grupe de infractori, în raport cu care a elaborat un sistem rațional de pedepse: 1) ucigaşi, care se caracterizează prin insensibilitate morală şi cruzime instinctivă; 2) criminali violenți sau impulsivi, care se caracterizează prin lipsa sentimentului de compătimire (milă), prin prejudecată față de răzbunare, datorie, cinste etc; 3) criminali lipsiți de sentimentul de onestitate; 4) criminali vinovați de revolta, răscoală, refuzul de a se supune puterii[14j]. Totodată, R. Garofalo acordă o atenție deosebită compensării prejudiciului cauzat victimei prin infracțiune.

Incercînd să depăşească greutățile cu care se confruntă criminologia datorită dependenței sale față de ştiința dreptului penal, Garofalo a încercat să formuleze conceptul criminologie (sociologic) de crimă. Crima naturală, în opinia savantului, este fapta care încălcind simțămîntul moral al comunității umane se pedepseşte în toate țările şi în toate timpurile, simțămîntul moral fiind alcătuit din sentimentele umane fundamentale - milă şi probitate (cinste).

După cum remarcă istoricii criminologiei, reprezentanții străluciți ai şcolii pozitiviste italiene C. Lombroso, E. Ferri şi R. Garofalo s-au completat, dar nu s-au contopit. Fiecare şi-a păstrat personalitatea sa şi a privit prin judecata sa proprie criminalul, crima şi criminalitatea. Astfel, nu numai între Lombroso şi Ferri existau idei diferite asupra unor principii criminolo-gice, ci şi între Ferri şi Garofalo nu exista un acord deplin asupra unor teze. Constatînd acest fapt, J. Kann rezuma divergențele lui Ferri şi Garofalo astfel: "El atribuie cauza directă a crimei unei devianțe a sentimentului moral al individului;...după el (e vorba de R. Garofalo), mizeria nu exercită nici o influență asupra criminalității, iar instrucția populară e departe de a împiedica criminalitatea, ea chiar o sporeşte sau înmulțeşte"[144].

La sfîrşitul sec. al XlX-lea şi începutul sec. al XX-lea, criminologia se dezvoltă în cadrul altor discipline ştiințifice. Studiul criminologie al stării şi dinamicii fenomenului infracțional a fost găzduit de statistică, influența mediului social asupra criminalității s-a dezvoltat în cadrul sociologiei, iar studiul infractorului a fost realizat de antropologie, psihologie şi psihiatrie[145].

Actes du Congres d'antropologie criminelle de Geneve, Paris, 1897, p. 343, cit. de HmijaKOB CM., *op. cit,* p. 80.

[143] Rafaele Garofalo, *Criteriopositivo dellapenalita,* Napoli, 1880, p. 87. [144]

J.Van Kann, *Les causes economique...,* Napoli, 1920, p. 37-40, cit. de Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p. 22.

[145] Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 8.

Dintre aceste ştiinţe antropologia joacă un rol foarte important în evoluţia criminologiei. Datorită influenţei exercitate de Lombroso, cît şi faptului că revista "Archives de l'antropologie criminelle et des sciences penales", înfiinţată la Lion în 1886, concentrează în paginile sale principalele preocupări de criminologie ale timpului, criminologia a avut, o perioadă de timp, denumirea de antropologie criminologică. Sub acest nume s-au desfăşurat şi congresele internaţionale care au avut loc la Roma (1885), Paris (1889), Bruxelles (1892), Geneva (1896),

Amsterdam (1901), Torino (1906) şi Koln (1911). De asemenea, un moment important în dezvoltarea ştiinţei criminologiei îl reprezintă apariţia revistei belgiene "Revue de droit penal et de criminologie"[146].

La sfîrşitul secolului al XlX-lea şi în primele decenii ale sec. al. XX-lea, criminologia nu constituie încă o disciplină autonomă, ci se prezintă sub forma unor capitole în cadrul altor ştiinţe, care abordau, fiecare în domeniul său, descrierea şi explicarea fenomenului infracţional. în procesul lărgirii ariei de investigare şi acumulării cunoştinţelor referitoare la criminalitate are loc consolidarea secţiunilor respective, ajungîndu-se treptat la autonomia, desprinderea şi transformarea lor în criminologii specializate - biologică, psihologică, sociologică - independente, dar inevitabil tributare disciplinelor din care au provenit[147].

3.4. Criminologia modernă

în cadrul şcolii moderne, centrul de greutate al cercetării criminologice se deplasează de la problematica comportamentului delicvent şi a "trecerii la act" spre **descifrarea proceselor din societate prin care anumite comportamente sunt etichetate drept "criminale", studiul victimei infracţiunii şi examinarea formelor de reacţie socială formală** sau **neformală**' [8].

Dintr-o perspectivă interacţionistă ce urmăreşte să releve, mai cu seamă, mecanismele sociale prin care se ajunge la "etichetarea" persoanei care a săvîrşit infracţiunea, în cadrul şcolii moderne, se încearcă o redefinire a conceptelor de crimă, criminal şi criminalitate. Unii autori caută să demonstreze că nu există crimă în sine, nici în calitate de.act individual, nici în calitate de fenomen social. Acţiunea criminală este socotită a fi un "construct" al reacţiei sociale, o invenţie culturală a grupului social dominant. în această viziune criminalul nu ar fi decît purtătorul unei atare etichete. Crima devine, în unele

P. Bouzat et J.Pinatel, *op. cit.,* p. 2; Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 9; Gheorghe Nistoreanu şi Costică Păun, op. cit., p. 25.

147

P. Bouzat et J. Pinatel, *op. cit.,* p. 10; Gheorghe Nistoreanu şi Costică Păun, *op. cit.,* p. 26.

IllHaftAep r.JÎ, *op. cit.,* p. 66-67.

opinii[149], "situație problemă", "act problemă" sau simplu "eveniment" , iar comportamentul criminal devine "comportament problemă" sau "comportament marginal".

Adepții concepției stigmatizării (etichetării) acordă o atenție deosebită urmărilor psihologice şi sociale ale declarării cetățeanului drept infractor. Se consideră că în rezultatul condamnării individului şi, în special, cînd acestuia i se aplică pedeapsa privativă de libertate, el este etichetat, fiind considerat om de soiul doi şi în acelaşi timp periculos pentru societate. Etichetarea se manifestă, de asemenea, prin atitudinea negativă, neîncrederea cetățenilor față de persoanele anterior condamnate şi prin însuşirea de către individ a rolului de infractor. în rezultat are loc reorientarea psihologică a personalității, care fiind înstrăinată de cetățenii care respectă legile, se apropie de alți delicvenți, acceptînd modul de viață infracțional.

Criminologia modernă a descoperit **fenomenul victimei infracțiunii,** precum şi **funcțiile controlului formal şi neformal din partea** societății care au fost apreciate critic sub aspectul rolului de curmare cît şi de favorizare a fenomenului infracțional.

Printre elaborările conceptual-teoretice ale criminologiei moderne, privind comportamentul infracțional, pot fi menționate **interactionismul şi stratificarea - conflictul de cultură[151].**

Interactionismul propune o nouă abordare a problematicii cauzalității în criminologie depăşind modelul multifactorial al criminalității, care se limita la o enumerare simplă a factorilor criminogeni. Cauzalitatea infracțiunilor este abordată nu numai sub aspect statistic, ci este concepută ca un proces social în care sunt incluşi şi infractorul, şi victima, şi societatea. Nucleul concepției interacționiste îl reprezintă postulatul conform căruia comportamentul infracțional este rezultatul interacțiunii dintre persoană şi mediu. Sugestiile interacționiste sunt utilizate în criminologie la explicarea mecanismului infracțiunii concrete care este produsul interacțiunii între personalitatea înzestrată cu trăsături negative şi situația nefavorabilă concretă de viață.

Concepția **stratificării** a fost elaborată pe baza rezultatelor cercetărilor sociologice privind structura societății contemporane. Conform acestei concepții societatea este constituită din diverse grupuri sociale diferențiate în baza diferitor criterii: profesional, etnic, ideologic, de vîrstă, sex etc. între aceste gru-

L.H.C. Hulsman et Bernat de Celis, Peines perdues, ed. Le Centurion, 1982, cit. de Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 18.

F. Acosta, *De l'evenement a l'infraction,* în Deviance et Societe, 1987, noi, p. 40 şi urm., cit. de Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 18.

KpimuHOjiozuH. riofl pea. B.H.BypjiaKOBa, B.n. CajitHHKOBa, CB. CrenaujHHa, CawcrneTepgypr, 1999, p. 24.

puri (straturi) există contradicții, apar conflicte care devin o sursă a nemulțăniirii, iar în unele cazuri un imbold al încălcărilor de lege. O manifestare particulară a stratificării este **conflictul de cultură,** adică conflictul între normele şi valorile diferitelor grupuri sociale: migranți şi localnici, bogați şi săraci, diferite etnii, religii etc.

începînd cu deceniile 6-7 ale sec. al XX-lea în țările occidentale au luat o mare dezvoltare **cercetările criminologice aplicative.** Astfel, s-a amplificat studiul infracționalismului juvenil, violenței intrafamiliale, criminalității organizate şi criminalității "gulerelor albe". Organizarea şi finanțarea cercetărilor respective sunt realizate atît de către stat, cît şi de diferite formațiuni din business, organizații filantropice etc. Aceasta se explică atît prin intensificarea şi diversificarea criminalității, ceea ce necesită mobilizarea unor forțe netradiționale în lupta cu fenomenul negativ respectiv, cît şi prin ridicarea nivelului de conştiință al societății care doreşte să progreseze.

3.5. Şcoala sovietică a criminologiei. Dezvoltarea ştiinței criminologiei în Republica Moldova

Primii ani ai puterii sovietice se caracterizează prin realizarea amplificată a diverselor cercetări criminologice. In această perioadă, paralel cu observările statistice ale fenomenului infracțional şi cercetarea factorilor criminogeni economici şi sociali, o atenție deosebită era acordată studiilor antropometrice, constituției fizice, particularităților de vîrstă, stării sănătății, activității glandelor endocrine şi ereditării infractorilor. în anul 1925 a fost creat Institutul de Stat de Cercetare a Criminalității şi Criminalului, precum şi numeroase cabinete de criminologie, antropologie criminală etc.

De la sfîrşitul deceniului 3 şi pînă în deceniul 5 ale sec. al XX-lea, în U.R.S.S. n-au fost efectuate investigații criminologice. Numai la sfîrşitul anilor 50 sunt din nou efectuate cercetări empirice ale criminalității şi începe elaborarea teoretică a problemelor criminologice. La începutul deceniului 6 apar primele publicații care pun începutul unei noi etape (moderne) în dezvoltarea criminologiei sovietice. Acestea-sunt lucrările lui A.B.Saharov «O licinosti prestupnika i pricinah prestupnosti v SSSR» („Despre personalitatea infractorului şi cauzele criminalității în URSS", 1961); A.A.Gherțenzon «Predmet i metod sovetskoi kriminologhii» („Obiectul şi metoda criminologiei sovietice", 1962); G.MMinkovskii şi V.K.Zbirbul «Preduprejdenie prestuplenii» („Prevenirea infracțiunilor", 1962). Renaşterea criminologiei a fost legată, de asemenea, de lucrările unor astfel de savanți ca A.A. Piontkovskii, S.S. Ostroumov, B.S. Utevskii, M.D. Şargorodskii, A.S. Şleapocinikov etc.

Criminologia sovietică, acceptînd ideile şcolilor clasică şi sociologică, s-a dezvoltat în baza filozofiei şi sociologiei marxiste şi poate fi atribuită cu anumite rezerve la orientarea radicală[152]. Erau întreprinse şi unele încercări de a extinde domeniul cercetărilor criminologice, fiind studiate determinantele biologice ale fenomenului infracţional (de exemplu, I.S. Noi, 1975), dar ele nu aveau o bază ştiinţifico-naturală solidă şi au fost întrerupte în mod hotărît. în general, criminologia sovietică era puternic ideologizată, se caracteriza prin partinitate şi tratarea din punct de vedere al teoriei claselor a apariţiei criminalităţii, cauzelor reproducerii acesteia, teoriilor şi curentelor criminologice nemarxiste, precum şi a justificării măsurilor de luptă cu infracţiunile. Publicaţiile criminologice susţineau prioritatea evidentă a socialismului faţă de capitalism, teoriile burgheze fiind apreciate drept reacţionare, iar situaţia din domeniul combaterii Criminalităţii era considerată satisfăcătoare şi prosperă în URSS şi lipsită de perspectivă în ţările occidentale. Criminalitatea era recunoscută ca o rămăşiţă a societăţii capitaliste, un rudiment al trecutului. în procesul elaborării măsurilor şi metodelor de influenţare asupra fenomenului infracţional erau expuse idei utopiste privind posibilităţile lichidării cauzelor şi condiţiilor criminalităţii, iar apoi a fenomenului în ansamblu. Menţionăm, de asemenea, că criminologia sovietică pînă în anul 1986 s-a dezvoltat în condiţiile unei lipse totale de transparenţă, fiindcă datele statistice privind starea criminalităţii nu erau publicate.

Deşi existau numeroase interdicţii ideologice, criminologia în această perioadă a obţinut rezultate considerabile în domeniul cercetării criminalităţii ca produs al societăţii, sistemului ei cauzal, personalităţii infractorului şi mai ales a reuşit să elaboreze o concepţie unitară, un sistem de măsuri de prevenire a acestui fenomen social negativ care a fost recunoscut ca atare de comunitatea mondială.

în anul 1963 a fost creat Institutul unional de cercetare a cauzelor criminalităţii şi de elaborare a măsurilor de prevenire a infracţiunilor, denumirea căruia a fost schimbată ulterior în Institutul unional de cercetări ştiinţifice a problemelor de consolidare a legalităţii şi ordinii de drept. în acest domeniu se intensifică activitatea şi a altor instituţii ştiinţifice, inclusiv a instituţiilor de învăţămînt superior. Din anul 1964 la facultăţile de drept ale instituţiilor superioare de învăţămînt a fost introdusă predarea cursului de criminologie. Menţionăm în acest context apariţia lucrării lui A.A. Gerţenzon "Vvedenie v sovetskuiu kriminologhiiu" (Introducere în criminologia sovietică, 1965), primului manual de criminologie în anul 1966, iar la mijlocul anilor 80 a lucrării fundamentale «Kurs sovetskoi kriminologhii» („Curs de criminologie sovietică") în două volume. în diferite oraşe ale U.R.S.S. se

AneKceeB A.H., *op. cit,* p. 26.

desfăşurau sistematic conferinţe şi simpozioane privind problematica criminalităţii.

După apariţia primelor lucrări ştiinţifice în domeniul criminologiei, în perioada anilor 60-80 urmează apariţia unui număr impunător de monografii privind cele mai importante probleme ale criminologiei generale. Astfel, **elaborarea problemei fenomenului criminalităţii,** înaintată iniţial în monografiile dnei Kuznețova N.F. «Prestuplenie i prestupnost», 1969 („Crima şi criminalitatea") şi dnului Carpeţ LI. «Problema prestupnosti», 1969 („Problema criminalităţii") permanent se află în centrul atenţiei specialiştilor. Totodată, viziunea asupra criminalităţii ca fenomen social a suferit schimbări datorită lucrărilor realizate de Viţin S.V., Ghilinskii Ia.L, Karpeţ LI., Raska E.E., Orehov V.V., Pobegailo E.F., Spiridonov L.I., A.V. Şahmatov etc. Depăşind abordarea mecanicistă, criminologia sovietică acceptă viziunea lui E. Durkheim privind tratarea fenomenului criminal ca o trăsătură caracteristică, ca o funcţie a societăţii. Criminalitatea nu este concepută ca o totalitate mecanică, întîmplâtoare, dar ca un sistem constituit din elemente care se află într-o interacţiune permanentă.

Este fundamental cercetată **problema cauzalităţii criminalităţii** la soluţionarea căreia un rol important l-au jucat lucrările lui Kudriavţev V.N. «Pricinnost v kriminologhii», 1968 („Cauzalitatea în criminologie") şi «Pricinî pravonaruşenii», 1976 („Cauzele infracţiunilor"). Acest savant şi-a adus contribuţia la dezvoltarea criminologiei sovietice prin elaborările sale privind modelul interacţionist care explică infracţiunea ca un rezultat al interacţiunii dintre trăsăturile negative ale personalităţii şi situaţia concretă de viaţă. Academicianului Kudriavţev V.N. îi aparţin şi elaborările detaliate referitoare la manifestarea cauzalităţii criminalităţii la diferite niveluri: individual, al grupurilor sociale mici şi social general. El susţine că la nivelul social general se manifestă contradicţiile obiective ale societăţii socialiste care de fapt generează fenomenul infracţional. Ideea cum că esenţa cauzelor criminalităţii în orice societate, indiferent de orînduirea ei, o constituie contradicţiile sociale este clar formulată actualmente de savanţii P.P. Lebedev, V.A. Nomokonov, L.V. Kondratiuk, D.A. Şestakov etc. Totuşi unii criminologi, de exemplu N.F. Kuznețova în lucrarea «Problemî kriminologhiceskoi determinaţii», 1984 („Problemele determinării criminologice") nu acceptă opinia menţionată, oferindu-le factorilor economici şi sociali un rol auxiliar şi considerîndu-i doar drept condiţii care favorizează săvîrşirea infracţiunilor. Cauzele specifice ale infracţiunilor conform viziunii respective îşi au originea în conştiinţa umană şi ţin de particularităţile psihologice ale personalităţii făptuitorului.

începînd cu anii 60 în URSS sunt efectuate studii privind **factorii social-psihologici ai comportamentului infracţional.** Au fost elucidate teoretic procesele complicate ale deprmderilor criminale în grupurile sociale mici, în

micromedii. în mod special a fost examinată problema interacţiunii dintre personalitate şi situaţie de către Iakovlev A.M. în opera sa «Prestupnost i soţialnaia psihologhia», 1971 („Criminalitatea şi psihologia socială") şi de autorii lucrării «Mehanizm prestupnogo povedenia», 1981 („Mecanismul comportamentului infracţional").

Cercetarea criminologică a personalităţii infractorului se confrunta cu greutăţi de ordin ideologic[153]. Marxismul întotdeauna avea o atitudine neîncrezătoare faţă de individualitate, preferind să opereze cu masele, relaţiile între clase etc. în manualele de criminologie, compartimentul dedicat personalităţii infractorului apare numai din anul 1976. Doctrina personalităţii infractorului a fost dezvoltată în lucrările dnei Leikina N.O. «Licinost prestupnika i ugolovnaia otvetstvennost», 1968 („Personalitatea infractorului şi răspunderea penală"), dnului Noi I.S. "Metodologhiceskie problemî sovetskoi kriminologhii", 1975 („Probleme metodologice ale criminologiei sovietice"), dnului Strucikov N.A. «Problema licinosti prestupnika», 1983 („Problema personalităţii infractorului") şi în monografia colectivă «Licinost prestupnika», 1975 („Personalitatea infractorului"), în a doua jumătate a anilor 80 au fost publicate lucrări în baza unor studii aprofundate ale psihologiei individuale a comportamentului infracţional: «Kriminoghennaia motivaţia», 1986 (Motivaţia criminogenă) şi «Psihologhiceskoe otciujdenie licinosti i prestupnoe povedenie», 1987 („înstrăinarea psihologică a personalităţii şi comportamentul infracţional") autor fiind Antonian Iu.M.

Un şir de cercetări au fost dedicate **problemei prevenirii infracţionalismului:** «Teoreticeskie osnovî preduprejdenia prestupnosti» („Bazele teoretice ale prevenirii criminalităţii") sub red. lui Zvirbuli V.K., Klocikov V.V., Minkovskii Gh.M., 1977; Bluvştein lu.D., Zîrin M.I., Romanov V.V., "Profilaktika prestuplenii" („Profilaxia infracţiunilor"), 1986; Burlakov V.N., Orehov V.V., «Individualnoe preduprejdenie prestuplenii: Voprosî teorii i praktiki» („Prevenirea individuală a infracţiunilor: probleme teoretice şi practice"), 1988; Raska E.E. «Borba s prestupnostiu i soţialnoe upravlenie» („Lupta cu criminalitatea şi dirijarea socială"), 1985; Sarkisov Gh.S. «Individualnaia profilaktika prestuplenii» („Profilaxia individuală a infracţiunilor"), 1986; Ustinov V.S. «Metodî predupreditelnogo vozdeistvia na prestupnost» („Metodele de influenţă preventivă asupra criminalităţii"), 1989 etc. Specialiştii în materie consideră că anume în perioada anilor 70-80 în criminologia sovietică se cristalizează concepţia prevenirii infracţiunilor. Conform acestei concepţii, prevenirea infracţiunilor este concepută drept o variantă real existentă a activităţii de dirijare a statului, care îşi are subiecţii săi.

KpuMunojiozun. Ylojx pen. B.H. EypjiaKOBa, B.IL CanbmiKOBa, CB. Crenaiuima, CamcrneTepSypr, 1999, p.33.

în criminologia sovietică, concomitent cu termenul de prevenire a infracţiunilor este utilizat şi termenul de control social asupra criminalităţii, care este deosebit de răspîndit în criminologia occidentală. Dezvoltarea ideilor ştiinţifice privind prevenirea infracţiunilor este determinată de conştientizarea crizei totale a pedepsei penale, adică a eficienţei extrem de reduse a aplicării instituţiei respective împotriva criminalităţii (Ia.I. Ghilinski, Gh.F. Hohreakov, D.A. Şestakov). în procesul elaborării teoriei prevenirii infracţiunilor au fost modificate şi scopurile acestei activităţi. Astfel, scopul lichidării criminalităţii şi înlăturării cauzelor fenomenului respectiv, fiind considerat utopist, a fost înlocuit printr-un scop mult mai real care constă în reducerea şi obţinerea stabilităţii numărului de infracţiuni.

în anii 60-80 au fost elaborate teorii criminologice privind' criminalitatea minorilor (N.P. Grabovskaia, A.I. Dolgova, V.D. Ermakov, Gh.M. Minkovski); criminalitatea violentă (S.V. Alimov, E.F. Pobegailo); criminalitatea cu vinovăţie / cupidităţională (S.F. Miliukov, M.Gh. Minenok); criminalitatea cupităţională violentă (A.M. Ţaliev); criminalitatea economică (A.M. Iacovlev); criminalitatea feminină (Iu.M. Antonian, V.A. Serebriakova, T.M. Iavciunovskaia); victimologia (L.V. Frank, D.V. Rivman, V.I. Polubinskii, V.S. Minskaia); prognozarea criminalităţii şi planificarea luptei cu acest fenomen (Gh.A. Avanesov, V.V. Pankratov, V.V. Orehov, M.D. Şargorodskii); criminologia familială (Gh.Gh. Moşak, Ia.Ia. Sootak, D.A. Şestakov); criminalitatea rurală (Gh.I. Zabrianskii, A.V. Zavarzin).

Primele cercetări criminologice ale autorilor moldoveni au fost realizate în cadrul şcolii sovietice a criminologiei. Menţionăm că şi actualmente dezvoltarea criminologiei naţionale este dominată de concepţiile şi tradiţiile ştiinţifice ale şcolii ruse de criminologie modernă.

în anul 1980 la Chişinău este publicată monografia lui **Constantin Florea «Naznacenie nakazania s uciotom pricin soverşionnogo prestuplenia»** („Stabilirea pedepsei luînd în consideraţie cauzele infracţiunii săvîrşite"). **Aceasta este prima lucrare criminologică editată în R.S.S. Moldovenească,** dedicată problematicii cauzalităţii fenomenului infracţional. în opera sa Constantin Florea aprofundează cunoştinţele privind sistemul cauzal al criminalităţii prin prisma modelului interacţionist, elaborînd şi conceptul de situaţie în care se comite nemijlocit infracţiunea.

în anul 1988 Raisa Grecu a susţinut teza de doctor în drept (candidat în Ştiinţe pe atunci) «Preduprejdenie hişcenii v selskohozeaistvennoi sfere agropromîşlennogo kompleksa (Na primere MSSR)» („Prevenirea sustragerilor în sectorul agricol al complexului agroindustrial". (Studiu realizat în R.S.S. Moldovenească). în perioada anilor 70-80 n-au fost realizate alte studii criminologice fundamentale de savanţii moldoveni, nu existau în republică centre ştiinţifice şi instituţii de pregătire a specialiştilor în domeniul criminologiei. în cadrul facultăţii de drept a Universităţii de Stat din Chişinău (ulterior Universitatea de Stat din Moldova) funcţiona Catedra

Drept penal şi Criminologie, disciplina Criminologiei fiind predată viitorilor jurişti într-un singur semestru de studii.

Perioada anilor 90 se caracterizează printr-o extindere a studiilor criminologice. în anul 1995 a fost înfiinţată Asociaţia Independentă de Criminologie din Republica Moldova. în a doua jumătate a anilor 90 a fost creat un sistem de instituţii private de învăţămînt (liceu-colegiu-universitate) care pregăteşte specialişti-criminologi. La Academia de Poliţie "Ştefan cel Mare" funcţionează Centrul de cercetări ştiinţifice, realizările căruia sunt publicate în Anuarul ştiinţific "Probleme actuale privind infracţionalitatea". Sistematic se desfăşoară în ţara noastră conferinţe şi simpozioane asupra problemelor criminalităţii şi combaterii acesteia. în ultimii cinci ani au fost elaborate şi susţinute 8 teze de doctor în drept care vizează problemele criminologice privind infracţionalitatea minorilor (Mihai Bârgău, 1996), corupţia (Vasile Lapteacru, 1998), furturile (Mihai Laşcu, 1997), criminalitatea organizată în sfera furturilor şi răpirilor mijloacelor de transport (Veaceslav Untilă, 1998), cercetarea victimologică şi combaterea infracţiunilor grave de violenţă (Gheorghe Gladchi, 1999), criminalitatea femeilor (Igor Zaporojan, 1999), crima organizată transnaţională (Igor Ciobanu, 2000), jafurile (V. Stamatin, 2000).

Printre publicaţiile criminologice mai importante din această perioadă, menţionăm monografiile: A.I. Timus, E.Gh. Martîncik, V.I. Klimenko „Prestupnosti v zercale soţiologhii", 1990 (Criminalitatea prin prisma sociologiei); V.I. Klimenko, A.I. Timus „Prestupnosti v Moldove", 1995 (Criminalitatea în Moldova); V.Gh. Bujor „O suşcinosti prestupnosti", 1998 (Despre esenţa criminalităţii); V.Gh. Bujor, V.I. Guţuleac „Gruppovaia prestupnosti: metodologhiceskie osnovî izucenia i classificaţia", 1998 (Criminalitatea de grup: baze metodologice ale studiului şi clasificării); V.D. Lapteacru „Corupţia: soţialino-pravovîe i criminologhiceschie problemî", 1996 (Corupţia: probleme social-juridice şi criminologice); V. Untilă "Crima organizată: Contrasens, Business auto ilicit: aspecte sociale, penale şi criminologice", 1999; I. Zaporojan "Criminalitatea are chip de femeie", 2000; Gh. Gladchi "Determinantele victimologice şi mecanismul infracţiunilor de mare violenţă", 2000.

Criminologia naţională actualmente se dezvoltă atît în baza ideilor şi concepţiilor moderne ale fostei şcolii sovietice (în prezent şcoala rusă) de unde îşi are originea, precum şi utilizînd în mod necesar elaborările teoretice, metodologice şi rezultatele studiilor empirice ale şcolilor şi centrelor ştiinţifice occidentale. Totodată, ideile şi cunoştinţele respective sunt verificate, adaptate şi interpretate ţinîndu-se seama de realitatea noastră, de particularităţile perioadei de tranziţie. Aceasta permite ştiinţei criminologiei de a-şi aduce un aport considerabil la elaborarea şi realizarea politicii de stat privind combaterea criminalităţii în ţară, fiind una din cele mai acute probleme ale societăţii noastre aflate în procesul reformării.

3.6. Organizaţii şi instituţii internaţionale de criminologie

Colaborarea diferitelor ţări în domeniul elaborării metodelor ştiinţifice de combatere a criminalităţii începe în sec. al XlX-lea odată cu convocarea primelor congrese internaţionale de antropologie criminală. în anul 1888 a fost creată **Asociaţia Internaţională a Juriştilor şi Criminaliştilor** în fruntea căreia se aflau Franz von Liszt (Germania), A.Prins (Belgia) şi Van-Gamel (Olanda). Această asociaţie, avînd numeroase filiale naţionale în ţările Europei şi Americii de Nord, a organizat 12 congrese internaţionale şi a editat "Comunicatul A.I.J.C." pînă la prima conflagraţie mondială".

După întreruperea provocată de primul război mondial cercetarea criminologică s-a reluat, iar în anul 1934 criminologii-clinicişti Benigno di Tulio (Italia) şi Jean Pinatel (Franţa) au creat **Societatea Internaţională de Criminologie,** care şî-a propus, drept principal obiectiv, să promoveze - pe plan internaţional - studiul ştiinţific al criminalităţii. Societatea Internaţională de Criminologie (S.I.C.) publică revista "Annales Internationales de Criminologie" şi organizează în anul 1938 la Roma primul congres internaţional. După întreruperea colaborării internaţionale în domeniul combaterii criminalităţii, provocată de cea de-a doua conflagraţie mondială, S.I.C. organizează al doilea congres internaţional abia în anul 1950 la Paris. începînd cu acest an S.I.C, cu sediul la Paris, organizează congrese internaţionale o dată în cinci ani, la care se dezbat probleme de maxim interes pentru cercetarea criminologică. Din anul 1952, S.I.C. organizează anual, sub egida O.N.U., cursuri internaţionale de criminologie în cadrul cărora se analizează cadrul teoretic şi conceptual, principiile generale şi metodele ştiinţifice de studiere a criminalităţii, precum şi particularităţile specifice diferitelor regiuni ale lumii în planul fenomenului infracţional[154]. în anul 1969 S.I.C, în colaborare cu Universitatea Francofonă din Montreal, a creat **Centrul Internaţional de Criminologie Comparată** unde în cadrul unui grup interdisciplinar activează 20 de criminologi-cercetători. Atenţia principală a Centrului este orientată la analiza delicventei şi criminalităţii în ţările în curs de dezvoltare. în anul 1975 la Geneva, S.I.C împreună cu universitatea locală a organizat **Centrul Internaţional de Criminologie Clinică.**

în scopul coordonării activităţii ştiinţifice privind comportamentul victimelor infracţiunilor şi perfectarea sub acest aspect a politicii penale, în anul 1979 la Miinster (Germania) a fost creată **Societatea Internaţională de Victimologie,** care organizează începînd cu anul 1980 odată în 3 ani simpozioane internaţionale. în anul 1974 Societatea Internaţională de Sociologie a fondat **Comitetul de Cercetare în domeniul sociologiei deviaţiilor şi controlului social.**

Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op. cit.,* p. 26-27.

După războiul II mondial, la inițiativa, în special, a italienilor, a fost creată **Societatea Internațională de Protecție Socială** (A.I.P.S.). Această mişcare de masă cu sediul la Milano, şi-a propus drept principal obiectiv -perfectarea politicii penale. Reprezentanții mişcării respective optează pentru înlocuirea sistemului de pedepse printr-un sistem de măsuri educative şi profilactice. Nucleul programului A.I.P.S. îl constituie sugestiile referitoare la infractor şi principiile individualizării mijloacelor statale de reacționare împotriva criminalității.

Dezvoltarea criminologiei s-a desfăşurat cu o mare intensitate mai ales după ce fenomenul infracțional a intrat în atenția O.N.U., care prin recomandările, declarațiile, convențiile şi elaborarea diferitor programe-minimum încearcă să obțină realizarea unei politici penale unice în toate statele lumii. In anul 1950, Adunarea generală a O.N.U. a adoptat Rezoluția 415 (V), prin care atribuțiile Comisiei Internaționale pentru Penitenciare au fost preluate de Consiliul Economic şi Social, care a creat în anul 1951 - în cadrul Secretariatului său - **Comitetul consultativ special de experți în problemele criminalității** a căror număr şi atribuții au crescut considerabil de-a lungul anilor, în anul 1965 el îşi schimbă denumirea în **Comitetul consultativ de experți în domeniul prevenirii criminalității şi tratamentul delincvenților,** iar în 1971 devine **Comitetul pentru prevenirea criminalității şi lupta contra delincventei.** Din anul 1972 membrii acestui Comitet se întrunesc în şedințe de două ori în an, prezentînd dări de seamă Consiliului Economic şi Social al O.N.U. Ultimele modificări structurale au avut loc în anul 1992. Prin rezoluția 1/92 Consiliul Economic şi Social a dizolvat Comitetul pentru prevenirea criminalității şi lupta contra delincventei şi a creat **Comisia Națiunilor Unite pentru prevenirea criminalității şi justiție penală** formată din specialişti din 40 de state membre, în care se discută problemele politicii penale. Printre atribuțiile Comitetului şi ulterior ale Comisiei figurează şi pregătirea congreselor pentru prevenirea criminalității şi tratamentul delincvenților[15'] pe care O.N.U. le organizează în fiecare 5 ani începînd din anul 1955.

în cadrul cancelariei Secretarului General al O.N.U. funcționează **Direcția principală pentru prevenirea criminalității şi justiție penală** care a fost creată în anul 1951, iar din anul 1982 îşi are sediul la Viena. Acest serviciu întocmeşte note informative despre proporțiile, formele şi nivelul criminalității în lume, editează un buletin informativ şi revista "International Review of Criminal Policy", formulează opțiuni de politică penală şi promovează rezoluțiile O.N.U. în acest domeniu, precum şi pregăteşte materialele şi organizează congresele internaționale ale O.N.U. pentru prevenirea criminalității şi tratamentul delincvenților[156].

Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 89.

IllHaHflep F.H., *op. cit.,* p. 89.

Crearea ulterioară a unei rețele de institute regionale afiliate O.N.U. a avut rolul de a promova recomandările O.N.U. în domeniu, de a sprijini guvernele să aplice normele internaționale şi instrumentele O.N.U., de a furniza avize consultative asupra problemelor de politică penală, de a organiza stagii de pregătire a specialiştilor, de a realiza cercetări ştiințifice în domeniul justiției penale, de a organiza seminarii regionale şi de a facilita cooperarea în statele membre ale O.N.U. în anul 1968, sub egida Consiliului Economic şi Social al O.N.U., s-a creat la Roma **Institutul de Cercetări pentru Apărare Socială** (UNSDRI) care, în 1989 a fost transformat în **Institutul Interregional de Cercetări asupra Crimei şi Justiției** (UNICRI). Obiectivul acestui institut este "de a contribui prin cercetare, formare de specialişti, activități de teren şi colectare de date, la schimbul şi difuzarea informațiilor, la elaborarea şi implimentarea unor politici evoluate în domeniul prevenirii crimei şi al luptei contra delincventei, luînd în considerare necesitatea integrării în cadrul general al schimbării şi dezvoltării social economice şi al apărării drepturilor omului"[157].

în anul 1981, printr-un acord între O.N.U. şi guvernul Finlandei a fost creat **Institutul Helsinki pentru Controlul şi Prevenirea Criminalității** (HEUNI), modificat în anul 1993 în **Institutul European pentru Controlul şi Prevenirea Criminalității.** Alături de UNICRI şi HEUNI, rețeaua de institute regionale ale O.N.U. mai include: **Centrul Internațional pentru Reforma Politicii şi Legii Penale** (Vancouver, Canada), **institutele ONU pentru prevenirea criminalității şi tratamentul delincvenților din Asia şi Extremul Orient** (UNAFEI - Fuchu, Japonia), **America Latină şi Caraibe** (ILANUD - San Jose, Costa Rica), **Arfica** (U.N.AFRI - Kampala, Uganda), **Australia** (A.I.C. - Canbera) **şi țările arabe** (A.S.S.T.C. - Riyad, Arabia Saudită).

Un rol important în dezvoltarea criminologiei îl are şi **Direcția pentru problemele criminale a Consiliului Europei** în cadrul căreia din anul 1958 funcționează **Comitetul European pentru Problemele Criminale** (ECCP) format din experți-criminologi, reprezentanți ai statelor membre. **Biroul ECCP şi Consiliul Ştiințific Criminologie** elaborează pentru Consiliul de Miniştri al Consiliului Europei proiecte ale convențiilor ori recomandări privind politica penală, formează comisii de experți din 6-8 membri pentru examinarea problemelor criminologice speciale, precum şi grupuri de lucru constituite din 3-4 persoane pentru colectarea datelor criminologice, organizează periodic seminare şi conferințe referitoare la problematica criminologică, publică informații privitoare la programele cercetărilor criminologice.

Statutul UNICRI, art. 2.

CAPITOLUL IV

PROBLEME PRIVIND INFRACȚIUNEA (CRIMA)

4.1. Infracțiunea (crima) în criminologie

Infracțiunea (crima) reprezintă manifestarea individuală a fenomenului infracțional. Fiind un element component de bază al acestui sistem, de care o leagă o infinitate de conexiuni, de întrepătrunderi, de influențe reciproce, crima nu-şi pierde identitatea, avînd particularități şi funcții proprii.

Evoluția ştiinței criminologiei a fost marcată de numeroase discuții care vizează **conceptul de crimă.** După cum s-a menționat şcoala clasică a dreptului penal şi a criminologiei şi-a concentrat atenția asupra faptei penale. Deoarece în acea perioadă nu se punea încă problema unei delimitări de dreptul penal, conceptul de infracțiune este în egală măsură utilizat şi în criminologie. **Şcoala pozitivistă italiană propune o delimitare de ordin conceptual între criminologie şi dreptul penal.** R. Garofalo, în primele pagini ale lucrării sale "Criminologia", arată că punctul de plecare al ştiinței criminologice trebuie să fie **"noțiunea sociologică a crimei"[158].** Acest proces de delimitare va continua timp de aproape un secol, susținut fiind mai ales de reprezentanții orientării sociologice.

Necesitatea găsirii unor criterii proprii, criminologice, pentru definirea crimei a fost determinată de **relativitatea noțiunii juridico-penale de infracțiune.** Astfel, se considera că infracțiunea în accepțiunea sa juridico-penală este **pur formală** (creație a legii), **relativă** (variind în timp şi spațiu), **eterogenă** (însumînd fapte foarte diferite, de la omor pînă la fapte minore). R. Garofalo primul a propus o **abordare sociologică (criminologică)** a **noțiunii de crimă,** dîndu-i acesteia **semnificația de delict natural.** El împarte infracțiunile în două categorii: **delicte naturale** şi **delicte juridice. Delictul natural sau crima în accepțiunea criminologică** este actul care produce "vătămarea acelei părți **a** simțului moral care constă în sentimentele altruiste fundamentale, mila şi probitatea"[159]. Sentimentul de milă este încălcat de fapte ca cele împotriva persoanei prin care i se cauzează acesteia dureri fizice şi morale (omor, privațiunea ilegală de libertate, viol, calomnie, etc), sentimentul de probitate (cinste) este jignit prin fapte ca: infracțiunile contra proprietății, încălcarea dreptului de autor, depoziția mincinoasă, etc. Delictul natural se pedepseşte în toate țările şi în toate timpurile. Delictul juridic nu are la bază **lipsa de simț moral** şi se pedepseşte în mod variabil

R. Garofalo, *Criminologia,* Napoli, 1885, cit. de Rodica Mihaela Stănoiu, *op.cit.,* p. 14. 159
R. Garofalo, *La criminologie,* Cinquieme edition entierement refondue et augmentşe, Fehx Alean, Editeur, Paris, 1905, p.35, cit.de Valerian Cioclei., *op.cit,* p.9.

şi diferit de la o ţară la alta fiind rezultatul încălcării unor norme de conduită socială convenţională.

Dintre încercările recente, merită atenţie conceptul propus de R. Gassin[160] care defineşte infracţiunea din punct de vedere criminologie ca **o realitate umană şi socială, anterioară oricărei incriminări,** ce constă în agresiunea unei persoane sau a unui grup îndreptată împotriva celor **mai importante valori ale grupului social.** Gassin consideră că obiectul criminologiei, îl constituie "acţiunea criminală" care, ca variantă a acţiunii sociale presupune următoarele elemente: 1) un subiect-actor care poate fi un individ, un grup sau o colectivitate; 2) o situaţie ce include obiecte fizice (obiecte materiale, condiţiile geografice, climaterice, etc.) şi obiecte sociale (ceilalţi actori) cu care subiectul-actor intră în raport; 3) semne şi simboluri prin intermediul cărora subiectul actor ajunge să cunoască mediul ambiant, să-l perceapă şi să-l evalueze; 4) reguli, norme şi valori care ghidează acţiunea acestuia, adică modul în care va acţiona faţă de obiectele fizice şi sociale care formează mediul său.

Majoritatea autorilor conferă conceptului criminologie de infracţiune o **accepţiune foarte largă, ce depăşeşte sfera normativului juridic.** Astfel, Thorsten Sellin, sociolog american, înţelege prin crimă orice încălcare a normelor de conduită din societate, indiferent dacă acestea fac sau nu obiectul unor reglementări juridice[161]; criminologul german Hans Goppinger susţine că infracţiunea, ca obiect al criminologiei, trebuie considerată atît fenomen juridic, cît şi "non-tehnic" în strînsă legătură cu religia, morala şi cultura[162], iar sociologul american Edwin H. Sutherland include în conceptul de crimă, alături de faptele ce încalcă legea penală pe cele de natură civilă şi administrativă[163].

Considerăm că includerea faptelor antisociale în obiectul de studiu al criminologiei trebuie să aibă la bază criteriul normei penale care rămîne pînă în momentul de faţă cel mai convingător. Suntem de acord că extinderea obiectului criminologiei prin includerea fenomenului mai larg al devianţei determină dificultăţi metodologice şi conceptuale precum şi o nedorită interferenţă cu alte discipline, cum ar fi sociologia şi psihologia socială[164]. Aşadar, faptele incriminate şi pedepsite prin legea penală rămîn crime şi pentru criminologie şi pentru cercetătorii criminologi, iar dacă unele fapte penale nu mai sunt crime după legea penală - au fost dezincriminate şi abrogate de legea penală, ele nu mai sunt crime nici pentru crimi-

R. Gassin, *Criminologie,* Paris, Dalloz, 1990, p. 49, 44-45, nota 4.

Th. Sellin, *Culture Conflict and Crime,* New York, Social Science Ressearch Council, 1983.

H. Goppinger, *Kriminologie,* Miinchen, Ed. C.H. Beck, 1971, p.4-6.

E.H. Sutherland, D.R. Gressey, *Principes de criminologie,* Paris, Cujas, 1966, pil şi urm.

Rodica Mihaela Stănoiu, *op.cit.,* p.23; GheorgheNistoreanu, CosticăPăun, *op.cit.,* p.40.

nologie. Infracţiunea în accepţiunea sa juridico-penală este sinonimă cu noţiunea de crimă (infracţiune) utilizată în criminologie[165]. în lumina acestor consideraţii, în criminologie o faptă este recunoscută crimă în conformitate cu prevederile legii penale, adică aşa cum spune legea penală (articolul 7 CP al Republicii Moldova), infracţiunea este o faptă (acţiune, inacţiune) social-periculoasă, care atentează la viaţa şi sănătatea persoanei, la drepturile şi libertăţile cetăţenilor, la proprietate, la orînduirea de stat, la sistemul politic şi economic, precum şi alte fapte social periculoase, prevăzute de legea penală. în această definiţie sunt evidenţiate două trăsături caracteristice ale infracţiunii (crimei) - pericolul social şi caracterul ilegal. în articolele 1,3,8,9,20, etc. ale Codului penal al Republicii Moldova sunt menţionate încă două trăsături esenţiale ale infracţiunii ca vinovăţia şi posibilitatea de pedeapsă. Deci infracţiunea este o faptă socialmente periculoasă, ilegală, săvîrşită cu vinovăţie şi pedepsită în mod penal. Ştiinţa criminologiei nu poate defini şi caracteriza crima mai bine şi mai complet. Dar, în afară de aceasta, o atare definiţie este juridică, adică este obligatorie şi nimeni nu o poate ocoli. în acest context menţionăm şi maximele "nullum crimen sine lege" (nu există infracţiune (crimă) fără lege) şi "nulla poena sine lege" (nu există pedeapsă fără lege).

După părerea autorului român Valerian Cioclei, în limbaj criminologie echivalarea noţiunilor de crimă şi infracţiune nu este exactă, deoarece noţiunea de crimă deşi o include pe cea de infracţiune cuprinde în plus şi alte fapte cărora este posibil să le lipsească unul din cele trei elemente definitorii ale infracţiunii (1. Să fie prevăzută de legea penală; 2. Să fie comisă cu vinovăţie şi 3. Să prezinte pericol social) . Considerăm că ideea extinderii obiectului criminologiei pe baza includerii faptelor cărora le lipsesc unul din cele trei elemente definitorii ale infracţiunii este insuficient întemeiată. Totodată, precizăm că în sfera preocupărilor criminologiei intră şi studierea faptelor respective, precum şi a comportamentelor deviante adică care se depărtează de normele socio-morale, fără însă a intra în conflict cu legea penală, de exemplu, beţia şi alcoolismul, consumul de substanţe stupefiante (în măsura în care acest consum nu este incriminat de legea penală), suicidul, abandonul şcolar, tendinţele spre vagabondaj ori vagabondajul, prostituţia (cînd aceasta nu este considerată infracţiune) etc. Comportamentele respective sunt studiate de criminologie numai în legătură cu fenomenul infracţional şi pentru o mai bună cunoaştere a acestuia, în special la cerceta-

Ion Oancea, *op.cit.,* p. 118; Rodica Mihaela Stănoiu, op.cit., p.23; Gheorghe Nistoreanu, CosticăPăun, *op.cit,* p.40; *KpuMUHOjiozux. Ilojipea.*. Ky3HeuoBofl *H.&.,* MHHbKOBCKOror.M, MocKBa, H3a-BO Москов. ymiB-Ta, 1994, p.l 1; *KpuMunojiozun.* Hloa *ptjx.* KyapaBueBa B.H., 3MHHOBaB.E., MocKBa, K)pncT, 1995, p.l7, etc.

Valerian Cioclei, *op.cit.,* p.13.

rea aprofundată a cauzelor şi condiţiilor criminalităţii şi elaborarea măsurilor de prevenire şi combatere a infracţiunilor. Faptele cărora le lipsesc unul din cele trei elemente definitorii ale infracţiunii rămîn însă, după părerea noastră, în afara obiectului propriu-zis al criminologiei.

Crima este studiată atît de dreptul penal cît şi de criminologie, psihologie, sociologie, chiar şi de patologie, de ştiinţa psihiatrică şi altele. Aceasta înseamnă că există aspecte şi laturi, care nu sunt studiate de legea penală, de dreptul penal. Este necesar de a preciza care sunt particularităţile abordării juridico-penale şi ale abordării criminologice a infracţiunii (crimei).

Dreptul penal studiază infracţiunea ca un act relativ izolat prin care individul încalcă interdicţia legii penale. Atenţia este concentrată asupra analizei juridice a componenţei de infracţiune, adică asupra celor patru elemente constitutive ale ei: obiectul, latura obiectivă, subiectul şi latura subiectivă.

Criminologia spre deosebire de dreptul penal analizează infracţiunea, în primul rînd, în contextul condiţiilor mediului extern al individului şi, concomitent, al trăsăturilor făptuitorului însuşi; în al doilea rînd, ca un anumit proces ce se desfăşoară atît în timp cît şi în spaţiu şi care include nu numai acţiunile dar şi fenomenele şi procesele psihologice care precedă exteriorizarea infracţiunii determinînd geneza faptei social-periculoase[167]. Aşadar, analiza juridico-penală a infracţiunii permite stabilirea sistemului de elemente şi trăsături necesare şi suficiente pentru a recunoaşte că persoana a săvîrşit o faptă prevăzută (interzisă) de o normă concretă a legii penale şi este supusă răspunderii penale în conformitate cu această normă. Abordarea criminologică este orientată spre relevarea cauzelor şi condiţiilor infracţiunii concrete, particularităţilor caracteristice făptuitorului ei şi consecinţelor sociale ale conduitei criminale. Aceasta permite să înţelegem ce trebuie de făcut pentru a preveni comiterea unor noi infracţiuni de o anumită persoană şi săvîrşirea crimelor similare de către alte persoane; care măsuri concrete (în limitele legii) e raţional să fie aplicate vinovatului pentru a curma consecinţele sociale negative ale faptei acestuia.

Analiza criminologică a infracţiunii, de regulă, **are** o extindere mai **mare** decît **cea** juridico-penală. în primul rînd, etapele - apariţia motivului şi primirea deciziei - pot include astfel de acţiuni care nu sunt calificate de legea penală drept pregătire a infracţiunii. De exemplu, persoana orientată spre săvîrşirea unei sustrageri în proporţii deosebit de mari, caută din timp obiectul potrivit, se angajează la serviciu în acel loc, studiază sistemul de pază şi de control şi numai după o perioadă îndelungată de timp începe crearea unor condiţii suplimentare care vor înlesni comiterea sustragerii.

MexaHU3M npecmyrmoao noeedemix. MocKBa, «Hayica», 1981, p.31.

Sustragerea propriu-zisă este săvîrşită în momentul oportun. în al doilea rînd, în procesul studiului criminologie este cercetat comportamentul postinfracțional care este legat nemijlocit de realizarea deciziei criminale. Sunt analizate consecințele sociale ale faptei atît pentru făptuitor cît şi pentru mediul extern. Sunt luate în considerație, de asemenea, astfel de aspecte cum sunt consolidarea orientării antisociale, căpătarea deprinderilor criminale, încălcarea funcționării normale a unei anumite organizații, crearea condițiilor pentru continuarea activității criminale.

Deci, crima în sensul criminologiei nu se reduce la prevederea legii. De prevederile legii penale se ocupă juriştii cu prilejul constatării, urmăririi şi judecării acestor fapte socialmente periculoase. Criminologia nu se ocupă de prevederile legii penale cu privire la crime; ea se ocupă de crimele săvîrşite ca fapte materiale şi apoi ca fapte juridice. Crima este studiată de criminologie, în opinia noastră, sub următoarele aspecte: **problema cauzelor şi condițiilor infracțiunii concrete; problema mecanismului comportamentului infracțional individual; problema rolului situației în mecanismul actului infracțional; problema analizei (caracteristicii) criminologice a infracțiunii şi problema clasificării criminologice a infracțiunilor.**

4.2. Cauzele şi condițiile infracțiunii concrete

Ştiința criminologiei acordă o atenție deosebită cercetării cauzelor şi condițiilor infracțiunii concrete care sunt o parte componentă a sistemului cauzal general al criminalității ca fenomen social. Studiul interconexiunii între nivelul social general şi nivelul individual al cauzalității infracționalismului este o problemă criminologică importantă. Cercetarea cauzalității la nivelul individual permite organizarea prevenirii eficiente a infracțiunilor concrete, relevarea etapelor de criminalizare a persoanelor şi elaborarea măsurilor profilactice individuale, de corijare şi reeducare respective.

Dacă la nivelul social general cauzalitatea fenomenului infracțional este explicată, de regulă, prin contradicțiile societății, analiza legăturilor şi interacțiunii acestuia cu alte fenomene sociale, atunci la cercetarea cauzelor şi condițiilor infracțiunilor concrete accentul se pune pe însuşirile şi stările concrete ale persoanei care interacționează cu "mediul ambiant" (condițiile de viață şi educație) şi situațiile în care ea se încadrează[168].

Deci, determinantele infracțiunii concrete includ particularitățile formării personalității sub influența mediului extern, specificul activității ei psihice şi ansamblul circumstanțelor obiective externe în care persoana funcționează. Infracțiunea întotdeauna este o manifestare a atitudinii, a trăsături-

Ky3HeuoBa H.<t>., în *KpimuHOJioaua. Hon pea,.* Ky3HeuoBOfi H.O., MHHbKOBCKOro F.M. MocKBa, H3,и-во Mry, 1994, p.l 13.

lor persoanei, determinate de dezarmonia şi deformarea necesităţilor, intereselor şi sistemului de valori ale acesteia. Caracteristicile psihice denaturate, interacţionînd cu particularităţile mediului în care funcţionează persoana, determină motivele şi motivaţia comportamentului infracţional, stabilirea şi realizarea scopului şi mijloacelor. Particularităţile criminogene ale persoanei la rândul lor sunt un rezultat al unui proces îndelungat de dezvoltare denaturată a acesteia într-un mediu nefavorabil. Totodată, procesul respectiv reprezintă un lanţ cauzal complicat, cu legături directe şi indirecte între verigile acestuia.

Aşadar, infracţiunea este un rezultat al interacţiunii între personalitate şi situaţia concretă externă, iar personalitatea se dezvoltă în baza interacţiunii trăsăturilor psihofiziologice şi a predispoziţiilor ei ereditare cu mediul extern[169]. Prin urmare, impactul mediului extern trece prin conştiinţa şi trăsăturile personalităţii, ea fiind un produs al interacţiunii complicate dintre particularităţile psihofiziologice ale individului şi mediul social, şi în acelaşi timp servind drept bază şi sursă a dezvoltării sale ulterioare. Intre individ şi mediu există interdependenţe şi legături cauzale complicate, care lasă o amprentă deosebită asupra acţiunilor personalităţii infractorului.

în baza celor menţionate putem afirma că geneza infracţiunii în sens larg cuprinde două etape: 1) formarea denaturată a personalităţii sub impactul mediului social şi 2) interacţiunea între particularităţile moral-psihologice negative formate în procesul dezvoltării denaturate a personalităţii şi circumstanţele obiective externe (situaţia criminogenă)[170]. Cercetările ştiinţifice şi practica luptei cu criminalitatea confirmă că luarea deciziei de a săvârşi infracţiunea nu este un efect inevitabil al procesului dezvoltării denaturate a personalităţii. Procesul respectiv nu finalizează obligatoriu cu săvîrşirea infracţiunii. O anumită parte din indivizii care se caracterizează prin orientare antisocială comit infracţiuni, dar în acelaşi timp infracţiuni săvîrşesc şi persoanele, în procesul dezvoltării cărora este dificilă depistarea momentelor negative. Aceasta se explică prin faptul că legătura între formarea denaturată a personalităţii şi decizia de a săvîrşi infracţiunea este statistică, probabilă şi poate fi constatată numai într-un număr mare de persoane şi evenimente[171]. Menţionăm, de asemenea, că procesul formării personalităţii nu este un domeniu nemijlocit de studiu al criminologiei, acest proces fiind un obiect al pedago-

KyapJiBiieB B.H., *Tlpumimiocmb e KptiMUHOjioeuu (o cmpyKtnype uHdueudyajibHozo npecmynHozo noeedemm).* MocKBa, «lOpHflHHeCKaii jiHTepaxypa», 1968, p.21.

Gheorghe Gladchi, *Problema mecanismului comportamentului infracţional I* Universitatea de Stat din Moldova, Conferinţa corpului didactico-ştiinţific "Bilanţul activităţii ştiinţifice a USM pe anii 1998/99", 27 septembrie - 2 octombrie 2000, Chişinău -2000, p. 18.

KyapaBueB B.H., *FeHe3uc npecmynneuun. Omim KpuMUHOJiozimecK020 Modenuposanua.* MocKBa, H3flaTejibcKHH flOM «d>opyM», 1998, p.20.

giei, psihologiei, sociologiei şi altor ştiinţe despre om[172]. în schimb, influenţa particularităţilor personalităţii asupra naşterii motivului (mobilului), planificării şi luării deciziei privind săvârşirea infracţiunii este un obiect de cercetare criminologică. Sunt necesare precizări şi referitor la analiza criminologică a mediului extern. Criminologia nu studiază toată societatea, ea analizează doar acele manifestări ale societăţii care într-un fel sau altul sunt legate de cauzele comportamentului infracţional [J].

în procesul studiului criminologie este deosebit de importantă analiza interacţiunii personalităţii cu mediul social, fiindcă comportamentul infracţional nu este generat numai de personalitate sau numai de mediu, dar anume prin interacţiunea acestora[174]. Este întemeiată, în opinia noastră, propunerea unor autori de a concepe infracţiunea nu atît ca rezultat al interacţiunii simple dintre personalitate şi situaţia concretă de viaţă cît ca urmare a realizării particularităţilor criminogene ale personalităţii care interacţionează cu factorii situativi[175]. Astfel, personalitatea este considerată veriga principală în sistemul "condiţiilor mediului social - personalitatea -infracţiunea". întru susţinerea acestei teze sunt prezentate următoarele teze:

9.57. Trăsăturile criminogene ale personalităţii într-adevăr se formează sub influenţa negativă a factorilor mediului social, dar, consolidîndu-se treptat, acestea se transformă într-o forţă de sine stătătoare;

9.58. Circumstanţele situaţionale, mediul extern pot contribui şi chiar provoca comiterea infracţiunii, dar după cum se ştie una şi aceeaşi situaţie este percepută şi apreciată de diferite persoane în mod diferit. Situaţia poate crea condiţii favorabile şi chiar provoca săvîrşirea infracţiunii dar nu poate apărea în calitate de cauză a acesteia.

Dacă individul devine dependent psihologic de situaţia concretă, aceasta se explică prin particularităţile personalităţii sale.

Unii specialişti, dimpotrivă, consideră că în cadrul mecanismului comportamentului infracţional prioritatea aparţine condiţiilor sociale care au determinat particularităţile personalităţii[176]. Alţii propun să fie analizate şi apreciate diferenţiat rolul mediului social şi cel al personalităţii în cadrul etapelor genezei infracţiunii. Astfel, se consideră că la etapa dezvoltării denaturate a personalităţii prioritatea aparţine factorilor obiectivi (condiţiile

KyapHBueB B.H., *flpuHUHbi npaeonapyuiemiîi.* MocKBa, 1976, p.87. 173

KyapsiBueB B.H. TeHe3Hc ... *op.cit.,* p.21.

174

BacHjibeB B.JI., fOpHjjHHecKaa nCHxanoniH. MocKBa, «FOpHAHiecKafl jiprrepaTypa», 1991, p.221.

Антонин JO.M, în *Криминологии:* ynegHHK. Ilcm pe/i. aKaa. B.H. KyapjiBueBa, npoij). B.E. 3MHH0Ba. MocKBa, K)pncT, 1995, p.83.

XoxpaKOB T.O., *op.cit.,* p.178.

de viață, circumstanțele formării etico-morale a personalității). La etapa interacțiunii dintre personalitate şi situația concretă de viață sunt posibile următoarele trei variante: 1) personalitatea este foarte dependentă de situația externă nefavorabilă; 2) rolul personalității şi al circumstanțelor externe este acelaşi şi 3) personalitatea este independentă de circumstanțele externe, ea joacă rolul principal în geneza infracțiunii, iar uneori singură creează condiții pentru activitatea criminală[177].

Cauzele şi condițiile infracțiunii concrete reprezintă ansamblul factorilor care determină decizia de a săvîrşi infracțiunea şi realizarea acesteia. Determinantele infracțiunii sunt: a) condițiile mediului social, sub influența nefavorabilă a cărora are loc dezarmonia şi deformarea necesităților, intereselor şi sistemului de valori ale persoanei concrete, care devin o premisă a motivației criminogene; b) motivația criminogenă; c) situația concretă de viață care, interacționînd cu particularitățile personalității, determină intenția şi decizia săvîrşirii infracțiunii. La nivelul condițiilor nefavorabile de formare denaturată a personalității sunt create premisele concepute ca posibilitate a săvîrşirii infracțiunii de către un individ concret. La nivelul situației concrete motivația criminogenă a persoanei se realizează prin fapta infracțională.

Motivația criminogenă este elementul cheie al mecanismului comportamentului infracțional şi reprezintă ansamblul motivelor în proces de dezvoltare, interacțiune şi realizare. Deci, motivația este procesul de formare şi apariție a motivului (mobilurilor) comportamentului infracțional[178]. Abordarea respectivă permite să fie analizate şi elucidate determinarea socială a motivației şi funcțiile acesteia în mecanismul comportamentului infracțional. **Motivul** este o stare internă a personalității, determinată de necesitățile acesteia şi reprezintă prin sine un impuls (îndemn) la acțiuni active spre realizarea unui anumit scop criminal. Aşadar, scopul este rezultatul proiectat, conştientizat şi dorit, iar motivul — acel stimul intern care îndreaptă acțiunile spre obținerea acestui rezultat. în procesul interacțiunii motivelor sunt posibile conflicte între ele sau completarea lor reciprocă. Menționăm că la săvîrşirea infracțiunii domină, de regulă, unul sau două motive.

Motivația criminogenă este frecvent considerată cauză a infracțiunii concrete[179]. în realitate motivația criminogenă reprezintă un lanț cauzal complicat, cu legături atît directe cît şi inverse: **"mediul social** (condițiile de viață, situațiile concrete) - **particularitățile personalității** (necesitățile, interesele, stările emoționale, sistemul de valori) - **particularitățile moti-**

HHUiaKOB CM., *op.cit.,* p.58.

MexamaM npecmyrwozo noeedeuun. MocKBa, «HayKa», 1981, p.39.

HeTBepHKOB B.C., HeTBepHKOB B.B., *Криминология.* MocKBa, Новвин K>pncr, 1997, p. 68.

vației"[180]. Rolul principal în procesul formării motivației revine necesităților individului. Totodată, menționăm că la formarea motivației participă nemijlocit și interesele, sistemul de valori, stările emoționale ale persoanei care de fapt sunt dependente de necesitățile acesteia.

După durata și gradul de conștientizare deosebim un șir de variante ale procesului de motivare a infracțiunii. Pentru infracțiunile săvîrșite cu premeditare sunt caracteristice conștientizarea acțiunilor social periculoase și a consecințelor acestora, scopul clar determinat, dominarea motivului respectiv încă din faza inițială. Pentru infracțiunile situative săvîrșite cu intenție este posibilă o motivație redusă, semiconștientizată, cînd scopul apare brusc, luarea și realizarea deciziei privind săvîrșirea infracțiunii sunt neașteptate pentru subiect cu toate că corespund atitudinii sale antisociale. Motivația de acest fel este constatată și mai frecvent la comiterea infracțiunilor din imprudență. Este posibil, de asemenea, și un asemenea proces al motivației, în care conduita în urma antrenării devine un stereotip automatizat, o deprindere aproape neconștientizată. In unele cazuri, în cadrul motivației rolul principal poate să-l joace impactul extern, inclusiv cerințele și așteptările grupului la care aparține subiectul. în anumite cazuri pot domina și astfel de circumstanțe cum este informarea insuficientă a persoanei. Menționăm că în toate variantele descrise are loc formarea motivației comportamentului infracțional care exprimă, obiectivizează voința subiectului[181].

Motivația criminogenă ca și oricare altă motivație a comportamentului are următoarele funcții:

9.59. **Funcția de reflectare** - adică de reflectare subiectivă a fenomenelor criminogene (impactului negativ al mediului extern, a condițiilor de viață, a situațiilor);

9.60. **Funcția stimulatoare (motrice)** - de transformare a reflectării fenomenelor criminogene externe în stimuli interni ai comportamentului infracțional, care se exprimă prin motiv și scop concret;

9.61. **Funcția de reglare** - dirijare a activității subiectului infracțiunii;

9.62. **Funcția de control** - realizată printr-un ansamblu de legături inverse între comportamentul infracțional și conștiința făptuitorului.

în literatura criminologică și juridico-penală sunt mai multe clasificări ale motivației infracțiunilor concrete bazate, de regulă, pe evidențierea motivelor dominante[182]. O clasificare detaliată care reflectă structura motivelor crimi-

Ky3HeuoBaH.<D., în *op.cit.,* p.l 18.

l8l Мннвковскнв Т.М., *Ycjioeun KOHKpemHozo npecmynnemm. KpuMunonozun:* VneSHHK, MocKBa, 1988. p.103.

JlyHHeB B.B. *TIpecmynHoe noeedemte, Momueaiţun, npozH03upoeanue, npocpwiaKmuKa.* MocKBa, 1980, p. 51-71; *Крuминолозuя.* Iloapea. A.H. .HojiroBoH, MocKBa, 1997, p.289. etc.

nalităţii la etapa actuală, evidenţiind specificul motivaţiei infracţiunilor săvîrşite cu intenţie şi din imprudenţă este elaborată de profesorul rus Cuznețova N.F. Astfel, pentru infracţiunile săvîrşite cu intenţie sunt caracteristice următoarele motive: a) aviditatea (lăcomia), care îndeamnă la îmbogăţirea personală; b) tendinţa de a întreţine nivelul minimal de trai al său şi al apropiaţilor; c) satisfacerea necesităţilor elementare care asigură existenţa persoanei ca fiinţă biologică (satisfacerea necesităţilor de alimentare, sexuale, protejarea de frig, etc); d) atitudinea disprețuitoare faţă de cerinţele societăţii, faţă de normele conduitei sociale, care îl împiedică pe individ să-şi realizeze planurile, tendinţele şi dorinţele personale; e) atitudinea dușmănoasă faţă de oamenii din jur determinată de insuccesele personale, invidie, disconfortul social, etc; f) conflictele interpersonale (ura, insulta, răzbunarea, gelozia, invidia); g) agresivitatea ori cruzimea ca scop în sine, manifestarea necesităţii denaturate de autoconfirmare, autorealizare; h) extremismul naţionalist, fanatismul religios şi alte forme ale solidarităţii de grup, bazate pe conştientizarea faptului că eşti membru al unei comunităţi privilegiate care are dreptul de a înăbuşi în diferite moduri pe "străini"; i) supunerea faţă de presiunea autorităţii, ordinului, ameninţării (cînd există posibilitatea principială de a alege o altă conduită); î) tendinţa persoanei de a întreţine nivelul de confort, de posedare a lucrurilor şi de consum corespunzător cerinţelor prestigiului la locul de serviciu sau în familie; j) dușmănia faţă de orînduirea de stat, tendinţa de a o schimba prin violenţă. Pentru infracţiune din imprudenţă sunt caracteristice următoarele motive: a) atitudinea disprețuitoare şi uşuratică faţă de normele care reglementează drepturile şi obligaţiile de serviciu, funcţiile participanţilor la circulaţia rutieră, precum şi exploatarea obiectelor de un pericol sporit; b) caracterizarea proprie exagerată drept curajos, dibaci care poate risca oricînd; c) tendinţa de a evita consecinţele nefavorabile în cazul neexecutării dispoziţiei, indicaţiei, normelor de securitate.

Motivaţia criminogenă este precedată de procesul complicat al dezvoltării denaturate a personalităţii în decursul căruia este determinat viitorul comportament infracţional. Orientarea antisocială persoanelor are origine socială, adică se formează sub influenţa negativă a condiţiilor sociale. Aşadar, condiţiile dezvoltării denaturate a personalităţii sunt un component important al sistemului de determinante criminologice ale infracţiunii concrete. Asupra personalităţii influenţează, iar ulterior apar drept cauze ale comportamentului infracţional individual, factorii sociali atît la nivelul macro- cît şi micormediului. Macromediul include fenomenele care reflectă particularităţile economice, social-culturale, concepţiile şi convingerile politice etc. Micromediul este acel sector al societăţii cu care individul

Ky3HeuoBaH.O., în *op.cit,* p.120-121.

contactează direct şi nemijlocit. Deosebirea dintre aceste două niveluri ale societăţii este relativă: ceea ce pentru un individ reprezintă cercul permanent şi nemijlocit al comunicării (micromediu), pentru altul este doar o circumstanţă din cadrul macromediului.

In mecanismul formării personalităţii, micromediului îi revine rolul principal. Orice influenţă a macromediului asupra individului e „filtrată" de micromediul acestuia, suferind anumite modificări. Deci, impactul macromediului asupra subiectului este indirect, prin filiera micromediului. Societatea, practic, nu poate influenţa direct asupra individului care percepe impactul acesteia prin intermediul cercului nemijlocit de comunicare şi experienţa individuală[184]. Prin urmare, în procesul formării personalităţii, individul percepe influenţa ansamblului de factori ai macro- şi micromediului, preponderenţa aparţinînd ultimilor. Micromediul formează viziunile şi stereotipurile de apreciere ale individului, inclusiv cu caracter amoral şi ilicit, orientate la anumite grupuri sociale. De aceea, este important să fie analizate tipurile principale de micromedii sociale, care influenţează asupra formării personalităţii, inclusiv asupra dezvoltării denaturate a acesteia.

Familia este micromediul social în care individul obţine primele cunoştinţe despre lumea înconjurătoare, reprezentări privind normele de conduită, este supus primelor influenţe educaţionale şi face primii paşi ca personalitate. Influenţa familiei, a educaţiei din familie asupra subiectului este considerabilă mai ales la etapa copilăriei şi adolescenţei, dar' se poate manifesta în comportamentul uman la diferite etape ale vieţii omului. Astfel, cercetările criminologice realizate şi practica organelor de drept dovedesc că interdependenţa dintre deficienţele educaţiei din familie şi comportamentul ilicit este caracteristică nu numai minorilor dar şi persoanelor mature.

Impactul familiei se manifestă sub două aspecte: 1) influenţa pedagogică, educaţională în scopul formării la copil a anumitor principii morale şi modalităţi de conduită; 2) influenţa spontană asupra persoanei a modului de viaţă care este tipic familiei date.

O influenţă negativă asupra formării personalităţii la etapa copilăriei şi adolescenţei o au următorii factori, circumstanţe ale mediului familial:

> Formele negative (amorale, ilegale) de comportament din mediul familial: alcoolismul, beţia, cearta, bătăile, furturile, desfrîul părinţilor, despotismul celor mai mari şi mai puternici membri ai familiei faţă de membrii mai mici şi mai slabi. Astfel, în rezultatul analizei dosarelor penale s-a stabilit că fiecare al treilea infractor a fost educat în familii delincvente[185];

Ky3bMHH E.C., *OcHoeu coiţuwibHou ncuxojiozuu.* JleHHHrpaa, 1967, p. 13-14.

AneKceeB A.H., *op.cit.,* p.93.

Instigarea unor membri ai familiei la activitatea criminală de către alți membri, îndemnarea lor să consume băuturi alcoolice şi droguri, să practice prostituția, cerşitul, precum şi alte ocupații antisociale. Astfel de cazuri nu prea sunt frecvente, fiind, însă, deosebit de periculoase[186]. Lipsa contactului psihologic, emoțional între părinți şi copii, precum şi între părinții care se luptă pentru cucerirea simpatiei copiilor; Lipsa supravegherii copiilor, adică neexecutarea de către părinți şi membrii mai mari ai familiei a funcției de control asupra conduitei copiilor; lipsa atenției față de copii; atitudinea disprețuitoare față de interesele acestora;

Reprezentările deformate privind educarea la copii a spiritului de "independență economică", privind căile de sporire a bunăstării materiale, orientarea copiilor la îmbogățirea prin orice căi şi prin orice mijloace, educarea lor în sistemul valorilor antisociale; răsfățarea copiilor, crearea pentru ei a unor "condiții de seră", eliberarea lor de orice obligații, "păzirea" lor chiar şi de munca după puteri, satisfacerea lipsită de măsură a necesităților materiale ale copiilor, tolerarea unor aşa trăsături negative ca egocentrismul, lăcomia, atitudinea disprețuitoare față de interesele şi scopurile sociale. Aceste fenomene sunt caracteristice şi familiilor bune, asigurate material [187].

în baza rezultatelor unor studii criminologice s-a stabilit că un astfel de factor crimmogen cum este familia incompletă îşi pierde importanța. De exemplu, din numărul minorilor condamnați pentru sustrageri din proprietatea statului 40,9 la sută au fost educați în familii complete, iar 48,2 la sută - în familii incomplete; dintre cei condamnați pentru sustragerea averii personale, respectiv 42,4% şi 27,2%; pentru huliganism - 51,6% şi 46,9%[rf]
Un factor important care contribuie la formarea denaturată a personalității este **influența anturajului apropiat,** adică a prietenilor, cunoscuților, vecinilor, diferitelor companii cu care subiectul contactează permanent şi nemijlocit. O influență negativă asupra dezvoltării personalității pot avea atît persoane concrete cît şi **anumite grupuri, subculturi delincvente.** Deosebim următoarele grupuri delincvente, după gradul de crimino-genitate al acestora:

1. Grupuri precriminale:

cu comportament asocial, participanții cărora săvîrşesc fapte amorale;

186
Антонян Ю.М, *Cotfuajibnan cpeda u (jjopMupoeanue Jiuinocmu npecmyrmuKa.* MocKBa, 1975, p.40.

187
HromeB K.E., Мнневковскнн T.M., *CeMbX, demu, uiKOjia.* MocKBa, K)pHflHMeCKaa iHTepa-rypa, 1989, p.302.

KpuMUHOjioeux.Tloji. pea. B.H. BypjraKOBa, B.IT CanbHHKOBa, CB. CrenamiiHa. Camcr-HeTepSypr, 1999, p.183.

cu comportament antisocial, participanţii cărora comit contravenţii administrative;

cu comportament asocial-antisocial, participanţii cărora săvîrşesc fapte amorale şi contravenţii administrative. 2. Grupuri criminale, participanţii cărora săvîrşesc infracţiuni.

întrunirea persoanelor în grupurile precriminale se realizează în baza comunităţii necesitaţilor, intereselor, scopurilor, motivelor dominante, viziunilor, experienţei şi conduitei lor care au un conţinut predominant negativ. Pe participanţii acestor grupe îi uneşte, de asemenea, tendinţa de a deveni inaccesibili pentru formele tradiţionale ale controlului social realizat de şcoală, familie, etc. Aceste grupuri se formează, de regulă, în urma petrecerii în comun a timpului liber, în baza criteriului teritorial, etnic şi se caracterizează prin anumite norme de conduită şi printr-un sistem de valori asociale şi antisociale care devin obligatorii pentru individ. Aceste criterii şi norme sunt atît de importante pentru minor încît el le acceptă fără a manifesta spirit critic, chiar dacă acestea contravin reprezentărilor, aprecierilor şi obiectivelor lui. în cadrul grupurilor delincvente, de obicei, e răspîndită practicarea consumului de băuturi alcoolice, droguri, practicarea relaţiilor sexuale dezordonate, toxicomania, hăituiala cu indivizii din alte grupuri, etc.

în ultimii ani subcultura criminală este mult mai răspîndită în societatea noastră, se manifestă prin diverse forme deosebit de periculoase şi are o influenţă negativă considerabilă asupra formării etico-morale a oamenilor. Trăsăturile subculturii respective sunt reflectate mai evident în caracteristicile criminologice ale criminalităţii organizate şi profesionale. Reprezentanţii acestor forme deosebit de periculoase ale criminalităţii sunt purtătorii ideologiei, modului de viaţă şi ai moralei criminale, în cadrul cărora valorile şi normele dominante ale societăţii sunt deformate maximal. Infractorii nu se limitează la faptul că ei singuri trăiesc şi acţionează în conformitate cu obiceiurile şi normele lor, dar tind să le răspîndească printre oameni, în special printre minori şi tineri. în special sunt propagate romantica criminală, folclorul hoţilor şi argoul. Cu regret, la popularizarea ideologei şi moralei criminale în societatea noastră contribuie într-o anumită măsură şi mass-media.

Grupurile criminogene au o influenţă considerabilă mai ales asupra minorilor, ceea ce se explică prin particularităţile de vîrstă ale acestora şi funcţiile psihologice deosebite ale grupurilor.

Un rol important la formarea etico-morală a personalităţii îl joacă şcoala **generală şi profesională.** Sistemul învăţămîntului general şi profesional în perioada de tranziţie se caracterizează printr-o reducere considerabilă a potenţialului educaţional şi prin intensificarea impactului lui criminogen, determinat de deficienţele şi lacunele formării etico-morale a noii generaţii. în locul reformelor profunde şi multilaterale ale sistemului de învăţămînt, de

regulă, are loc doar schimbarea denumirii instituţiei şcolare, împrumutarea necritică şi fragmentară a experienţei occidentale. Administraţia unor licee, colegii şi a altor instituţii de învăţământ privat este preocupată predominant de atingerea unor scopuri comerciale şi nu de dezvoltarea armonioasă a personalităţii.

în condiţiile finanţării insuficiente, neachitării cronice a salariilor mizere, activitatea educativă a devenit împovărătoare pentru majoritatea cadrelor didactice. Sunt frecvente grevele colectivelor pedagogice, a scăzut prestigiul profesiei de pedagog, se intensifică înstrăinarea elevilor de învăţători, între care deseori apar diferite bariere social-psihologice. Aceste fenomene sunt însoţite de neîncadrarea unui număr considerabil de copii în procesul instructiv-educativ, determinată de posibilităţile materiale reduse ale părinţilor. Procesul educativ în şcoală se caracterizează prin intensificarea unor astfel de deficienţe ca lipsa tratării individuale a elevilor, înlocuirea măsurilor de influenţă educative prin cele administrative, ignorarea particularităţilor psihologiei copiilor, înăbuşirea independenţei şi iniţiativei elevilor, subaprecierea importanţei dezvoltărilor unor trăsături de caracter pozitive şi cultivării unei conduite decente elevilor, cerinţele reduse, reacţionarea inadecvată la încălcările de disciplină, muşamalizarea faptelor negative şi climatul moral nesatisfăcător din unele colective pedagogice, încălcarea de către unii educatori a normelor eticii profesionale. Lipseşte colaborarea între şcoală şi familie, în multe şcoli nu sunt organizate activităţi extraşcolare, se realizează insuficient instruirea şi educaţia juridică a elevilor.

In condiţiile crizei economice, într-o stare deplorabilă se află sectorul **de producere** şi **de muncă.** In această perioadă se înregistrează dezorganizarea procesului de producere, închiderea întreprinderilor, concediile forţate plătite mizer sau în general neplătite, privatizarea ilicită, inclusiv criminală, reducerea bruscă a disciplinei de muncă, tehnologice şi financiare, neachitarea în termen a salariilor mici ale muncitorilor şi funcţionarilor în condiţiile unor venituri enorme ale conducătorilor etc. Fenomenele negative respective contribuie, pe de o parte, la intensificarea tendinţelor hrăpăreţe, la consolidarea unei morale exprimată prin cunoscuta formulă: "omul pentru om este lup", desfăşurarea unei lupte dure pentru "un loc sub soare". Pe de altă parte, se amplifică frustările, apatia şi sentimentele de disperare. O influenţă distrugătoare asupra oamenilor o au numeroasele fapte ilegale din sectorul de producere (sustragerea averii fostelor întreprinderi de stat şi a kolhozurilor, eschivările în masă de la plata impozitelor, mituirea funcţionarilor corupţi, nerespectarea obligaţiilor faţă de parteneri, crearea unui sistem ilegal de protecţie pentru structurile criminale la locurile de producere).

O influenţă negativă asupra formării morale a personalităţii îl are şi , **micromediul militar** prin relaţiile care nu corespund statutului militar, re-
i

ducerea disciplinei militare, sustragerile averii militare şi a mijloacelor bugetare predestinate pentru finanţarea armatei, numeroasele abuzuri de serviciu şi speculaţii ale corpului de comandă, neachitarea în termen a soldei etc.

Un anumit rol la dezvoltarea denaturată a personalităţii îl au şi astfel de medii sociale ca **sectorul social-politic** şi **religios.** Menţionăm îndeosebi influenţa negativă a manifestărilor de extremism politic (propagarea naţionalismului, separatismului, încercările de consolidare a ideologiei anarhiste şi fasciste) şi activitatea negativă a diferitelor secte religioase care neagă importanţa unui şir de instituţii statale şi obşteşti, propagă iraţionalismul, * misticismul, confruntarea interetnică şi duşmănia între adepţii diferitelor religii, fanatismul, cruzimea, barbarismul, mizantropia, sinuciderile colective.

Un micromediu social specific este **mediul din instituţiile de educaţie prin muncă** care se creează în locurile de executare a pedepsei privative de libertate. Instituţiile respective se află actualmente într-o stare de criză acută care nu numai că a redus la zero potenţialul lor educativ-preventiv dar şi le-a transformat într-o forjerie de criminali. Din toate funcţiile acestor instituţii, este realizată cu anumite rezerve doar una singură - izolarea infractorilor.

Acestea sunt tipurile principale de micromedii sociale, influenţa negativă a cărora determină formarea denaturată a personalităţii şi orientarea antisocială a acesteia. Personalitatea, de regulă, interacţionează concomitent cu diferite tipuri de micromedii sociale, iar acestea interacţionează între ele. Această interacţiune are o structură complicată, se caracterizează prin diferite legături şi raporturi: impactul pozitiv al unui tip poate fi neutralizat de influenţa negativă a altui tip; influenţa negativă a unui tip este intensificată de o influenţă similară a altui tip; impactul negativ al unui tip poate fi compensat de influenţa pozitivă a altui tip de micromediu social etc. Aşadar, procesul dezvoltării denaturate a personalităţii reprezintă un lanţ cauzal deosebit de complicat care include atît legături directe cît şi indirecte.

4.3. Mecanismul comportamentului infracţional

Criminologia nu se limitează numai la stabilirea ansamblului de determinante criminogene, dar scoate la iveală mecanismul interacţiunii şi impactului acestuia asupra săvîrşirii crimei. Studiile ştiinţifice ale etapelor şi elementelor mecanismului comportamentului infracţional sunt deosebit de necesare pentru cunoaşterea aprofundată a genezei infracţiunii şi organizarea combaterii criminalităţii.

în literatura criminologică se propun diverse definiţii ale mecanismului comportamentului infracţional, unele din ele fiind, în opinia noastră, prea generale. De exemplu, prin mecanismul actului infracţional se înţelege pro-

cesul de naştere (apariţie) şi dezvoltare a unei infracţiuni concrete . Considerăm optimală următoarea noţiune a mecanismului comportamentului infracţional: **prin mecanismul comportamentului infracţional** se **înţelege legătura şi interacţiunea factorilor externi ai realităţii obiective şi a factorilor interni, adică a stărilor şi proceselor psihice care determină decizia de a săvîrşi infracţiunea, îndreaptă (dirijează) şi controlează executarea acesteia[190].** Aşadar, mecanismul comportamentului infracţional nu este un proces static, ci dinamic; elementele componente a^e mecanismului sunt procesele şi stările psihice care interacţionează cu factorii mediului extern; interacţiunea factorilor interni şi externi determină alegerea şi realizarea de către subiect a comportamentului infracţional din cîteva variante posibile de conduită.

Numeroase studii au fost realizate în scopul elucidării structurii şi conţinutului mecanismului comportamentului infracţional. Unii autori includ în modelul comportamentului infracţional individual atît interacţiunea între personalitatea infractorului şi situaţia concretă de viaţă cît şi procesul formării orientării antisociale a făptuitorului determinată de impactul negativ al micromediilor (în special a familiei, şcolii, colectivului de muncă, grupului neformal) şi al societăţii în ansamblu[191]. Este necesar să precizăm că procesul formării denaturate a personalităţii făptuitorului nu se include în noţiunea mecanismului comportamentului infracţional, cu toate că este o verigă iniţială a unei explicări cauzale mai desfăşurate a acestuia. Alţi autori[192], tratând structura mecanismului comportamentului infracţional (mecanismului trecerii la act) subliniază că analiza trecerii la act cuprinde momentul impactului dintre personalitate şi situaţia concretă de viaţă. Personalitatea prezintă interes sub aspectul intensităţii orientării sale antisociale (diferenţa de grad), precum şi al trăsăturilor de caracter care o susţin: egocentrismul, agresivitatea, indiferenţa afectivă şi labilitatea. Situaţia concretă de viaţă creează premise mai mult sau mai puţin favorabile trecerii la act. Cu toate că, conform acestei viziuni, se delimitează clar mecanismul comportamentului infracţional de procesul formării denaturate a personalităţii, autorii ambelor modele nu descifrează toate elementele interne ale procesului motivaţiei, planificării şi executării infracţiunii.

V. Bujor, O. Bejan, S. Ilie, S. Casian, *op.cit.,* p.40. *Mexanu3M npecmyrmoao noeedemtH.* MocKBa, «HayKa», 1981, p.30. Антонан K3.M., EjiyBUrreHH lO.fl., *Memodu ModejiupoecmuR e usynemiu npecmyruiemm u npecmyriHoao noeedemtx.* MocKBa: PHO AKafleMHH MBfl CCCP, 1974, p. 11 şi urm. Gheorghe Nistoreanu, CosticăPăun, *op.cit.,* p.213.

Un anumit interes criminologie reprezintă modelul propus de V.V. Luneev[193] care evidenţiază elementele (etapele) de dezvoltare şi manifestare a motivului infracţiunii, considerate de autor drept «pivot intern al genezei comportamentului infracţional». Autorul deosebeşte 9 etape ale mecanismului comportamentului infracţional: 1) formarea şi actualizarea necesităţilor sau altor determinante; 2) apariţia şi stabilirea motivului concret; 3) formarea sau stabilirea scopului; 4) determinarea căilor, mijloacelor, modalităţilor de atingere a scopului; 5) pronosticarea acţiunilor posibile, a urmărilor dorite şi neplăcute, inclusiv şi a pedepsei penale posibile; 6) luarea deciziei de a acţiona; 7) realizarea controlului şi corectării acţiunilor; 8) analiza consecinţelor survenite, compararea rezultatelor obţinute cu cele scontate; 9) căinţa sau elaborarea motivului de apărare. După cum vedem, sunt elucidate toate elementele, etapele mecanismului comportamentului infracţional. Menţionăm că formarea necesităţilor, inclusă de autor în modelul comportamentului infracţional, se referă la procesul dezvoltării personalităţii, iar actualizarea necesităţilor - la etapa formării motivaţiei criminogene, adică la mecanismul comportamentului infracţional.

In baza celor menţionate devine clar că mecanismul comportamentului infracţional include nu numai fapta social periculoasă (infracţiunea), dar şi determinantele ei nemijlocite. Orice infracţiune, de regulă, este precedată de o perioadă mai mult sau mai puţin îndelungată de apariţie a motivelor, de planificare a acţiunii şi luare a deciziei privind comiterea acesteia. Infracţiunea este precedată de un şir de etape ale activităţii psihice a subiectului, care treptat determină direcţia faptei şi realizarea ei[194]. Totodată, menţionăm că mecanismul comportamentului infracţional este un proces diferenţiat şi individualizat în funcţie de trăsăturile subiective ale infracţiunii. El are particularităţi specifice la săvîrşirea infracţiunilor din imprudenţă şi cu intenţie, infracţiunilor comise cu premeditare şi în stare de afect etc. Mecanismul infracţiunii poate funcţiona în mod desfăşurat sau concis. Cel mai complet şi amplu acesta se manifestă în cazul infracţiunilor săvîrşite cu premeditare. Mecanismul acestor infracţiuni include trei etape principale[195]: 1) motivaţia infracţiunii (apariţia motivului); 2) planificarea acţiunilor criminale; 3) executarea infracţiunii şi survenirea consecinţelor social-periculoase (fig.l)

193 JlyHeeB B.B., *CucmeMHbiu nodxod к u3yieHutoMomueayuu npecmyrmoao noeedeHux.* B c6. Bonpocbi 6opb6bi c npecTynHOCTbio. Bbin. 33. MoCKBa, K)pHfl.jiHTepaTypa, 1980, p. 4.

194 KyapaBueB B.H. TeHe3Hc ... *op.cit.,* p.32.

195 *Ibidem,* p.33.



Fig.l. Schema mecanismului comportamentului infracțional

Fiecare etapă este o formațiune complicată care include diverse procese şi stări psihice, impactul mediului extern, luarea deciziilor de către individ şi legăturile inverse. Fiecare etapă a mecanismului comportamentului infracțional devine determinanta etapei următoare, ea însăşi fiind condiționată de etapa premergătoare.

Etapa apariției motivului infracțiunii sau **motivației criminogene** include procesele şi stările psihice - **necesitățile, pasiunile şi emoțiile, interesele şi sistemul de valori;** elementele eterogene (de natură obiectiv-subiectivă) - **planurile de viață, situațiile de problemă** şi elementele obiective - **posibilitățile.**

Necesitățile umane servesc frecvent în calitate de motivație de bază a comportamentului infracțional. Necesitățile exprimă dependența individului de mediul extern. Fiind percepută ca o insuficiență pe care organismul caută a o întregi (completa)[196], necesitatea este orientată la ridicarea gradului de adaptare a individului la condițiile mediului înconjurător fizic şi ale celui social. Deci, necesitățile umane sunt mobilurile inițiale care îndeamnă individul la activitatea criminală, fiind cauzele interne ale majorității actelor de conduită.

Necesitățile omului contemporan sunt un produs al dezvoltării lui istorice şi reprezintă un sistem ierarhic, constituit din mai multe niveluri. **Nivelul inferior** este format din necesități biologice elementare (organice): autoconservare, reproducere, precum şi aşa-numitele necesități de evaluare (preliminare). In procesul dezvoltării sociale **nivelul biologic** este asimilat de un nivel mai superior **(social-psihologic).** Astfel, necesitatea de autoconservare se transfor-

196 OfîyxoBCKHfl K., *IJcuxojioeun ejienenuu uenoeeKa.* MocKBa, 1972, p.68, cit. de KyapsiBueB B.H., *op.cit.,* p.42.

mă în diverse necesităţi materiale (hrană, îmbrăcăminte, locuinţă, condiţii de muncă etc); necesităţile preliminare se transformă în necesităţi cognitive (necesitatea obţinerii cunoştinţelor, studiilor, informaţiei sistematice despre mediul înconjurător) şi de comunicare socială. Reproducerea, de asemenea, se manifestă prin noi forme sociale: dragostea, maternitatea, grija faţă de copii în familie etc. La un alt nivel social-psihologic, apare necesitatea de a munci, a crea, iar în baza comunicării sociale se formează necesitatea activităţii sociale. La nivelul social-psihologic maxim apar necesităţile referitoare la concepţia despre lume şi necesităţile ideologice.

Cercetările criminologice realizate au stabilit că tipurile evidenţiate de necesităţi au o influenţă diferită asupra motivării comportamentului infracţional. Peste 90 la sută din infracţiunile săvîrşite cu intenţie sunt fapte din cupiditate şi violente. Infracţiunile respective sunt motivate prin necesităţile materiale, sexuale, precum şi necesitatea comunicării sociale, care la rîndul lor se descompun în mai multe subtipuri[197].

Pasiunile sunt strîns legate cu necesităţile constituind împreună baza **apariţiei motivului.** Pasiunile reprezintă tendinţele puternice cu colorit emotiv ale individului care au un caracter predominant biologic şi se supun cu greu dirijării[198]. Această stare psihologică exprimă necesitatea neconştientizată sau puţin conştientizată a subiectului[199]. Pasiunea este formă dominantă a afectivităţii; angajare puternică; orientare prin întreaga energie într-o anumită direcţie[200]. Unii autori consideră că pasiunile sunt formaţiuni similare instinctelor care sunt clasificate în următoarele grupuri: 1) frica; 2) repulsie; 3) curiozitate; 4) agresivitate; 5) autodistrugere (nelinişte sufletească); 6) autoconfirmare; 7) instinctul părintesc (dezmierdare); 8) continuarea neamului; 9) instinctul alimentării; 10) instinctul de turmă; 11) instinctul dobîndirii; 12) instinctul creaţiei[201]. Unele formaţiuni psihice din cele enumerate pot avea un rol important la motivarea comportamentului infracţional mai ales în cazurile cînd ele se manifestă printr-o intensitate sporită, de exemplu, agresivitatea, considerată de mulţi psihologi calitate înnăscută, precum şi autoconfirmarea care frecvent este o sursă a conflictelor interpersonale.

Uneori unele pasiuni sunt atribuite la categoria sentimentelor (emoţiilor), de exemplu frica, furia, sentimentele părinteşti. Psihologii deosebesc peste o sută de tipuri de sentimente umane, iar circa 30 din ele pot fi motive

198 Ky^pûiBueB B.H., *Ylonynupnan KpimuHOjioeim.* MocKBa, H3A-BO «CnaK», 1998, p.46.

199 KyapaBueB B.H., *rew3uc* ... op.cit, p.56.

Ucuxonozun. CjiOBapt. MocKBa, H3A-BO nojiHTHHecKoîi jiHTepaxypbi, 1990, p.52. Pavel Mureşan, *Pasiune,* în *Dicţionar de psihologie,* coordonator Ursula Şchiopu, Bucureşti, Ed. Babei, 1997, p.510-511.

201 XeKKxay3eH X., *Momueauun u denmenbuocmb.* T.l, MocKBa, 1986, p.107 şi urm.

ale acțiunilor criminale (de exemplu, revolta, îngîmfarea, ambiția, compătimirea, dragostea, răzbunarea, laşitatea etc.).

Elementele inițiale ale mecanismului actului ilicit comis sub influența pasiunilor şi emoțiilor (de exemplu, legate de necesități) sunt aceleaşi ca şi în cazul unui comportament rațional. în schimb desfăşurarea ulterioară a mecanismului se modifică: emoțiile mtr-atît domină făptuitorul, încît procesul psihologic privind stabilirea scopului, determinarea mijloacelor, aprecierea juridică şi morală a faptei se reduce devenind formal, iar trecerea la act începe odată cu apariția imaginii obiectului dorit.

Aşadar, s-a stabilit că necesitățile, pasiunile şi emoțiile determină motivația comportamentului infracțional. Dar individul tinde spre satisfacerea nu numai a necesităților actuale, adică a nevoilor de fiecare zi, ci frecvent îşi mobilizează eforturile Ia satisfacerea necesităților de lungă durată sau potențiale. De aceea, la formarea motivației participă şi astfel de elemente ca **planurile de viață, situațiile problemă** şi **conflictele.** Elementele respective sunt legate, pe de o parte, cu necesitățile, pasiunile şi emoțiile care, sunt temelia lor subiectivă, iar pe de altă parte - cu particularitățile realității sociale obiective care împiedică atingerea scopului de către subiect. Conținutul subiectiv al tuturor acestor elemente ale genezei comportamentului infracțional (necesitățile, pasiunile şi emoțiile, planurile de viață, situațiile problemă şi conflictele) este concentrat în categoria psihologică şi socială de **interes.**

Prin **interes** se înțelege, de regulă, conştientizarea de către individ a necesităților sale, precum şi a condițiilor şi mijloacelor generale care contribuie la satisfacerea acestora[202]. Anume interesele stau la baza motivației activității, determină scopul, precum şi sistemul de valori şi orientări caracteristice unei anumite persoane ori grup de persoane[203]. Acceptăm opinia ştiințifică conform căreia interesul include nu numai conştientizarea necesității, dar şi a căilor mai mult sau mai puțin îndelungate şi complicate care trebuie depăşite pînă la etapa satisfacerii ei[204]. Această cale este determinată de caracterul necesității, posibilitățile obiective şi subiective ale persoanei, condițiile exogene şi endogene ale conduitei şi alți factori. Astfel, interesul este o verigă intermediară de satisfacere a necesității[205]. De exemplu, necesitatea deformată de a domina asupra altor oameni poate genera interese carieriste la locul de lucru, interese de dominare în familie, utilizarea violenței în relațiile cu persoanele apropiate. în general, pot fi evidenți-

202 НесНОКОВ Л\.W., *06ii(ecmeeHHbiu npozpecc u MexahU3M deucmeuа coiţuanbHbix 3cконо8 II* Bonpocbi d)Hjrocod)HH, 1966, N9, cit. de Ky.npHBU.eB B.H., *FeHe3uc ... op.cit.,* p.72.

203 IIIjianoHHHKOB A.C., *3nateHue Kamezopuu uumepeca e KpuMunonozuu II* CoBeTCKoe rocy/mpcTBO и npaBo, 1972, N.10, p.88.

204 KyapaBueB B.H., *reneauc ... op.cit.,* p.72.

XoxpaKOB F.O., *OâbHCHeHue e KpuMUHOJiozuu,* MocKBa, 1979, p.67 şi urm.

ate următoarele interese care motivează comportamentul infracțional: materiale (cupidante); menținerea şi avansarea în statut social; tendința de a se manifesta, a-şi dovedi existența (inclusiv în domeniul sexual).

Societatea nu numai formează personalitatea dar şi creează condiții pentru realizarea planurilor, necesităților şi intereselor ei ori împiedică realizării acestora. Prin **posibilitățile** satisfacerii intereselor, necesităților şj pasiunilor, realizării planurilor de viață sau soluționării situațiilor-problemă, înțelegem condițiile fizice, social-economice, politice, morale, etc. care, fiind utilizate de subiect, îl ajută să-şi soluționeze cu succes problemele. Aşadar, dacă necesitățile, pasiunile, emoțiile şi interesele sunt de natură subiectivă; planurile, situațiile-problemă sunt de natură eterogenă (subiectiv-obiectivă), atunci posibilitățile au un caracter predominant obiectiv. La cercetarea problematicii comportamentului infracțional este important să se țină cont de posibilitățile legale şi ilegale. Atît unele cît şi altele pot fi accesibile, parțial accesibile ori inaccesibile pentru un anumit subiect, alte persoane sau un număr nelimitat de persoane.

Optarea subiectului pentru fapta ilicită, existînd mai multe variante posibile de conduită, chiar şi în cazurile cînd situația este conştientizată destul de adecvat, se explică printr-un şir de cauze, şi în primul rînd, prin atitudinea morală şi juridică a personalității, prin sistemul ei de valori. Etapa motivației criminogene finalizează cu **sistemul de valori al persoanei,** în baza căruia se încheie formarea motivului comportamentului infracțional. Sistemul de valori al subiectului este un sistem (determinat social) de atitudini ale persoanei față de fenomenele şi evenimentele mediului social înconjurător[206]. în literatura de specialitate există şi alte definiții ale sistemului de valori: atitudinile persoanei față de valorile sociale şi fenomenele mediului extern; sistemul de obiective ale personalității; orientările persoanei spre anumite valori sociale; formă a interacțiunii dintre personalitate şi mediul extern[207]. în mecanismul comportamentului infracțional sistemul de valori al persoanei joacă un rol triplu: în primul rînd, sistemul respectiv poate stimula motivele deja formate şi consolida orientarea socială sau antisocială a conduitei; în al doilea rînd, orientările şi valorile individului pot frîna necesitățile antisociale şi bloca formarea motivului antisocial al conduitei; în al treilea rînd, atitudinile persoanei pot deveni un motiv de sine stătător al comportamentului, de exemplu cauzele ideologice, politice, morale.

Etapa de planificare a faptei infracționale concrete începe cu stabilirea de către subiect a **scopului,** determinarea **obiectului** atentării şi mij-

IlapbirHH *h.JJ,., Ocnoebi coyuanbHo-ncuxojiozwiecKou meopuu.* MocKBa, Mbicjib, 1971, p.124.

207 *MexaHU3M npecmyrmoeo noeedemtx.* MocKBa, «HayKa», 1981, p.57.

loacelor de atingere a scopului. Urmează **deliberarea** (cîntărirea unor serii de argumente "pro" şi "contra") în baza criteriilor motivaţionale, valorice, morale, afective şi materiale, care se încheie cu **luarea deciziei** privind săvîrşirea infracţiunii. Stabilirea de subiect a posibilităţilor sale, luarea deciziei privitoare la scopurile activităţii şi mijloacele de realizare a acestora, influenţează prin legături inverse asupra altor elemente ale mecanismului comportamentului infracţional, în special asupra intereselor făptuitorului. O influenţă inversă şi mai esenţială asupra laturii psihice a comportamentului este produsă de **executarea** faptei infracţionale.

Etapa executării infracţiunii include: **fapta infracţională concretă** (acţiunea, inacţiunea), **rezultatul criminal** (prejudiciul cauzat), **condiţiile obiective ale mediului extern** care influenţează asupra comportamentului persoanei şi survenirii consecinţelor social-periculoase, **autocontrolul,** care are o influenţă inversă asupra faptei, **autoaprecierea** faptei comise şi a subiectului însuşi. Toate elementele etapei respective au un caracter atît obiectiv cît şi subiectiv. Elementele obiective cum sunt fapta, rezultatul criminal sunt conştientizate şi trec prin prisma sistemului de valori şi a motivelor conduitei subiectului. Pentru ştiinţa criminologiei la etapa executării sunt importante 3 aspecte: **realizarea motivelor (mobilurilor) infractorului, autocontrolul şi autoaprecierea, schimbările personalităţii parvenite în rezultatul comiterii faptei.**

Unii autori propun să fie destinsă şi a patra etapă în cadrul mecanismului comportamentului infracţional - **etapa comportamentului postinfracţional**[208] care include în calitate de elemente componente autocontrolul şi autoaprecierea. Astfel, comportamentul postcriminal este acea conduită a făptuitorului care urmează îndată după etapa executării, fiind legată de infracţiunea săvîrşită. La etapa comportamentului postcriminal infractorul analizează fapta comisă şi consecinţele social periculoase survenite, compară rezultatul atins cu cel scontat, dispune de obiectele dobîndite pe cale criminală, tăinuieşte urmele infracţiunii, ia măsuri pentru a nu fi demascat şi tras la răspundere penală, inclusiv legalizează veniturile criminale[209].

Aceasta este, în linii generale, mecanismul comportamentului criminal caracteristic infracţiunilor săvîrşite cu intenţie, în special a celor comise cu premeditare, în scopul unei organizări eficiente a prevenirii, clasificării juridico-penale a infracţiunilor şi stabilirii pedepselor adecvate este deosebit de importantă **abordarea diferenţiată a mecanismului infracţiunii săvîrşite cu intenţie** şi al **infracţiunii din imprudenţă.** Specificul genezei infracţiunilor săvîrşite cu intenţie şi din imprudenţă este determinat, în primul rînd, de parti-

KptwuHOJiozuH. llofl oSmeft peA- flojiroBoft A.H., MoCKBa, H3A.. rpynna HHcDPAM-HOPMA, 1997 ,p.60.

209 „
Ibidem, p.64-65.

cularităţile etapei de formare a personalităţii, de sistemul de valori şi orientări ale persoanei care stă la baza conduitei respective[210]. Făptuitorii infracţiunilor săvîrşite cu intenţie se caracterizează, de regulă, prin deformarea atitudinii faţă de valorile fundamentale (de exemplu, atitudinea faţă de viaţa, sănătatea, demnitatea şi libertatea persoanei, proprietate, etc), iar persoanele care comit infracţiuni din imprudenţă - prin atitudine uşuratică faţă de obligaţiile şi funcţiile lor sociale, acceptînd de fapt valorile fundamentale principale. Aşadar, inadaptarea socială este caracteristică predominant mecanismului infracţiunilor săvîrşite cu intenţie, mai ales acelor săvîrşite cu premeditare. Delimitarea deformărilor atitudinii persoanei în cadrul mecanismului infracţiunilor intenţionate şi din imprudenţă nu are un caracter absolut. In unele cazuri este posibilă o îmbinare a ambelor tipuri de deformări.

în baza analizei **etapei motivaţiei criminogene (apariţiei motivului infracţiunii)** s-a stabilit: a) motivele de comitere a infracţiunilor din imprudenţă[211] sunt mai reduse comparativ cu motivaţia caracteristică infracţiunilor intenţionate. Motivaţia infracţiunilor din imprudenţă se exprimă predominant prin nechibzuinţă, lipsă de răspundere, etc; b) unele stări emotive pot avea rolul mobilului atît la comiterea infracţiunilor intenţionate cît şi a celor din imprudenţă (mînia, frica, etc); c) uneori scopul persoanei care comite infracţiunea intenţionat sau din imprudenţă poate fi acelaşi (a dobîndi bani sau alte valori), în schimb motivaţia şi modul acţiunilor vor fi absolut diferite.

Mecanismul acestor două tipuri de infracţiuni diferă şi la etapa deciziei. In mecanismul infracţiunii săvîrşite cu intenţie decizia este luată fiind conştientizat caracterul criminal al acţiunilor şi al consecinţelor acestora. Deci, decizia estejuată de subiect în condiţiile cînd acesta îşi dă seama de caracterul social-periculos al faptei şi prevede consecinţele criminale ale ei. Totodată, menţionăm că la comiterea infracţiunilor în stare de afect precum şi a altor fapte infracţionale sub influenţa puternică a situaţiei, această conştientizare este restrînsă şi nedetalizată. în mecanismul infracţiunii din imprudenţă scopul, de asemenea, este vizat şi conştientizat. Scopului respectiv îi corespunde decizia subiectului privind caracterul şi modul acţiunilor. în acelaşi timp subiectul îşi dă seama că încalcă anumite reguli stabilite, interdicţii, dar el nu identifică această încălcare cu infracţiunea (nu are de

Ky3HeuoBa H.O., *op.cit.,* p. 115. 211

Privitor la infracţiunile din imprudenţă precizăm că avem în vedere motivul şi scopul comportamentului social-periculos care a dus la rezultatul criminal, dar nu motivul şi scopul infracţiunii propriu-zise - <t>njiaHOBCKHfi H.I"., *Cot\uanbno-ncuxonozuHecKoe omuomeuue cyâbeKma к npecmyrweHwo.* JleHHHrpaa, 1970, p.51-53; *Kypc yzojioeHozo npaea,* Том 1: *Vierme o npecmynneHuu.* ITOapeA. H.<t>. Ky3Heu,OBOH, H.M. Tiraoamoii, MocKBa, 3EP1JAJ10, 1999, p.346.

rând să comită o infracţiune), nu conştientizează caracterul social periculos al consecinţelor posibile[212].

în realitate există o diversitate mare de mecanisme ale comportamentului infracţional. Putem afirma că fiecare mecanism este tot atît de individual ca şi personalitatea infractorului. Totuşi este posibilă o tipologie a mecanismelor comportamentului infracţional bazată pe clasificarea diverselor elemente ale conduitei care sunt antrenate în procesul formării intenţiilor criminale, luării deciziilor şi realizării acestora. în literatura de specialitate sunt evidenţiate şi descrise patru tipuri de mecanisme care sunt frecvente în realitatea obiectivă[213]: a) mecanismele comportamentului infracţional determinate de deformarea necesităţilor şi intereselor personalităţii; b) mecanismele determinate de necorespunderea (contradicţia) dintre necesităţile, interesele subiectului şi posibilităţile lui; c) mecanismele determinate de deformarea reprezentărilor morale şi juridice, sistemului de valori şi obiectivelor sociale ale personalităţii; d) mecanismele determinate de deficienţele procesului de luare a deciziei şi de realizare a acesteia. Răspîndirea acestor tipuri de mecanisme în societate este determinată atît de tipul concret de personalitate cît şi de condiţiile sociale, economice, cultural-psihologice, modul de viaţă a anumitor categorii de cetăţeni. Stabilirea interdependenţelor respective va contribui la desăvîrşirea activităţii de prevenire a infracţiunilor şi înlăturarea sau neutralizarea cauzelor care le generează.

Generalizînd rezultatele studiilor realizate privind mecanismele comportamentului infracţional putem rezuma:

9.63. Mecanismul comportamentului infracţional uneşte împreună personalitatea şi mediul extern. De aceea, el poate fi analizat şi explicat numai în baza interacţiunii acestor fenomene.

9.64. După forma sa exterioară mecanismul comportamentului infracţional nu diferă de procesul de naştere şi dezvoltare a oricărui act licit, adică include aceleaşi procese şi stări psihice. Deosebirea dintre ele constă doar în conţinutul social al elementelor psihologice componente.

9.65. Conduita devine antisocială şi ilicită nu într-un anumit moment al lanţului cauzal care determină săvîrşirea'infracţiunii. Frecvent, caracterul antisocial al faptei se formează treptat, începînd cu nişte devieri neînsemnate de la normele sociale. "Momentul critic" al evoluţiei, începînd cu care conduita capătă un caracter antisocial vădit, poate fi

Yzonoenoe npaeo. Odtqan uactnb. OiB.psa.. H.il. Ko3aHeHKO, 3.JI. He3HaMOBa, MocKBa, HopMa, 1998,p.l91-195.

213 *Kypc coeemcKOU KpimuHOjiozun. TIpedMem. Memodonozua. Tlpecmynnocmb u ee npuuuHbi,. UpecmyrmuK.* MocKBa, «KDpHOTHecKaa jMTepaTypa», 1985, p.362.

localizat în diferite segmente ale lanțului cauzal care formează acest comportament. Motivația infracțiunii are o structură foarte complicată şi doar un anumit segment al ei poate conține o antisociabilitate vădită, De aceea, este foarte deficil de stabilit motivația criminogenă a individului. Celelalte elemente pot fi neutre sau chiar pozitive, mascînd în aşa fel componentele negative din conştiința subiectului.

9.66. Tipurile de mecanisme ale comportamentului infracțional sunt răspîndite neuniform în cadrul diferitor grupuri social-demografice. Frecvența lor este determinată de tipul personalității, precum şi de condițiile sociale, economice, cultural-psihologice, modul de viață al diferitelor categorii de cetățeni.

9.67. Cercetările din ultimii ani au stabilit că mecanismul comportamentului infracțional trebuie să conțină şi un astfel de element component cum este comportamentul victimei. Este important de menționat că acest component trebuie conceput nu ca element al situației, dar ca element de sine stătător. Astfel transformarea în infractor şi transformarea în victimă sunt studiate ca procese ale interacțiunii sociale.

4.4. Rolul situației în mecanismul comportamentului infracțional

Motivația infracțiunii se realizează în procesul interacțiunii ei cu un ansamblu de circumstanțe exterioare, adică cu o situație concretă de viață. Academicianul rus Cudreavtev V.N. defineşte situația concretă de viață ca un anumit ansamblu de circumstanțe obiective ale vieții persoanei care nemijlocit influențează asupra comportării ei în momentul dat. în sens criminologie situația concretă de viață este evenimentul sau starea care determină luarea deciziei de a săvîrşi fapta social-periculoasă şi duce la rezultatul criminal ca urmare a intenției. Deci, situația întotdeauna precedă infracțiunea, iar uneori poate şi să coincidă cu dînsa[214].

Conform acestei definiții în afara studiului criminologie rămîn acele situații concrete de viață care sunt neutre sau chiar îngreuiază realizarea acțiunilor infractorului. Bineînțeles că aprecierea acestor tipuri de situații are importanță mai ales juridico-penală deoarece mărturiseşte despre îndîrjirea, obrăznicia infractorului etc. Totodată, situațiile respective au şi însemnătate criminologică fiind necesare la elaborarea unor noi măsuri de prevenire a criminalității şi de verificare a eficienței mijloacelor existente de profilaxie. Astfel, Antonian Iu.M. scrie că importanța criminologică a situației concrete

KyflpsiBueB B.H., *TIpummHocmb e KpuMUHOjtozuu.* MocKBa, K)pH,nnHecKaji jiHTeparypa, 1968, p.38.

je viaţă se manifestă anume prin aceea că ea fiind o îmbinare de circumstanţe obiective ale vieţii persoanei influenţează asupra conduitei acesteia, contribuind ori împiedicînd apariţia deciziei de a comite infracţiunea[215]. Situaţia concretă de viaţă, fiind un ansamblu de circumstanţe care influenţează asupra comportamentului persoanei în momentul dat, include atît factori care înlesnesc cît şi factori care împiedică săvîrşirea infracţiunii. Rolul situaţiei concrete de viaţă la comiterea actului ilicit este determinat în mare parte de grupul de factori care predomină în cadrul acestei situaţii, în baza celor menţionate putem afirma:

situaţia concretă de viaţă reprezintă un ansamblu de circumstanţe exterioare personalităţii delincventului, care precedă actul infracţional; situaţia concretă de viaţă influenţează asupra comportării subiectului favorizînd ori împiedicînd luarea deciziei de a comite infracţiunea, în literatura de specialitate[216] se face distincţie între două elemente ale situaţiei concrete de viaţă (preinfracţionale): **evenimentul** sau **seria de evenimente** care determină apariţia ideii infracţionale în mintea delincventului şi **circumstanţele** în care fapta antisocială se pregăteşte şi se execută. Primul element poate avea o largă variabilitate în timp. El poate fi răspunsul instantaneu la o provocare (săvîrşirea unui omor în cazul flagrantului de adulter), ori poate preceda cu mult formarea ideii infracţionale (executarea furtului, jafului ori tîlhăriei, cînd ideea faptei antisociale survine ca rezultat al unor lipsuri materiale). Al doilea element vizează circumstanţe fără legătură cu motivaţia infracţională, dar decisive în trecerea la act. De exemplu, prezenţa unei arme (în cazul infracţiunilor săvîrşite cu violenţă), a unei portiere deschise (în cazul furturilor din autoturisme) etc, favorizează realizarea proiectului infracţional[217].

Constantin Florea propune conceptul de **situaţie în care** se **comite nemijlocit infracţiunea[218],** definit ca un ansamblu de circumstanţe obiective care influenţează asupra comportării subiectului nemijlocit înainte de săvîrşirea infracţiunii şi însoţesc întreaga desfăşurare a actului infracţional pînă la survenirea rezultatului criminal, înlesnind sau împiedicînd acest proces. Conceptul respectiv include numai o parte din situaţia concretă de viaţă - circumstanţele exterioare care nemijlocit precedă infracţiunea, precum şi

Антонян KD.M., *Pojib KOHKpemtou 3icu3nenou cumyauuu e coeepiuemiu npecmynnenun.* Mocraa, 1973. p.23.

216 R. Gassin, *Criminologie,* Paris, Ed. Dalloz, 1990, p.457. 217

– Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op.cit.,* p.212.

218 Ojiopa K.H., *HasHcmemie HaKa3anun c ynemoM npuHuu coeepiuennozo npecmynneHun,* KHuiHroy, fflTHHHua, 1980, p.80 şi urm.

împrejurările executării faptei ilicite. Profesorul rus Rivman D.V.[219] f$_{0r}$. mulează **conceptul de situaţie criminologică** căruia îi oferă, în opi$_n$j$_a$ noastră, o accepţiune prea largă. Situaţia criminologică include trei ele. mente: 1) formarea orientărilor antisociale (ori pozitive) ale personalităţii 2) situaţia concretă de viaţă în care se formează intenţia criminală concretă şi se creează împrejurările reale care contribuie la săvîrşirea infracţiunii aceasta este etapă care nemijlocit precedă crima; 3) situaţia criminală (executarea faptei social-periculoase). Formarea personalităţii şi situaţia concretă de viaţă împreună alcătuiesc situaţia preinfracţională.

Situaţia concretă de viaţă include următoarele elemente componente: a) obiectul atentării criminale, conceput în sens criminologie" , adică ca element material al mediului extern (averea proprietarului, persoana, etc.) asupra căruia vor fi îndreptate nemijlocit acţiunile criminale ale făptuitorului; b) locul infracţiunii; c) ora; d) luna; e) condiţiile climaterice; f) martorii; g) particularităţile persoanelor (comportamentul, statutul, starea, etc.) şi obiectelor care influenţează asupra modului de acţiune al infractorului. Situaţia concertă de viaţă poate avea o largă variabilitate în spaţiu şi timp. "Ca şi locul săvîrşirii infracţiunii situaţia poate cuprinde un teritoriu vast (de exemplu, în cazul infracţiunilor împotriva păcii şi umanităţii) ori poate să se limiteze la suprafaţa unui apartament comunal (de exemplu, în cazul huliganismului). Nu este mai puţin variabilă nici durata situaţiei în timp, de la cîteva secunde (situaţia rutieră în cazul unui accident) pînă la cîţiva ani (conflictele din gelozie ori răzbunare)[221].

Orice situaţie concretă de viaţă are un **conţinut obiectiv** (determinat de desfăşurarea reală a evenimentelor) şi **importanţă subiectă** (în ce măsură situaţia respectivă este legată de interesele, planurile de viaţă şi scopurile făptuitorului). Uneori conţinutul obiectiv al situaţiei diferă mult de importanţa ei subiectivă. Este necesar de menţionat că în toate cazurile individul acţionează în conformitate cu reprezentările proprii despre situaţie, adică cu importanţa subiectivă a acesteia. Conţinutul obiectiv al situaţiei concrete de viaţă poate include **pretextul săvîrşirii infracţiunii** şi anume umilirea, violenţa, ameninţarea, înşelăciunea, provocarea, instignarea, comportarea grosolană etc, care influenţează asupra voinţei şi conştiinţei persoanei şi determină decizia acesteia de a săvîrşi infracţiunea. Pretextul este probabil unul din elementele situaţiei, o manifestare exterioară şi ocazională a ei[222]. Pretextul are

PHBMan *J\.B., Knaccu(pUKaifuH KpuMimojiosunecKitx cumyaifuu e laeucuMocmu om Kanecme mmnoemu u noeedeHua nomepneewezo om npecmynnemm. II* Bonpoctj TeopHH « npaicraKH 6opi>6bi c npecrynHOCTbio. JleHHHrpa,a, 1972, p.42.

220 KyjipHBueB B.H., *rene3uc ... op.cit.,* p. 107-110.

221 KyapflBueB B.H., *UpuHUHHOcmb ... op.cit.,* p.38.

222 *Ibidem,* p.40.

un rol de "catalizator". El, ciocnindu-se cu calităţile personale ale subiectului, cu conştiinţa lui (adică fenomenul cauză) determină comportamentul uman. în lipsa unei astfel de ciocniri cauza nu poate să se realizeze. Prin urmare, pretextul creează condiţii necesare pentru realizarea cauzei[223].

Situaţia concretă de viaţă joacă un rol important şi la **formarea motivului infracţiunii.** Motivul, de regulă, precedă pretextul care este "imbold" extern al săvîrşirii infracţiunii. Motivul poate să se formeze cu mult înainte de comiterea infracţiunii, dar nu se manifestă pînă nu apar condiţiile corespunzătoare. De exemplu, aviditatea care îndeamnă subiectul să ia mită sau să săvîrşească alte sustrageri poate să apară înainte ca acesta să ocupe un anumit post care i-ar permite comiterea unor astfel de acţiuni. Totodată, şi situaţia concretă de viaţă poate determina formarea motivului. Astfel, uneori motivul cupidant poate fi determinat de anumite deficienţe, lacune ale activităţii organelor de stat, organizaţiilor obşteşti, administraţiei instituţiilor şi întreprinderilor care generează situaţii favorabile pentru săvîrşirea infracţiunilor. Situaţiile concrete de viaţă determină formarea spontană a motivului şi în cazul infracţiunilor situative.

Situaţia concretă de viaţă poate favoriza sau împiedica săvîrşirea actului infracţional. In baza acestui criteriu deosebim situaţii **criminogene** şi **necriminogene[224].**

Situaţiile criminogene sunt acele împrejurări care influenţează pozitiv asupra formării intenţiei criminale, scopului infracţiunii, sunt favorabile pentru atingerea rezultatului criminal, adică contribuie la săvîrşirea infracţiunii. Situaţiile criminogene se împart în trei grupuri după sursa apariţiei lor:

9.68. Situaţii care apar în rezultatul acţiunilor bine gîndite ale subiectului, orientate spre crearea celor mai favorabile condiţii pentru realizarea intenţiilor lui criminale. Totodată, aceste situaţii pot fi create de acele acţiuni ale făptuitorului care iniţial au fost orientate la comiterea unei alte infracţiuni sau spre atingerea unui alt scop. Apariţia situaţiei criminogene poate fi determinată, de asemenea, de comportamentul antisocial sau amoral al subiectului. Astfel, starea de ebrietate sistematică a soţului şi scandalurile permanente, ca urmare a acesteia, creează o situaţie de conflict în familie care poate duce la săvîrşirea infracţiunii.

9.69. Situaţii criminogene care apar ca urmare a deficienţelor şi lacunelor din activitatea organelor de stat, organizaţiilor obşteşti, agenţilor economici, persoanelor cu funcţii de răspundere. Situaţiile respective pot fi, de asemenea, determinate de comportamentul amoral, ilicit sau neatent (necalculat) al victimelor şi martorilor, pot să apară sub influenţa su-

Антонин lO.M, *op.cit,* p.22.

Ibidem, p.24-25.

perstiţiilor, viziunilor, tradiţiilor şi reprezentărilor primitive care domină în unele microgrupuri ori comunităţi, inclusiv etnice (de exemplu, obiceiul răzbunării sîngelui). Existenţa situaţiilor criminogene poate fi legată de o întîmplare nefastă sau de calamităţi ale naturii. 3) Situaţii criminogene mixte sau intermediare îmbină atît circumstanţe legate de subiect cît şi circumstanţe independente faţă de acesta. în fiecare situaţie concretă poate predomina unul sau alt grup de circumstanţe. Situaţiile mixte sunt cele mai răspîndite situaţii criminogene.

Situaţiile necriminogene sunt situaţiile care nu favorizează săvîrşirea infracţiunii, împiedică sau în genere exclud posibilitatea comiterii actului ilicit. Pentru subiectul care pune la cale comiterea unei fapte social-periculoase, existenţa unei astfel de situaţii este problematică, deoarece ea conţine anumite bariere care împiedică atingerea scopului. în calitate de astfel de bariere pot fi acţiunile altor persoane, inclusiv cu funcţii de răspundere, obstacolele fizice sau regulile speciale care asigură paza obiectului atentării criminale. Pot împiedica realizării scopului, de asemenea, necunoaşterea de către subiect a căilor de depăşire a obstacolelor, incapacitatea acestuia de a-şi determina modul de realizare a intenţiei, precum şi lipsa unei informaţii complete despre anumite stări şi evenimente legate de obiectul atentării criminale. La categoria situaţiilor necriminogene pot fi atribuite, în opinia noastră, şi **situaţiile neutre,** adică care nu împiedică nici nu favorizează comiterea infracţiunii.

în perioada de tranziţie, caracterul situaţiilor de comitere a multor infracţiuni a suferit schimbări esenţiale sub influenţa, în special, a factorilor macrosociali şi ca urmare au apărut un şir de situaţii noi. De exemplu, situaţiile săvîrşirii omorurilor la comandă, a infracţiunilor legate de privatizare, de activitatea băncilor comerciale, "piramidelor" financiare, structurilor de pază private, "navetiştilor", de disensiunile şi conflictele dintre membrii diferitor comunităţi criminale, de situaţiile concrete de viaţă în care se găsesc reprezentanţii păturilor sociale lumpenizate, şomerii, refugiaţii, minorii-vagabonzi.

Rolul situaţiei în procesul săvîrşirii infracţiunii este diferit. Practica judiciară confirmă că în realitate există o diversitate mare de raporturi care apar între orientările personalităţii infractorului şi circumstanţele care precedă actul criminal. "Punctele extreme ale acestor interdependenţe sunt următoarele: a) impactul puternic al situaţiei concrete de viaţă, cînd lipesc orientările antisociale ale personalităţii, b) orientările negative pronunţate, în lipsa oricărui impact al situaţiei externe. între aceste extreme sunt un şir de cazuri de tranziţie, cînd interacţionează situaţiile mai mult sau mai puţin tensionate cu orientările antisociale mai mult sau mai puţin pronunţate ale

personalităţii . Deci, **situaţia concretă de viaţă poate înlesni, împiedica sau poate fi neutrală în comiterea infracţiunii.**

Analiza interacţiunii dintre personalitate şi situaţie a generat două viziuni ştiinţifice în literatura de specialitate: 1) situaţia poate fi **cauză** în unele cazuri, iar în altele **condiţie a infracţiunii; 2) situaţia poate fi numai condiţie,** iar în calitate de cauză a infracţiunii întotdeauna sunt orientările antisociale ale personalităţii infractorului.

Unul din susţinătorii primei opinii, academicianul rus Kudreavţev V.N. menţionează că într-un şir de procese penale cauza infracţiunii poate fi surprinsă anume în situaţia concretă de viaţă[226]. O viziune analogică are şi C. Florea care susţine că în lanţul cauză-efect al procesului săvîrşirii infracţiunii, situaţia poate fi în rolul de cauză principală care determină întreaga desfăşurare a crimei sau poate fi numai condiţie care favorizează săvîrşirea infracţiunii[227].

în confirmarea viziunii respective, în literatura de specialitate se menţionează că nu au orientări antisociale persoanele care au săvîrşit infracţiunea în urma unui concurs de împrejurări întîmplătoare, în stare de afect provocată de acţiunile ilegale ale victimei, dacă au fost depăşite limitele legitimei apărări, pentru prima dată din imprudenţă etc[228]. Unii autori consideră că în aceste cazuri, infracţiunile se comit frecvent în rezultatul manifestării indirecte a orientărilor antisociale, adică victima fiind purtătorul antisociabilităţii şi influenţînd asupra subiectului care nu are astfel de orientări, dar nu este capabil să opună rezistenţă acestui impact, devine "coautorul" nemijlocit şi principal al infracţiunii[229].

Opinia ştiinţifică conform căreia situaţia este considerată cauză a infracţiunii în cazurile cînd ea are rolul decisiv în producerea ei, iar trăsăturile negative ale personalităţii infractorului - condiţii ale săvîrşirii crimei, este criticată de adepţii viziunii opuse. De exemplu, Kuznețova N.F. consideră că în literatura criminologică referitor la determinismul infracţiunilor uneori este admisă confundarea cauzelor şi condiţiilor. Astfel, drept cauze ale infracţiunilor în măsură egală, fără diferenţierea lor, sunt recunoscute şi cauzele propriu-zise şi situaţia externă în care se comite infracţiunea[230]. Antonian Iu.M. susţine că dacă admitem situaţia drept cauză a săvîrşirii infracţiunii atunci recunoaştem că ea uneori acţionează indiferent de voinţa şi conştiinţa

KyapaBueB B.H., *op.cit.,* p.42-43.

227 *Ibidem,* p.43.

<J>Jiops K.H., *op.cit.,* p.79.

JleflKHHa H.C., *JIuiHOcmb npecmynmiKa u yaojioeHan omeemcmeeHHOcmb,* JleHHHrpaa, 1968, p.19.

229 PHBMaH *R.B., op.cit.,* p.47-48.

230 Ky3HeuoBa H.<I>*Tlpo6neMbi KpuMUHOJioeuuecKou demepMuuudyMoc,* KBa, 1984, p.48.

subiectului şi chiar contrar voinţei lui; persoana, deci, în asemenea cazuri nu poate purta răspunderea pentru consecinţele dăunătoare survenite .

Aşadar, situaţia concretă de viaţă parte crea premise mai mult sau mai puţin favorabile trecerii la act, punîndu-1 astfel pe subiect în situaţia de a delibera şi a opta între mai multe variante de comportament, însă rezultatul procesului de deliberare depinde numai de gradul de intensitate al orientării antisociale a personalităţii, iar aspectul final al deciziei este o reflectare elocventă a acestei diferenţe de grad. în cazurile cînd subiectul este lipsit de posibilitatea de a delibera şi a opta între mai multe variante de comportament - fapta comisă nu este infracţiune (legitima apărare, starea de extremă necesitate)[232]. Cînd infracţiunile sunt săvîrşite spontan, din culpă ori cu praeterinţenţie, ele constituie tot o expresie a unor personalităţi orientate antisocial, caracterizate prin impulsivitate, agresivitate sau neglijenţă faţă de valorile sociale ce sunt protejate de legea penală[2j3].

Considerăm că situaţia concretă de viaţă, indiferent de impactul produs asupra Comiterii infracţiunii, poate fi estimată doar ca condiţie a actului ilicit. In caz contrar, într-adevăr se comite o confundare a categoriilor jje condiţie şi cauză, cînd condiţiile propriu-zise ori ansamblul de circumstanţe (situaţia) sunt numite în unele cazuri condiţii, iar în altele - cauze. Orice situaţie, în opinia noastră, oferă posibilitate subiectului de a delibera şi a opta între mai multe variante de comportament, de aceea decizia de a săvîrşi infracţiunea depinde de gradul de intensitate al orientărilor antisociale ale personalităţii infractorului. Menţionăm că cele mai frecvente situaţii au fost luate în consideraţie deja în cadrul legislaţiei penale ca circumstanţe care agravează, atenuează sau exclud complet răspunderea penală.

Problema estimării ştiinţifice a situaţiei şi orientărilor antisociale ale personalităţii făptuitorului, a raportului dintre ele este, în opinia noastră, deosebit de actuală. Sunt utile clasificările situaţiilor după impactul produs, caracteristice pentru anumite categorii de infracţiuni. Este necesar ca la elaborarea acestor clasificări să se ţină cont în măsura posibilităţilor şi de particularităţile personalităţii vinovatului. Clasificările respective pot fi folosite în calitate de bază la clasificarea infracţiunilor şi infractorilor.

Estimarea criminologică a situaţiei concrete de viaţă şi antisocialului persoanei făptuitorului, inclusiv clasificările menţionate sunt necesare la soluţionarea în legislaţia penală a problemelor privind deosebirea între in-

231 Антонан IO.M, op.cit., p.20-21.

232 Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, op.cit., p.213; Номоконов ВА. *Tlpecmynnoe noeedemie: demepMiinu3M u omeemcmeeHHocmb,* BjiaflHBOCTOK, 1989, p.26.

233 Dobrinoiu V., Nistoreanu Gh., Pascu I., Molnar I., Lazăr V., Boroi A., *Drept penal,* Partea generală, Bucureşti, 1992, p.82 şi urm.; Bulai C, *Drept penal roman, Partea generală,* Vol.I, Bucureşti, 1992, p.120 şi urm.

fractorul ocazional şi cel recidivist, delimitarea mai clară a infracţiunilor săvfrşite cu premeditare de cele săvîrşite cu intenţie subită; la elaborarea teoretică a "vinovăţiei" victimei în dreptul penal şi importanţa ei pentru răspunderea penală. Importanţa criminologică a estimării situaţiei şi antisociabilităţii făptuitorului constă, de asemenea, în elaborarea măsurilor eficiente de prevenire a infracţiunilor, precum şi a metodelor diferenţiate de corijare şi reeducare a delincvenţilor.

4.5. Caracteristica şi clasificarea criminologică a infracţiunilor

In realitate fenomenul criminalităţii se manifestă prin infracţiuni concrete săvîrşite de anumiţi indivizi şi grupuri de infracţiuni comise de anumite tipuri de infractori. în scopul prevenirii infracţiunilor avem nevoie de o informaţie completă privind aceste fapte social-periculoase, adică de caracteristica lor crimmologică. Aşadar, caracteristica criminologică rejjreTinţă ansjimblul_de date despre un anumit gmp-de infracţiuni ..saij-desprp n faptă social-periculoasă concretă, utilizate în scopul prevenirii arpsfoj^

Qaracl~~enstica crim~~inologică este etapa iniţiaJQi procesujjlepre venire a i$fLacţiiiiiilQX—Dacă considerăm prevenirea infracţiunilor un sistem, atunci elementele lui componente sunt caracteristica criminologică - pe de o parte, şi elaborarea şi realizarea măsurilor de profilaxie - pe de altă parte[2j4].

Nu este întemeiată, în opinia noastră, utilizarea în unele manuale[235] şi programe de criminologie a conceptului de "caracteristică criminologică" într-o accepţiune largă care include şi activitatea de prevenire a infracţiunilor, în acest caz se încalcă raportul dintre categoriile general şi particular, fiindcă cunoaşterea infracţiunii, a trăsăturilor ei este necesară pentru elaborarea măsurilor de profilaxie, iar toată această activitate constituie un sistem general - prevenirea infracţiunilor. Cercetările criminologice, de regulă, se realizează după schema: "caracteristica criminologică + ela-hnraipa şi *ŢpnlJTţţriţ** măsurilor de profilaxie = prevenirea infrarţin-_. njJo*!'. QecLscppul pragmatic generaljtrmărit de orice studiu ştiinţific este prevprnrp£jnfrarţiiinjWj^rp_^stpjp;ali7at prin r.arar.teristipa rriminnlngică detaliată a faptelor social-periculoase concrete, grupurilor de infracţiuni şi elahararpq măgurilor Hp profilaxie a acestora.

B.E. 3мннов, în *KpuMUHOJioaun.* Ilofl pe/i. aKaxi. B.H. KyapsiBueBa 11 npoej). B.E. 3MHHOBa, MocKBa, K)pncT, 1995, p.211.

235 *KpimuHOjiozuH.Ylop,* pefl. H.dJ. Ky3HeuoBofl, F.M. MHHbKOBCKoro, MocKBa, H3a-BO Моск. VH-xa, 1994, p.l99şiurm.

în cadrul studiului criminologie al infracțiunilor sunt relevate, analizate şi estimate interconexiunile şi interdependențele următoarelor grupuri de trăsături caracteristice:

1 . trăsăturile criminologice semnificate ale infracțiunii (cauzele infracțiunii, obiectul şi mecanismul infracțiunii, infractorul motivul şj-scopul, determinantele victimogene (victima); consecințele social-periculoase);

9.70. datele care elucidează situațiaj^minologicj^ajiJijgiȚrilejle situații în căre^se^ornirin^axțiunne^ (circumstanțele situației concrete de v> ață, factorii macromediului social);

9.71. trăsăturil£^ajredei^mjriă_specificul a£ţviții_d£ prevenire a infracțiunilor (stabilirea obiectului şi subiecților prevenirii, metodelor[1]* si nT^loacelor de prevenire; sursele de informație privitoare4a-trăsăturile (elementele) caracteristicii criminologice a infracțiunii).

Elementele (trăsăturile) caracteristicii criminologice după esența şi caracterul de manifestare a lor pot fi divizate în subiective, obiective şi complexe (îmbină trăsăturile din primele două grupuri):

9.72. Elementele subiective - trăsăturile personalității infractorului, motivul şi scopul infracțiunii, trăsăturile personalității victimei;

9.73. Elementele obiective - statistica infracțiunilor, date privind factorii sociali (social-politici, social-economici, timpul, geografia, mediul etc);

9.74. Elementele complexe - cauzele^ infracțiunilor, consecințele criminale, mecanismul infracțiunii, circumstanțele ce favorizează comiterea in-^^jhjejiunilor.

în baza caracteristicii criminologice pot fi efectuate diverse clasificări ale infracțiunilor. Prin clasificarea infracțiunilor se înțelege diferențierea faptelor social-periculoase în grupuri mari sau mici, în baza unui sau altui criteriu. în calitate de criteriu al clasificării infracțiunilor poate fi pericolul social al acestora, o trăsătură concretă a faptei infracționale sau o îmbinare a unor astfel de trăsături[236]. Scopul clasificării criminologice a infracțiunilor este cunoaşterea mai cuprinzătoare şi mai aprofundată a crimelor, precum şi elaborarea măsurilor mai eficiente de prevenire a acestora.

Deoarece infracțiunile sunt desemnate prin lege, unele grupe de crime din criminologie vor fi apropiate sau identice cu grupele din dreptul penal, dar altele vor fi deosebite, fiindcă vor intra în joc şi alte criterii. Unii autori[237] propun clasificări ale infracțiunilor în baza criteriilor calitative şi

Ky3HeuOBa H.<t>., *npecmyruiemie u npecmyrmocmb.* MocKBa, H3,H-BO Моск. VH-Ta, 1969, p.134.

237 OcTpoyMOB CC, *CoeemcKim cydedHaa cmamucmuKa.* MocKBa, H3A-BO Моск. VH-Ta, 1976, p. 125-126.

cantitative. Criteriile calitative sunt divizate în **juridico-penale (juridice)** şi **criminologice (descriptive).** Formele principale ce apar în baza **criteriilor juridico-penale** sunt: 1) formele crimei după gradul de pericol so-cial-infracţiuni grave (art. 7^1 CP al Republicii Moldova); infracţiuni de un pericol social redus (sunt pedepsite cu privaţiune de libertate pe un termen nu mai mare de un an) şi infracţiuni mai puţin periculoase, ce figurează între infracţiunile grave şi cele de un pericol social redus; 2) după toate capitolele şi articolele Părţii speciale a Codului penal - structura deplină a criminalităţii; 3) după cea mai mare răspîndire - sustragerea din avutul proprietarului, huliganismul, infracţiunile contra persoanei etc; 4) după formele vinovăţiei - infracţiuni săvîrşite cu intenţie şi din imprudenţă; 5) după pedepsirea infracţiunilor - infracţiuni pentru care pedeapsa a fost înlocuită prin măsuri de influenţă obştească; infracţiuni, subiecţii cărora au fost condamnaţi la pedepse nonprivative de libertate; infracţiuni, subiecţii cărora au fost condamnaţi la pedepse privative de libertate; infracţiuni subiecţii cărora au fost condamnaţi la detenţie pe viaţă. Se disting crime diferenţiate în baza **criteriilor criminologice:** 1) după ramurile şi sectoarele economiei naţionale; 2) după întinderea în spaţiu - din diferite regiuni, oraşe, sate, raioane, întreprinderi concrete etc; 3) după prejudiciul cauzat; 4) după locul şi timpul săvîrşirii infracţiunii - în stradă, în parc, în cîmp, în mijloacele de transport, în casă, în zilele de sărbătoare, în zilele de lucru, dimineaţa, în timpul zilei, seara, noaptea, în anul curent, în anul precedent, în ultimii ani etc; 5) după mobiluri (motive) - lăcomia, răzbunarea, gelozia etc; 6) după modul şi mijloacele săvîrşirii infracţiunii. Formele crimei sunt specificate şi după **criteriile cantitative:** 1) după termenele anchetei preliminare - pînă la o lună, 1-2 luni, 2-4 luni, peste 4 luni; 2) după termenele examinării judiciare - pînă la 14 zile, de la 14 zile pînă la 20 de zile, de la 20 de zile pînă la 30 de zile, peste o lună; 3) după termenii privaţiunii de libertate -pînă la un an, de la 1 an pînă la 3 ani, de la 3 ani pînă la 5 ani, de la 5 ani pînă la 8 ani, de la 8 ani pînă la 10 ani, de la 10 ani pînă la 15 ani, peste 15 ani; 4) după numărul antecedentelor penale - unul, două, trei, mai mult de trei; 5) după numărul participanţilor la săvîrşirea infracţiunii - unul, doi, trei, patru, cinci şi mai mulţi; 6) după vîrsta persoanelor care au săvîrşit infracţiunea.

Bineînţeles că clasificarea respectivă a infracţiunilor nu este completă, dar ea permite, în opinia noastră, cercetarea aprofundată şi amplă a fenomenului infracţional, analiza şi aprecierea activităţii de combatere a criminalităţii. Menţionăm, de asemenea, că divizarea criteriilor de clasificare a infracţiunilor în calitative şi cantitative poartă un caracter relativ fiindcă toate aceste criterii au o importanţă criminologică deosebită, deoarece permit studierea criminalităţii sub diferite aspecte.

La baza clasificării infracţiunilor pot sta şi alte criterii. De exemplu, Kudriavţev V.N. consideră raţională clasificarea infracţiunilor în baza **particularităţilor social-psihologice ale comportamentului criminal,** în special a motivelor şi scopurilor faptelor social-periculoase[238]. Astfel, toate faptele social-periculoase după particularităţile social-psihologice ale compartimentului infracţional pot fi împărţite în următoarele grupuri: 1) infracţiuni de cupiditate; 2) infracţiuni de violenţă şi 3) infracţiuni din imprudenţă. Fiecare din aceste trei grupuri poate fi divizat în mai multe subgrupuri de infracţiuni.

în literatura de specialitate se disting crime diferenţiale şi după unele **stări psihice speciale[239]:** 1) crima de reacţie primitivă (explozivă); 2) crimă comisă sub imperiul unei crize; 3) crima pseudojustiţiară. **Crima de reacţie primitivă (explozivă)** se caracterizează prin faptul că: a) este o manifestare a unei "reacţii de mînie", a unei reacţii de explozie emoţională; b) ea apare într-o situaţie de conflict (de exemplu, duşmănie veche, ceartă); c) crima reprezintă o reacţie de descărcare nervoasă. Reacţia explozivă poate să apară în mod subit sau ca urmare a unei "acumulări" (încărcări) nervoase şi emotive lente, după care se produce descărcarea explozivă emoţională sub formă de crimă. **Crima comisă sub imperiul unei crize** este legată de o anumită situaţie critică în care ajunge o persoană, situaţie din care aceasta nu poate ieşi decît prin comiterea unei crime. Această situaţie critică presupune, pe de o parte, o situaţie obiectivă de criză, iar pe de altă parte, situaţia să fie trăită şi simţită cu adevărat dificilă, insuportabilă. De exemplu, soţia care este mereu bătută şi torturată de soţul ei, nemaiputînd suporta situaţia, îi aplică soţului lovituri grave, producîndu-i o vătămare corporală gravă sau chiar moartea. **Crima pseudojustiţiară** este crima prin care autorul ei crede ori doreşte să-şi facă dreptate sau "restabileşte" justiţia. Dacă în cazul crimei comise sub imperiul unei crize se apără un interes personal, în cazul crimei pseudojustiţiare se caută sau se vrea să se apere un interes al altuia sau să se facă dreptate altuia. Această crimă este denumită pseudojustiţiară, fiindcă numai în aparenţă este act de justiţie (de restabilire a dreptăţii), în realitate este un act de răzbunare. Deosebim următoarele forme ale crimei pseudojustiţiare: crima ideologică, crima profilactică şi crima liberatoare. **Crima prin ideologie** se caracterizează prin aceea că autorul are convingeri politice, economice, religioase, care sunt, după părerea lui, în favoarea altora, spre binele şi pentru dreptatea altora. **Crima profilactică** constă în aceea că autorul ei consideră că evită un rău mai mare - de exemplu, o boală periculoasă, că face bine (eutanasie). **Crima liberatoare (sau** de

238 КуарадиеВ В.Н., *Спрукгура преступности и социальных изменений* СоВеТСКое ГОСУДАРСТВО И ПРАВО, 1971, N6, p.102.

239 Ion Oancea, *op.cit.,* p.123 şi urm.

aventură) - infracţiuni de distrugere, scandal public, răpirea de maşini. Aceste infracţiuni sunt săvîrşite îndeosebi de tineri în grup, de tineri provenind din familii avute ori dezorganizate; aceste fapte sunt însoţite de scandaluri, consum de băuturi, petreceri "nocturne", excese de tot felul etc.

Deosebim, de asemenea, forme ale crimei după felul făptuitorilor[240]: 1) **crima individuală şi crima în participaţie; 2) crima în grup şi crima organizată; 3) crimele mulţimii** care se caracterizează prin fapte comise împreună, în comun, de oameni în masă; sub antrenarea şi impulsionarea colectivă şi exprimă o eliberare de tendinţe, de stări tensionate.

O formă specifică a crimei este **crima în doi** care constă în faptul că o persoană comite o infracţiune la îndemnul special al altei persoane. Dar aici este vorba mai mult decît de un autor şi un complice, este vorba de un "cuplu criminal"[241], de conlucrarea a două persoane în comiterea unei crime, caracterizată prin aceea că o persoană instigă la comiterea crimei, iar persoana instigată execută crima. Deci una din persoanele cuplului este autorul moral, iar cealaltă este autorul material. în literatura criminologică se menţionează mai multe forme de cupluri criminale şi anume: a) **cuplul mandant -mandatar,** în care dependenţa şi apropierea psihologică nu joacă un rol deosebit; este vorba, după cum observă Pinatel, de un tîrg, în care fiecare partener aduce o contribuţie la crimă: unul ideea, planul şi plata în bani, iar celălalt forţa şi executarea materială şi calitatea de "ucigaş tocmit"[242]; b) **cuplul de amanţi** şi **c) cuplul părinte - copil** (tată - fiică, mamă - fiu).

Pînă în prezent în criminologie nu este elaborat un model unic de clasificare a infracţiunilor. Soluţionarea acestei probleme este foarte dificilă dacă ţinem cont de faptul că există o diversitate mare de clasificări ale crimelor, efectuate în baza diferitelor criterii şi care urmăresc diferite scopuri. Analiza manualelor de criminologie editate în perioada sovietică confirmă că cu toate că nu s-a reuşit o unitate de vederi asupra sistematizării infracţiunilor, totuşi este evidentă tendinţa autorilor de a găsi cele mai acceptabile modele de clasificare criminologică. Astfel, partea specială a primului manual de criminologie (1966)[76] în general nu conţine clasificări criminologice a infracţiunilor. Unele aspecte ale cercetării criminologice şi ale prevenirii sunt elucidate doar în anumite capitole, vizînd infracţiuni concrete (omorurile, huliganismul), locul săvîrşirii infracţiunilor (o anumită întreprindere, localitate, raion, regiune, republică) sau anumite tipuri infracţionale (criminalitatea minorilor, recidiviştilor). în cea de-a doua ediţie a manualului respec-

Jbidem,p. 125-129. J. Pinatel, în *op.cit.,* p.358-359. *Ibidem,* p.359-460. *KpwuuHOJiozux.* MocKBa, lOpHAHHecKaii nHTeparypa, 1966.

tiv (1968)[244] se încearcă o grupare a infracţiunilor după trăsături asemăn]! toare în cadrul anumitor capitole: infracţiunile contra persoanei, infracţiuJ nile deosebit de periculoase, infracţiunile determinate de obiceiurile locale etc. O clasificare perfecţionistă a crimelor este propusă în manualul de criminologie (1979)[245] şi în "Cursul de criminologie sovietică" (1986)[246]. în părţile speciale ale acestor lucrări infracţiunile sunt sistematizate în grupuri mari care au importanţă criminologică: criminalitatea violentă şi huliganismul, infracţiunile din cupiditate şi cele din cupiditate prin violenţă, infracţiunile persoanelor cu funcţii de răspundere şi infracţiunile economice, infracţiunile din imprudenţă, criminalitatea minorilor şi a tinerilor, criminalitatea femeilor, etc. Această metodă de clasificare a infracţiunilor este utilizată şi în manualul de criminologie (1988)[247], precum şi în majoritatea lucrărilor analoge de criminologie.

In baza experienţei acumulate de clasificare a infracţiunilor şi ţinînd cont de noile elaborări ale conceptului de caracteristică criminologică a faptelor criminale, în părţile speciale ale ultimelor manuale, infracţiunile sunt grupate în cadrul a două blocuri mari[248]. Primul bloc include crimi nalitatea organizată, criminalitatea profesională, criminalitatea recidiviştilor, criminalitatea minorilor, criminalitatea femeilor, infracţiunile din impru denţă etc. La baza acestui model de clasificare se află particularităţile pre venirii, particularităţile personalităţii infractorului, determinantele infracţiu nilor. Cel de-al doilea bloc este constituit din infracţiunile economice, cri minalitatea violentă, criminalitatea de cupiditate prin violenţă, criminalita tea ecologică, criminalitatea militarilor etc. Pentru clasificările respective au prioritate următoarele criterii: obiectul infracţiunii, domeniul social de acti vitate, cauzele, motivaţia.

Bineînţeles că şi acest model de clasificare necesită perfectare, dar, în opinia noastră, el este optimal pentru realizarea unor studii crimino logice aprofundate ale fenomenului infracţional şi elaborarea măsurilor adecvate de prevenire a anumitor tipuri infracţionale.

KpuMUHOjioeun. MocKBa, KDpHflHMecKM jiHTepaTypa, 1968.

KpuMUHOjiozua. MocKBa, KDpn,anHecKafl JiHTepaTypa, 1979.

Курс соеетсКОи криминолоzии. MocKBa, lOpH/iHHecKaji JiHTepaTypa, 1986.

247 *KpuMUHonozua.* MocKBa, KDpmHHecKafl JiHTepaTypa, 1988.

248 B.E. Змиков, Jir. flauiKOBa, în *KpiwuHOjiozwi. Hon.* pejj. KyjjpaBueBa B.H. и Змиков3 B.E., MocKBa, JOpncT, 1995, p.215.

CAPITOLUL V

PROBLEME PRIVIND CRIMINALITATEA

5.1. Conceptul de criminalitate - subiect al controverselor teoretice

Criminologia, în general, este **ştiinţa despre criminalitate.** Dacă în centrul atenţiei unor asemenea ştiinţe juridice cum sunt dreptul penal, dreptul procesual penal, criminalistica se află **infracţiunea,** elaborarea şi desfăşurarea acţiunilor de reacţionare la săvîrşirea anumitor acte infracţionale şi estimarea acestora în baza criteriilor juridico-penale, atunci noţiunea de bază a criminologiei este **criminalitatea.**

Ştiinţa criminologiei studiază fenomenul infracţional sub următoarele aspecte: esenţa socială, geneza, legităţile existenţei, caracterul istorico-evolutiv, pericolul social, tendinţele şi perspectivele evoluţiei criminalităţii; particularităţile criminalităţii în diferite etape istorice şi tipuri de societăţi; raportul şi interconexiunea între crime şi criminalitate, precum şi formele reale de manifestare a fenomenului respectiv prin prisma indicatorilor statistici calitativi (structura, caracterul criminalităţii) şi cantitativi (starea, nivelul, intensitatea, dinamica criminalităţii). Analiza criminalităţii trebuie efectuată la nivel general, special şi individual, adică al criminalităţii în ansamblu, al anumitor tipuri infracţionale (criminalitatea minorilor, criminalitatea recidiviştilor, criminalitatea urbană şi rurală etc.) şi a comportamentului infracţional individual, stabilind legităţile generale ale acestuia.

Există foarte multe definiţii ale criminalităţii în literatura criminologică, juridică, sociologică şi filozofică. Fiecare definiţie este o exprimare succintă a viziunii autorului asupra obiectului studiat. Ele reflectă sau tendinţa autorului de a cuprinde problema succint dar aprofundat sau tendinţa acestuia de a elucida cele mai generale trăsături ale fenomenului cercetat ori de a evidenţia unele ori alte laturi ale criminalităţii considerate mai principale etc. Diversitatea mare de definiţii ce diferă mult după conţinutul lor se explică în primul rînd prin faptul că fenomenul criminalităţii este abordat de specialişti din diferite domenii ştiinţifice care, cu regret, au studiat şi studiază problema dată izolat unii de alţii, de pe poziţiile unor discipline diferite. Dar cea mai dificilă este, în opinia noastră, problema elaborării unui astfel de concept care ar elucida atît esenţa fenomenului infracţional cît şi trăsăturile exterioare ale acestuia.

Noţiunea de criminalitate este utilizată mai frecvent în acele cazuri cînd e vorba de un număr mare de infracţiuni, adică de o totalitate statistică a

acestora. Astfel, în viziunea unor autori[24], prin criminalitate se înțelege ansamblul de acte criminale care se produc într-un anumit teritoriu, într-o perioadă determinată de timp. O definiție similară este propusă de Narcis Giurgiu: "Prin criminalitate - ca obiect de studiu al criminologiei - se înțelege fenomenul social de masă care cuprinde totalitatea infracțiunilor săvîrşite în decursul întregii evoluții umane sau în raport cu anumite civilizații, epoci, intervale de timp ori spații geografice determinate - considerate la scara globală"[250]. Alți specialişti, referindu-se la aspectul statistic al criminalității, menționează că **fenomenul antisocial se manifestă nu numai prin totalitatea faptelor infracționale dar şi a persoanelor** care **săvîrşesc infracțiuni, deoarece nu poate fi ruptă fapta de făptuitor.** Prin urmare, criminalitatea reprezintă prin sine ansamblul tuturor infracțiunilor săvîrşite într-un anumit teritoriu, într-o perioadă determinată de timp şi totalitatea infractorilor vinovați de comiterea acestor acte[231]. Definițiile respective ale criminalității, după conținutul lor, sunt **statistice,** fiindcă subliniază doar latura cantitativă a fenomenului studiat. Anume statistica este ştiința care studiază fenomenele sociale de masă şi stabileşte legitățile cantitative ale acestora. De aceea, **atunci cînd criminalitatea este concepută pur şi simplu ca o totalitate de infracțiuni (un fenomen** de **masă) atenția este concentrată asupra analizei statistice a ei.** Deci sunt studiate, după cum se menționează în literatura de specialitate, starea, nivelul, structura şi dinamica criminalității.

In primul manual de criminologie, publicat în perioada sovietică, criminalitatea era definită ca fenomen de masă[252], în continuare fiind evidențiate starea, structura şi dinamica acesteia. O definiție analogică este propusă şi în «Curs sovetskoi criminologii», 1985 (Curs de criminologie sovietică) - criminalitatea este un fenomen care include în sine ansamblul tuturor infracțiunilor săvîrşite într-o anumită societate, într-o perioadă concretă de timp, care se caracterizează prin trăsături cantitative (dinamica, starea) şi calitative (structura, caracterul)[253]. O modalitate analogică de abordare a criminalității este utilizată şi în literatura criminologică occidentală. De exemplu, profesorul german von Hans Joachim Schneider scrie că stabilirea dimensiunilor crimi-

J. Pinatel, în P. Bouzat et J. Pinatel, *Trăite de droit penal et de criminologie,* Tom III, *Criminologie,* Paris, Ed. Dalloz, 1963, p. 38-52; Tudor Amza, *Criminologie,* Bucureşti, Lumina Lex, 1998, p. 28 etc.

250 Narcis Giurgiu, *Elemente de criminologie,* Editura Fundației "Chemarea", Iaşi, 1992, p. 97.

251 KoraH B.M., *CotjuaribHbie ceoucmea npecmynHocmu,* MocKBa, 1977, p. 37.

252 *KpuMUHonozun. Ylojx* pea.A.A. TepiieH30Ha,H.H. Kapneua,B.H. KyapaBueBa. MocKBa, 1966, p. 55-57.

253 *Kypc coeemcKOu npimimonoziiu. flpedutem. Memodojtoaun. UpecmynHocmb u ee npuHifunbi. TlpecmynHUK.* MocKBa, «KDpHflHHecKaa jiHTepaTypa», 1985, p. 138.

ţii constă în divizarea tuturor faptelor individuale ale comportamentului criminogen care se produc într-un anumit spaţiu geografic şi într-un interval concret de timp în segmente (şi sectoare), în cadrul cărora sunt numărate infracţiunile sau persoanele bănuite în comiterea acestora (astfel se realizează statistica penală oficială)[254]. Autorii multor manuale de criminologie, în general, nu analizează conceptul de criminalitate, elucidînd în compartimentul respectiv doar problemele referitoare la dimensiunile şi aprecierea fenomenului antisocial[255]. Uneori se operează cu termenul de **fenomenologie a criminalităţii** prin care se înţeleg formele de manifestare ale criminalităţii, structura şi dinamica ei. Totodată, la compartimentul respectiv este studiată cauzalitatea fenomenului infracţional[256].

în literatura de specialitate sunt propuse diverse definiţii ale criminalităţii, în care autorii subliniază una sau mai multe trăsături ale fenomenului antisocial, care nu se referă numai la latura cantitativă sau chiar fac abstracţie de ea. Astfel, criminalitatea după părerea unor autori[257] este una din trăsăturile caracteristice ale societăţii. Alţii susţin că criminalitatea ca orice fenomen social reprezintă un sistem cu proprietăţi şi funcţii proprii, distincte calitativ de cele ale elementelor componente[258]. Karpeţ I.I. pune accentul pe caracterul istorico-evolutiv şi cauzalitatea fenomenului studiat, menţionînd că criminalitatea este un fenomen caracteristic pentru orice sistem social-economic şi politic, fiind determinat atît de cauze generale "veşnice" cît şi de cauze generate de condiţiile istorice, economice, politice şi sociale concrete, precum şi de contradicţiile tipului social. Criminalitatea este un fenomen social complicat care nu este o totalitate simplă de infracţiuni săvîrşite. Problema raportului între criminalitate şi infracţiune este problema raportului între particular şi general[259]. Aurel Dineu, criminolog român, subliniază că criminalitatea ca fenomen socio-uman desemnează an-

254 UlHaitaep T.H., *KpiiMUHonozm,* MocKBa, *Wzsx.* rpynna «Itporpecc» «YHHBEPC», 1994, p. 102.

255 Martin Killias, *Precis de criminologie,* Editions Etaempfli and Cie SA, Berne, 1991, p. 59-105; KaH Ya^a., *Upecmyrmocmb u Kpmmnojiozwi e coepejueHHOu JInonuu.* MocKBa, îlporpecc, 1989, p. 70-100;
B. (I>okc, *Beedenue e xpuMimonozuio,* MocKBa, tlporpecc, 1985, p. 19-35; BpyHOH XanucT, *KpuMUHOjiozm.* OcHOBHbie npoSjieMM. MocKBa, "K)pn,n.jiHT.", 1980, p. 40-62, 71-82; Ion Oancea, *Probleme de criminologie,* Editura ALL Educaţional S.A., Bucureşti, 1998, p. 24-74, etc.

Narcis Giurgiu, *op. cit.,* p. 13.

257 MHxafijiOBCKasi H.B., *CoomnomeHue npecmynnemm u npecnyuocmu.* B c6.: *Teopemuueciaie eonpocbi u3yuenuM npuuumnozo KOMnneKca npecmynHOcmu.* MocKBa, 1981, p. 18.

Rodica Mihaela Stănoiu, *Criminologie,* Editura OSCAR PRINŢ Seria *Criminologie,* Bucureşti, 1997, p. 21; Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *Criminologie,* Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 1995, p. 39.

Kapneu, H.H., *17pecmynnocmb: uuuk>3uu u peajibnocmb,* MocKBa, «PoccHÎliCKoe npaBO», 1992, p. 9; Kapneu H.H., *PIpoâneMa npecmynnocmu.* MocKBa, 1969, p. 128.

samblul comportamentelor umane interzise de legea penală, săvîrşite pe un teritoriu naţional, într-o perioadă determinată. El precizează că criminalitatea este nu numai un fenomen juridic ci şi unul socio-uman, deoarece reflectă deopotrivă individualitatea biopsihosocială a participanţilor la comiterea de infracţiuni, dar şi realitatea social-istorică, în unitatea contradictorie şi în diversitatea lor[260].

Menţionăm că conceptele de criminalitate elaborate în perioada sovietică, în lucrările lui Karpeţ LI., Kuznețova N.F., Ostroumov S.S., Sokolov D.I., Saharov A.B. etc. evidenţiau caracterul antagonist de clasă al acestui fenomen negativ. Se considera că criminalitatea ca fenomen social necesar este proprie şi specifică numai aşa-ziselor orînduiri întemeiate pe exploatare (înţelegînd prin aceasta orînduirile întemeiate pe proprietatea privată), inclusiv şi mai ales orînduirii capitaliste - creditată cu atributul de structură social-economică criminogenă. Existenţa criminalităţii în URSS era determinată, în opinia acestor autori, de caracterul condiţiilor sociale ale societăţii antagoniste presocialiste şi ale etapei socialismului prematur.

Unii autori, în special reprezentanţii şcolilor şi curentelor sociologice din criminologie, conferă o accepţiune foarte largă conceptului de criminalitate prin aceea că includ în sfera acestuia, alături de faptele ce încalcă legea penală şi pe cele de natură administrativă şi civilă, precum şi comportamentele deviante care se abat de la normele socio-morale, fără însă a intra în conflict cu legea penală. Adepţii conceptului sociologic consideră că în cazul conceperii juridico-penale a criminalităţii, caracterul obiectiv al acestui fenomen periculos pentru societate este de fapt rectificat prin aprecierea subiectivă a legislatorului. Totodată, definirea socio-juridică a criminalităţii nu permite relevarea esenţei fenomenului studiat[261]. Obiecţiile respective sunt utile atunci cînd criminalitatea este abordată doar din punct de vedere sociologic, ca şi orice fenomen din societate. Menţionăm însă că în cadrul unei astfel de abordări este neglijat principalul: consecinţele criminalităţii stîrnesc o reacţie specifică din partea societăţii şi a statului, o reacţie juridică legată de răspunderea persoanelor, răspunderea fiind de asemenea specifică - pedeapsa penală. Aşadar, fiind un fenomen obiectiv care are legităţile sale, criminalitatea poate "să dispară", dacă infracţiunile concrete nu vor fi prevăzute de legea penală[262]. Menţionăm, de asemenea, că anume definirea juridico-penală a fenomenului criminalităţii reflectă specificitatea obiectului de studiu al criminologiei, ca unul din principalele criterii de delimi-

Aurel Dineu, *Bazele criminologiei,* Editura "Proarcadia", Bucureşti, 1993, p. 22.

CrmpHflOHOB JLH., *Coifuojiozua npecmywienuH,* MocKBa, 1978, pe larg; rmiHHCKHiî *AM., TlpecmynHocmb* кок *coifuaribHoe xenemie.* В кн.: *IJpecmynHocmb u ee npedynpe.ncdemie,* HeHHHrpafl, 1978, p. 24 şi urm.

KpuMUHOJtozuH. nexapefl. B.H. KyApaBueBa, B.E. 3ivinH0Ba, MocKBa, rOpHCT, 1995, p. 20.

tare a ei de alte ştiinţe. Suntem de acord cu Rodica Mihaela Stănoiu care afirmă: "Important ni se pare sub acest aspect să deosebim cu onestie între obiectul propriu-zis al unei ştiinţe, obiect ce-i asigură identitatea, îi conferă autonomia şi îi stabileşte locul în sistemul ştiinţelor, de aceea ce am denumi "sfera de interese" a acelei discipline (domeniile"conexe a căror date le fructifică din propria perspectivă)[263].

Mulţi autori subliniază în definiţii caracterul schimbător al criminalităţii, precum şi prejudiciul cauzat de fenomenul infracţional[264]. De exemplu, Kudreavţev V.N. menţionează că criminalitatea include totalitatea infracţiunilor săvîrşite şi rezultatul socialmente periculos survenit[265]. O noţiune mai reuşită care îmbină astfel de trăsături importante ale criminalităţii cum sunt caracterul social, juridic, sistemic, istorico-evolutiv şi statistic, este propusă de Kuznețova N.F. (1994): "Criminalitatea este un fenomen istorico-evolutiv, social şi juridico-penal, care reprezintă prin sine sistemul infracţiunilor săvîrşite într-un anumit stat (regiune) într-un interval determinat de timp"[266].

în baza analizei diverselor noţiuni de criminalitate din literatura de specialitate, putem evidenţia următoarele trăsături ale fenomenului cercetat, subliniate de autori: 1) criminalitatea este un fenomen de masă; 2) criminalitatea este un fenomen social; 3) criminalitatea este un fenomen social-negativ; 4) criminalitatea este un fenomen socialmente periculos; 5) criminalitatea este un fenomen socio-juridic; 6) criminalitatea este un fenomen juridico-penal; 7) criminalitatea este un fenomen istorico-evolutiv; 8) criminalitatea este un fenomen variabil; 9) criminalitatea produce un prejudiciu enorm societăţii; 10) criminalitatea este un fenomen social-psihologic; 11) criminalitatea este un sistem; 12) criminalitatea este ansamblul infracţiunilor comise pe un anumit teritoriu, într-o anumită perioadă de timp, de un număr determinat de persoane; 13) criminalitatea este fenomenul ce are cauze, dinamică şi legităţi proprii.

Trăsăturile menţionate în definiţii (caracterul de masă, istorico-evolutiv, sistemic etc), de regulă, **nu relevă esenţa criminalităţii,** fiind caracteristice şi altor fenomene sociale. în cadrul unei astfel de abordări, "specificitatea fenomenului social" este înlocuită cu "descrierea manifestărilor empirice ale lui"[267]. Astfel, criminalitatea este redusă la ansamblul infracţiunilor comise,

Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 23.

264 flojiroBa A.H., KopoSeHHHKOB E.B., KyapjiBueB B.H., narncparoB B.B., *UoHRmuft coeemcKou KpuMUHo.iozuu, MocKBa,* 1985, p. 11.

Ky.npaBU.eB B.H., *IJpuHUHu npaeoHapyiuenuu.* MoCKBa, 1976.

Ky3HeuoBa H.O., în *KpuMUHOJioeuH.Ylojx* pefl. Ky3HeupBOfi H.O. и Mnm>KOBCKoro T.M., MocKBa, 1994, p. 63-65.

rmiHHCKHH il.H., *IJpecmynHocmb кок coiţuanbHoe H&neHue.* В кн.: *Ilpecmyrnocmb u ee npedynpewdeHue.* JleHHHrpaa, 1979, p. 24; MHxaHJiOBCKaa H.E., *CoomHOiuenue npecmyruiemix*

iar trăsăturile ei caracteristice sunt aceleaşi ca şi a componenţelor de infracţiuni. De exemplu, orice infracţiune este o faptă care prezintă pericol social, criminalitatea este un fenomen ce prezintă pericol social; infracţiunea este o faptă ilegală, criminalitatea - un fenomen juridico-penal; componenţa de infracţiune include subiectul, latura obiectivă etc, criminalitatea este totalitatea infracţiunilor şi făptuitorilor. Unii autori consideră că noţiunea de criminalitate nu poate include trăsături care nu sunt cuprinse de componenţa de infracţiune[268]. Totuşi considerăm că la caracterizarea fenomenului infracţional sunt deosebit de esenţiale astfel de circumstanţe care nu sunt cuprinse de componenţele infracţiunilor concrete cum sunt **intensitatea criminalităţii, întinderea în spaţiu a criminalităţii, dinamica criminalităţii, structura şi caracteristica socială a criminalilor, raportul infracţiunilor săvîrşite de** o **singură persoană şi infracţiunile comise în grup, raportul între făptuitorii care au comis pentru prima dată infracţiuni şi recidivişti etc.**

Noţiunea de criminalitate reflectă o anumită realitate socială şi nu poate fi redusă la ansamblul infracţiunilor comise. Saharov A.B. consideră că criminalitatea nu poate fi cunoscută doar prin ansamblul anumitor infracţiuni fără a analiza alte manifestări ale realităţii sociale, cum sunt contradicţiile din sectorul economic, ideologic al psihologiei sociale, cultural etc. Totodată, menţionează savantul rus, este imposibil să cunoaştem esenţa criminalităţii fără a lua în consideraţie infracţiunile determinate de contradicţiile respective[269]. Prin urmare, **conceptul teoretic** al fenomenului studiat trebuie să reflecte atît **criminalitatea ca formă specifică a comportamentului social (antisocial), care încalcă funcţionarea normală a organismului social,** precum şi ca **indicator al impacienţei sociale.** Ca formă a comportamentului social criminalitatea **există în fiecare infracţiune concretă şi se manifestă prin ansamblul acestora, iar ca indicator al impacienţei sociale, ea nu** se **limitează doar la trăsăturile caracteristice anumitor infracţiuni[270].**

a) în primul rînd, criminalitatea este un fenomen firesc determinat de particularităţile condiţiilor sociale la o anumită etapă de dezvoltare a societăţii, iar infracţiunile concrete, fiind nişte manifestări particulare ale acestei legităţi, sunt determinate de circumstanţe individuale şi poartă un caracter întîmplător. Deci, orice infracţiune concretă poate fi

u npecmyrmocmu. B кн.: *TeopemmecKue eonpocbi layuemta npimunnozo KOMiviei<ca npecmynHocmu.* MocKBa, 1981, p. 6-7.

Ky3HeuoBa H.O., *Ilpecmynjiemie u npecmyiwocmb.* MocKBa, 1967, p. 171; *Kpu.miHonozia.* MocKBa, 1976, p. 109; *KpimuHOJiozux.* MocKBa, 1979, p. 49.

269

CaxapOB A.B., *HayKoeedtecKue eonpocbi coeemcxou KpiiMUHOJioeuu II* IlpaBOBeaeHHe, *Hî* 1,1984, p.56. *Ibidem,* p. 55.

comisă şi poate să nu fie comisă, ea poate fi prevenită, iar criminalitatea în ansamblu există obiectiv.

9.75.în al doilea rînd, infracţiunile concrete, de regulă, nu sunt legate între ele şi criminalitatea este constituită din suma lor în mod spontan. Dar, în cadrul criminalităţii în ansamblu, între anumite manifestări ale ei există anumite interconexiuni şi interdependenţe.

9.76.în al treilea rînd, una din trăsăturile principale ale criminalităţii care exprimă esenţa ei socială - pericolul social, nu poate fi redusă la o totalitate de pericole sociale ale infracţiunilor concrete care alcătuiesc fenomenul studiat. **Pericolul social al fenomenului infracţional** se **manifestă prin impactul negativ al acestuia asupra condiţiilor sociale.** Criminalitatea în ansamblu încalcă liniştea socială, inspiră cetăţenilor nesiguranţa, teama; necesită cheltuieli considerabile materiale şi organizaţionale, eforturi enorme în lupta cu acest fenomen antisocial. Criminalitatea este capabilă de a se reproduce, infectînd, demoralizînd şi implicînd la comiterea infracţiunilor persoanele nestatornice. Pericolul social al criminalităţii se exprimă de asemenea prin structura, starea şi dinamica ei[271].

9.77.în al patrulea rînd, cercetarea consecinţelor criminalităţii în ansamblu presupune nu numai analiza prejudiciului total cauzat nemijlocit de anumite infracţiuni, dar şi a urmărilor indirecte care nu se includ în componenţa infracţiunilor săvîrşite, precum şi a cheltuielilor materiale ale luptei cu fenomenul infracţional care includ cheltuielile pentru activitatea legislativă, întreţinerea organelor de menţinere a ordinii de drept, realizarea acţiunilor procesuale (achitarea martorilor, experţilor, translatorilor), întreţinerea instituţiilor penitenciare[272].

Valeriu Bujor relevă esenţa criminalităţii bazîndu-se doar pe specificitatea infracţiunii. Astfel, esenţa fenomenului studiat este, după părerea autorului, ceea ce există în fiecare infracţiune concretă şi se exprimă prin ansamblul actelor criminale: "Infracţiunea (particularul) este forma de existenţă a criminalităţii (generalului), deci anume în infracţiune ca unitate elementară a existenţei criminalităţii şi trebuie căutate trăsăturile principale ale fenomenului social studiat, inclusiv şi cea principală care determină esenţa acestuia"[273]. Fiind influenţat de ideile lui Enrico Ferri şi mai ales ale lui Rafaele Garofalo, V. Bujor defineşte infracţiunea prin prisma esenţei acesteia, care de fapt este similară după conţinut cu noţiunea propusă de R. Gassin. Autorul consideră că esenţa criminalităţii ca fenomen social este de

Ba6aeB M.M. *CouuwibHbie nocnedcmeuH npecmyrmocmu.* MocKBa, 1982, p. 40-55.

CaxapoB A.E., *npecmyrwemix u npecmynHOcmb II* CoBeTCKaa KKTHUHS, N° 11, 1985, p. 20.

By>KOp B., *O cyujHocmu npecmyrmocmu,* KHiiiHioy, 1998, p. 10.

fapt esența oricărei crime concrete și se exprimă prin ansamblul infracțiunilor săvîrșite. "Esența criminalității ca fenomen social este negarea relațiilor sociale dominante în societate și se manifestă prin ansamblul faptelor ilicite"[274]. Definiția respectivă nu delimitează criminalitatea de alte forme ale comportamentului deviant. Printr-o astfel de abordare a esenței criminalității sunt desconsiderate, în opinia noastră, acele trăsături fundamentale ale acestui fenomen social care sunt distincte de ale elementelor componente (infracțiunilor concrete).

în literatura de specialitate sunt prezentate și alte viziuni privind elaborarea conceptului teoretic al criminalității, care relevă esența fenomenului studiat. De exemplu, Dolgova A.I.,[275] fiind influențată de lucrarea lui Friedrich Engels "Situația clasei muncitoare în Anglia", evidențiază două trăsături esențiale ale criminalității: 1) lipsa extrem de pronunțată a respectului față de ordine, care deosebește criminalitatea de alte forme ale comportamentului deviant negativ; 2) interesul pur egoist, care deosebește criminalitatea de lupta revoluționară dedicată îmbunătățirii condițiilor de viață ale poporului. Acest concept teoretic din punct de vedere metodologic nu diferă de cel precedent, esența criminalității fiind dedusă din specificitatea crimei. Dar, spre deosebire de definiția anterioară, autorul distinge două trăsături esențiale ale fenomenului social care de fapt delimitează clar criminalitatea de alte forme (negative sau pozitive) ale comportamentului deviant.

Unii criminologi propun să se abordeze crima și criminalitatea ca fenomene ce se deosebesc între ele după calitatea lor[276]. Esența criminalității, după părerea acestor autori, nu poate fi cunoscută studiind infracțiunile concrete, deoarece datele generale despre infracțiuni oferă doar descrierea exterioară a fenomenului. Pentru a releva esența criminalității este necesar să fie descoperite astfel de legături și aspecte care nu se supun observării directe, dar pot fi "deduse" numai pe calea analizei științifice a fenomenului cercetat . Asemenea sugestii, după opinia noastră, neglijează legătura dintre criminalitate și infracțiuni, orientîndu-ne spre o teoretizare abstractă la cercetarea esenței criminalității, în schimbul relevării acestei esențe din faptele infracționale concrete care reprezintă existența reală a fenomenului.

Analizînd și estimînd viziunile principale privind elaborarea conceptului teoretic al criminalității considerăm că mai reușită este abordarea problemei respective propusă de către A. Saharov[278], care subliniază că existența, cau-

Ibidem, p. 30.

275 flojiroBa A.H. în *KpimuHOJiozua. Tloa* o6m. pea. flojiroBOfl A.H. MocKBa, H3fl. rpynna HHOPAM-HOPMA, 1997, p. 105-106.

MHxaiuiOBCKM H.E., *op. cit.,* p. 13.

Ibidem, p. 12. CaxapoB A.E., *op. cit.,*

p. 19-20.

zele şi condiţiile criminalităţii nu pot fi stabilite dacă nu sunt analizate infracţiunile concrete şi totodată nu poate fi relevată esenţa fenomenului infracţional numai pe baza ansamblului de infracţiuni, fiind necesară şi o analiză a altor manifestări ale realităţii sociale. Dar pentru a releva factorii care determină existenţa criminalităţii sunt necesare studii şi generalizări ale datelor privind infracţiunile concrete. Aceasta este dialectica raportului între criminalitate şi infracţiuni care, după opinia noastră, trebuie luată în consideraţie la elaborarea conceptului teoretic al criminalităţii.

5.2. Trăsăturile criminalităţii

Din analiza diverselor definiţii ale criminalităţii rezultă că acestui fenomen îi sunt specifice o serie de **trăsături** sau **caractere generale,** definitorii, care îi dezvăluie etiologia complexă şi îi conferă un loc aparte în cadrul manifestărilor sociale negative.

1. Criminalitatea este un fenomen social.

Caracterul social al fenomenului respectiv se explică prin următoarele:

S subiecţii infracţiunilor, precum şi subiecţii asupra intereselor şi relaţiilor cărora se săvîrşesc atentatele criminale sunt membrii societăţii; / prejudiciul cauzat de criminalitate este antisocial, fiindcă produce deformări în societate, încalcă funcţionarea normală a instituţiilor ei şi ordinea publică; *S* criminalitatea este determinată de factorii sociali. Karpeţ LI. afirmă în acest context că caracterul social al criminalităţii se manifestă anume prin aceea că fenomenul respectiv este generat de diferite laturi şi contradicţii ale realităţii sociale. Criminalitatea este un rezultat al contradicţiilor din societate care apar între oameni în procesul relaţiilor de producere, inclusiv şi a celor de repartizare. Este vorba de raporturile şi contradicţiile atît între clase, între grupurile sociale, cît şi contradicţiile din cadrul grupurilor mici şi între persoane concrete. Istoria dezvoltării societăţii umane demonstrează că nivelul criminalităţii sporeşte sau se reduce în funcţie de starea societăţii, de stabilitatea sau instabilitatea socială, economică şi politică a acesteia[279].

Natura socială a criminalităţii este confirmată, de asemenea, de caracterul ei juridic şi de apariţia istorică a fenomenului studiat[280]. Astfel, lista infracţiunilor n-a existat iniţial, dar este elaborată de oameni, ţinîndu-se seama

27. KapneuH.H., *TIpecmynHOcmb: ummsuu upeanbHOcmb,* MoCKBa, PoccHHCKoe npaBO, 1992, p.

280 KyapaBueB B.H., *reHe3uc npecmyrwemiH. Onum KpimuHonozimecKozo ModomtpoeaHw.* **MocKBa. Hsfl. flOM cDOPYM, HHOPA-M, 1998, p. 6-7.**

de pericolul faptelor respective şi este fixată în legislaţia penală[281]. Anume societatea în persoana legislatorului distinge faptele infracţionale de acele non-infracţionale. Apariţia istorică a crimei şi criminalităţii de asemenea confirmă caracterul lor social. Pe de o parte, nu poate fi pusă la îndoială afirmaţia cum că acţiunile obiective care prezintă un pericol social au fost constatate din momentul apariţiei societăţii umane. Pe de altă parte, caracterizarea juridică a acestor acţiuni şi recunoaşterea lor oficială ca infracţiuni nu puteau să se realizeze înaintea apariţiei statului şi dreptului, adică, conform cercetărilor contemporane, aproximativ în mileniul III î.e.n., la etapa formării societăţii sclavagiste[282]. Oricum, atît o viziune cît şi alta, privind apariţia istorică a fenomenului infracţional, confirmă, de fapt, caracterul social al acestuia.

2. Afirmarea caracterului criminalităţii ca fenomen social nu exclude re cunoaşterea trăsăturii sale de **fenomen uman complex cu valenţe predo minant bio-psiho-sociale.** Unii autori subliniază doar caracterul social-psihologic al fenomenului infracţional[283].

într-adevăr, criminalitatea nu există în afara persoanelor, comportamentului şi activităţii acestora. Fenomenul reflectă deci şi individualitatea bio-psiho-socială a participanţilor la comiterea de infracţiuni, care exprimă atît caracterul complex al etiologiei comportamentului criminal cît şi diversitatea tipurilor existente (criminalitatea violentă, criminalitatea din cupidate (acaparare), criminalitatea minorilor, criminalitatea femeilor etc.)

3. Criminalitatea este fenomen juridico-penal

Conceptul de crimă ca element de bază al noţiunii de criminalitate este definit de dreptul penal. Infracţiunile nu sunt doar fapte socialmente periculoase, ci în mod obligatoriu sunt ilegale, adică interzise de legea penală prin aplicarea pedepsei penale. Pentru consolidarea acestei poziţii putem menţiona că infracţiunea în ultimă instanţă "se manifestă nu ca o însuşire obiectivă a actului uman care încalcă ordinea relaţiilor sociale ce există obiectiv, dar ca un rezultat al aplicării individului a normelor şi sancţiunilor care de fapt îl transformă pe acesta în infractor ..."[284]. Aşadar, fapta umană, poate fi considerată infracţiune numai atunci cînd ea este prevăzută de legea penală. Dreptul "selectează" din viaţa reală acele fenomene sociale şi fapte umane care cauzează cel mai mare prejudiciu relaţiilor sociale[285].

<J>OKC B., *Beedemie e KpuMUHonozwo.* Mocoa, Ilorpecc, 1985, p. 161 şi urm.

282 *Teopm aocydapcmea u npaea.* Ilofl pea. A.E. BeHrepoBa, Btin. 1. MocKBa, 1993, p. 22 şi urm.

283*KpuMUHonozusi.* nofl o6ru. peft A.H flcuiroBofi. MocKBa, *Van,,* rpynna HH<t>PAM-HOPMA, 1997, p. 104.

284CnHpmiOHOB JI.H., *CoifUOJiozuH yzoitoenozo npaeo.* MocKBa, tOpiu. лит., 1986, p. 97, cit de KyapjiBueB B.H., *op. cit.,* p- 6.

KapneuH.H., *op. cit,* p. 31.

A. Saharov estimînd criminalitatea ca fenomen socio-juridic, afirmă că ţjjjbinarea aspectului sociologic cu cel juridic poate fi urmărită în conţinutul ₛi originea fenomenului, precum şi în infracţiunile concrete. Astfel, conţinutul criminalităţii, **sub aspect sociologic,** constă în aceea că este o formă deosebită a comportamentului social care dezorganizează funcţionarea normală a societăţii şi prezintă un anumit pericol social. **Sub aspect juridic,** criminalitatea este un comportament ilicit, manifestarea individuală a căruia ₑste prevenită de societate prin ameninţarea cu pedeapsa penală[286].

Este deosebit de important să se ţină cont de caracteristica juridică a criminalităţii la aprecierea nivelului, structurii şi dinamicii fenomenului studiat, deoarece modificările legislaţiei orientate spre incriminarea sau dezincriminarea anumitor fapte se reflectă asupra indicatorilor statistici respectivi.

Comportamentele deviante care nu sunt considerate infracţiuni, adică nu sunt incriminate şi sancţionate de legea penală, cum sunt consumul de substanţe stupefiante (în măsura în care acest consum nu este incriminat de lege), beţia şi alcoolismul, vagabondajul, suicidul, birocratismul, prostituţia (în măsura în care nu este considerată infracţiune) etc, sunt cercetate de criminologie în contextul analizei cauzelor şi condiţiilor anumitor tipuri infracţionale şi a elaborării măsurilor adecvate de prevenire a lor. Acest comportament rămîne însă în afara obiectului propriu-zis al criminologiei şi nu ţine de fenomenul criminalităţii.

4. Criminalitatea este fenomen socialmente periculos. Problema privind caracterul socialmente periculos al fenomenului infracţional este puţin studiată în literatura criminologică. Nici definiţiile criminalităţii, de regulă, nu subliniază această trăsătură evidentă a acesteia, prin care, de fapt, se exprimă "esenţa socială şi importanţa fenomenului respectiv"[287]. Criminalitatea ocupă astfel un loc principal între fenomenele sociale acolo unde se produce, fiind o realitate dăunătoare, antisocială şi periculoasă[288].

Caracterul socialmente periculos al criminalităţii este indicat nu numai de însumarea aritmetică, mecanică a pericolului social al fiecărei infracţiuni în parte (infracţiuni al căror număr nu este nici el cunoscut în întregime niciodată), ci din această sumă (ipotetică), piuă gradul de pericol pe care îl imprimă criminalităţii în ansamblu, caracterul ei de fenomen social-dăunător, guvernat de legile sale proprii[291]. Pericolul social al criminalităţii în ansamblu se manifestă prin impactul negativ al acestui fenomen asupra

Саxapoa A.E., *IJpecmywieHua u npecmynuocmb II* CoBeTCKaa юстнцнн, JNa 11,1985, p. 19.

CaxapoB A.B., *HayKoeednecKue eonpocbi coeemcKou KpuMimojioeuu. I Tlpaeoeedenue,* Ns 1,1984,0.55.

288 Ion Gheorghiu-Brădet, Criminologia generală românească, Braşov, 1993, p. 91.

29] V. Ursa, *Criminologie,* Cluj, 1986, p. 244; Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p.91.

condiţiilor sociale. Astfel, criminalitatea (dar nu infracţiunile) frînează dezvoltarea progresivă a societăţii noastre, împiedică soluţionarea sarcinilor ce stau în faţa ei. Totodată, există şi alte viziuni care, în opinia noastră, subapreciază caracterul negativ şi socialmente periculos al criminalităţii. De exemplu, criminalitatea este considerată un fenomen natural ca şi naşterea omului, moartea sau germinarea (Cesare Lombroso, în "L'Uomo delinquente", 1876)[290], sau criminalitatea este un fenomen social normal (Emil Durkheim, în "Les regles de la methode sociologique", 1895)[291].

Nenorocirile cauzate oamenilor de către criminalitate confirmă caracterul socialmente periculos al acesteia. Fenomenul infracţional ameninţă ori vatămă valorile sociale ocrotite şi apărate de legea penală. Criminalitatea devine dăunătoare apoi prin consecinţele ei, prin tulburarea ordinei şi luiniştii publice, precum şi prin persistenţa şi amplificarea ei continuă în societate.

5. Criminalitatea - fenomen istorico-evolutiv.

In literatura criminologică domină viziunea conform căreia caracterul istoric al criminalităţii e intim legat de o anumită treaptă a dezvoltării societăţii şi anume de procesul întemeierii statului şi dreptului societăţii antice • Autoritatea statului, avînd capacitatea instituirii acelor norme juridice penale specifice de incriminare a actelor antisociale şi, în acelaşi timp, dispunînd de mijloace profilactice şi coercitive, ajunge astfel să-şi întemeieze sistemul apărării sociale contra criminalităţii în societatea antică.

In societatea primitivă, deşi existau anumite devieri ale indivizilor de la obiceiurile şi tradiţiile ginţilor şi triburilor care prezentau un pericol pentru comunităţile respective, totuşi ele nu pot fi apreciate ca infracţiuni în virtutea răspîndirii lor limitate (sunt caracteristice doar unele excese) şi lipsei unui sistem de interdicţii clare juridico-penale. Oamenii de ştiinţă care au studiat societatea primitivă constată că cinstea, corectitudinea, solidaritatea umană, respectul faţă de valorile colectivităţii umane, erau definitorii pentru moravurile acelei orînduiri sociale[293]. Prin urmare nu se poate pune problema întîilor origini ale criminalităţii în societatea primitivă.

In această ordine de idei, Kuznețova N.F. precizează că putem vorbi de criminalitate din momentul apariţiei proprietăţii private, împărţirii societăţii

^eMieHKo r.B. JIoM6po30 н ero 3HaneHHe ana HayKM yrojioBHoro npaBa. KneB, 1912, p. 7-8, cit. de C.M. HHiuaKOB, *3apy6em;HaH Kpimuuonozun.* MocKBa, *Vtejx.* rpynna HH<t>PAM-HOPMA, 1997, p. 50.

3мнлв /ţiopKreHM, *O pci3dejiemie o6u\ecmeeHHOZo mpyda. Memod couuonozuu.* MocKBa, «HayKa», 1991, p. 463-464.

292 Traian Pop, Criminologie, Cluj, 1928, p. 2; Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit,* p. 10; *KpuMimowzm.*
noapea- aKa«eMHKaKy,apjrau;eBaB.H. н npoij). 3MHH0BaB.E. MocKBa, «K)pHCT», 1995, p. 19, etc.

293 George Antoniu, *Rolul criminologiei informarea personalităţii umane,* Bucureşti, 1987, p. 167.

ţn clase şi stabilirii unor relaţii antagoniste între acestea[294]. Considerăm afirmaţia respectivă discutabilă deoarece proclamă că criminalitatea este caracteristică numai orînduirilor sociale întemeiate pe proprietatea privată şi recunoaşte de fapt că odată cu dispariţia proprietăţii private, claselor şi mai ales a relaţiilor antagoniste va dispare şi fenomenul infracţional. Experienţa socială de pînă acum demonstrează nu numai că "societatea socialistă", întemeiată în principal pe proprietatea obştească, a generat o criminalitate masivă, dar că acest fenomen social, datorită caracterului său complex, se află într-o dependenţă cauzală atît de variată şi încă relativ slab elucidată, încît ar părea extrem de riscant să se vorbească în termeni istorici previzibili de anihilarea sa completă, indiferent de destinul pe care îl va avea în timp proprietatea şi formele sale. Totodată, proprietatea privată, generînd o diferenţiere materială a oamenilor şi o discordanţă considerabilă a posibilităţilor materiale ale acestora, este, în opinia noastră, un factor care a contribuit nu atît la apariţia istorică a criminalităţii, cît la amplificarea şi diversificarea acestui fenomen antisocial.

în literatura de specialitate este răspîndită şi altă viziune nu mai puţin întemeiată privind caracterul istoric al criminalităţii. Potrivit acestei opinii criminalitatea este în primul rînd un fenomen obiectiv care a însoţit omenirea din cele mai îndepărtate timpuri, iar apariţia dreptului respectiv şi ulterior al altor ştiinţe penale printre care şi criminologia sunt doar nişte reacţii de apărare a societăţii de acţiunea nefastă a acestui fenomen. Criminalitatea este deci un fenomen "veşnic", fiind caracteristic oricărei societăţi umane, nu numai societăţilor în clase[295]. Astfel, Karpeţ I.I. menţionează că societatea primitivă nu era lipsită de conflicte şi contradicţii. Exista o luptă pentru existenţă atît în interiorul gintei, tribului cît şi între diferite comunităţi umane. In procesul acestei lupte unii oameni îi omorau pe alţii, femeile şi copiii erau răpiţi şi duşi în alte comunităţi, era jefuită averea, deteriorate semănăturile etc. Putem presupune că numărul acestor devieri de la normele de conduită socială era redus, dar în acea perioadă şi populaţia umană era mică. Totodată, în virtutea unor circumstanţe obiective nu dispunem de date referitoare la situaţia respectivă din societatea primitivă. Este logic însă că din momentul în care dimensiunile criminalităţii pun în pericol funcţionarea normală a societăţii, aceasta (criminalitatea) a fost **formulată şi exprimată în drept,** precum şi în **crearea unui mecanism de constrîngere a statului. A fost însă**

Ky3HeuoBa H.O., în *Kpuминолозuя. Uos.* pea. H.<t> Ky3HeuoBOfl, r.M.MHHbKOBCKoro. MocKBa, H3A-BO Моск. YHHBepcHTeTa, 1994, p. 63.

3мнлв JţiopKreHM, *O pa3deneuue oâufecmeeHHoao mpyda. Memod coiiuonozuu.* MocKBa, «HayKa», 1991, p. 463; O. Kinberg, *Basic Problems ofCriminology,* Copenhague, 1935, p. 13, cit. de Szabo, *Criminologie,* P.U.M., Montreal, 1967, p. 2; Narcis Giurgiu, *Elemente de criminologie,* laşi, Editura Fundaţiei "Chemarea", 1992, p. 104 etc.

formulat fenomenul care exista deja, şi nu numai în scopul apărării intereselor clasei dominante dar şi al luptei cu răul care ameninţa societatea în ansamblu, alcătuită nu numai din reprezentanţii clasei dominante .

Caracterul evolutiv al criminalităţii este determinat atît de factori **obiectivi** cît şi **subiectivi.**

Obiectiv criminalitatea se schimbă de la o orînduire socială la alta, precum şi în cadrul aceleaşi orînduiri sociale ui funcţie de nivelul dezvoltării forţelor şi relaţiilor de producţie, intensitatea contradicţiilor şi transformărilor social-politice şi economice, modul de viaţă, nivelul de cultură.

Schimbările **subiective** ale criminalităţii sunt determinate de modificările legislaţiei şi de practica judiciară. Astfel, în fiecare perioadă istorică se schimbă concepţia referitoare la crimă şi respectiv definirea legislativă a infracţiunilor.

Fenomenul criminalităţii a existat în societatea antică (după alţi autori din momentul structurării primelor comunităţi arhaice), a însoţit civilizaţiile societăţilor feudale, capitaliste şi socialiste, şi persistă în societatea noastră contemporană, amplificându-se continuu. Criminalitatea persistă atunci, scrie Karpeţ I.I., cînd societatea se confruntă cu probleme şi contradicţii economice, sociale şi politice şi nici un sistem social-politic nu este lipsit «de această legitate. Problemele respective sunt «veşnice» ca şi omenirea. Ele nu pot fi soluţionate şi de aceea în societate iau naştere foarte multe conflicte care generează deseori infracţiuni. Adevărul constă în aceea că nici un sistem social-politic, inclusiv socialismul şi societatea capitalistă prosperă, n-a soluţionat problema criminalităţii»[297].

Criminalitatea, fiind un fenomen evolutiv, are un nucleu stabil care s-a cristalizat pe parcursul întregii perioade de dezvoltare a ei şi care persistă în orice sistem social-politic. Acestea sunt omorurile, alte infracţiuni violente, în special cele care atentează la inviolabilitatea sexuală, furturile, escrocheriile, în general infracţiunile contra proprietăţii şi încă cîteva infracţiuni. Pot să difere formele şi metodele de comitere a acestor infracţiuni, poate să sporească sau să se reducă numărul lor, dar invariabil şi «veşnic» rămîne conţinutul faptelor respective şi cauzele de săvîrşire ale acestora.

6. Criminalitatea este un sistem. în literatura de specialitate există diferite viziuni privind abordarea sistemică a fenomenului infracţional. Unii autori consideră că prin abordarea sistemică trebuie să fie relevate şi analizate interconexiunile şi interdependenţele dintre criminalitate şi cauzele ei[298], după

[297] Kapneu H.H., *op. cit,* p. 79-80.

Ibidem,p. 90, 102-103.

[298] KyapHBueB B.H., *TlpuHUHbi npaeoHapyuienuu.* MocKBa. 1976, p. 55; BojiouiHHa JLA., *O cucmeMHOM nodxode к usyueHum cyufnocmu npecmynnocmu.il* Bonpocbi 6opb6bi c npecryn-ноствк). MocKBa, 1972, Bbin. 15, p. 15.

pierea altora - a raporturilor de reciprocitate dintre infracţiuni şi făptuitori[299]. Sunt şi opinii care relevă interconexiunile dintre diferite substructuri (elemente) ale criminalităţii. Astfel, Avanesov V.A., Viţin S.E. susţin că fenomenul infracţional reprezintă prin sine un sistem constituit din anumite elemente legate reciproc. In calitate de elemente componente, după părerea autorilor, pot fi infracţiunile concrete şi tipurile infracţionale care sunt considerate subsisteme ale criminalităţii[300].

Argumentarea caracterului sistemic al criminalităţii, în opinia noastră, trebuie să se bazeze pe următoarele:

9.78. Criminalitatea nu este o totalitate întîmplătoare de infracţiuni comise pe un anumit teritoriu într-o perioadă concretă de timp. Elementele componente ale fenomenului antisocial (infracţiuni concrete, categoriile de infracţiuni) sunt legate prin raporturi de reciprocitate, aflîndu-se într-o in- [v] terdependenţă statornică. Astfel, rezultatele studiilor criminologice realizate dovedesc că nivelul infracţiunilor violente săvîrşite din intenţii huliganice este determinat în mare măsură de eficienţa prevenirii huliganismului; tendinţele criminalităţii minorilor determină tendinţele criminalităţii în ansamblu şi în special ale criminalităţii recidiviştilor, precum şi invers; starea infracţiunilor din imprudenţă a persoanelor cu funcţii de răspundere influenţează esenţial asupra stării sustragerilor etc[301]. Totodată, este important de menţionat că fenomenul infracţional se caracterizează prin proprietăţi şi funcţii proprii, distincte calitativ de cele ale elementelor componente.

9.79. Criminalitatea este un subsistem specific al unui sistem mai general -societatea în ansamblu. Fenomenul infracţional se află în legătură reciprocă cu alte fenomene sociale de care frecvent este determinat.

9.80. Fiind un produs al societăţii, criminalitatea este totodată **un fenomen relativ autonom şi integru,** caracterizîndu-se prin trăsături şi legităţi specifice proprii. Caracteristicile fenomenului, în primul rînd, nu se schimbă sincronic odată cu schimbările din societate, iar în al doilea rînd, nu repetă întocmai transformările care au loc în societate nici chiar peste un anumit interval de timp. Caracteristicile noi ale criminalităţii apar în rezultatul interacţiunii ei cu societatea şi refractarii impactului ultimei prin intermediul particularităţilor specifice ale fenomenului socialmente periculos.

OrpyqKOB H.A., *UpecmynHocmb кок coijuajibHoe aeneHue.* JleHHHrpan, 1979, p. 14.

ABaHecoB B.A., *KpuMUHonozun u coifuajibHOfi npo<piuiaKmuKa.* MocKBa, 1980. [1]

KpuMunojio2tiH. Yloa. pefl.Ky3HeuoBOfl H.O., r.M.MHHtKOBcicoro. MocKBa, Нзл-во Моск.

[v]HHBepcnTeTa, 1994, p.6.

7. Criminalitatea este un fenomen social de masă, adică o totalitate statistică (un număr mare) de infracțiuni produse pe un anumit teritoriu într-un interval concret de timp, de un număr determinat de persoane. Numai acceptînd trăsătura de caracter de masă a criminalității, se legitimează utilizarea unor metode statistico-matematice vizînd studierea stării, dinamicii şi structurii fenomenului antisocial, stabilirea schimbărilor, tendințelor şi legităților statistice ale acestuia, elaborarea unor prognoze etc. Cunoaşterea indicatorilor statistici ai criminalității, determinarea corectă a lor, iscusința de a-i analiza şi de a opera cu ei, este deosebit de importantă pentru realizarea activității practice a organelor de drept, fiindcă permite cunoaşterea aprofundată a acestui fenomen, relevarea circumstanțelor care influențează asupra acestuia, desăvîrşirea practicii judiciare şi a activității de prevenire.

8. Ca fenomen social de masă, **criminalitatea se mai caracterizează şi printr-o mare varietate a formelor de manifestare a ei,** fapt ce creează mari dificultăți pentru conceperea teoretică şi practica combaterii acestui fenomen negativ.

Criminalitatea diferă după gravitatea elementelor ei componente, după valorile sociale periclitate, după gradul de descoperire şi cunoaştere, după întinderea în spațiu, după anumite tipuri infracționale, după caracteristica persoanelor care au săvîrşit infracțiuni etc. Această constatare criminologică dovedeşte că lupta cu criminalitatea este extrem de complicată şi necesită pe de o parte o analiză aprofundată a cauzelor şi condițiilor ei, o studiere a persoanelor care comit infracțiuni, elaborarea mijloacelor raționale de control asupra criminalității şi de prevenire a infracțiunilor, stabilirea măsurilor de soluționare a problemelor economice, social-culturale, educative realizate de către stat şi societate. Pe de altă parte, trebuie perfectată legislația care va contribui la realizarea luptei cu criminalitatea în baza şi în limitele legii, precum şi la organizarea la nivel corespunzător a activității sistemului de menținere a ordinii de drept.

9. Criminalitatea este un fenomen determinat sau are un caracter condițional.

Criminalitatea, fiind un fenomen bio-psiho-social, nu poate exista în afara oricărui proces cauzal, nu poate fi de natură acauzală, necondiționată. Toate concepțiile care au dominat criminologia în ultimele două secole, cu excepția teoriei subiective a liberului arbitru, au acceptat caracterul cauzal, condițional al criminalității, indiferent dacă au optat pentru etiologii din cele mai diverse.

Recunoaşterea caracterului condițional al criminalității - adică acceptarea ideii că fenomenul infracțional este generat şi favorizat de anumiți factori - constituie temeiul teoretic al întregii politici penale a statelor lumii.

5.3. Indicatorii principali ai criminalităţii

Criminalitatea, ca şi orice fenomen social, poate fi estimată cu ajutorul indicatorilor statistici. Aprecierea respectivă poartă un caracter complex şi se bazează pe un model sistemic de analiză. Soluţionarea acestei probleme permite crearea unei imagini reale despre dimensiunile criminalităţii, înţelegerea esenţei fenomenului studiat, relevarea interconexiunilor interne şi interdependenţelor externe ale acestuia, precum şi elaborarea unei politici penale întemeiate criminologie, a unor măsuri adecvate şi eficiente de influenţă asupra fenomenului antisocial.

Criminalitatea se caracterizează prin **indicatori statistici cantitativi şi calitativi.** Caracteristicile cantitative ale criminalităţii sunt **starea** şi **dinamica** acesteia, iar caracteristicile calitative - **structura şi caracterul fenomenului studiat[302].** Menţionăm că prin starea criminalităţii considerată drept indicator cantitativ se înţelege de fapt nivelul fenomenului respectiv.

Starea criminalităţii. în literatura de specialitate există diferite viziuni asupra conţinutului stării criminalităţii. Unii autori sunt de părerea că starea criminalităţii este **un indicator statistic cantitativ** care exprimă numărul infracţiunilor comise şi a făptuitorilor acestora pe un anumit teritoriu, într-o anumită perioadă de timp[30] . Starea criminalităţii este exprimată, în opinia unora, numai în valori absolute[304], iar după alţi specialişti atît în valori absolute cît şi relative (coeficienţi)[305]. După cum am menţionat mai sus, aceste definiţii ale stării criminalităţii sunt mai mult sau mai puţin identice cu noţiunea de nivel al criminalităţii. Astfel, se admite, în opinia noastră, o confundare a acestor doi indicatori fiind suprapuşi parţial sau complet.

împărtăşim viziunea specialiştilor care susţin că starea criminalităţii este **o noţiune criminologică complexă, care exprimă prin prisma unui sistem de indicatori analitici dimensiunile trăsăturilor esenţiale ale fenomenului infracţional într-o anumită perioadă[306],** în acest context, alţi autori precizează că starea criminalităţii caracterizează prin mărimi absolute ori relative nivelul, structura, dinamica şi coeficientul acesteia[307].

Kapneu H.H., *TIpoâjieMa npecmymocmu.* MocKBa, 1969, p. 128; HmiiaKOB CM. *KpimuHOJiozua.* MocKBa, K)pncnpya,eHiiHfl, 2000, p. 17-18; *Kypc coeemcKOU Kpmnmonozuu. UpedMem. Memodanozux. IlpecmynHocmb u ee npimwbi. UpecmymmK.*- MocKBa, K)pn,n. ЛИТ., 1985, p. 154-162; *KptmuHonoewt.* Flofl pe/j. aKaaeM. B.H. KyapaBueBa и npocj). B.E. SMHHCrea. MocKBa, KDpHcr, 1995, p. 50-57 etc.

Kypc coeemcKOU KpuMUHonozuu. IJpedMem. Memodonozun. IlpecmynHocmb u ee npunuHbi. ripecmynHUK.- MocKBa, lOpua. ЛИТ., 1985, p.154.

HeTBepHKOB B.C., HeTBepHKOB B.B., *KpimuHonozun.* MocKBa, Новмн WPHCT, 1997, p. 30.

HmuaKOB CM., *op. cit.,* p.17.

EaSaes M.M., Буков Jl.A., 3BHp6yjib B.K., Ky3HeuoBa 3.B., *03ytenue npecmyrmocmu.* MocKBa, 1973, p. 19.

307

CryMKOB H.A., *IJpecmynHOcmb кок couuanbnoe Hgjiemie: Jleicuuu no KPUMUHOJIOSUU.* JleHHHrpaa, 1979, p. 15.

Mai detaliată şi completă este, în opinia noastră, următoarea definiţie; *"Starea criminalităţii este caracteristica cantitativ-calitativă a criminalităţii într-un anumit stat sau regiune, într-o perioada concretă, determinată de următorii factori: 1) numărul infracţiunilor comise şi numărul infractorilor condamnaţi pentru săvîrşirea acestora; 2) numărul infracţiunilor înregistrate; 3) caracterul structurii criminalităţii; 4) intensitatea criminalităţii; 5) nivelul sau coeficientul criminalităţii; 6) criminalitatea latentă (ocultă)* "[308]. Aşadar, **starea criminalităţii nu este un indicator cantitativ, ci caracteristica cantitativ-calitativă a criminalităţii pe un anumit teritoriu, într-o perioadă determinată de timp, prin prisma nivelului, intensităţii, dinamicii, structurii şi caracterului acesteia.**

Nivelul criminalităţii. în unele manuale şi programe de criminologie acest indicator nu este utilizat, fiind înlocuit cu indicatorul de **stare** a **criminalităţii,** căruia i se conferă un conţinut similar - numărul infracţiunilor comise şi numărul făptuitorilor acestora într-un spaţiu geografic, într-o perioadă determinată de timp. Starea criminalităţii este estimată prin mărimi absolute sau mărimi relative (coeficienţi)[309]. Alţii susţin că nivelul criminalităţii este doar **coeficientul criminalităţii,** adică numărul infracţiunilor comise pe un anumit teritoriu/ într-o perioadă concretă, raportat la numărul populaţiei de pe acest teritoriu şi calculat la un anumit număr de persoane. Nivelul criminalităţii se exprimă numai în valori relative[310]. Sunt şi opinii conform cărora nivelul criminalităţii este exprimat atît prin valori absolute cît şi relative[311].

Considerăm mai raţională şi utilă pentru realizarea unor analize statistice multilaterale ale fenomenului studiat, următoarea definiţie a nivelului criminalităţii:

***"Nivelul criminalităţii** este o caracteristica cantitativă a acesteia exprimată prin **valori absolute** ce reflectă numărul total al infracţiunilor comise şi al persoanelor care au săvîrşit infracţiuni pe un anumit teritoriu, într-o perioadă determinată de timp, precum şi prin **valori relative** sau coeficienţi (numărul infracţiunilor comise şi persoanelor vinovate de săvîrşirea infracţiunilor într-un anumit spaţiu, într-o perioadă concretă, calculat pentru 1000, 10.000 sau 100.000 de locuitori de pe acest teritoriu).*

CoeemcKoe yzojioeHoe npaeo. Hacmb oâufax. MocKBa, 1982, p.64.65; *KpuMUHOJioeun.* floa pe/i. aicaaeM. B.H. KyflpsBueBaH npoij). B.E. 3MHH0Ba. MocKBa, lOpHCT, 1995, p. 462.

Kypc coeemcKoii KptmuHojiozuu .... op.cit.. p. 154-155; HmuaicOB CM., op.cit,, p. 17-18.

ABaHecOB T.A., *KpuMimojiozun u comianbnan npotpujiaKmum,* MocKBa, 1980, p. 160; *IeTBepnKOB B.C., HeTBepHKOB B.B. , *op.cit.,* p.30; V. Bujor, O. Bejan, S. Ilie, S. Casian, *Elemente de criminologie,* Chişinău, "Ştiinţa", 1997, p. 11.

KpimuHOJiosuH. Ilo/i. *pen.* H.O. Ky3HeuoBOft H F.M. MHHbKOBCKoro. MocKBa, H3,H-BO Моск. уН-Та, 1994, p. 67.

Coeficientul criminalității este calculat după următoarea formulă:

$$K = \frac{I}{P} \cdot E,$$

unde / - **numărul** de infracțiuni comise (sau infractori);
P - numărul populației pe teritoriu dat; *E*- unitatea de măsură (1000, 10.000, 100.000).

Unitatea de măsură (E) este stabilită în funcție de numărul populației de pe teritoriul dat (ea nu poate fi mai mare decît aceasta din urmă) şi scopul pe care-1 urmărim (cu ce o vom compara etc).

Coeficientul (nivelul) criminalității este unul dintre cei mai obiectivi indicatori ai criminalității, fiind totodată o unitate de neînlocuit în ceea ce priveşte compararea fenomenului infracțional în spațiile cu numărul substanțial diferit al populației de pe ele. Pentru calcularea mai precisă a coeficientului criminalității este necesar ca numărul infracțiunilor comise (şi al persoanelor vinovate) să fie raportat nu la întreaga populație de pe teritoriul dat, ci doar la populația care a atins vîrsta de 16 ani, iar pentru unele infracțiuni - 14 ani. Indicatorul respectiv poate fi calculat de asemenea pentru reprezentanții diferitelor categorii de vîrstă, comunități etnice, rasiale, teritoriale, sociale etc. La analiza statistică a infracțiunilor cu subiect special - infracțiuni contra siguranței transporturilor, infracțiuni săvârşite de persoane cu funcții de răspundere - se recomandă să se calculeze coeficientul criminalității pentru o anumită unitate de lucrători respectivi, de exemplu pentru 10.000 de şoferi.

Nivelul criminalității este apreciat şi prin valorile absolute care exprimă criminalitatea gravă, de gravitate mijlocie şi uşoară, precum şi criminalitatea organizată, profesională, criminalitatea recidiviştilor, minorilor, a persoanelor cu funcții de răspundere etc. Uneori nivelul criminalității este estimat prin numărul absolut al infractorilor. în unele țări se consideră că nivelul criminalității poate fi estimat mai obiectiv prin numărul total al victimelor infracțiunilor, în acest scop sunt realizate de două ori pe an sondaje sociologice pentru relevarea persoanelor victimizate în urma infracțiunilor[312].

Comparînd coeficientul criminalității din țara noastră (1050 /100.000)[313] cu indicatorul analogic din Rusia (2053/100.000), SUA (5500/100.000)[314], Germania (8037,7/100.000), Franța (6782,7/100.000), Japonia (1490,3 /lOO.OOO)[315], constatăm că nivelul criminalității în Republica Moldova este mai

HmiiaKOB CM., *op.cit.,* p. 18.

313 *Darea de seamă statistică a Ministerului Afacerilor Interne* "M. A.I.-l" pentru anul 2000.

314 HmuaKOB CM., *op.cit.,* p.18.

JlyHeeB B.B., *TIpecmynHocmb XX eem. Mupoeou KpuMUHOJiozunecKuu aHanm.* MocKBa, HopMa, 1999, p. 21.

redus decît în aceste state. Nivelul criminalității în țara noastră este mai mj$_c$ decît în Ucraina (1245/100.000) şi este acelaşi ca şi în România (1039/100.000)[316].

Nivelul criminalității este determinat în baza datelor statisticii penale oficiale a organelor Ministerului Afacerilor Interne şi Procuraturii care reflectă criminalitatea înregistrată şi a organelor judecătoreşti care reflectă criminalitatea condamnată. Nu se recomandă calcularea nivelului criminalității doar pe baza datelor despre criminalitatea condamnată, deoarece ele reprezintă numărul persoanelor condamnate dar nu şi a faptelor criminale (persoane pot fi mai puține decît infracțiunile săvîrşite şi invers, uneori), nu cuprind numărul infracțiunilor nedescoperite, precum şi numărul infracțiunilor uşoare, procesele penale asupra cărora au fost încetate la faza cercetării penale şi a anchetei preliminare. Totodată, în statistica criminalității condamnate nu sunt incluse datele privind dosarele penale care au fost clasate fiindcă n-a fost dovedită participarea inculpaților la comiterea infracțiunilor.

Este important de menționat că nivelul criminalității nu poate fi exact dacă se bazează numai pe datele statisticii penale oficiale. Statistica penală nu reflectă complet criminalitatea reală, deoarece nu ia în considerație: a) "cifra neagră" a criminalității; b) repetarea infracțiunilor; c) în majoritatea cazurilor, concursul de infracțiuni; d) infracțiunile uşoare, materialele asupra cărora au fost trimise, fără intentarea procesului penal, pentru aplicarea măsurilor de influență obştească (a se vedea art. 5[1] CPP al Republicii Moldova).

Dinamica criminalității este schimbarea indicatorilor ei cantitativi şi calitativi într-o anumită perioadă de timp (sporirea ori reducerea nivelului, schimbarea structurii etc.) . Asupra dinamicii criminalității ca fenomen social-juridic[318] influențează două grupuri de factori : 1) cauzele şi condițiile criminalității, structura demografică a populației şi alte fenomene sociale care influențează asupra criminalității; 2) modificările legislației penale care extind sau reduc sfera incriminării şi sancționării faptelor, schimbă clasificarea şi calificarea infracțiunilor. Imaginea statistică a dinamicii criminalității este determinată, de asemenea, de eficiența activității privind relevarea şi înregistrarea oportună a infracțiunilor săvîrşite, descoperirea acestora şi identificarea vinovaților, asigurarea inevitabilității unor pedepse echitabile.

Utilizînd datele privind dinamica criminalității putem estima procesele ce se desfăşoară în fenomenul studiat: favorabile pentru societate sau negative, are loc sporirea sau reducerea criminalității. Dinamica criminalității poate fi calculată în

Ibidem,p.97,2l.

317 Ky^paBueB B.H., *nputu»nocmb e KpuMimojiozuu.* MocKBa, IOдим. лнт., 1968, p. 107.

318 Ky3HeuoBa H.O., *TlpecmynneHue u npecmyriHocmb.* MocKBa, 1969, p. 182; Ky3HeuoBa H.<t>., în *KpuMUHonozuH.* lloa *pea.*. H.O. Ky3HeuoBOH и T.M. Мннвковского. MocKBa, Ptefl-BO Моск. уН-Та, 1994, p. 69.

marinii absolute (numărul infracţiunilor a sporit cu 5 mii) sau în **mărimi relative** (criminalitatea a sporit cu 3 la sută). Ultima cifră (3 la sută) uneori este numită **ritmul de creştere al criminalităţii.** Conform datelor prezentate de Luneev V.V.[319], în perioada anilor 60-90 criminalitatea a sporit intens aproape în toate ţările lumii. De exemplu, în SUA în decursul perioadei respective criminalitatea s-a majorat de 7 ori, în Anglia de 6 ori, în Franţa - de 5 ori, în fosta URSS - de 4 ori, în Japonia - de 1,5 ori. Nivelul criminalităţii în lume (calculat pentru 100.000 locuitori), în ultimii 20-25 ani, a crescut de 3-4 ori.

La determinarea dinamicii criminalităţii sunt utilizate, în principal, metoda bazei fixe şi metoda bazei mobile. **Metoda bazei fixe (unice)** presupune compararea valorilor anilor (perioadelor) care ne interesează cu valorile aceluiaşi an (perioadă), care serveşte drept bază de comparaţie. Această metodă este utilizată, de regulă, atunci cînd trebuie efectuată o observaţie sistematică asupra evoluţiei fenomenului studiat în raport cu perioada care are o importanţă deosebită pentru comparaţia respectivă. în calitate de bază fixă poate servi sau perioada stabilă, sau valoarea medie calculată pentru un anumit interval de timp (de exemplu, compararea numărului de persoane condamnate din fiecare lună cu numărul mediu lunar al acestora pentru anul respectiv)[320]. Prin **metoda bazei mobile (metoda de lanţ)** cifrele anilor care ne interesează sunt comparate cu cifrele anului precedent.

în baza analizei statistice a criminalităţii au fost descoperite anumite legităţi ale dinamicii acesteia. De exemplu, statistul şi matematicianul belgian L.A. Quetelet a relevat **"legea saturaţiei mediului",** adică a **constanţei criminalităţii** în perioadele stabile ale societăţii[321]. Tot el, apoi A.M. Guerry, avocat francez, au formulat **legea termică a criminalităţii,** sesizînd faptul că infracţiunile contra persoanei predomină în timpul sezonului cald, în regiunile din sudul Franţei, în timp ce infracţiunile contra proprietăţii sunt comise mai ales în regiunile de nord, în timpul sezonului rece. Cercetările criminologice recente, realizate în Republica Moldova, au confirmat doar parţial legea termică, evidenţiind un şir de alte legităţi ale dinamicii criminalităţii violente. Astfel, cele mai multe omoruri (60 la sută) se săvîrşesc în lunile reci ale anului (noiembrie-aprilie), mai ales în perioada de iarnă (35 la sută)[322]. Dinamica violurilor şi a vătămărilor corporale grave, dimpotrivă, confirmă legea termică a criminalităţii. S-a constat că circa două treimi din violuri au fot comise în perioada caldă a anului (mai-octombrie), mai ales vara - fiecare a treia crimă. Rezultatele investigaţiilor denotă că aproape o jumătate din toate omorurile şi

JlyHeeB B.B., *op.cit.,* p. 20-21, 18.

320 OcipoyMOB CC, *CoeemcxaH cydednaH cmamucmuKa,* MocKBa, Изд-во Моск. уН-ха, 1976, p. 158.

321 *KpuMUHOjiozux.* riofl pefl. aicaneM. B.H. KyflpaBueBa H npocj). B.E. SMHHOBa. MocKBa, IOpncT, 1995, p. 168.

322 Gheorghe Gladchi, *Interacţiunea victimă-infractor la săvirşirea omorurilor premeditateiI* Legea şi viaţa, nr.ll,1997,p,32.

52 la sută din violuri sunt comise sîmbăta, duminica, inclusiv noaptea spre luni şi în zilele de sărbătoare. Ca şi omorurile majoritatea covîrşitoare a violurilor sunt săvîrşite seara sau pe parcursul nopţii" .

Este important şi util să fie cercetate toate schimbările criminalităţii în dimensiunea timpului. Analiza dinamicii fenomenului în ansamblu sau a anumitor infracţiuni pentru intervale mici de timp (pe parcursul zilei, adică în decursul a 24 ore; în raport cu zilele săptămînii; după decade, luni, trimestre, anotimpuri; în raport cu anul precedent) este necesară pentru orientarea şi organizarea eficientă a activităţii organelor care luptă cu criminalitatea, în scopul cunoaşterii mai aprofundate a stării criminalităţii, relevării tendinţelor ei, cauzelor şi condiţiilor săvîrşirii infracţiunilor, elaborării pronosticurilor şi programelor complexe de prevenire a fenomenului antisocial sunt necesare studii ale evoluţiei criminalităţii pe perioade mai lungi. Numai în rezultatul analizelor efectuate pentru perioade mai lungi poate fi remarcat caracterul stabil sau, dimpotrivă, variabilitatea intensă a criminalităţii în ansamblu, a tipurilor infracţionale sau a anumitor infracţiuni.

Ansamblul infracţiunilor şi raporturile dintre acestea reprezintă **structura criminalităţii**[324]**.** Indicatorul respectiv determină cota-parte a anumitor tipuri şi grupuri de infracţiuni în numărul total de fapte infracţionale produse într-un anumit spaţiu, într-o perioadă concretă de timp. **Structura exprimă latura calitativă a fenomenului studiat.** Cunoscînd structura criminalităţii, relevăm un aspect deosebit de important al esenţei fenomenului antisocial[325].

Structura criminalităţii se calculează după formula:

$$S = \frac{4}{I} \cdot 100\%,$$

unde *S* este structura criminalităţii, *P* - partea (elementul) criminalităţii: bunăoară un tip de infracţiuni, / - întregul (ansamblul elementelor criminalităţii -numărul total al infracţiunilor comise). Structura se determină în funcţie de un anumit spaţiu şi timp, calculîndu-se în procente[326].

în structura criminalităţii statelor dezvoltate predomină infracţiunile contra proprietăţii. Astfel, în Marea Britanie cota-parte a acestor infracţiuni în cadrul criminalităţii generale constituie 95 la sută, în Japonia - 90 la sută,

Gheorghe Gladchi, *Particularităţile sistemului "infractor-situaţie victimologică" în procesul infracţiunii de violI* Probleme actuale privind infracţionalitatea (anuar ştiinţific, ediţia I), Chişinău, 2000, p. 141-142.

324 Conţinutul semantic al cuvîntului "structură" desemnează, între altele, modul de organizare internă, de alcătuire a realităţii materiale, obiective, precum şi prin aranjarea fiecărui element component unul faţă de altul *(Dicţionarul limbii române moderne,* Bucureşti, 1965, p. 810).

325 ABaHecoB T.A., *op.cit.,* p. 161.

V. Bujor, O. Bejan, S. Ilie, S. Casian, *op.cit.,* p.12.

în Franţa - 81,5 la sută, în Germania - 80 la sută. Un interes deosebit prezintă criminalitatea în SUA considerată drept ţară cu un nivel tradiţional sporit al infracţionalismului violent. Numărul infracţiunilor violente în structura generală a criminalităţii SUA constituie circa 15 la sută. Anual aici se comit pînă la 25 mii de omoruri ceea ce depăşeşte numărul omorurilor săvîrşite în statele Europei Occidentale şi în Japonia, luate împreună^[27]. Spre deosebire de ţările dezvoltate, structura criminalităţii ţărilor în curs de dezvoltate se caracterizează printr-un procent mult mai sporit al infracţiunilor contra persoanei (circa 43 la sută) şi un procent mai redus al infracţiunilor contra proprietăţii (circa 49 la sută). După structura criminalităţii ţara noastră ocupă un loc intermediar între statele în curs de dezvoltare, care se caracterizează printr-o rată sporită a infracţionalismului violent şi statele înalt dezvoltate, unde procentul crimelor respective este minimal[j28].

Structura criminalităţii este determinată de modul de aranjare în cadrul acesteia a tipurilor (grupurilor) de infracţiuni clasificate în baza criteriilor juridico-penale ori criminologice. Indicii structurii oferă caracteristica calitativ-cantitativă a pericolului social al criminalităţii, a particularităţilor acestuia care sunt importante pentru organizarea prevenirii infracţiunilor, precum şi pentru aplicarea diferenţiată a măsurilor juridico-penale[329]. Indicii principali ai structurii criminalităţii din societatea contemporană sunt: 1) raportul între infracţiunile deosebit de grave, grave, mai puţin grave şi infracţiunile uşoare; 2) raportul între infracţiunile săvîrşite cu intenţie şi infracţiunile din imprudenţă; 3) raportul între categoriile de infracţiuni evidenţiate prin clasificarea acestora în partea specială a Codului Penal al Republicii Moldova; 4) procentul celor mai grave şi mai răspîndite infracţiuni; 5) raportul categoriilor de infracţiuni după motivele dominante (infracţiunile violente, din cupiditate, de cupiditate prin violenţă şi din imprudenţă); 6) procentul criminalităţii minorilor; 7) procentul infracţiunilor comise prin complicitate; 8) procentul recidivismului; 9) "geografia" criminalităţii, adică repartizarea ei pe raioane (judeţe) şi tipuri de localităţi.

Caracterul criminalităţii este determinat de procentul infracţiunilor grave din structura criminalităţii (astfel, odată cu creşterea sau descreşterea acestui procent, se schimbă şi caracterul criminalităţii), precum şi de caracteristicile persoanelor care au comis infracţiuni (bunăoară, modificarea caracterului criminalităţii survine odată cu sporirea sau reducerea considerabilă a procentului minorilor, recidiviştilor, persoanelor care au comis pentru prima

KpuMUHOjiozuH. Uoa, peji. aKaaeM. B.H. KyapaBueBa H npocp. B.E. 3MHH0Ba. Mocoa, IOPHCT, 1995, p. 191-193.

328 Gheorghe Gladchi, *Interacţiunea victimă-infractor...*, *op.cit.,* p. 26. 329 *KpiiMUHOjiozuR.* flofl pea. H.O. Ky3HeuoBOfi H F.M. MHHbKOBOKoro. - MocKBa: H3A-BO Моск. yH-xa, 1994, p. 68-69.

dată infracțiuni etc. în raport cu totalul infracțiunilor). Deci, caracterul criminalității este o manifestare a structurii acestuia, fiind relevat în rezultatul analizei structurii fenomenului studiat[330].

Structura şi caracterul criminalității sunt variabile, fiind determinate de condițiile istorice, politice, social-economice ale societății, de starea relațiilor interetnice, particularitățile etnice, tradițiile, obiceiurile, moravurile, nivelul migrațiunilor, structura pe vîrste a populației, nivelul de cultură etc. Analiza structurii şi determinarea caracterului criminalității ne permite să relevăm unele tendințe alarmante ce se prefigurează şi, respectiv, să implementăm o politică criminologică adecvată.

Un indicator important al criminalității este **volumul şi caracterul prejudiciului direct şi indirect cauzat de infracțiuni** sau **"prețul criminalității".** Indicii prejudiciului pot fi utilizați la analiza nivelului criminalității (în valori absolute şi medii), a structurii (pentru anumite grupe de infracțiuni) şi dinamicii acesteia (schimbarea prejudiciului în dimensiuni de timp).

Prejudiciul material se calculează în unități băneşti. **Prejudiciul cauzat de infracțiunile violente** se exprimă prin numărul de decesuri, numărul persoanelor rănite, numărul cazurilor de invaliditate; numărul zilelor lucrătoare în care a absentat persoana vătămată din cauza pierderii capacității de muncă; prin suma cheltuielilor pentru tratament şi a plății în baza certificatelor medicale. Există şi alți indici utilizați la calcularea volumului şi caracterului diferitelor forme ale prejudiciului cauzat de infracțiuni. **Prejudiciul indirect** este calculat pe baza cheltuielilor suportate de stat şi societate pentru combaterea criminalității (întreținerea organelor de menținere a ordinei de drept, de control şi de pază).

Un interes deosebit pentru analiza statistică a fenomenului infracțional prezintă **coeficientul activității criminale** sau **coeficientul intensității criminale** a anumitor grupuri ale populației, adică în ce măsură un grup social sau altul este "atacat" de criminalitate. Coeficientul activității criminale reprezintă prin sine raportul între cota-parte a unui anumit grup de populație (clasat după vîrstă, din punct de vedere social etc.) din contingentul de infractori şi cota-parte a grupului corespunzător din componenta întregii populații ce are vîrsta la care poate fi trasă la răspundere penală . Acest coeficient determină cu cît cota-parte a unui anumit grup din componența persoanelor care au comis infracțiuni este mai mare sau mai mică decît cota-parte a aceluiaşi grup din componența întregii populații. Dacă cotele-părți ale acestor grupuri sunt egale, atunci coeficientul este egal cu 1. De exemplu, dacă cota-parte a grupului de vîrsta între 20-24 ani din componența

HmuaKOB CM, *op.cit.,* p.19.

Вицин СЕ., *TIpuMeHemte juemodoe Modejiuposamix npu myneHuu npecmytmocmull* CoBeTcicoe rocyaapcTBO и npaBO, 1973, N 4, p.76.

infractorilor constituie 20 la sută, iar cota-parte a aceluiaşi grup din componenţa întregii populaţii este 16 la sută, atunci coeficientul "activităţii criminale" **a** acestui grup este 20:16=1,25. Indicele respectiv mărturiseşte că cota-parte a acestui grup din componenţa infractorilor depăşeşte cota-parte a grupului corespunzător în componenţa întregii populaţii, caracterizînd un grad sporit de răspîndire a infracţiunilor în cadrul grupului investigat.

Cercetările ştiinţifice realizate au stabilit că coeficientul "activităţii criminale" la săvîrşirea infracţiunilor de omor constituie 1,9 - pentru muncitori; 0,17 - pentru intelectuali; 0,28 - pentru persoanele care învaţă; la cauzarea vătămărilor intenţionate grave a integrităţii corporale, respectiv - 1,97, 0,16, 0,39; la comiterea furturilor averii personale - 1,06, 0,04, 0,66; a huliganismului - 1,97, 0,15, 0,76. Nivelul suicidului printre muncitori este de 1,4 ori mai sporit decît printre intelectuali. Printr-un nivel înalt se caracterizează activitatea criminală şi alcoolismul persoanelor care nu muncesc şi nu învaţă, precum şi criminalitatea şi narcotismul în rîndul tinerilor şi minorilor[332].

Indicatorii statistici ai criminalităţii, analizaţi mai sus, sunt de bază, numărul lor fiind de fapt mult mai mare. Menţionăm doar cîţiva dintre ei: coeficientul gravităţii infracţiunilor, indecşii pericolului social al criminalităţii, gradul de organizare, gradul de latenţă, neregularitatea criminalităţii, repetabilitatea criminalităţii, gradul de extensiune şi intensitatea criminalităţii, coeficientul corelaţiei dintre fenomenul infracţional şi alte fenomene sociale, precum şi între diferite categorii de infracţiuni etc.[333] Toţi aceşti indicatori sunt calculaţi după formule matematice speciale.

5.4. Formele criminalităţii după gradul de relevare şi cunoaştere

în teoria şi practica criminologică sunt cercetate şi **formele criminalităţii după gradul de cunoaştere, relevare, înregistrare, verificare** şi **soluţionare judiciară.** Criminologia studiază formele criminalităţii după aceste criterii, în primul rînd, în scopuri profilactice. Aceste studii sunt importante de asemenea fiindcă explicarea fiecărei categorii de criminalitate şi a relaţiilor dintre ele permite înţelegerea corectă a criminalităţii în ansamblu şi avertizează despre capcana ce o poate reprezenta uneori statistica pentru criminologie.

în literatura criminologică variază numărul formelor criminalităţii după gradul de descoperire şi cunoaştere, evidenţiate de diferiţi autori. Uneori diferă şi viziunile specialiştilor privind conţinutul anumitor categorii de crimi-

rHjiHHCKHft il.H., *Coi/iiojioaux deeuaHmnozo noeedemiH xax cneifuajibHaH coifiiojiosuve-скон meopux. II* CoimojiorHHeCKHe HCCJie;iOBaHH5i, 1991, N 4, p.76.

333 OcipoyMOB CC, *op.cit,* p. 140-187, p. 227-282; KomapanoK J1.B., *CucmeMct KptmuHonozu-tecjcwc n0KO3ameneu UMemodbi ux ebinucnenua.* MocKBa, 1978, pe larg; etc.

nalitate. Astfel, majoritatea criminologilor români disting după aceste criterii patru forme sau niveluri ale fenomenului infracțional: 1) criminalitatea reală; 2) criminalitatea aparentă (relevată sau descoperită); 3) criminalitatea legală (judecată) şi 4) "cifra neagră" a criminalității[334]. Unii autori evidențiază doar trei feluri principale de criminalitate: 1) criminalitatea reală; 2) criminalitatea relevată sau aparentă şi 3) "cifra neagră" a criminalității[335]

Inşakov S.M.[336], criminolog rus, consideră că e rațional să se evidențieze următoarele forme principale ale criminalității: 1) criminalitatea reală; 2) criminalitatea relevată, adică totalitatea infracțiunilor care au devenit cunoscute organelor de stat sau cetățenilor; 3) criminalitatea înregistrată şi 4) criminalitatea judecată. Autorul deosebeşte, de asemenea, criminalitatea care n-a fost relevată, adică nu este cunoscută de nimeni, şi criminalitatea latentă sau ascunsă (infracțiunile cunoscute organelor de stat, dar care n-au fost înregistrate şi nu sunt, deci, cercetate).[337] Luneev V.V. în lucrarea sa "Criminalitatea secolului XX" («Prestupnost XX veka») distinge patru forme ale criminalității după caracterul înregistrării şi al reacției sociale: 1) criminalitatea reală; 2) criminalitatea declarată; 3) criminalitatea înregistrată şi 4) criminalitatea descoperită, adică numărul infracțiunilor pentru comiterea cărora persoanele vinovate sunt supuse răspunderii penale. Autorul afirmă că, dacă considerăm criminalitatea reală de 100%, atunci criminalitatea declarată constituie 50-60 la sută, criminalitatea înregistrată - 35-45 la sută, iar criminalitatea descoperită numai 18-20 la sută din criminalitatea reală.

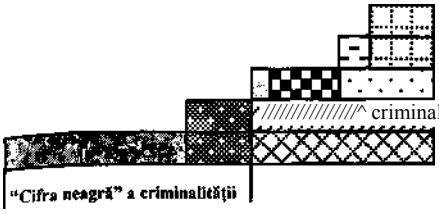
In baza celor menționate considerăm că pentru analiza criminologică a fenomenului infracțional uneori este rațional să se distingă şi să se precizeze conținutul următoarelor forme de criminalitate: 1) criminalitatea reală; 2) "cifra neagră" a criminalității; 3) criminalitatea relevată; 4) criminalitatea înregistrată; 5) criminalitatea descoperită şi 6) criminalitatea condamnată (fig.2).

334 Ion Gheorghiu-Brădet, *Criminologia generală românească,* Braşov-1993, p. 83-89; Rodica **Mihaela** Stănoiu, *Criminologie,* Bucureşti, OSCAR PRINŢ, Seria Criminologie, 1997, p.21; Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, Criminologie, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R., A., 1995, p. 39; Tudor Amza, *Criminologie,* Bucureşti, LUMINALEX, 1998, p. 29-33; etc.

335 Aurel Dineu, *Bazele criminologiei,* Bucureşti, Proarcadia, 1993, p. 23-24; Mihai Gheorghiță, *Societatea şi criminalitatea/* ULIM, Conferință ştiințifico-didactică anuală, Rezumatele comunicărilor, 18-20 martie 1997, p. 167.

336 HmnaKOB CM., *KpuMUHonozun.* MocKBa, K)pHcnpy,neHu,Hsi, 2000, p. 19.

337 JlyHeeB B.B., *ITpecmynHOcmb XX eexa. Mupoeou KpuMUHOjiozmecKuu auanm.* MocKBa, HopMa, 1999, p.125-126.



criminalitatea necunoscută
criminalitatea tăinuită (ascunsă)
criminalitatea relevată
criminalitatea înregistrată
criminalitatea aparentă
neconfirmată

GBH

criminalitatea nedescoperită
criminalitatea descoperită
criminalitatea necondamnată
criminalitatea condamnată

Fig. 2. Criminalitatea după gradul de cunoaştere, înregistrare, descoperire şi soluționare judiciară

1. Criminalitatea reală însumează totalitatea infracțiunilor săvîrşite efectiv pe un anumit teritoriu, într-o perioadă de timp determinată, indiferent dacă ele sunt ori nu sunt cunoscute de către vreunul din organele justiției penale (poliție, procuratură, instanța de judecată). Această categorie are un grad maxim de generalitate, incluzînd toate celelalte categorii de criminalitate.

Menționăm că **obiectul de studiu al criminologiei are în vedere criminalitatea reală.** Cercetarea criminologică, prin metode şi tehnici din ce în ce mai perfecționate, încearcă să surprindă dimensiunile reale ale fenomenului infracțional care exprimă şi adevăratul pericol pentru societatea noastră.

Conceptul de «criminalitate reală» a dat naştere la unele controverse în literatura de specialitate. O problemă relevată cu privire la cunoaşterea şi explicarea acestui concept este aceea dacă în domeniul criminalității reale **sunt cuprinse şi faptele săvîrşite în situațiile care înlătură caracterul penal al faptei,** ori dacă acest concept cuprinde şi **faptele prevăzute de legea penală, care prin conținutul lor concret, fiind lipsite de importanță, nu prezintă gradul de pericol social al infracțiunii?**

Un răspuns afirmativ a fost exprimat într-un manual universitar de Aurel Dineu[338]. Autorul susține că în conținutul conceptului de criminalitate reală se includ nu numai infracțiunile, ci şi toate faptele prevăzute de legea penală, chiar dacă, în concret, nu întrunesc condițiile instituite de lege pentru a fi calificate drept infracțiuni. Din această categorie fac parte faptele care,

[338] Aurel Dineu, *op. cit.,* p. 22-23.

deşi sunt interzise de legea penală, nu sunt considerate infracţiuni din pricina unor situaţii ce înlătură, în concret, caracterul penal al acestora. De exemplu, faptele săvîrşite în legitimă apărare, în stare de necesitate, din cauza unei constrîngeri căruia făptuitorul nu i-a putut rezista, de persoane iresponsabile sau de un minor care la data comiterii acesteia nu îndeplinea condiţiile legale pentru a răspunde penal etc, adică faptele comise în situaţiile prevăzute în art. 44-51 CP al României. De asemenea, în această categorie intră şi toate faptele prevăzute de legea penală, dar care, în concret, nu prezintă pericol social al unei infracţiuni.

Deci, se propune înlocuirea termenului de **infracţiune** cu acela de faptă **prevăzută de legea penală,** ceea ce permite o extindere a conceptului de «criminalitate reală» şi asupra anumitor fapte care constituie infracţiuni, lipsindu-le una din trăsăturile esenţiale. Prin urmare, conceptul de criminalitate reală ar putea include şi faptele cărora le lipseşte o trăsătură esenţială subiectivă în cazul faptelor săvîrşite în legitimă apărare, în starea de extremă necesitate (art. 13 şi 14 CP al Republicii Moldova), în cazul faptelor socialmente periculoase comise de persoane care în momentul săvîrşirii acestora n-au atins încă vîrsta la care, potrivit legii, pot fi trase la răspundere penală sau a celor comise de indivizi iresponsabili (art. 10 şi 11 CP al Republicii Moldova), în cazul altor fapte comise cu nevinovăţie (de exemplu, cazul fortuit), precum şi a faptelor care cad sub incidenţa art.7 al.2 CP al Republicii Moldova adică cărora le lipseşte o trăsătură esenţială obiectivă, nu prezintă un pericol social necesar pentru a fi considerate drept infracţiuni. Suntem de acord cu Aurel Dineu că aceste fapte dovedesc comportamente socio-umane vremelnic aberante şi, drept urmare, necesitatea de apărare a societăţii reclamă măsuri de apărare socială adecvate unor atare comportamente . In acest context, un deosebit interes pentru ştiinţa criminologică prezintă problematica privind „criminalitatea" copiilor, „infracţiunile" grave şi deosebit de grave comise de persoane iresponsabile etc. Bineînţeles că toate aceste fapte formează domeniul de interese al criminologiei. După cum am mai menţionat ele sunt cercetate de ştiinţa criminologiei în scopul cunoaşterii aprofundate şi ample a cauzelor şi condiţiilor fenomenului infracţional, precum şi elaborării unor măsuri eficiente de prevenire şi combatere a acestuia. **Faptele respective, însă, nu formează, în opinia noastră, obiectul criminologiei, adică criminalitatea reală, care include doar faptele considerate infracţiuni de legea penală,** cărora le sunt caracteristice cale patru trăsături esenţiale - prezenţa pericolului social, caracterul ilegal, vinovăţia şi posibilitatea de pedeapsă.

Ibidem, p. 23.

Din considerente asemănătoare, credem că nu fac parte din criminalitatea reală, alături de asemenea fapte, şi «orice abatere de la normele sociale, în general», produsă de «comportamentul aberat uman», fapte care în viziunea unor criminologi constituie obiect de studiu pentru «criminologia clinică»[340].

Ion Oancea, criminolog român, conferă conceptului de criminalitate reală (săvîrşită) o accepţiune mai restrînsă, definind-o ca totalitate a infracţiunilor comise în mod obiectiv, dar care au rămas necunoscute ori neobservate şi neînregistrate de autorităţile competente într-o ţară dată şi într-o perioadă dată. Tocmai fiindcă este vorba de infracţiuni care au fost săvîrşite în mod obiectiv, această criminalitate se numeşte criminalitate reală sau săvîrşită[341]. Aşadar, autorul propune un concept de criminalitate reală identic după conţinut cu noţiunea de «cifra neagră» a criminalităţii^[42]. Considerăm că toate infracţiunile (crimele) sunt comise în mod obiectiv, indiferent de faptul dacă au rămas necunoscute şi neînregistrate de organele competente sau sunt cunoscute şi înregistrate de acestea. De aceea, criminalitatea reală include toate infracţiunile săvîrşite efectiv într-un anumit spaţiu şi într-o perioadă determinată de timp. Ea se subdivide în **criminalitate înregistrată (aparentă)** şi **«cifra neagră» a criminalităţii.**

2. «Cifra neagră» a criminalităţii, denumită şi **«criminalitatea ocultă»** sau **«criminalitatea latentă»,** cuprinde totalitatea infracţiunilor săvîrşite în cadrul criminalităţii reale, dar nerelevate şi, desigur, neînregistrate în statistica generală, implicit şi în statistica judiciară penală (criminală)[343]. «Cifra neagră» a criminalităţii, de regulă, este divizată în două tipuri[344]: **criminalitatea necunoscută (criminalitatea latentă naturală),** adică infracţiunile care, din anumite considerente, n-au fost aduse la cunoştinţă organelor de drept sau acestea nu dispun de nici o informaţie despre ele şi **criminalitatea ascunsă sau tăinuită (criminalitatea latentă artificială)** - infracţiuni al căror fapt, deşi a fost sesizat organelor de urmărire penală sau le este cunoscut acestora, n-au fost înregistrate şi, deci, n-au

J. Pinatel, în P. Bouzat et J. Pinatel, *Trăite de drott penal et de criminologie,* Tom III, *Criminologie,* Paris, Dalloz, 1963, p. 9-10.

341 Ion Oancea, *Probleme de criminologie,* Bucureşti, ALL EDUCAŢIONAL, 1998, p. 44.

lbidem, p.45.

343 Traian Pop, *Criminologie,* Cluj, 1928, p. 283; Ioan Gheorghiu, *Criminologie,* voi. I, Bucureşti, 1972, p. 99; Victor Ursa, *Criminologie generală,* Cluj, 1985, p. 222; Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p. 88; Aurel Dineu, *op. cit.,* p. 24; *KpuMimojiozusi.* Flofl pe,a. aKaaeM. B.H. KyapaBueBa H npod). B.E. 3MHH0Ba. Mocraa, rOpHCT, 1995, p. 58; etc.

344 HerBepHKOB B.C., HeTBepHKOB B.B., *KpuMUHonozuu.* MocKBa, Новвін rapner, 1997, p.33; V. Bujor, O. Bejan, S. Ilie, S. Casian, *Elemente de criminologie,* Chişinău, "Ştiinţa", 1997, p. 15.

fost reflectate în dările de seamă statistice în rezultatul acțiunilor ilegale ale organelor respective.

9.81.Criminalitatea relevată cuprinde totalitatea infracțiunilor cunoscute şi relevate de organele judiciare ce au misiunea cunoaşterii şi urmăririi infracțiunilor săvîrşite în societate. Ea se subdivide în **criminalitatea înregistrată şi criminalitatea ascunsă** sau **tăinuită (criminalitatea latentă artificială).**

9.82.Criminalitatea înregistrată, denumită şi **criminalitate** aparentă, cuprinde toate acele fapte care par să constituie infracțiuni şi care au fost aduse la cunoştința organelor de urmărire penală, fiind înregistrate în modul corespunzător.

Căile prin care organele competente iau cunoştință despre comiterea unor asemenea fapte sunt cele prevăzute de lege (art. 90 CPP al Republicii Moldova). După cum se subînțelege din denumirea ei, criminalitatea aparentă cuprinde toate acele fapte care, cel puțin într-o fază incipientă, prezintă o aparență penală.

Dacă această aparență se confirmă ori nu, adică dacă avem sau nu de a face cu o infracțiune, este datoria organelor competente de a stabili. La această operație contribuie atît organele de cercetare penală şi anchetă preliminară cît şi instanțele de judecată cînd cauzele ajung în fața lor.

în multe cazuri, după administrarea probelor necesare, organele judiciare pot ajunge la concluzii contrare aparenței inițiale, adică se **constată** că o **parte din faptele înregistrate nu sunt infracțiuni.** Acestea sunt cazurile cînd se constată că nu există faptul infracțiunii; fapta nu este prevăzută de legea penală; fapta nu întruneşte elementele constitutive ale infracțiunii -procesele penale fiind clasate în baza art. 5 punctele 1 şi 2 CPP al Republicii Moldova, iar dacă aceste împrejurări se descoperă în faza dezbaterilor judiciare, procesul continuă pînă la capăt şi instanța de judecată pronunță o sentință de achitare. Din categoria dată fac parte de asemenea faptele social-mente periculoase comise de persoane care în momentul săvîrşirii acestora n-au atins încă vîrsta, la care, potrivit legii, pot fi trase la răspundere penală (procesele pornite sunt clasate în baza art. 5 punctul 5 CPP al Republicii Moldova) şi faptele prevăzute de legea penală care au fost comise de persoane în stare de iresponsabilitate - procesele respective fiind clasate cînd n-a fost dovedită participarea persoanei la săvîrşirea faptei social-mente periculoase, cînd se constată împrejurările prevăzute de art. 5 CPP al Republicii Moldova, precum şi în cazurile cînd din caracterul faptei şi starea psihică a făptuitorului reiese că acest subiect nu prezintă un pericol pentru societate sau se pronunță sentința privind aplicarea unor măsuri de constrîngere cu caracter medical (a se vedea art. 301 CPP al Republicii Moldova). Infracți-

unile respective constituie, în opinia noastră, aşa-numita **criminalitate aparentă neconfirmată.**

Pentru un număr considerabil de fapte penale înregistrate nu este identificată persoana care trebuie pusă sub învinuire, ancheta preliminară fiind în aceste cazuri suspendată (a se vedea art. 172 punctul 3) al părţii întîi CPP al Republicii Moldova. Infracţiunile respective constituie aşa-numita **criminalitate nedescoperită.**

în sfîrşit, o parte din infracţiunile înregistrate sunt acele fapte pentru comiterea cărora persoanele vinovate sunt trase la răspundere penală şi care constituie în ansamblu **criminalitatea descoperită.** Aşadar, criminalitatea înregistrată (aparentă) se subdivide în **criminalitate descoperită, criminalitate aparentă care nu se confirmă** şi **criminalitate nedescoperită.**

5. Criminalitatea descoperită conţine infracţiuni care fac obiectul unor dosare penale ce au ajuns la punctul înaintării învinuirii. Ea se subdivide în **criminalitate condamnată** şi **criminalitate necondamnată.** Criminalitatea necondamnată include infracţiunile pentru care se constată existenţa unor împrejurări care nu permit tragerea la răspundere penală cum ar fi: împlinirea termenului de prescripţie, intervenţia amnistiei, împăcarea părţii vătămate, cu învinuitul - în dosarele care pot fi pornite numai la plîngerea părţii vătămate cu excepţia cazurilor prevăzute de partea a doua a art. 94 CPP al Republicii Moldova, decesul făptuitorului etc. (art. 5 punctele 3-4, 6-10 CPP al Republicii Moldova). Dacă împrejurările arătate în punctele 3 şi 4 ale art. 5 CPP al Republicii Moldova (împlinirea termenului de prescripţie, intervenţia amnistiei sau persoana în cauză a fost graţiată) se descoperă în faza dezbaterilor judiciare, procesul continuă pînă la capăt fiind pronunţată o sentinţă de condamnare cu menţiunea că condamnatul este eliberat de pedeapsă. Aceste fapte penale pentru care făptuitorii au fost condamnaţi, deşi eliberaţi de executarea pedepsei, trebuie incluse, după părerea noastră, în componenţa criminalităţii condamnate.

Criminalitatea necondamnată cuprinde, de asemenea, infracţiunile comise de minorii absolviţi de răspundere penală, infracţiunile făptuitorii cărora au fost absolviţi de răspundere penală datorită schimbării situaţiei, absolviţi de răspundere penală cu tragerea la răspundere administrativă, eliberaţi de răspundere penală cu încredinţarea celui vinovat pe chezăşie (art. 10 al. 3 şi 4, art 48, art. 48^1 şi art. 50 CP al Republicii Moldova). Această categorie de criminalitate include, în opinia noastră, şi cazurile cînd nu s-a dovedit participarea învinuitului la săvîrşirea infracţiunii (a se vedea art. 185 punctul 2 şi art. 225 CPP al Republicii Moldova), precum şi infracţiunile, făptuitorii cărora la momentul comiterii acestora erau în stare de responsabilitate, dar înainte de pronunţarea sentinţei de către instanţa de judecată s-au îmbolnăvit de o boală psihică care i-a lipsit de posibilitatea de a-şi da seama de acţiunile lor sau de a

le conduce (art. 11 al. 2 CP al Republicii Moldova). Considerăm că nu poate fi acceptată opinia precum că criminalitatea necondamnată ar include cazurile de achitare şi eliberare de pedeapsă penală a făptuitorilor[345]. Sentința de achitare se pronunță de instanța de judecată atunci cînd circumstanțele prevăzute în art. 5 punctele 1 şi 2 CPP al Republicii Moldova se descoperă la etapa dezbaterilor judiciare. Acestea sunt cazurile cînd nu se constată faptul infracțiunii sau faptele comise nu întrunesc elementele constitutive ale infracțiunii şi deci, după cum am menționat, nu pot fi incluse în componența criminalității reale. Ele formează în ansamblu doar o criminalitate aparentă neconfirmată. Nu pot fi incluse în componența criminalității necondamnate nici acele fapte, subiecții cărora au fost eliberați de pedeapsa penală, fiindcă în toate aceste cazuri instanța de judecată pronunță o sentință de condamnare, persoanele vinovate fiind eliberate complet sau parțial doar de executarea reală a pedepsei penale. Considerăm că faptele respective sunt o parte componentă a criminalității condamnate.

6. Criminalitatea condamnată (denumită impropriu şi criminalitate «judecată» sau «legală»[346]) cuprinde totalitatea infracțiunilor pentru care s-au pronunțat sentințe de condamnare rămase definitive. Aşadar, această categorie nu include toate cazurile ajunse pe rolul instanțelor de judecată, ci doar acele infracțiuni care au fost determinate prin sentințe de condamnare rămase definitive. Din acest punct de vedere denumirea de «criminalitate judecată» sau «criminalitate legală» este improprie şi poate genera confuzii.

în mod firesc, procentul criminalității condamnate este mai redus decît acela al criminalității înregistrate. Astfel, în Republica Moldova în a. 2000 au fost condamnate 17340 de persoane ce constituie 86 la sută din numărul persoanelor relevate care au comis infracțiuni (20144). Din numărul persoanelor condamnate circa 43 la sută au fost eliberate de executarea pedepsei penale şi doar 18 la sută au fost condamnate la privațiune de libertate. Totodată, menționăm că criminalitatea condamnată prezintă o importanță deosebită pentru cunoaşterea de către ştiința criminologiei a tendințelor şi caracterelor periculoase ale criminalității din societatea noastră, a particularităților anumitor tipuri infracționale, a structurii şi caracteristicii sociale a criminalilor în scopul elaborării unor măsuri adecvate de prevenire şi combatere a criminalității reale.

Totuşi, criminalitatea condamnată nu poate reprezenta indicatorul cel mai veridic în estimarea criminalității din țara noastră, deoarece, pe de o parte, ea nu cuprinde infracțiunile care n-au fost înregistrate, infracțiunile

V. Bujor ş.a, *op. cit.,* p. 16.

Ion Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p.87; Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p.21; Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, *op. cit.,* p. 39.

nedescoperite, faptele pentru care în mod nejustificat s-a emis o soluție de neurmărire şi cele unde s-a dispus în mod greşit achitarea inculpatului; pe de altă parte sunt incluse în mod artificial cazurile de condamnare definitivă nejustificate (erorile judiciare).

Din cele relatate rezultă, aşadar, că fenomenul criminalității, reprezentînd ansamblul infracțiunilor săvîrşite în societatea noastră într-o anumită perioadă de timp, prezintă aspecte şi elemente diferite, în funcție de relevarea, descoperirea şi examinarea acestora în judecată. Criminalitatea reală depăşeşte de mai multe ori numărul infracțiunilor cunoscute şi cercetate de către organele de drept - adică acea parte a ei care este oficial înregistrată de organele respective. La rîndul său, criminalitatea înregistrată depăşeşte partea descoperită a ei, iar numărul infracțiunilor descoperite - numărul faptelor socialmente periculoase, pentru comiterea cărora instanțele de judecată pronunță sentințe de condamnare. Este şi mai mic numărul persoanelor condamnate la privațiune de libertate (fig. 3). în țările occidentale acest fapt a fost denumit «efectul pîlniei»[347].

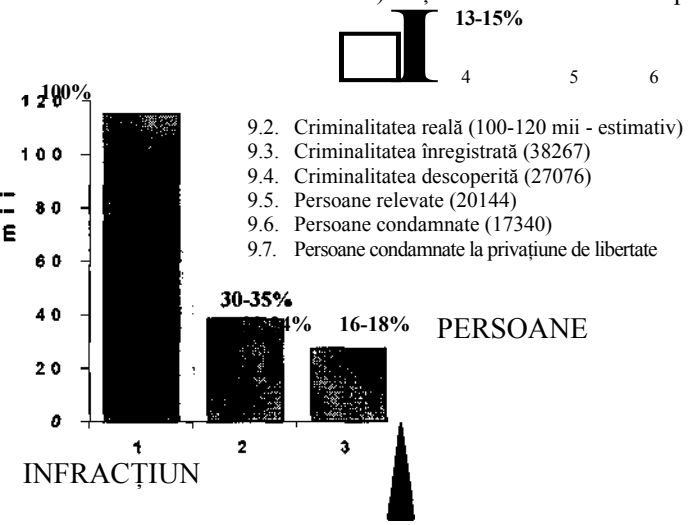


Fig. 3. Controlul juridico-penal asupra criminalității-în Republica Moldova (după datele pentru anul 2000)[348]

Astfel, în teorie şi practică se face deosebire între criminalitatea reală, «cifra neagră» a criminalității, criminalitatea relevată, criminalitatea înregistrată (aparentă), criminalitatea descoperită şi criminalitatea condamnată

JlyHeeB B.B., *op. cit.,* p. 125.

34 Datele statistice au fost selectate din tabelele dărilor de seamă statistice pentru anul 2000 ale Ministerului Afacerilor Interne şi Ministerului Justiției din Republica Moldova.

7

(judecată sau legală). în scopul cunoaşterii dimensiunilor şi caracteristicilor fenomenului infracţional din ţara noastră şi al reformării activităţii de apărare a valorilor sociale fundamentale contra criminalităţii reale, trebuie luate în consideraţie toate categoriile examinate mai sus, cunoscînd particularităţile fiecăreia în parte şi conexiunile existente între ele.

5.5. "Cifra neagră" a criminalităţii şi necesitatea cunoaşterii acesteia

Criminalitatea înregistrată (aparentă) reprezintă, de regulă, numai o parte a criminalităţii săvîrşite în societate, partea necunoscută fiind constituită din "cifra neagră" a fenomenului criminalităţii. "Cifra neagră" a criminalităţii, denumită şi "criminalitatea ocultă" sau "criminalitatea latentă", este cercetată de criminologie în scopul cunoaşterii dimensiunilor şi structurii criminalităţii reale, a cauzelor şi condiţiilor acesteia şi în special al elaborării unor măsuri eficiente de apărare a valorilor sociale fundamentale ocrotite de legea penală contra acestei „feţe nevăzute" a criminalităţii, care poate fi chiar mai periculoasă decât infracţionalitatea relevată şi înregistrată.

în literatura criminologică există mai multe definiţii ale criminalităţii latente. în opinia noastră, prin "cifra neagră" a criminalităţii se înţelege totalitatea infracţiunilor săvîrşite în cadrul criminalităţii reale , dar nedescoperite, nerelevate şi, desigur, neînregistrate în statistica generală, implicit şi în statistica judiciară penală (criminală)[349]. Alţii definesc criminalitatea latentă drept ansamblu de fapte penale care rămîn necunoscute de către organele judiciare[350]. Astfel, ambele definiţii determină criminalitatea latentă ca o totalitate de infracţiuni care din anumite motive n-au fost aduse la cunoştinţa organelor de drept sau acestea nu dispun de nici o informaţie despre ele. Totodată, definiţiile respective nu includ în componenţa criminalităţii, infracţiunile a căror fapt, deşi a devenit cunoscut (complet sau parţial) organelor de urmărire penală, n-au fost înregistrate din anumite motive. După părerea noastră, criminalitatea latentă cuprinde şi infracţiunile care fiind de fapt relevate n-au nimerit din anumite motive în datele statistice oficiale[351].

Hans Joachim Schneider, criminolog german , conferă conceptului de criminalitate latentă o accepţiune şi mai largă considerînd relativ latente şi

Tr. Pop, *Criminologie,* Cluj, 1928, p. 283; Ion Gheorghiu-Brădet, op. cit, p. 88; Aurel Dineu, *op. cit.,* p.24; etc.

350 AaaHecoB F.A., *KpimuHOJiozux u coifuajibHCui npofyunaKmuKCi,* MocKBa, 1980, p. 164; EyjiaTOB F., MaflopoB H., *IloKa3amejibnocmb daHHbiu yzojioeHoii cmamucmuKU I* BecTHHK Mry. Cep. XII-npaBO.-1969.-Nr.3, p. 59; Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit,* p.21; Valerian Cioclei, *op. cit,* p. 18, etc.

KpuMUHOjioeun. rioa. pefl. aKafleM. B.H. KyapsiBueBa H npocj). B.E. 3MMH0Ba. MocKBa, KDpHCT, 1995, p. 58; Valeriu Bujor ş.a., *op. cit., p.* 15.

acele infracţiuni care au fost stabilite (relevate) de organele de drept sau sunt cunoscute acestora, dar rămîn nedescoperite, făptuitorii fiind neidentificaţi. Aceste infracţiuni constituie aşa-numita parte "cenuşie" (semilatentă) a criminalităţii reale sau "sfera latentă a carierelor criminale" şi are o deosebită importanţă criminologică la descoperirea criminalilor profesionişti, a recidiviştilor şi altor infractori periculoşi[352].

în baza analizei viziunilor din literatura de specialitate considerăm că **"cifra neagră" a criminalităţii poate fi definită ca ansamblul infracţiunilor care se comit efectiv, dar nu sunt incluse în statistica oficială. "Cifra neagră" a criminalităţii cuprinde infracţiunile necunoscute şi tăinuite (ascunse)[353].**

Criminalitatea necunoscută numită şi **criminalitate latentă naturală,** adică care există obiectiv - reprezintă totalitatea infracţiunilor care au fost comise, dar care din anumite considerente n-au fost aduse la cunoştinţa organelor de drept sau acestea nu dispun de nici o informaţie despre ele. Dimensiunile acestei categorii de criminalitate sunt determinate de un ansamblu de cauze printre care pot fi menţionate: 1) atitudinea unor victime care din motive personale preferă să ţină în taină crimele săvîrşite contra lor; 2) pasivitatea şi indiferenţa unor cetăţeni cărora le era cunoscut faptul săvîrşirii infracţiunii, dar nimănui n-au comunicat despre acesta; 3) activitatea nesatisfăcătoare a organelor de control şi revizie, a organelor de cercetare şi anchetă penală privind relevarea infracţiunilor camuflate; 4) organele de control n-au trimis organelor de poliţie şi procuraturii materialele asupra delictelor relevate; 5) abilitatea unor infractori care vremelnic poate depăşi capacitatea organelor statului de a releva întreaga criminalitate săvîrşită în societate; 6) gradul de dezvoltare a criminalităţii organizate şi a criminalităţii profesionale.

In afară de aceşti factori în baza cărora apare "cifra neagră" a criminalităţii, se cunoaşte şi indulgenţa culpabilă a unor funcţionari publici, ("corupţia acestor funcţionari care din cauza insuficienţei remuneraţiei - spune loan Tanoviceanu - sunt forţaţi să fure sau să primească mită, ceea ce le perverteşte caracterul şi le compromite prestigiul"[354] necesar combaterii criminalităţii).

Criminalitatea tăinuită denumită şi **criminalitate latentă artificială,** adică determinată subiectiv - reprezintă ansamblul infracţiunilor care, deşi au fost anunţate organelor de urmărire penală, sau le sunt cunoscute acestora, din diferite motive n-au fost ilustrate în datele statisticii oficiale a criminalităţii. Existenţa acestei categorii de criminalitate se explică fie prin neexaminarea declaraţiilor privitoare la infracţiunile comise , fie prin apre-

352 UlHaftnep r.H., *KpuMUHOjioeun,* MocKBa, *Vhg..* rpynna «Ilporpecc» «YHHBepc», 1994, p. 124.

353 *KpuMUHOJioauH.* rioflpe«. A.H. flojiroBOfi, MocKBa, HHOPA-M-HOPMA, 1997, p. 135.

354 I. Tanoviceanu, *Criminalitatea în România după ultimele statistici,* Bucureşti, 1909, p. 23; România sub raport moral, Bucureşti, 1910, p. 44-48, cit. de I. Gheorghiu-Brădet, *op. cit.,* p. 88.

cierea incorectă a faptei, fie prin luarea unei decizii procesuale greşite, inclusiv referinţa greşită la articolele Codului procesual penal, fie că n-a fost completată fişa de evidenţă primară a infracţiunii, fie prin comiterea greşelilor de calcul la centralizarea şi gruparea datelor statistice şi chiar prin defectarea maşinilor electronice de calcul. Uneori criminalitatea latentă artificială este determinată de încălcarea principiilor de evidenţă a infracţiunilor. în general, această parte a "cifrei negre" a criminalităţii este şi rezultatul intenţiei şi imprudenţei, a lipsei de profesionalism a acelora care sunt obligaţi să lupte cu criminalitatea. O anumită influenţă asupra acestui tip de criminalitate o au şi subiecţii care oferă date statistice organelor ierarhice superioare şi mijloacelor mass-media. Uneori aceşti subiecţi îşi pun drept scop ilustrarea mincinoasă a sporirii sau reducerii numărului total de infracţiuni, creşterea numărului de infracţiuni descoperite etc.

Existenţa "cifrei negre" a criminalităţii generează un şir de consecinţe negative:

este denaturată imaginea dimensiunilor şi structurii reale a criminalităţii, a volumului şi caracterului prejudiciilor cauzate cetăţenilor, organizaţiilor şi societăţii în ansamblu;

se împiedică relevarea circumstanţelor care favorizează comiterea infracţiunilor;

nu este respectat principiul inevitabilităţii pedepsei ceea ce creează la cetăţenii cu comportament inconstant, precum şi la infractori, opinia precum că nu va fi pedepsit dacă va comite infracţiuni; este limitată posibilitatea de a pronostica criminalitatea şi a elabora măsuri eficiente de prevenire şi combatere a acesteia.

Aprecierile date de experţi privind raportul dintre infracţiunile înregistrate şi latente sunt cele mai diverse şi constituie 1:3,1:5 sau chiar 1:10. Cea mai populară este compararea criminalităţii reale cu un aisberg din care doar 1/8 se află la suprafaţă. Savanţii din SUA presupun că dacă cifra oficială a criminalităţii în ţara lor este egală cu 13-15 milioane anual, atunci "cifra neagră" a acesteia constituie 30 milioane şi mai mult[355].

Totodată, este necesar să menţionăm că unele categorii de infracţiuni sunt mai latente, iar altele, dimpotrivă, mai puţin latente. Aceasta depinde de particularităţile categoriilor concrete de infracţiuni, precum şi de atitudinea statului şi conduita populaţiei, care nu întotdeauna înştiinţează organele competente despre infracţiunile săvîrşite. Astfel, mai puţin latente sunt infracţiunile grave, în special omorurile şi vătămările intenţionate grave a integrităţii corporale, de asemenea furturile din apartamente, răpirea mijloacelor de transport auto etc.

KpujuuHOJioeua. Ylos. pen. axaneM. B.H. KyflpsBueBa H npoij). B.E. 3iwnH0Ba. MocKBa, IOPHCT, 1995, p. 58.

în Republica Moldova anual sunt înregistrate 350-400 de omoruri, dar şi această cifră nu este reală. Aceasta se explică în primul rînd prin faptul că o bună parte din omoruri sunt calificate de către organul de anchetă (şi trimise în judecată) ca vătămări intenţionate grave a integrităţii corporale, urmate de moartea victimei. Aceasta se face în scopul ameliorării indicilor criminalităţii, în al doilea rînd, în ultimii ani sporeşte numărul persoanelor dispărute fără urmă şi date în căutare. Cercetările efectuate în bază de eşantion mărturisesc că circa o jumătate din aceste persoane sunt omorîte.

Mult mai ascunse pentru organele judiciare sunt furturile nu prea mari, mituirea, violurile, evaziunile fiscale etc. Huliganismul este o infracţiune dirijată, adică cifrele acesteia pot fi uşor majorate sau reduse din diferite motive care nu corespund absolut intereselor luptei cu criminalitatea.

în scopul realizării cu succes a luptei cu criminalitatea este necesar să fie cunoscute proporţiile, structura şi caracterul real al acesteia, de aceea este deosebit de important să fie stabilite (cel puţin aproximativ) dimensiunile "cifrei negre" a criminalităţii. Există un şir de metode care permit stabilirea aproximativă a raportului dintre infracţiunile înregistrate şi latente.

9.83. Analiza comparativă a unor indici statistici. De exemplu, compararea numărului de omoruri, vătămări corporale grave, vătămări corporale mai puţin grave şi vătămări corporale uşoare înregistrate. Pe parcursul mai multor decenii, după datele birourilor de expertiză medico-legală s-a stabilit că unei persoane căreia i-au fost cauzate vătămări corporale grave îi revin două şi mai multe persoane cărora le-au fost cauzate vătămări corporale mai puţin grave şi 13-22 persoane cărora le-au fost produse vătămări uşoare, întotdeauna numărul persoanelor cărora le-au fost cauzate leziuni corporale grave a depăşit numărul cadavrelor cu semne de moarte violentă, inclusiv a omorurilor[356]. Frecvent, analiza datelor statisticii criminale denotă că această piramidă, confirmată pe parcursul multor ani, este inversată, adică numărul omorurilor înregistrate este mai mare decît a vătămărilor corporale mai puţin grave şi chiar decît a vătămărilor uşoare.

9.84. Este raţional, de asemenea, ca în cadrul studiului fişelor de evidenţă primară, dosarelor penale, materialelor şi sesizărilor despre infracţiunile comise să fie analizată interconexiunea dintre numărul omorurilor săvîrşite cu intenţie din gelozie, răzbunare, ceartă etc. şi numărul vătămărilor corporale cauzate din aceleaşi motive. E necesar să se aprecieze oportunitatea şi legalitatea reacţionarii la declaraţii şi comunicări privitoare la bătăi şi cauzarea leziunilor corporale. Menţionăm că cercetările criminologice realizate mărturisesc că circa 80 la sută din omorurile săvîrşite cu intenţie sunt precedate de alte acte violente şi ameninţări.

KpuMunonozusi. Floapefl. A.H. flojiroBofi, Mocma, HHOPA-M-HOPMA, 1997, p. 136.

Analiza menţionată mai sus poate fi aplicată şi la cercetarea infracţiunilor contra proprietăţii, în special a raportului între sustragerile în proporţii mari (deosebit de mari) şi alte sustrageri.

Este important ca la analiza datelor statistice să fie luate în consideraţie materialele controalelor departamentale şi a celor efectuate de procuratură. Se clarifică, în special, ce procent din infracţiunile înregistrate în anul curent îl constituie infracţiunile din anii precedenţi, luate în evidenţă în urma controalelor respective.

9.85.Analiza comparativă a datelor statisticii criminale, a statisticii cu **privire la delictele de drept civil, contravenţiile administrative şi încălcările de disciplină.** Sunt analizate în ansamblu (într-o conexiune) materialele organelor de menţinere a ordinii de drept, a judecăţilor, organelor de control şi organizaţiilor de protecţie a drepturilor omului.

9.86.Compararea datelor statisticii criminale cu declaraţiile, petiţiile, comunicările despre infracţiuni, adresate nu numai organelor de drept, dar şi mijloacelor mass-media, precum şi altor organizaţii.

9.87.Pentru relevarea "cifrei negre" a criminalităţii este utilizată şi **metoda aprecierii date de experţi.** în cazurile necesare sunt invitaţi cîţiva experţi în scopul comparării opiniilor acestora.

9.88."Cifra neagră" a criminalităţii poate fi relevată, de asemenea, cu ajutorul **sondajelor sociologice.**

Cercetările sociologice respective trebuie să fie realizate de criminologi sau sub conducerea metodică a acestora, fiindcă pentru elaborarea corectă a chestionarelor este important să se ţină seama de mecanismul criminalităţii latente. în baza sondajelor reprezentative ale populaţiei sunt investigate, de regulă, victimele probabile ale infracţiunilor (victimizarea) şi martorii probabili.

La aprecierea datelor obţinute în rezultatul sondajului este nevoie să se ţină seama de faptul că ele nu pot fi comparate în mod direct cu datele statisticii criminale din următoarele motive: 1) datele principale ale statisticii reflectă numărul infracţiunilor, iar prin sondaj sunt relevate persoanele vătămate; 2) victime ale unei singure infracţiuni pot fi mai multe persoane; 3) cetăţenii pot estima greşit din punct de vedere juridic faptele săvîrşite împotriva lor.

Chestionarele utilizate în scopul cercetării victimizării (inclusiv a celei latente) a cetăţenilor conţin, de obicei, următoarele întrebări:

1. Aţi devenit D-voastră victimă a vreunei infracţiuni pe parcur sul anului 2000?
   1 - Da; 2 - Nu; 3 - Nu-mi amintesc;
2. Dacă da, atunci indicaţi ce fel de infracţiune şi cum aţi proce dat?

Infracţiunea	Am declarat poliţiei, altor organe de menţinere a ordinii de drept	Am comunicat organizaţiilor neguverna-mentale, mass-mediei, organelor de control	Am povestit rudelor, cunoscuţilor, dar oficial n-am comunicat nimănui	In genere, n-am povestit nimic nimănui
Cauzarea vătămărilor corporale (ce fel? Indicaţi)	01	02	03	04
Bătaia sistematică, tortura	05	06	07	08
Violul	09	10	11	12
Furtul	13	14	15	16
Jaful	17	18	19	20
Tîlhăria	21	22	23	24
Huliganismul	25	26	27	28
Escrocheria	29	30	31	32
înşelarea clienţilor	33	34	35	36

9.89.în cazul dacă D-voastră n-aţi comunicat organelor de menţinere a ordinii de drept despre infracţiune, atunci de ce aţi procedat astfel? .....

9.90.în caz dacă D-voastră aţi comunicat organelor de drept despre infracţiune, atunci care a fost reacţia acestora?

9.91.- Infracţiunea a fost descoperită şi vinovatul a fost pedepsit;

9.92.- Infracţiunea n-a fost descoperită;

9.93.- Declaraţia mea n-a fost primită;

9.94.- N-am fost informat (ă) despre rezultatele examinării declaraţiei mele;

5 - Altceva (indicaţi).....

Analiza răspunsurilor la aceste şi alte întrebări oferă o informaţie interesantă despre «cifra neagră» a criminalităţii şi cauzele ei. Sondajul sociologic permite să se compare numărul total (real) de victime ale diferitelor infracţiuni şi numărul persoanelor care s-au adresat organelor de drept. Uneori respondentul este întrebat dacă a fost numai el sau au fost şi membrii familiei lui victime ale infracţiunilor pe parcursul anului trecut. în aceste cazuri este calculat şi coeficientul victimităţii familiilor pe baza datelor sondajului.

Sunt efectuate de asemenea sondaje sociologice cu scopul de a stabili dacă respondenţii au comis vreo dată infracţiuni şi ce fel de infracţiuni au săvîrşit («self-report-surveys»). Aceste cercetări empirice au fost realizate pentru prima dată în SUA la începutul anilor 40, apoi în ţările scandinavice - la sfîrşitul anilor 50 şi începutul anilor 60 ai secolului al XX-lea[357]. Menţionăm că sondajele de acest fel în SUA au anticipat cercetările din domeniul victimologiei. Primul sondaj a fost efectuat de criminologul Austin L. Porterfield în statul Texas (1943), fiind chestionată o grupă de studenţi şi studente din colegiu şi o grupă de delincvenţi - minori trimişi în judecată. Ambelor grupuri le-a fost pusă întrebarea dacă au comis vreo dată în viaţa lor unele sau alte delicte, denumirile acestora fiind înlocuite prin noţiuni obişnuite. S-a dovedit că ambele grupuri săvîrşeau unele şi aceleaşi fapte pedepsite în mod penal, dar studenţii şi studentele le comiteau nu atît de frecvent.

6. Observaţia şi experimentul

în scopul relevării "cifrei negre" a criminalităţii uneori este utilizată şi **metoda observaţiei.** Criminologul, pentru a colecta o informaţie precisă, poate participa nemijlocit la comiterea faptei infracţionale. Cercetătorul poate efectua observaţia asupra infracţiunii neparticipînd nemijlocit la săvîrşirea acesteia. De exemplu, el poate urmări un furt din magazin, fiind ascuns după un perete de sticlă cu transparenţă unilaterală sau utilizînd o cameră de luat vederi ascunsă etc. Menţionăm, însă, că aplicarea metodei observaţiei atît cu participarea nemijlocită a cercetătorului cît şi fără participarea acestuia, contravine obligaţiei principale a criminologului de a nu admite comiterea faptelor infracţionale care pot fi prevenite sau de a împiedica terminarea infracţiunii dacă aceasta a început deja fiind şi o încălcare a principiilor etico-ştiinţifice .

în ţările occidentale este utilizată şi **metoda experimentală.** Hans Joachim Schneider în lucrarea sa "Criminologie" (1987) descrie două din aceste experimente :

> Erbard Blankenburg, criminolog german, în scop de experiment, în secţia de autodeservire a unui supermarket din oraşul Freiburg a efectuat mai multe "furturi" în zilele lucrătoare între orele 15^{00}-18^{00}, folosind pentru comiterea acestora doi "hoţi" cu cîte un observator pentru fiecare din ei. Administraţia secţiei respective a fost prevenită despre acest experiment şi a dat consimţămîntul realizării acestuia. Personalul de deservire al secţiei n-a fost, însă, informat despre experiment. Scopul experimentului era de a stabili gradul de risc căruia este supus un hoţ de

IUHaBaep r.H., *op. cit.,* p. 126-127.

Ibidem, p. 131.

magazin avînd un comportament "normal". "Furturile" erau săvîrşite neiscusit cum ar face-o un hoţ neexperimentat. Acţiunile "hoţilor" şi observatorilor erau strict standardizate. "Hoţii" aveau indicaţii precise -ce mărfuri să cumpere şi ce mărfuri să fure. După fiecare experiment, atît "hoţul" cît şi observatorul întocmeau independent unul faţă de altul cîte un proces verbal despre acţiunile întreprinse. Nici unul din cele 40 de "furturi" n-a fost descoperit. Cu succes au fost terminate 39 de "furturi", numai în timpul comiterii unuia din "furturi" autorul a renunţat să-l realizeze din motivul că a fost observat. "Furtul" respectiv, de asemenea, n-a fost descoperit pur şi simplu a fost împiedicată terminarea acestuia. Este interesant faptul că alţi cumpărători au observat comiterea a două "furturi", dar nici unul din "hoţi" n-a fost denunţat. Pe parcursul a două luni, cinci criminologi cumpărau în zilele lucrătoare produse alimentare în 272 de magazine din Varşovia. După fiecare cumpărătură, marfa era verificată minuţios în ce măsură corespunde calităţii şi cantităţii. Totodată, era comparat preţul adevărat cu cel achitat. Din 433 de cumpărături realizate, 340 sau 79 la sută au fost deficitare pentru cumpărător. Nici cantitatea, nici calitatea mărfurilor nu corespundeau preţului achitat. Aşadar, cumpărătorii au fost înşelaţi.

7. **Analiza comparativă a şirurilor statistice.**

Sunt analizate minuţios şirurile de date pentru o anumită perioadă de timp din statistica juridică, inclusiv criminală şi şirurile de date pentru aceeaşi perioadă de timp din statistica economică, socială, demografică, social-culturală.

Rezultatele analizei "cifrei negre" a criminalităţii pot deveni un temei pentru efectuarea unor controale privind legalitatea examinării declaraţiilor şi comunicărilor despre infracţiuni, privind legalitatea cercetării preliminare şi examinării judiciare a anumitor categorii de dosare penale, privind intensificarea propagandei juridice etc.

"Cifra neagră" a criminalităţii este o problemă complexă şi poate fi soluţionată numai la nivel multidisciplinar. Cercetarea aprofundată şi multilaterală a mecanismului acesteia va permite stabilirea dimensiunilor, cel puţin aproximative, ale criminalităţii reale din ţara noastră şi elaborarea unor măsuri adecvate de prevenire şi combatere a acestui fenomen antisocial.

CAPITOLUL VI

PROBLEME PRIVIND DETERMINAREA ŞI CAUZALITATEA CRIMINALITĂȚII

61. Unele particularități ale cauzalității în societatea umană

1 Societatea umană este un sistem pentru care sunt caracteristice, de regulă, **legitățile statistice.** Astfel, un loc esențial în societate revine **proceselor probabile şi întîmplătoare** care se supun, de asemenea, şi legilor cauzalității.

2. Societatea umană este un **sistem în dezvoltare,** căruia îi sunt caracte ristice un şir de contradicții interne: între **stabilitate** şi **schimbare;** între **proprietățile întregului şi ale elementelor componente;** între **ten dința sistemului spre echilibru şi impactele de dezechilibrare.** De aceea, raporturile cauzale, într-un astfel de sistem, sunt deosebit de complicate, instabile şi se caracterizează prin multiple legături inverse.

9.95.In calitate de cauze şi efecte în societatea umană se prezintă nu obiectele materiale, dar, de regulă, **procesele şi stările sociale, relațiile dintre oameni.**

9.96.Dacă în natură şi în domeniul tehnicii, de la cauză se transmite efectului substanța, energia, informația, atunci în societatea umană între fenomenul cauză şi fenomenul efect se stabilesc predominant **legături informaționale.**

9.97.Legăturile cauzale în societate, de regulă, trec prin conştiința oamenilor şi se exprimă în scopurile şi motivele comportării acestora. Cauzalitatea în mediul social se manifestă printr-un **lanț complicat al interacțiunilor dintre obiectiv şi subiectiv,** ca un ansamblu de diverse mecanisme ce cuprind individul, grupurile sociale şi societatea în ansamblu cu fenomenele şi procesele ei economice, politice şi spirituale.

9.98.Cauzalitatea în societate se manifestă la nivel social general (filozofic); de grup (sociologic) şi individual (psihologic). Aceste trei niveluri ale cauzalității se caracterizează prin proprietăți şi însuşiri diferite şi totodată între ele există legături reciproce: elementele nivelului inferior persistă şi în cadrul nivelului mai superior şi se supun legităților acestuia şi în acelaşi timp nivelul superior nu poate fi redus la nivelul inferior.

6.2 Determinarea şi cauzalitatea criminalităţii - concept şi ' particularităţi

Problema determinării şi cauzalităţii criminalităţii este una din problemele-cheie şi cele mai complicate în ştiinţa criminologiei. **Abordarea cauzală a criminalităţii** presupune relevarea (descoperirea) în măsura posibilităţilor a întregului ansamblu de circumstanţe externe şi interne care au un anumit impact asupra fenomenului antisocial. Modelul de abordare respectiv nu se limitează numai la enumerarea factorilor, dar relevă mecanismul interacţiunii acestora asupra fenomenului cercetat. Astfel, pentru organizarea luptei cu criminalitatea este important nu atît constatarea existenţei unei legături între o anumită circumstanţă şi comportamentul infracţional, cît stabilirea caracterului acestei legături, adică care manifestări ale acestei determinante, în ansamblu cu care alţi factori şi în ce fel de situaţii, generează comportamentul criminal.

In cadrul oricărei cercetări criminologice, între etapa cunoaşterii, aprecierii criminalităţii şi etapa organizării combaterii fenomenului studiat, este necesară etapa relevării determinării şi cauzalităţii criminalităţii. Uneori, se propune de a se începe cercetarea criminologică anume cu stabilirea cauzelor şi condiţiilor, dar în acest caz apare întrebarea: ale cui cauze şi condiţii, ale cărui anume tip infracţional, ale căror anume tendinţe ale criminalităţii?

Cercetarea ştiinţifică a proceselor de determinare şi cauzalitate a criminalităţii este deosebit de importantă pentru modelarea şi pronosticarea fenomenului criminogen, elaborarea măsurilor de influenţă asupra acestuia. Aşadar, cercetarea determinării şi cauzalităţii criminalităţii este baza ştiinţifică pentru organizarea luptei cu acest fenomen socialmente periculos.

Noţiunea cea mai generală care caracterizează apariţia fenomenelor cercetate este **determinarea** (derivă din latinescul *"determinare"* - determina). In limba română "a determina" înseamnă a pricinui apariţia sau dezvoltarea unui fenomen; a cauza[359]. Determinismul recunoaşte legătura generală firească dintre fenomene, adică consideră că orice fenomen este legat de alte fenomene care au loc în trecut, fiind determinat de ele[360]. **Determinarea este, deci, interconexiunea generală, interacţiunea între obiecte, fenomene şi procese.** Prin urmare, un anumit fenomen (de exemplu, criminalitatea) nu apare singur de la sine, în afara realităţii înconjurătoare, dar, dimpotrivă, este legat de aceasta, fiind generat de factori şi circumstanţe concrete.

Vasile Breban, *Dicţionar general al limbii române,* Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987, p. 280.

Muk duKnuouap de 4>wio3o<]>ue. KMiiHiwy, KapTH MOJiaoBeH5icK3, 1990, p. 48.

Cercetarea procesului determinării unui anumit fenomen constă în stabilirea factorilor concreți care îl generează, îl condiționează sau într-un alt mod influențează asupra acestuia. Prin noțiunea de **factor** înțelegem că fenomenul respectiv are o anumită importanță, influență asupra desfăşurării sau asupra rezultatelor unui proces. Conceptul dat nu precizează însă în ce constă importanța ori influența factorului. în criminologie noțiunea de factor este utilizată pentru descrierea (enumerarea) tuturor sau a multor fenomene care au influență asupra criminalității. Această noțiune este similară cu noțiunea de circumstanță sau determinantă. Deci, **factorii (circumstanțele sau determinantele) criminalității sunt fenomenele care influențează asupra** acesteia.

în literatura criminologică noțiunea de factori ai criminalității este concretizată fiind utilizat frecvent **conceptul de cauze şi condiții ale criminalității** care este definit ca un sistem de fenomene sociale negative, caracteristic unei anumite societăți, care determină fenomenul antisocial ca efect al lor. Astfel, se subliniază că ştiința criminologiei studiază cauzele criminalității şi condițiile care favorizează acest fenomen antisocial[361]. Kuznețova N.F. susține că noțiunea de cauze şi condiții ale criminalității este similară cu noțiunea de determinante criminogene[362].

Procesul determinării criminalității reprezintă prin sine o interacțiune complicată a diferitelor tipuri de legături: cauzale, funcționale, statistice, legături ale stărilor etc.

Dependența funcțională reflectă concordanța obiectivă, paralelismul în coexistența şi schimbarea a doi factori. De exemplu, sporirea şomajului generează concomitent atît creşterea furturilor cît şi reducerea nivelului capacității de cumpărare. Este clar că între reducerea nivelului capacității de cumpărare şi sporirea furturilor există o dependență, dar această dependență nu este cauzală ci funcțională, deoarece ambele fenomene sunt derivate ale şomajului.

Legătura statistică reflectă schimbarea valorii unui anumit factor sau fenomen în funcție de -schimbarea altuia. De exemplu, creşterea numărului de infracțiuni în funcție de sporirea numărului populației, nivelului urbanizării etc.

O formă particulară a legăturii statistice este **dependența corelativă.** în calitate de bază la stabilirea acesteia se ia valoarea medie a factorului, fenomenului. Dacă se constată că distribuirea unui fenomen este direct proporțională cu distribuirea altuia, atunci corelația poartă un caracter pozitiv,

KpiiMUHOjiozitH / riofl pe *a.* B.H. KyapîiBueBa, B.E. 3MHHOBa, MocKBa, KDpHCT, 1995, p. 22. *KpuMUHonozusi I Ylojx* pea. E.B. Kopo6efiHHKOBa, H.ct>. Ky3HeuoBOH H HM. MHHbKOBCKoro, MocKBa, «K)pHflH4eCKaa jiHTepaTypa», 1988, p. 5; *KpuMimonozuH I Uojx* pefl. H.O. Ky3HeuoBOH H *TM.* MHHbKOBCKoro, MocKBa, H3Л-BO Моск. YH-Ta, 1994, p. 7.

j_3r dacă este invers proporțională - atunci corelația are caracter negativ. Coeficientul de corelație variază de la 0 pînă la 1, şi cu cît valoarea acestuia este mai aproape de 1, cu atît este mai puternică legătura între fenomene.

Legătura stărilor se caracterizează prin aceea că o stare a unui anumit fenomen în momentul dat, în anumite condiții va determina în mod necesar starea acestui fenomen în alt moment. De exemplu, criminalitatea în structura căreia o cotă-parte sporită revine infracționalismului minorilor, în condițiile unei lupte ineficiente cu acesta, va determina în mod sigur, peste 4-10 ani, o astfel de stare a criminalității, în care greutatea specifică a recidivismului va fi sporită.

Cauzalitatea (legătura cauzală) este tipul principal de determinare. "Principiul cauzalității constituie nucleul doctrinei despre determinism"[363]. Aceasta se explică prin faptul că principiul cauzalității nu numai constată dependența dintre diferite fenomene, dar şi stabileşte caracterul acestei dependențe care constă în aceea că un fenomen (cauza) în anumite condiții generează alt fenomen (efectul).

Putem afirma că **cauzabilitatea este conținutul intern al determinării, esența acesteia,** deoarece numai raportul cauzal, spre deosebire de alte legături dintre fenomene, răspunde la întrebarea de ce şi cum s-a produs evenimentul.

Aşadar, **cauzalitatea este o formă a interacțiunii dintre fenomene şi procese, este tipul principal de determinare şi reprezintă prin sine legătura obiectivă, genetică (adică acea legătură care generează, produce anumite fenomene din altele) dintre două fenomene: cauză şi efect.** Cauzalitatea este studiată fiind utilizate următoarele categorii: "cauză, condiție, efect"; raportul "cauză - efect"; lanț cauzal; sistem cauzal; raportul între condiție şi cauză, condiție şi efect; legătura inversă între efect şi cauză sau între efect şi condiții.

în cadrul cercetării criminologice sunt mai întîi relevate toate dependențele corelative între criminalitate (tipul infracțional) şi alte fenomene. Astfel, sunt stabiliți toți factorii (determinantele) care influențează asupra criminalității. Acest lucru este util, dar insuficient, fiindcă nu determină în ce fel de raport se găsesc factorii cu criminalitatea, tipul infracțional sau infracțiunea concretă: sunt aceste determinante cauze sau numai condiții etc. De aceea, după această etapă de cercetare, este necesar ca pe baza analizei cantitativ-calitative să fie relevate anume legăturile cauzale din toate aceste dependente corelative.

ITpuHifun demepMUHU3Mal Iloa *peji.* iLG>. AcKHHa, CapaTOB, 1983, p. 21.

Cauza este fenomenul care întotdeauna precedă şi produce sau generează alt fenomen - **efectul.** La cercetarea legăturii cauzale are loc diferenţierea verigii "cauză - efect" într-un lanţ cauzal neîntrerupt. Astfel, fiecare cauză îşi are cauza sa, iar fiecare efect este în acelaşi timp drept cauză pentru alt efect (fig. 4).

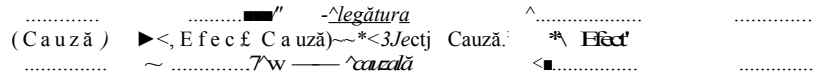


Fig. 4. Schema lanţului cauzal

Cauze **ale criminalităţii** sunt fenomenele social-psihologice care nemijlocit generează, reproduc criminalitatea şi infracţiunea. Acestea sunt tradiţiile, moravurile, deprinderile, interesele negative, motivaţia denaturată care sunt străine ideologiei, psihologiei şi sistemului de valori dominante în societatea noastră. Cele mai frecvente cauze ale infracţiunilor sunt: lăcomia (aviditatea), parazitismul, agresivitatea antiumană, naţionalismul, neglijarea regulilor securităţii şi liniştii publice, nechibzuinţa şi iresponsabilitatea faţă de executarea anumitor obligaţii.

Cauza fenomenului criminalităţii nu este o însumare aritmetică simplă a motivelor tuturor infracţiunilor concrete. Ea reprezintă prin sine o calitate integrală nouă. Totodată, motivaţia infracţiunilor concrete nu poate fi opusă cauzelor fenomenului criminalităţii. Unii autori consideră că cauză a criminalităţi în ansamblu este fenomenul social-psihologic denumit motivaţie socială criminogenă[364]. Alţii susţin că criminalitatea ca fenomen social este generată de cauze din domeniul existenţei sociale şi cauze din domeniul conştiinţei sociale care se găsesc într-o interacţiune complicată şi intensă. Determinatoare sunt cauzele din domeniul existenţei sociale şi anume baza economică[365].

Interacţiunea «cauză-efect» este posibilă doar în prezenţa anumitor **condiţii,** adică a unui ansamblu de fenomene, circumstanţe care însoţesc şi favorizează sau dimpotrivă, frînează producerea efectului. Astfel, condiţii ale criminalităţii sunt fenomenele care nu generează criminalitatea şi infracţiunea, dar contribuie, înlesnesc, intensifică apariţia şi realizarea cauzei acestora. După conţinutul lor, cauzele poartă un caracter predominat social-psihologic, iar condiţiile pot fi şi economice, politice, demografice, ideologice, juridice, de dirijare, organizaţionale etc. De exemplu, scandalurile şi

364 Ky3HeuoB A.<£>., *IJpodjieMbi KpuMimonozuHecKOÎt demepMmoKiBa*, Mry, 1984, p. 52.
KyzipaBueB B.H., *HpmuHHOcmt e KpuMtmonozeHeaa*, K)pmnHecKaa jiHreparypa, 1968, p. 73.

bătăile sistematice dintre părinți favorizează formarea la copii a agresivității, cruzimii care pot deveni mai tîrziu cauza săvîrşirii de către aceştia a infracțiunilor de violență. Subcultura la care aparține individul poate să-i formeze acestuia astfel de calități ca lăcomia, egoismul de grup, agresivitatea, nesocotința şi lipsa spiritului de răspundere de dragul unor satisfacții de scurtă durată etc. care pot, de asemenea, deveni cauze ale comiterii infracțiunilor de către dînşii.

Determinantele criminogene constituie un sistem în cadrul căruia distingem, după mecanismul acțiunii, două categorii de elemente: cauzele şi condițiile care se manifestă atît la nivelul criminalității în ansamblu, cît şi la nivelurile anumitor tipuri infracționale şi infracțiunii concrete. Cauzele şi condițiile infracțiunilor concrete sunt elementul primar al sistemului criminogen. Menționăm că cauzele şi condițiile se află într-o interacțiune complicată. Condițiile singure nu pot genera criminalitatea şi totodată, cauza fără condiții nu poate nici să apară, nici să se realizeze.

6.3. Nivelurile cauzalității fenomenului infracțional

Cauzalitatea (fenomenelor sociale poate fi cercetată la nivelul social general (filozofic), de grup (sociologic) şi individual (psihologic). Abordarea respectivă are o importanță deosebită pentru înțelegerea cauzelor infracțiunii concrete şi criminalității în ansamblu.

La nivelul individual este studiat **mecanismul comportamentului infracțional individual, personalitatea făptuitorului şi cauzele faptei acesteia.** La nivelurile mai superioare (filozofic şi sociologic) sunt cercetate **starea, structura şi tendințele criminalității în ansamblu,** cauzele acesteia, precum şi anumite **tipuri de infracțiuni[366].**

Unii autori sunt de părerea că nu există o cauză generală (de bază, principală) care ar explica exhaustiv etiologia criminalității în condiții concrete[367]. Alții susțin că poate fi admisă existența unei cauze generale a criminalității cînd cauzalitatea fenomenului este analizată la cel mai superior nivel - nivelul social general sau filozofic[368]. Deşi cauzele criminalității sunt diferite în funcție de formațiunea social-economică, de condițiile istorice concrete, întotdeauna la baza acestora se află **contradicțiile sociale obiective.**

Ky/ipîiBueB B.H., *reHe3uc npecmywienuH. Onum KpuMiiHOjiozunecKOZo ModemtpoeaHUH.* MocKBa, OOPYM, HHOPA-M, 1998, p. 11.

KpuMUHonozim I Hor o6m. pe«. A.H. flouroBOH. MocKBa, H3fl. rpynna HH<t>PAM-HopMa, 1997, p. 180.

KyapaBueB B.H., *op. cit.,* p. 11.

Cauza generală a criminalității în societățile cu economie de piață (capitaliste) sunt următoarele contradicții: contradicția între muncă şi capital; divizarea societății în bogați şi săraci; contradicția între scopurile declarate şi mijloacele accesibile majorității cetățenilor pentru atingerea acestora. în fosta URSS drept cauză generală a criminalității putea fi considerată contradicția între necesitățile reale (materiale şi spirituale) ale oamenilor şi posibilitățile lor limitate de către sistemul administrativ de comandă.

Nivelul filozofic de explicare a cauzalității fenomenului infracțional este concretizat şi detalizat în continuare prin nivelul sociologic. La acest nivel sunt analizate: structura socială a societății; procesele şi fenomenele concrete din sfera economică, politică, socială şi spirituală care determină criminalitatea.

La baza structurii sociale a societății contemporane se află diviziunea muncii care condiționează existența anumitor deosebiri între grupurile sociale. Structura socială creată, diferențiază oamenii după formele şi dimensiunile proprietății, nivelul de cultură, condițiile de viață, generînd totodată interese şi comportamente diferite ale acestora. Aceste comportamente care sunt orientate spre realizarea scopurilor şi intereselor foarte diferite ale oamenilor, pot fi atît legale cît şi ilegale şi chiar infracționale. Caracterul comportamentului uman este determinat de faptul dacă societatea creează condiții pentru ca oamenii să-şi realizeze scopurile prin mijloace legale sau este indiferentă, sau chiar împiedică acestui proces pozitiv.

în fiecare societate mediul social, componența populației şi relațiile între oameni sînt specifice. Cercetările sociologice (criminologice) oferă posibilități pentru a stabili cauzele şi condițiile adevărate care determină criminalitatea într-o țară anume. în condițiile perioadei de tranziție, de criză socială totală este necesar de a acorda o atenție deosebită situației economice dificile din țara noastră, intensificării contrastului dintre săraci şi bogați, reducerii puterii de stat, distrugerii orientărilor valorice pozitive, decăderii moralității şi nivelului de cultură. Schimbarea orînduirii sociale produce dezorganizare în sferele economică, socială şi spirituală, determină sporirea manifestărilor antisociale şi a criminalității. Sistemul juridic nu-şi realizează pe deplin funcțiile, a decăzut autoritatea şi, prin urmare, puterea de prevenire a legii. Criza din sferele socială şi spirituală se reflectă, bineînțeles, şi asupra cauzelor comportamentului infracțional individual.

Infracțiunea concretă este unitatea primară a criminalității. Asupra comportamentului infracțional individual îşi exercită influența toți factorii, raporturile şi dependențele menționate pentru nivelurile filozofic şi sociologic ale cauzalității criminalității. Numai că aceştia sunt şi mai mult concretizați şi trec într-o formă psihologică, explicînd scopurile şi motivele comportării

infractorului. Acesta este cel de-al treilea nivel - **nivelul primar (psihologic)** al analizei criminologice a cauzalității.

După cum s-a mai menționat, cauze şi condiții ale comportamentului infracțional individual sunt următoarele grupuri de fenomene: 1) orientările antisociale ale unor anumite persoane; 2) condițiile mediului social care au format aceste orientări; 3) diferitele situații concrete de viață care, interacționînd cu trăsăturile personalității, generează acțiunile criminale.

Clasificarea respectivă a cauzelor comportamentului individual infracțional nu poate fi utilizată pentru un nivel mai superior de abstracție - la cercetarea cauzelor criminalității în ansamblu. Fenomenele menționate trebuie să-şi găsească locurile corespunzătoare în structura relațiilor sociale în ansamblu. Astfel, primul grup de fenomene - orientările antisociale, aparțin sferei conştiinței sociale, iar al doilea şi al treilea grup de fenomene - condițiile mediului social care a format orientările antisociale şi situațiile de viață, se includ predominant în cadrul sferei existenței sociale.

6.4. Abordarea cauzalității în criminologie

în literatura criminologică sunt reflectate **patru modalități de explicare a cauzalității.** Aceste patru modalități sunt evidențiate de filosofi ca universale, fiind utilizate în diverse domenii de cunoaştere. Fiecare din aceste modele are un rol specific şi este caracteristic anumitor etape ale cercetării. în diferite perioade de dezvoltare a criminologiei ştiințifice domină unele sau alte modele de explicare a cauzelor criminalității.

1. Modelul condițional (factorial) de explicare a cauzalității. Prin cauză se înțeleg condițiile necesare şi suficiente pentru efectul dat sau totalitatea circumstanțelor care au determinat efectul. Autorii utilizează conceptul de factor (circumstanță) dar nu de cauze şi condiții. în lucrările criminologice sunt enumerați factorii sau circumstanțele care influențează asupra criminalității.

Distingem două modalități ale abordării condiționale a cauzalității -modelul **monofactorial** şi multifactorial.

în cadrul **modelului monofactorial** comportamentul infracțional este legat de un singur factor, în raport cu care este stabilită dependența statistică. De exemplu, între sporirea criminalității patrimoniale şi creşterea prețurilor la pîine ca indicator al sporirii minimului de existență. Multe teorii despre etiologia criminalității pun accentul pe un singur proces sau fenomen (instruirea, anomia socială, diferențierea socială etc.) absolutizînd de fapt un anumit factor, chiar dacă acesta este compus. **Modelul multifactorial** a fost întemeiat şi dezvoltat de către reprezentanții şcolii pozitiviste italiene, dominînd în ştiința criminologiei pînă la începutul deceniului 6 al secolului al XX-lea. în cadrul acestui model este stabilită totalitatea factorilor care influențează asupra criminalității. Nu sunt evidențiați însă factorii după gra-

dul de influenţă asupra criminalităţii, nu sunt evidenţiate, de asemenea, cau-. zele şi condiţiile (fig. 5):

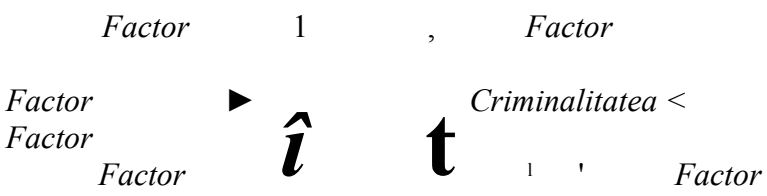


Fig.S. Schema **modelului** condiţional sau factorial

în funcţie de totalitatea analizată, unii autori disting aşa-numita cauză **complexă şi cauză specifică.** Conceptul de cauză complexă este propus de Kudriavţev V.N. prin care se înţelege totalitatea circumstanţelor în raport cu care apare inevitabil efectul dat . Kuznеţova N.F. precizează că cauza complexă este totalitatea fenomenelor sociale diferite după caracterul şi mecanismul acţiunii lor care determină criminalitatea[370]

2. Modelul tradiţional de explicare a cauzalităţii. în cadrul modelului repectiv, prin cauză se înţelege un impact forţat din exterior care generează infracţiunea şi criminalitatea.

Abordarea tradiţională este utilizată la analiza cauzelor infracţiunii concrete sau a unor anumite categorii de infracţiuni. Astfel, Şargorodskii M.D. scrie: "Cauzele infracţiunii concrete sunt acele forţe active care stîrnesc la subiecţi interese şi motive de a o comite"[371]. Minkovskii G.M. susţine că instigarea din partea celor maturi este una din cauzele nemijlocite ale săvîrşirii infracţiunilor de către minori[372]. Victimitatea persoanelor este, de asemenea, una din cauzele criminalităţii. Astfel, von Hans Joachim Schneider subliniază că victima infracţiunii este un element esenţial în procesele de apariţie a infracţiunii şi de control asupra criminalităţii[373].

Aşadar, spre deosebire de modelul condiţional, în cadrul modelului tradiţional cauză nu este o oarecare circumstanţă externă, ci o circumstanţă care îm-

370 Ky/ipHBueB B.H., *ITpuHUHHocmb ... op. cit.,* p. 10.

Ky3HeuoBa H.O., *¥jiaccu<puKauun npuiUH npecmynHocmu e KpuMunonozuu.il* Bonpocbi myHeHHH npecTynHoc™ H 6opt6w c Hero. MocKBa, 1975, p. 60.

371 IIIapopoACKHfi *M.J\., [JpecmynHOcmb, ee npuuuHbi u ycjioeun e couuajiucmimecKOM обiuecmee.//* FIpecTynHOCTt H ee npe;iynpe>KaeHHe. JleHirarpan, 1966, p. 30.

372 Мннековскнн r.M, în *KpuMUHOJiozun.* MocKBa, 1968, p. 293-294.

373 IUHaftflep r.M., *op. cit.,* p. 349.

pinge, adică un factor în acțiune (fig. 6). în criminologie modelul tradițional practic n-a fost utilizat de unul singur. Abordarea respectivă a cauzalității este, de regulă, îmbinată cu abordarea multifactorială.

Impactul factorului extern *Criminalitatea*

Fig. 6. Schema modelului tradițional

3. Modelul tradițional - dialectic de explicare a cauzalității

Conform acestui model cauză sunt toate fenomenele care generează efectul dat. O categorie de bază a modelului tradițional-dialectic este noțiunea de **cauză nemijlocită sau apropiată a infracțiunii.** Cuznețova N.F., Saharov A.B., Ratinov A.P. şi Carpeț LI. menționează că cauza respectivă are natură subiectivă şi se exprimă prin trăsăturile personalității.

Abordarea tradițional-dialectică nu cuprinde întregul mecanism al complexului cauzal, evidențiind totuşi în cadrul acestuia factorii obiectivi şi subiectivi, concomitent prezentînd influența lor ca fiind succesivă şi unilaterală: "condițiile materiale de viață determină conştiința socială, iar ea la rîndul său, criminalitatea" (fig. 7).

Condițiile materiale *Conştiința socială* *Criminalitate*

Fig. 7. Schema modelului tradițional-dialectic

4. Modelul interacționist de explicare a cauzalității. Conform acestui model, prin cauză a comportamentului infracțional şi criminalității se înțelege interacțiunea între mediu şi personalitatea făptuitorului.

Modelul precedent de explicare a cauzalității nu ia în considerare că la apariția comportamentului infracțional se manifestă concomitent şi condițiile externe şi calitățile personale. Deci, asupra comportamentului infracțional influențează nu numai condițiile mediului existente în trecut şi care au lăsat amprente în conştiința umană, dar şi condițiile noi care au apărut şi încep să acționeze în situația precriminală (fig. 8).

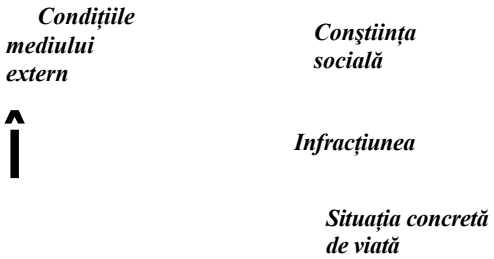


Fig. 8. Schema modelului interacţionist

6.5. Clasificarea cauzelor şi condiţiilor criminalităţii

Determinantele criminologice sunt foarte variate după conţinutul şi natura lor, nivelul de influenţă, impactul produs asupra fenomenului cercetat etc. In scopul cunoaşterii ştiinţifice şi practice a cauzelor şi condiţiilor criminalităţii este necesară o anumită clasificare a acestora. Totodată, menţionăm că problema clasificării cauzelor şi condiţiilor criminalităţii în ştiinţa criminologică este discutabilă. Aceasta se explică, pe de o parte, prin faptul că însuşi fenomenul este complicat, fiind constituit din diverse interco-necţiuni şi interdependenţe, iar pe de altă parte, prin complexitatea deosebită şi a legăturilor externe ale acestuia cu alte fenomene.

Unii autori propun o clasificare a cauzelor şi condiţiilor criminalităţii, după natura acestora, în **obiective** şi **subiective** (Gherţenzon A.A., Şliapocinikov A.S., Kudriavţev V.N. etc.)

Cauze obiective ale criminalităţii sunt contradicţiile concrete ale existenţei sociale, din cadrul relaţiilor economice şi sociale care generează motivaţia antisocială. **Condiţiile obiective** sunt deficienţele organizaţionale, juridice şi tehnice care favorizează acţiunea cauzelor obiective şi subiective ale infracţiunilor.

Cauze subiective ale criminalităţii sunt anumite elemente ale psihologiei sociale care se exprimă prin necesităţile, interesele, scopurile, motivele, valorile morale şi conştiinţa juridică denaturată a persoanelor care comit infracţiuni. **Condiţiile subiective** sunt particularităţile demografice şi so-cial-psihologice ale populaţiei (trăsături de caracter, temperamentul, vîrsta, sexul etc.)[374].

Alţi autori pun la baza clasificării determinantelor criminologice conceptul filozofic de **cauză complexă** - ansamblul tuturor circumstanţelor

/ţcuiroBa A.H., KopoSeftHHKOB E.B., KyapflBueB B.H., riarncpa *IOZUU.*

coeemcKoii KpuMUHOJiozuu. MocKBa, 1985, **p.** 44.

ПОВ B.B., *IToHfimux*

MocKBa, 1985, p. 44.

care determină apariţia efectului, şi conceptul de **cauză specifică,** adică circumstanţele concrete care determină efectul[375].

în scopul explicării cauzelor criminalităţii, în criminologia occidentală a fot elaborată aşa-numita "teorie a factorilor" ca fenomene care generează infracţionalitatea. S-a început enumerarea acestor factori fără a se ţine seama de importanţa, mecanismul de acţiune şi impactul lor asupra criminalităţii. Unii specialişti au evidenţiat 200-240 de factori care determină fenomenul antisocial. Totuşi, majoritatea criminologilor au respins teoria respectivă, iar sociologul american E. Sutherland a numit-o drept un catalog cu valori incomparabile[376].

După **conţinut,** distingem următorii factori criminogeni: economici, politici, ideologici, social-psihologici, demografici, de organizare şi dirijare, tehnici şi juridici[377]. Factorii criminalităţii sunt clasificaţi, de asemenea, în două grupuri mari: **externi** (economici, politici, juridici, de organizare, psihologici, medicali, tehnici) şi **interni** (recidivismul criminal, profesionalismul criminal, autoorganizarea criminală, stigmatizarea, tradiţiile criminale)[378].

J. Pinatel clasifica factorii crimonogeni în factori **geografici, economici, culturali şi politici[379].** în materia factorilor geografici, autorul face referire la cercetările statisticienilor Guerry şi Quetelet care au formulat "legea termică a criminalităţii", la concluziile lui E. de Greef care confirmă "legea termică" şi mai ales la studiile americane care susţin următoarele:

temperatura afectează echilibrul emoţional;

presiunea atmosferică şi criminalitatea echivalentă variază invers proporţional: cînd presiunea scade, creşte criminalitate violentă;

umiditatea şi criminalitatea violentă variază, de asemenea, invers proporţional.

Unii autori evidenţiază în cadrul factorilor criminogeni, în calitate de cauză a criminalităţii şi infracţiunilor, **fenomenele social-psihologice[380],** adică deformarea conştiinţei de grup şi individuale exprimată prin tradiţii, moravuri, depinderi şi motivaţie care contravin normelor sociale existente.

Ky3HeuoBa H.cD., *op. cit. ,* p. 60-61.

KpuMUHonozun. Floapea. B.H. KyapflBijeBa, B.E. 3MHH0Ba. MocKBa, lOpiicT, 1995, p. 25.

377 *KpuMUHonozim.* y4e6Ho-MexoflHHecKHe MaxepHaiibi н ajib(5oM cxeM. Tioa *pejx.* CE. BmiHHa H B.A. V-reHHa. MocKBa, «UIнт-M», 1998, p. 167.

378 *KpiiMUHonozun.* V4e6Hoe nocoSHe. iloa o6m. *pen.* B.E. 3MHHOBa. MocKBa, HH<t>PA-M-HopMa, 1997, p. 15.

379 J. Pinatel, în P. Bouzat et J. Pinatel, *Trăite de droi penal et de criminologie,* Tome III, *Criminologie,* Paris, Dalloz, 1963, p. 89-121, cit. de Gheorghe Nistoreanu şi Costică Păun, *op. cit.,p.* 180-181.

380 Ky3HeuoBa H.tD., *Tlpo6neMu ... op. cit.,* p.44.

Ceilalţi factori (economici, politici, demografici etc.) sunt condiţii ale criminalităţii. Condiţiile, la rîndul său, sunt clasificate astfel:

9.99.Condiţiile care determină apariţia cauzei criminalităţii, adică a fenomenelor social-psihologice negative (factorii social-economici, cultural-educativi, politici, de dirijare etc);

9.100.Condiţiile care favorizează realizarea cauzei şi apariţia criminalităţii şi infracţiunilor (lacunele, greşelile, deficienţele sistemului de prevenire a infracţiunilor, sectorului de organizare şi dirijare - de exemplu, ineficienta sistemului de pază, activitatea nesatisfăcătoare de menţinere a ordinii publice etc).

Cauzele şi condiţiile criminalităţii, după **nivelul** acţiunii acestora, sunt grupate în: 1) cauze şi condiţii ale criminalităţii în ansamblu sau determinantele generale; 2) cauzele şi condiţiile anumitor tipuri infracţionale; 3) cauzele şi condiţiile infracţiunii concrete.

în funcţie de sarcinile cercetării criminologice sunt utilizate şi alte clasificări ale cauzelor şi condiţiilor criminalităţii. De exemplu, în raport cu fenomenul infracţiunii sau cu un ansamblu al acestora distingem cauze şi condiţii apropiate şi îndepărtate, directe şi indirecte; după semnificaţia socială - 1) cauze şi condiţii sociale generale ale criminalităţii, 2) cauze şi condiţii ale criminalităţii în diferitele grupuri sociale şi sectoare ale vieţii sociale, 3) cauze şi condiţii ale comportamentului infracţional individual; după întinderea în spaţiu - 1) cauzele şi condiţiile criminalităţii unei anumite ţări, 2) cauzele şi condiţiile criminalităţii în diferite judeţe, raioane, regiuni ale ţării, 3) cauzele şi condiţiile criminalităţii într-o localitate concretă (oraş, sector al oraşului, sat) sau la o întreprindere, instituţie, organizaţie concretă.

Abordarea problemei privind clasificarea cauzelor şi condiţiilor criminalităţii oferă posibilităţi noi pentru realizarea cercetărilor criminologice teoretice şi elaborarea măsurilor concrete de luptă cu acest fenomen antisocial.

6.6. Factorii economici

Reprezentanţii şcolilor economice din criminologie consideră că deoarece relaţiile economice determină toate celelalte tipuri de relaţii în societate, atît pozitive cît şi negative, ele şi sunt elementul primar (cauza) care generează criminalitatea. Orice tip de relaţii economice, contradicţiile acestora generează criminalitatea. Totuşi, relaţiile economice de piaţă se caracterizează prin cel mai înalt nivel al criminalităţii, inclusiv şi în ţările cu o economie prosperă. Aceasta se explică prin faptul că relaţiile respective sunt bazate pe concurenţă, şomaj programat, stoarcerea unui profit cît mai mare , stratificarea materială şi socială a oamenilor.

Adepții ideii că relațiile economice sunt cauza de bază (primară) a criminalității susțin că anume raportul oamenilor față de mijloacele de producere, rolul acestora în organizarea socială a muncii determină modul de repartizare a bunurilor sociale, adică determină inechitatea socială reală din societate. Inechitatea socială generează contradicții şi conflicte între grupurile sociale care deseori se manifestă prin diferitele fapte socialmente periculoase.

Considerăm că relațiile economice, contradicțiile acestora sunt un factor criminogen principal, dar nu unicul. Este discutabilă, în opinia noastră, şi afirmația că relațiile economice sunt cauza primară a fenomenului infracțional. Deoarece criminalitatea este un fenomen complicat şi complex, este necesară şi o analiză complexă a cauzelor şi condițiilor care o determină. Menționăm, de asemenea, că criminalitatea este caracteristică atît pentru regiunile cu un nivel economic dificil, cît şi pentru regiunile prospere.

Din factorii economici considerați cu un conținut criminogen mai pronunțat fac parte crizele economice, nivelul de trai, şomajul, industrializarea.

Criza economică care a cuprins țara noastră se caracterizează prin acutizarea contradicției obiective dintre necesitățile economice şi posibilitățile societății (anumitor grupuri sociale sau indivizi); printr-un nivel de trai mai redus decît nivelul de asigurare a unei supraviețuiri fiziologice; prin polarizarea populației după nivelul de venituri; prin inflație; şomaj; integrare insuficientă a economiei naționale în economia mondială; printr-un nivel mai sporit al veniturilor activității economice criminale comparativ cu nivelul veniturilor obținute prin activități legale; prin lipsa asigurării economice a priorității profilaxiei infracțiunilor față de aplicarea măsurilor răspunderii penale. Factorii economici menționați au determinat o creştere bruscă (o explozie) a criminalității în țară, în special a infracțiunilor de cupiditate şi de cupiditate prin violență. Menționăm că o situație criminogenă similară este caracteristică şi celorlalte țări-membre ale Comunității Statelor Independente.

Nivelul de trai. Reducerea nivelului material de viață al oamenilor este unul din factorii care nemijlocit împinge individul la comiterea infracțiunilor patrimoniale. Astfel, sărăcia caracteristică anumitor grupuri sociale determină reprezentanții acestora la săvîrşirea faptelor socialmente periculoase în scopul ameliorării situației materiale. Acesta este doar un aspect al impactului produs de nivelul de trai asupra fenomenului infracțional.

Cercetările criminologice realizate demonstrează că cele mai grave infracțiuni sunt comise de către reprezentanții păturilor sociale asigurate material (criminalitatea persoanelor cu funcții de răspundere, criminalitatea "guleraşelor albe"). De aceea, sărăcia sau nivelul material redus de viață nu este unicul aspect de influență a nivelului de trai asupra criminalității. Considerăm că nivelul de trai ca factor criminogen trebuie examinat sub două aspecte: **obiectiv** şi **subiectiv,** adică cum însuşi subiectul îşi apreciază starea materială şi care nivel material şi financiar l-ar satisface. Aşadar, analizînd

rolul criminogen al nivelului de trai este important de a se ține seama de două aspecte ale impactului acestuia: nivelul de trai, redus (sărăcia) şi tendința abuzivă de a fi bogat, care îi împinge pe unii la comiterea infracțiunilor.

Caracterul criminogen al tendinței abuzive de a deveni bogat este determinat în primul rînd de particularitățile socio-psihologice ale persoanei, dar nu în ultimul rînd şi de raportul dintre scopurile declarate de societate şi posibilitățile reale ale diferitelor grupuri sociale de a le realiza. încă L. A.-J. Quetelet a stabilit că omul nu săvîrşeşte infracțiuni datorită stării de sărăcie, ci ca o consecință a trecerii rapide de la o stare de relativ confort, la una de mizerie.

Şomajul, de asemenea, are urmări criminogene. Aceasta se explică atît prin reducerea bruscă a nivelului de viață al unei anumite părți din populație, cît şi prin crearea unei stări emoționale instabile a acesteia ca urmare a şomajului. Şomajul influențează agravant asupra echilibrului intern al individului, punîndu-l în situația cînd el nu poate să-şi realizeze intențiile prin mijloace legale.

Idustrializarea determină şi creşterea infracționalității. Aceasta se explică prin următoarele:

sporeşte intens mobilitatea teritorială a populației rurale care migrează spre zonele industrializate (urbanizate). în urma schimbării mediului rural prin cel urban au loc transformări în structura personalității originarilor de la sate, care frecvent sunt dominați de o stare de frustrare şi pot comite fapte socialmente periculoase;

producerea de conveier şi specializarea îngustă determină înstrăinarea individului şi îl lipsesc de posibilitățile de a-şi manifesta aptitudinile de creație;

industria are o influență pronunțată asupra echilibrului ecologic din regiune (localitate) care determină la rîndul său răspîndirea stărilor de stres în mijlocul populației;

ritmurile sporite ale industrializării au, de asemenea, un impact criminogen, deoarece sunt însoțite, de regulă, de un nivel redus de dezvoltare a sferei de deservire a populației.

6.7. Relațiile sociale şi criminalitatea

Cauzele criminalității trebuie căutate în multiplele relații ale individului cu mediul extern, în conținutul existenței sociale a omului, în interdependențele complicate şi contradicțiile acesteia. Relațiile sociale ca şi cele economice sunt foarte variate după formă, conținut şi niveluri. în general, relațiile sociale în cadrul cărora persoana simte că nu este egală în drepturi cu alții, i se ştirbesc interesele, este jignită vor genera un comportament de protest şi chiar infracțional.

Relaţiile sociale ale unei anumite persoane se realizează la **macro-** şi **microniveluri.** Macronivelul reprezintă prin sine relaţiile omului cu statul şi societatea în ansamblu, relaţiile de producere ale acestuia (inclusiv studiile, activitatea de muncă, activitatea obştească etc), precum şi statutul său ca personalitate. Cele mai vulnerabile probleme ale relaţiilor macrosociale sunt **contradicţiile dintre interesele diferitelor grupuri sociale, relaţiile naţionale, problema egalităţii în drepturi, nemulţumirea persoanei de statutul său social.**

1. Relaţiile naţionale şi statutul etnic. Contradicţiile interetnice (şovinismul, duşmănia interetnică, naţionalismul etc.) sunt factori cu o pronunţată influenţă criminogenă. Criminalitatea determinată de conflictele interetnice este deosebit de răspîndită în ultimii ani în spaţiul ex-sovietic, avînd un caracter politizat. Criminalitatea generată de conflictele interetnice se manifestă prin acte de terorism, omoruri de masă, aplicarea armelor, furturi, jafuri, tîlhării etc.

Statutul etnic nu are o influenţă directă asupra criminalităţii. Totuşi, el se caracterizează printr-un anumit temperament naţional şi alte trăsături specifice socio-culturale şi etnopsihologice care trebuie luate în consideraţie la analiza criminalităţii. Astfel, este important de a prevedea care va fi tipul şi caracterul reacţiei naţionale în anumite condiţii economice, sociale şi politice.

9.101.**Discriminarea** (a anumitor grupuri sociale, de clasă, de sex, de vîrstă, etnică, rasială, religioasă, faţă de imigranţi etc). Aceste fenomene generează o stare de frustrare care, de regulă, declanşează porniri agresive, precum şi dorinţe puternice de revanşă din partea celor care se consideră discriminaţi. Acesta este un caz tipic de conflict de cultură. Uneori grupurile sociale se schimbă cu rolurile. Astfel, grupurile care se consideră discriminate, în acţiunile lor revendicative emit pretenţii atît de mari încît depăşesc drepturile şi libertăţile majoritarilor.

9.102.Religia. Este în general un factor moral-educativ important pentru formarea personalităţii umane, avînd o influenţă puternică asupra procesului de prevenire şi combatere a criminalităţii. Religia contribuie la corectarea şi reeducarea condamnaţilor. Totodată, unele s.ecte religioase practică o activitate criminală în scop de profit, iar uneori din cauza religiei se dezlăn-ţuiesc conflicte politice, interetnice şi religioase.

9.103.Nivelul de instruire şcolară. Există mai multe păreri privitor la influenţa acestui factor asupra criminalităţii. In lucrările unor criminologi se menţionează că nivelul de instruire şcolară se reflectă prin alegerea unor forme infracţionale mai puţin primitive şi a unor noi modalităţi de comitere a acestora (R. Garofalo, D. Szabo).

Cesare Lombroso considera că instruirea şcolară are un impact dublu asupra criminalităţii: pe de o parte, ea contribuie la sporirea nivelului fenomenului socialmente periculos, iar pe de altă parte, la reducerea acestuia în societate.

Rolul şcolii este însă mai important pentru educarea şi socializarea copiilor, pentru depistarea celor inadaptaţi şi punerea în aplicare a unor programe de prevenire generală.

5. Profesia. Datele statistice relevă o rată extrem de diversă a delin cventei profesionale. într-un grad diferit, majoritatea profesiilor oferă con diţii pentru comiterea de infracţiuni. în calitate de exemplu de analiză criminologică a profesiilor poate fi criminalitatea "gulerelor albe".

Expresia a fost utilizată pentru prima dată de E. Sutherland în lucrarea "Criminalitatea gulerelor albe", apărută în anul 1949. Criminologul american defineşte acest tip infracţional ca fiind o infracţionalitate săvîrşită de persoane socialmente respectabile, care au un statut social elevat. Aceasta este criminalitatea oamenilor de afaceri, a cadrelor superioare din administraţie, a personalităţilor politice, sindicale etc[381].

Criminalitatea "gulerelor albe" se caracterizează printr-un şir de trăsături speciale:

> beneficiază de o indulgenţă generalizată, determinantă atît de poziţia socială a infractorilor din această categorie, cît şi de modalităţile rafinate prin care ei săvîrşesc infracţiunile;

în aceste condiţii, reputaţia persoanelor implicate nu este alterată; factorii criminogeni obişnuiţi (lipsa de instruire, nivelul de trai, familie etc) nu joacă un rol specific în etiologia crimelor săvîrşite de aceste persoane, determinată fiind structura lor de personalitate. Criminalitatea "gulerelor albe" se realizează prin ignorarea şi prin interpretarea falsă a legii, făcîndu-se o confuzie voită între limitele licitului şi ale ilicitului, uneori profitîndu-se de ambiguitatea unor legi adoptate, parcă în mod voit, în interesul acestei categorii favorizate.

6. Starea civilă. Cercetările criminologice au relevat anumite intercone xiuni între starea civilă a oamenilor şi criminalizarea (victimizarea) aces tora. De exemplu, femeile necăsătorite şi celibatarii sunt mai mult predispuşi spre comiterea infracţiunilor sexuale, iar în urma diferitelor scandaluri dintre soţ şi soţie frecvent se săvîrşesc infracţiuni de violenţă. De regulă, făptuitorii şi victimele infracţiunilor grave de violenţă devin persoanele ne căsătorite. Astfel, în baza unui studiu criminologie al omorurilor comise cu intenţie s-a stabilit că numai 40 la sută din victimele cercetate le constituie familiştii, restul fiind persoane necăsătorite şi anume 35% - celibatarii şi femeile nemăritate, 16% - divorţaţii şi 4% - văduvii şi văduvele. Această

[381] Gheorghe Nistoreanu, CosticăPăun, *op. cit.,* p. 194.

particularitate este caracteristică şi infractorilor în contingentul cărora se înregistrează chiar o scădere neînsemnată a familiştilor (38%) şi o sporire a persoanelor divorţate (23 la sută). Aşadar, omorul este o crimă a persoanelor necăsătorite[382].

Din alţi factori criminogeni macrosociali este necesar a menţiona:

impactul mijloacelor de informare în masă care se manifestă prin propagarea violenţei, modelelor de comportament negativ, pornografiei; **influenţele criminogene internaţionale** - favorizează internaţionalizarea criminalităţii, penetrarea infracţionalităţii organizate pe plan internaţional (traficul ilicit de arme şi droguri, fabricarea şi punerea în circulaţie a banilor falşi, spălarea banilor, escrocheriile din domeniul busenisului şi imigraţiei, traficul de femei şi copii, terorismul, jafurile, tîlhăriile, furturile de automobile, contrabanda).

Criminalitatea este determinată şi de **relaţiile subiectului, contradicţiile acestora la nivel microsocial,** adică relaţiile microsociale şi interpersonale (conflictele) din familie, între rude, prieteni şi cunoscuţi sau apărute întîmplător în anumite situaţii concrete. Studiile realizate confirmă că o parte considerabilă a criminalităţii de violenţă este produsul ciocnirilor interpersonale. Astfel, în baza cercetării victimologice a infracţiunilor de vătămare intenţionată gravă a integrităţii corporale s-a stabilit că o parte considerabilă din victime (39,3%) au fost vătămate în sfera familială sau relaţiile cu alte rude, iar în urma conflictelor cu vecinii şi cunoştinţele apropiate sau prietenii, respectiv 11,3% şi 9,0%[383].

Influenţele negative ale relaţiilor intrafamiliale. Orice tulburări care se produc în familie se reflectă asupra procesului de socializare a copilului şi formării personalităţii acestuia. Destabilizarea structurii familiei este determinată, de regulă, de următorii factori: numărul de membri ai familiei, capacitatea educativă a părinţilor, mobilitatea socială şi migraţia familiei.

Cercetările criminologice referitoare la influenţa relaţiilor intrafamiliale asupra delincventei juvenive au constatat că un număr important de copii delincvenţi şi-au schimbat reşedinţa în timpul copilăriei; sunt prost întreţinuţi din punct de vedere material şi igienic; au părinţi despărţiţi ori necăsătoriţi; sunt privaţi de beneficiul culturii. Personalitatea copiilor delincvenţi este mai amorfă şi lipsită de ambiţie în faţa exigenţelor vieţii, normele lor de conduită sunt mai puţin numeroase şi lipsite de conţinut. Frecvent ei sunt stresaţi datorită coeziunii reduse a familiilor lor, a stării de încordare dintre

Gheorghe Gladchi, *Determinantele victimologice şi mecanismul infracţiunilor de mare violentă,* Chişinău, Centrul de drept, 2000, p. 80.

383 н.'J ni

lbidem, p. 121.

părinţi, a atmosferei familiale nefavorabile, a lipsei de supraveghere şi chiar de interes din partea părinţilor. Menţionăm, de asemenea, că familiile delincvente îşi implică copiii în activităţi infracţionale ori îi influenţează pe calea imitaţiei, împrumutîndu-le percepte morale contrare eticii societăţii.

O parte considerabilă a infracţionalismului de violenţă este determinată de relaţiile tensionate şi complicate din familie. Studiul a 523 de dosare penale, intentate pe cazuri de omor intenţionat şi vătămare corporală gravă, relevă că în Republica Moldova este foarte răspîndită violenţa în familie. Fiecare al patrulea omor şi fiecare a treia vătămare corporală gravă se săvîrşeşte în familie. De regulă, victimele sunt femeile. Astfel, 75 la sută din omoruri în familie au fot comise de bărbaţi. O parte considerabilă - 42 la sută - din aceste femei au fot victimele soţului, ale fostului soţ, concubinului, fiului, tatălui sau fratelui lor. Numai în 2 la sută din cazuri bărbaţii au ajuns victime ale soţiilor sau concubinelor lor[384].

Impactul activităţilor din timpul liber. O importanţă deosebită la explicarea cauzelor şi condiţiilor criminalităţii o au micromediile sociale în care oamenii îşi petrec timpul liber, caracterul relaţiilor cu prietenii şi cunoscuţii, precum şi tipurile de activităţi desfăşurate. Astfel, s-a stabilit că o parte considerabilă a victimelor violului, în primul rînd, minorele, din cauza inactivităţii, trîndăviei, plictiselii în procesul petrecerii timpului liber, precum şi din motivul lipsei unei supravegheri a activităţilor respective din partea părinţilor, au avut un comportament preinfracţional negativ, adică care a uşurat comiterea crimei. De aceea, la reducerea victimizării faţă de viol va contribui şi realizarea unor aşa măsuri sociale generale ca organizarea corespunzătoare a odihnei cetăţenilor, în special, a minorelor şi femeilor tinere, atragerea lor în activitatea diferitelor secţii sportive, cercuri artistice, societăţi, asociaţii etc[385].

6.8. Factori demografici, politici, juridici, de organizare. Starea etico-morală a societăţii şi criminalitatea.

Factorii demografici - sporul natural, explozii în rata natalităţii, structura după vîrstă şi sex şi migraţiile populaţiei, sunt factori criminogeni principali. Cercetările empirice au dovedit că infracţiunile sunt comise mai frecvent de către indivizii de vîrsta între 18 şi 30 ani cu un maxim de intensitate în jurul vîrstei de 25 ani. De aceea, în urma sporului natural pozitiv şi în special al exploziei în rata natalităţii se înregistrează creşteri semnifica-

Gheorghe Gladchi, *Problema cuplului şi a societăţii: tortura in familie.II* Flux, Nr. 35 (266), 29 septembrie, 2000, p. 3.

385 Gheorghe Gladchi, *Prevenirea infracţiunilor de violenţă sexuală.//* Revista naţională de drept, Nr 1(4), 2001, p. 6.

tive ale delincventei juvenile. Este necesar a menționa că relația între sporul natural, natalitatea populației şi criminalitate poartă un caracter indirect.

Migrația populației este determinată cel mai adesea de urbanizare şi are consecințe criminogene certe:

schimbări calitative în relațiile interumane, în structurarea şi restructurarea grupurilor şi în dezvoltarea personalității individului; schimbări negative în familie: sporeşte rata divorțurilor, despărțirile şi abandonul de familie, diminuarea autorității părinteşti, angajarea în muncă a ambilor soți, şcolarizarea prelungită a copiilor etc; creşterea rapidă a mediului urban nu a permis amenajarea la nivel satisfăcător a cartierelor, a habitatului;

eterogenitatea socială în oraşe are drept consecință eterogenitatea culturală. Normele fiecărui grup îşi pierd din vigoare, devin ambigue, făcîndu-se simțită prezența unui pluralism cultural, a unei suprapuneri de norme şi valori care ghidează conduitele umane. Aşadar, este o situație favorabilă pentru manifestarea conflictului de cultură;

Transformările rapide socio-culturale din mediul urban influențează negativ unele persoane care devin dominate de o stare de frustrare şi pot comite infracțiuni.

Criza politică care a cuprins țara noastră în perioada de tranziție se manifestă printr-un şir de influențe criminogene:

instabilitatea regimului politic; instabilitatea politicii penale; serviciile statului sunt dominate de corupție; înstrăinarea majorității populației de la dirijarea statului; instabilitatea geopolitică (de exemplu, descompunerea URSS); nedesăvîrşirea frontierelor de stat, în special frontiera de est a Republicii Moldova;

înstrăinarea populației de controlul asupra sistemului de măsuri de luptă cu criminalitatea.

Din **factorii juridici** care au influențe criminogene pronunțate pot fi menționați:

anomia, adică starea societății caracterizată prin lipsa de legi, de norme sau prin existența unor norme contradictorii care fac dificilă orientarea individului şi integrarea în colectivitate; inactivitatea legilor;

instabilitatea legislației, modificarea permanentă a acesteia; lacunele în aprecierea jufidico-penală a faptelor socialmente periculoase;

lobbismul ilicit;
subaprecierea legislativă **a** pericolului social al unor anumite categorii de infracțiuni etc.

Fenomenul criminalității este determinat şi de influențele negative ale **factorilor de organizare:**

sistemul justiției penale este supraîncărcat;
nivelul redus de descoperire a infracțiunilor;
necorespunderea sistemului de măsuri de luptă cu criminalitatea scopurilor acesteia;
lipsa interpretărilor oficiale ale legislației penale; contradicțiile de competență între organele care luptă cu criminalitatea; lipsa pronosticurilor criminologice; lipsa sistemului de expertiză criminologică a legislației;
nivelul redus al profesionalismului în sistemul organelor de luptă cu criminalitatea etc.

Criza moral-psihologică care domină societatea noastră se caracterizează printr-un şir de consecințe criminogene:

decăderea moralității;
pierderea de către o parte considerabilă a populației a idealurilor umane recunoscute în sfera comunității sociale;
nivelul redus al solidarității populației cu legislația penală;
pierderea încrederii populației în organele de drept care luptă cu criminalitatea;
procentul sporit al populației cu o responsabilitate limitată;
intoleranța etnică;
intoleranța religioasă;
beția şi alcoolismul;
narcotismul, toxicomania;
nihilismul juridic etc.

CAPITOLUL VII

TEORIILE CAUZALITĂȚII

7.1. Orientarea biologică

7.1.1. Considerații generale

în cadrul orientării biologice (antropologic - biologice) sunt reunite teorii care conferă factorilor biologici o importanță hotărîtoare în geneza comportamentului infracțional. Caracteristic pentru orientarea biologică este:

limitarea obiectului criminologiei la studiul infractorului; în baza acestei orientări se află concepția despre infractorul înnăscut, teoriile eredității, teoriile privind impactul criminogen al constituției corpului, activității glandelor endocrine, anomaliilor de cromozomi, nivelului redus de inteligență etc;

încercarea de a demonstra existența unor trăsături specifice de ordin bioantropologic care diferențiază infractorul de non-infractor, trăsături care determină comportamentul antisocial al individului. De aceea, cercetările ştiințifice ale reprezentanților orientării date sunt concentrate asupra relevării trăsăturilor specifice ale acelor indivizi care se caracterizează printr-o predispoziție sporită de a comite infracțiuni;

infractorul este considerat o persoană inadaptată şi cu intelect redus, determinate de particularitățile bio - antropologice ale acestuia.

7.1.2. Teoria atavismului evoluționist[386]

Teoria atavismului evoluționist a fost elaborată de Cesare Lombraso, profesor de medicină legală şi antropologie la Universitatea din Torino, considerat drept creatorul criminologiei antropologice. Teoria dată se bazează pe teoriile evoluționiste ale lui Darwin, lucrările de frenologie ale medicului vienez Frederik Joseph Gali, studiile de fizionomie ale lui J. K. Lovater, conceptele lui Charles Morel asupra rolului degenerescentei speciei umane etc.

Concluziile ştiințifice principale ale lui C. Lombroso se bazează pe cercetarea a 383 de cranii ale oamenilor decedați şi 3839 de cranii ale oamenilor

Atavism (de la latinescul "atavus" - strămoş îndepărtat), apariție la un descendent a unei caracteristici pe care a posedat-o un ascendent îndepărtat şi care nu s-a manifestat la generațiile intermediare (de exemplu, apariția cozii la om). Nu trebuie confundat cu noțiunea de "rudiment" - organ atrofiat, la unele specii actuale, care a fost pe deplin dezvoltat la speciile de origine (de exemplu, vertebrele caudale sau apendicele la om etc).

vii, în total el a examinat şi chestionat 26886 infractori care erau comparaţi cu 25447 de studenţi, soldaţi şi alţi cetăţeni cinstiţi. Menţionăm că autorul a studiat nu numai contemporanii săi, dar şi craniile infractorilor din evul mediu descoperind mormintele acestora[387]. în baza cercetărilor psihiatrice şi antropologice realizate, C. Lombroso a formulat **ipoteza atavismului evoluţionist,** potrivit căreia comportamentul infracţional reprezintă prin sine un fenomen biologic natural, determinat de particularităţile fizice şi psihice ale făptuitorului. Particularităţile fizice ale infractorului erau considerate caracterele omului primitiv care pot apărea la anumite persoane sub forma unor "stigmate anatomice" (malformaţii ale scheletului şi cutiei craniene, asimetrie bilaterală, dezvoltare masivă a maxilarelor, anumite anomalii ale urechilor, ochilor, nasului, mîinilor şi picioarelor). La început savantul explica etiologia comportamentului infracţional doar prin prezenţa stigmatelor anatomice la unii indivizi. Ulterior Lombroso a lărgit această ipoteză incluzînd degenerescenta epileptică, precum şi alte anomalii de natură fiziologică, constituţională şi psihologică. Cînd la o persoană sunt întrunite mai multe anomalii, mai ales de natură atavică, acesta ar fi un criminal înnăscut. Astfel, infractorul este o fiinţă cu trăsături atavice care reproduce instinctele sălbatice ale omului primitiv şi animalelor inferioare. El este predestinat de a deveni criminal, deoarece nu se poate dezbăra de trăsăturile înnăscute.

C. Lombroso a elaborat un tabel cu caracteristici ale infractorului înnăscut, adică astfel de trăsături, care fiind relevate prin măsurarea directă a caracterelor fizice ale unei sau altei persoane, ne-ar fi ajutat să decidem dacă avem în faţă un infractor înnăscut sau nu. El era convins că corpul fizic perfect determină o morală perfectă şi în genere există o normă obiectivă pentru trăsăturile fizice ale omului. Autorul considera că infractorului îi sunt caracteristice trăsăturile tipului mongoloid. în primele lucrări, C. Lombroso propune desfiinţarea judecătoriilor şi înlocuirea lor prin comisii de psihiatri care vor examina şi stabili dacă o anumită persoană poate fi considerată infractori înnăscut. Ulterior, el s-a dezis de această idee, recunoscînd necesitatea judecătoriilor, iar antropologilor acordîndu-le rolul de experţi.

Cercetătorul nu se limitează doar la relevarea unor trăsături generale caracteristice infractorilor înnăscuţi. El a elaborat o tipologie a infractorilor după trăsăturile fizice ale acestora. Astfel, **ucigaşii** au mandibula foarte dezvoltată, fălcile voluminoase, părul negru şi des, faţa palidă cu înveliş de păr rar. **Persoanele care cauzează vătămări corporale** au mîinile lungi, craniul brahicefal, fruntea relativ lată. **Violatorii** au mîinile scurte, fruntea îngustă, culoarea părului deseori este deschisă, au anomalii ale nasului şi organelor sexuale. **Jefuitorii şi spărgătorii,** de regulă, nu se caracterizează

HmuaKOB C. M. *3apy6eotcHa>i ...op. cit.,* p. 47.

prin abateri ale dimensiunilor craniului, părul este des, iar învelişul de păr de pe faţă e rar. **Incendiatorii** au greutatea nu prea mare, membrele lungi, capul anormal. **Escrocii** au maxilarele mari, fălci voluminoase, greutatea corpului considerabilă, faţa palidă, ochii mici şi severi, nasul cîrn, capul pleşcat. **Hoţii de buzunar** au mîinile lungi, sunt destul de înalţi, frecvent au părul negru, învelişul de păr de pe faţă fiind rar .

Iniţial, Lombroso considera că tipul infractorului înnăscut este caracteristic pentru 65 - 70% din totalul infractorilor. Ulterior, sub influenţa criticilor, el a redus acest procent pînă la 30 - 35%. Totodată, Lombroso a propus o tipologie mai complexă a infractorilor, în care distinge alături de tipul infractorului înnăscut şi alte tipuri: pasional, epileptic, ocazional şi din obişnuinţă.

Teoriile lui Lombroso au fost criticate, la vremea respectivă, de Lacassagne, Manouvrier, Topinard şi Gabriel Tarde, care au subliniat lipsa de fundament ştiinţific al concepţiei utilizate, absurditatea unora din principalele teze, precum şi erorile de ordin metodologic.

7.1.3. Teoriile eredităţii

Concepţia lombrosiană era criticată nu numai de reprezentanţii orientării sociologice în criminologie, dar şi de către savanţii care recunoşteau importanţa esenţială a factorilor biologici în etiologia crimei. Astfel, medicul englez **Charles Goring** (1870 - 1919), cercetînd circa 3000 de recidivişti şi un număr de studenţi, soldaţi şi alte persoane aflate la tratament în diferite spitale, nu a descoperit nici o diferenţă semnificativă între trăsăturile fizice ale criminalilor în raport cu grupul de control. Cercetătorul constată însă o anumită inferioritate de ordin fizic în rîndul infractorilor (mai ales sub raportul înălţimii şi al greutăţii), pe care o pune însă pe seama eredităţii. **Comportamentul social este considerat astfel, un comportament moştenit; criminalitatea membrilor unei anumite familii (părinţii, copiii, fraţii, surorile) fiind condiţionată de ereditate.** Autorul considera că 68 la sută din urmaşii infractorilor devin şi ei infractori, minimalizînd sau chiar negînd influenţa mediului social. Goring propune ca remediu împotriva crimei **eugenia** (modificarea tendinţelor criminale, izolarea şi supravegherea celor predispuşi de a comite crime, reglementări speciale privind procrearea în cazul debililor mentali şi epilepticilor)[389]. Aşadar, prin studiile realizate şi concluziile sale ştiinţifice, Goring nu a făcut decît să înlocuiască teoria criminalului înnăscut cu teoria eredităţii.

Хотwст EpyHOH. *KpuMUHonozux. OcHoeuue npo6neMbi.* MocKBa, K)pH,zwHecKaji JwrepaTypa, 1980, p.215.

Rodica Mihaela Stănoiu, *Criminologie, op. cit.,* p. 137.

Abordarea antropologică {biologică) a infractorului a fost utilizată şi într-un şir de lucrări apărute mai tîrziu. De exemplu, americanul E. A. Hooten (1887 - 1954) a reanimat **teoria despre rasă şi "originea criminală"** în spirit lombrosian[390]. El a încercat să confirme tezele formulate de C. Lombroso şi în acest scop, în decurs de 12 ani, a realizat un şir de cercetări comparative. Hooten a examinat 13873 de bărbaţi condamnaţi din închisorile a zece state şi 3203 de non-infractori. El a efectuat, de asemenea, examinări antropologice detaliate a 5689 de condamnaţi care au fost grupaţi în tipuri rasiale, stabilind că fiecare rasă se caracterizează printr-un anumit număr de reprezentanţi cu inferiorităţi biologice. Cercetătorul afirma că deficienţele fizice ale oamenilor indică asupra particularităţilor psihice ale acestora.

Studiile de arbore genealogic, realizate în S.U.A. de către **Dugdale şi Estabrook,** iar ulterior de **Davenport şi Goddard** au încercat să demonstreze că în familiile care au antecesori cu condamnări penale există un număr mult mai mare de infractori, datorită eredităţii. H. Mannheim a criticat foarte serios această teorie din cauza erorilor de ordin metodologic comise la elaborarea şi pe parcursul cercetărilor, precum şi pentru inexactitatea unora din afirmaţii[391].

Studiile pe gemenii monozigotici şi dizigotici, realizate în special de savanţii germani **Lange şi Kranz,** olandezul **Legra,** danezul Christiansen etc, au încercat să demonstreze că predispoziţia ereditară în comiterea actului infracţional constituie, în cazul gemenilor monozigotici, un factor foarte puternic. în cadrul acestor studii erau identificate perechile de gemeni monozigotici şi perechile de dizigotici în penitenciare, constatîndu-se apoi numărul de cazuri de comportament antisocial concordant pentru perechile respective. S-a stabilit că numărul de cazuri de comportament antisocial concordant al gemenilor monozigotici depăşeşte cu mult cazurile de concordanţă în conduita antisocială a dizigoţilor.

Efroimson V.P.[392] a întocmit pe baza izvoarelor literare un tabel în care au fost totalizate datele diferitelor cercetări privitoare la concordanţa în conduita antisocială a monozigoticilor şi dizigoticilor:

Hooten E. A., *Crime and the Man.* Cambridge, Mass., 1939.

391 H. Mannheim, *Comparative Criminology.* A Text Book, London, Routledge and Kegan Paul, 1965.

392 3<j)ponMCOH B.n., *PodocjioeHOR anbmpyuma. II* HOBMB MHp, 1971, *Ni* 10, c. 210.

' Autorul şi anul	Ţara	Gemenii monozigotici			Gemenii dizigotici		
		Numă	Al doilea geamăn		Numărul	Al doilea geamăn	
			Este de-asemenea infractor	Nu este infractor		Este de asemenea infractor	Nu este infractor
Lange, 1929 Legra, 1932 Kranz, 1936 Schtumfil, 1939 Borgstrem, 1939 Rozanov şi alţii, 1941 losimasu, 1957 Haiasy, 1967 Christiansen, 1968 Total:	Germania Olanda Germania Germania Finlanda SUA Japonia Japonia Danemarca	13 4 31 18 4 45 28 15 91 249	10 4 20 11 3 35 14 11 48 156	3 0 11 7 1 10 14 4 43 93	17 5 43 19 5 27 26 neesential 122 264	2 0 23 7 2 6 0 neesenţial 29' 69	15 5 20 12 3 21 26 neesential 93' 195
			(62,6%)			(25,4%)	

Datele din acest tabel constată că din 249 de perechi de gemeni monozigotici investigaţi, în 156 de cazuri (62,6%) ambii indivizi din fiecare pereche erau infractori, iar în 93 de cazuri - numai unul, şi totodată, în cadrul gemenilor dizigotici raportul este invers, adică din 264 de perechi analizate, în 69 de cazuri (25,4%) ambii erau infractori şi în 195 de cazuri - era infractor numai un individ din fiecare pereche.

Menţionăm că aceste studii nu au descoperit mecanismul care determină frecvenţa mai sporită a concordanţei în conduita antisocială a monozigoticilor faţă de cea a dizigoticilor. Pe parcursul unor cercetări au fost comise greşeli de ordin metodologic. Este necesar a se ţine seama, după cum subliniază şi criminologul german G. Kaiser, că diferitele interacţiuni ale monozigoticilor cu mediul diferă de interacţiunile caracteristice pentru gemenii dizigotici.[393] Atragem atenţia şi asupra următoarei situaţii principale: numărul monozigoticilor în cadrul populaţiei este foarte mic, iar printre infractori - şi mai mic. De exemplu, Dolgova A.I., pe parcursul cercetărilor sale (1973 - 1974), nu a găsit nici o pereche de gemeni monozogotici printre minorii deţinuţi în coloniile de educare prin muncă.[394] Astfel, pe baza unui număr redus de perechi de gemeni, nu pot fi făcute concluzii ştiinţifice corecte despre cauzele unui aşa fenomen social negativ ca criminalitatea care însumează milioane de infracţiuni.

Kaiser G. *Genetics and crime.* - Proceedings of the II International Symposium on Criminology. Sao Paulo, Brasil, 1975, p.7-8.

394

/4y6nHHH H.n., Kapneu H.H., Ky/ipsiBueB B.H., *reHemiiKa, noeedemie, omeemcmeeHHocmb. O npupode awnuodmecmeeHHbix nocmynKoe u nymxx ia npedynpe.ycdeHux.* MocKBa, J/ba-BO nojiHT. jiHT.-pbi, 1989, c. 167.

7.1.4. Teoriile biotipurilor criminale

Varianta modernă a antropologiei criminale o reprezintă curentul biotipologic, ce are la bază clasificările făcute îndeosebi de E. Kretschmer în Germania, N. Pende în Italia şi W. Sheldon în S.U.A. Aceste teorii încercau să stabilească legătura între particularităţile constituţiei fizice şi ale comportamentului delincvent.

E. Kretschmer a stabilit următoarele tipuri după constituţia corpului:

9.104.**leptosom** sau **astenic,** caracterizat prin trăsături longiline, umeri înguşti şi musculatură subdezvoltată; este tipul rece, rezervat, nesociabil;

9.105.**atletic,** cu musculatură puternică, robust, prezintă o bună stabilitate psihologică dar ocazional poate deveni exploziv;

9.106.**picnic,** scund şi rotund, cu tendinţe spre îngrăşare, este prietenos şi sociabil;

9.107.**displastic,** se caracterizează prin disfuncţionalităţi glandulare.

E. Kretschmer era convins că acestor tipuri le corespund anumite constituţii psihologice. După părerea autorului există două forme extreme ale deranjamentului psihic: schizofrenia şi psihoza maniacal - depresivă. Fiecare din aceste forme corespunde unui anumit tip de constituţie fizică: schizofrenia - tipurilor astenic şi atletic, iar psihoza maniacal-depresivă — tipului picnic. Kretschmer a descoperit anumite trăsături ale tipurilor respective la psihopaţi şi oamenii sănătoşi (schizofrenici şi cilotipici), ce la determinat să formuleze ipoteza că predispoziţia criminală este caracteristică mai întîi de toate schizoizilor şi anume printre ei se află infractorii "înnăscuţi"[395]. Cercetările realizate în continuare au constatat că nu există întotdeauna o legătură între trăsăturile psihice ale individului şi constituţia corpului acestuia.

E. Kretschmer considera, de asemenea, că există o anumită corelaţie între tipul constituţional şi tipul de infracţiune, astenicul fiind asociat cu infracţiunile contra proprietăţii, atleticul cu infracţiunile contra persoanei, picnicul cu fraudele, escrocheriile, displasticul cu infracţiunile sexuale.

Concepţia biotipurilor criminale a fost dezvoltată de W. Sheldon, psiholog şi medic american, elevul lui E. Hooten. El a stabilit trei tipuri principale: 1) **endomorf - viscerotonic** (cu dezvoltarea mai puternică a organelor interne, inclusiv a stomacului), 2) **mezomorf - stomatotonic** (cu o dezvoltare puternică a scheletului şi musculaturii), 3) **ectomorf- cerebrotonic** (cu pielea gingaşă şi cu o mai mare dezvoltare a sistemului nervos), precum şi un şir de combinaţii ale acestora. în lucrarea sa "Varieties of Delinquent Youth" (Varietatea comportamentului delincvent) savantul descrie viaţa şi

Kretschmer E., *Korperbau undCharakter.* Berlin, 1955.

faptele a 200 de adolescenți aflați în centrul de reabilitare şi trage concluzia că comportamentul este determinat de constituția fizică a individului şi depinde de tipul acesteia. După părerea lui W. Sheldon, printre delincvenții minori cercetați predominau mezomorfii, erau mai puțini endomorfi şi mult mai puțini ectomorfi[396]. Cu toate că unele cercetări au confirmat ipoteza lui Sheldon, în general concepția dată este recunoscută ca fiind neîntemeiată^[97].

7.1.5. Teoria inadaptării sociale

Determinismul biologic şi-a găsit o exprimare originală în teoria inadaptării sociale promovată de criminologul suedez Olof Kinberg care şi-a prezentat principalele idei în lucrarea "Les problemes fondamentaux de la criminologie" (Paris, 1966)[398].

Potrivit acestei concepții, infracțiunea este considerată un produs natural al unor trăsături biologice individuale, anormale, criminalul reacționînd sub influența obiectivă a acestor factori, fără a dispune de posibilitatea alegerii altui comportament. Autorul nu exclude, însă, şi importanța factorilor sociali în declanşarea comportamentului criminal

Inadaptarea socială reprezintă, după Kinberg, o incapacitate a individului de a reacționa armonios la stimulii mediului căruia îi aparține. Printre premisele care pot conduce la inadaptarea socială sunt infirmitățile congenitale, tulburările endocrine, inadaptarea psihologică, psihopatologică, diverse malformații organice, disfuncții psihice neurale etc. Autorul consideră că inadaptarea socială se poate manifesta în mai multe feluri în funcție de prezența anumitor malformații sau anomalii funcționale specifice. Astfel, el distinge dezadaptarea corporală (fizică), psihologică şi cea psiho - patologică.

Dezadaptarea fizică constă mai ales în infirmități congenitale ce pot fi legate de **tulburări funcționale** (defectele de auz, vedere, strabism, adică privire crucişă), sau în **reacții patologice de natură lezionară** (zîzîială, ticurile etc.) sau **tulburări endocrine** (gigantismul ori nanismul, precocitate sau întîrziere sexuală, infantilism, inversiunea sexuală spre masculinism sau feminism etc). Dezadaptarea fizică poate consta, de asemenea, într-o maladie cronică sau un defect provocat de o boală Ga în cazul tuberculoşilor cronici, alergicilor, handicapaților.

Dezadaptarea psihologică joacă un rol şi mai important, determinînd o **tulburare a echilibrului mental şi afectiv,** pe fondul căruia se relevă diverse manifestări deviante. Dezechilibrul psihic se manifestă cel mai puter-

Sheldon W. H., *Varieties of Delinquent Youth. - An Introduction to Constituțional Psychiatry.* New York, 1949.

397 Glueck S., Glueck E., *Physique andDelinquency.* New York, 1956. 398 O. Kinberg, *Les problemes fondamentaux de la Criminologie,* Paris, Cujas, 1966.

nic sub **aspectul** constituirii **unui fond de dezacord emoţional** care execută o presiune interioară pronunţată asupra proceselor intelectuale, favorizînd tendinţa deviantă. Tensiunea emoţională creată prin dezechilibru împiedică subiectul să examineze critic şi cu calmul necesar lucrurile, predispunîndu-l la comportamente negîndite, impulsive, inadecvate şi periculoase.

Dezadaptarea psihopatologică constă în bolile psihice, tulburările grave de intelegenţă, provocate fie de dispoziţiile ereditare patologice, fie de traumatismele cerebrale, infecţiile microbiene etc. Nu în puţine cazuri trăsăturile patologice sunt atît de puternice şi preponderente încît reacţiile aberante se produc fără ajutorul nici unui stimul intermediar specific.

Originalitatea teoriei inadaptării sociale constă în afirmarea tezei că **predispoziţiile biologice ori psihice nu sunt suficiente pentru declanşarea comportamentului criminal, acesta depinzînd şi de coacţiunea unor factori sociali şi individuali.** Autorul pune în evidenţă numeroşi factori criminogeni individuali: surmenajul, afecţiunile cerebrale, dificultăţi legate de viaţa sexuală etc. Printre factorii sociali O. Kinberg relevă: situaţia economică (sărăcia), factorii toxici (alcoolul, stupefiantele), circumstanţe ale anturajului imediat, atmosfera socială, presa, opinia publică şi acţiunea altor factori culturali, mentalităţile comune asupra criminalităţii din diferite tipuri de civilizaţii şi societăţi.

în plan profilactic, autorul concepe o prevenire mixtă: medico -higienică şi morală. El recomandă combaterea parazitismului, prostituţiei, vagabondajului, alcoolismului, toxicomaniei etc, punînd, de asemenea, accent pe diferenţierea formelor de terapie medicală de cele care necesită o izolare socială, chiar de lungă durată, a individului.

7.1.6. Teoria constituţiei delincvente

Această teorie a fost promovată de criminologul italian **Benigno di Tulio** care a elaborat o concepţie similară cu cea propusă de O. Kinberg, dar cu o semnificaţie mai largă. Potrivit lui B. di Tulio, **constituţia delincventă include concomitent atît elemente de tip ereditar cît şi elemente dobîndite** (mai ales, în timpul copilăriei). Astfel, constituţia delincventă este compusă dintr-o pluralitate de elemente (ereditare şi dobîndite) ce determină tendinţele criminogene, dar nu duc în mod automat la comiterea de infracţiuni, ci numai favorizează ca un subiect să comită crima mai uşor decît altul.

Teoria constituţiei delincvente se mai deosebeşte de determinismul biologic clasic şi prin introducerea conceptului de **prag** ce **reprezintă nivelul**

B. di Tulio, *Manuel d'anthropologie criminelle,* Paris, Ed. Payot, 1951; Idem, *Prinsiples de criminologie clinique,* Paris, PUF, 1967.

de la care excitaţiile exterioare îl determină pe individ să **comită infracţiunea.** Aşadar, dacă toţi indivizii pot avea reacţii antisociale, atunci declanşarea acestora este condiţionată de o anumită intensitate a stimulului. Pragul este specific pentru fiecare individ predispus natural la comiterea unor fapte penale. Unii indivizi comit infracţiunea sub influenţa unui stimul slab, alţii - sub influenţa unui stimul mai puternic, sunt persoane care comit fapte socialmente periculoase numai în împrejurări cu totul excepţionale.

Cu toate aspectele sale originale, teoria constituţiei delincvente rămîne de nuanţă determinist-biologică.

7.1.7. Teoria endocrinologică a criminalităţii. Cromozomul crimei. Inteligenţa şi crima.

Teoria endocrinologică.

Dezvoltarea medicinii a atras atenţia savanţilor asupra **rolului glandelor cu secreţie internă (endocrine) şi în special asupra consecinţelor disfuncţiilor acestora,** fiindcă s-a stabilit că există o interdependenţă între ele şi sistemul nervos (central şi periferic). Endocrinologii menţionează că disfunctiile unor astfel de glande ca hipofiza, epifiza, glanda tiroidă, suprarenală, pancreasul generează multiple consecinţe, inclusiv tulburări ale psihicului. Aceste rezultate au fost utilizate şi în criminologie. Şchlapp M.G., Smith E.H. şi Berman L. consideră că **disfunctiile glandelor endocrine sunt factori criminogeni principali[400].** Au fost elaborate tipologii în baza acestor factori. Astfel, hoţul şi ucigaşul au fost descrişi în exclusivitate pe baza particularităţilor glandelor endocrine ale acestora. S-a constatat că circa o treime din toţi condamnaţii suferă de o instabilitate emotivă, cauza probabilă a cărora sunt patologia glandelor endocrine şi toxicozele[401].

Cercetările ulterioare n-au stabilit însă o legătură esenţială între funcţionarea glandelor endocrine şi comportamentului infracţional[402]. Nivelul actual al cunoştinţelor acumulate în domeniul respectiv, permite a afirma doar că consecinţele unor disfuncţii ale glandelor cu secreţie internă pot să se manifeste în special prin agresivitate, incapacitatea de a-şi căpăta statutul social dorit, ce are o anumită influenţă asupra cpmportamentului infracţional.

Schlapp M. G., Smith E. H., *The New Criminology.* New York, 1928; Berman L. *New Creations in Human Being.* New York, 1938.

401 Schlapp M.G., *Behavior and Gland Disease.* //Journal of Heredity, 15, 1924, p.ll, cit. de B. cDokc, *op. cit,* p. 68.

402 Malitch M, PoliakoffS. *Subclinical Hypothyroidism in Children.* - Endocrinology, 1936, nr. 9; Molitch M. *Endocrine Dislurbance in Behavior Problems. II* American Journal of Psychiatry,
1937, nr. 3.

Cromozomul crimei.

Una din controversele ştiinţifice moderne a fost constituită de apariţia **studiilor asupra anomaliilor cromozomilor sexuali.** Pentru femei este caracteristică îmbinarea de cromozomi XX, iar pentru bărbaţi - îmbinarea de cromozomi XY (cromozomul X moştenit de la mamă şi cromozomul Y moştenit de la tată). Aceste studii au relevat faptul că unii bărbaţi cu devieri psihice posedă un cromozom Y suplimentar, iar în cazuri rare - chiar doi cromozomi Y suplimentari (XYY sau XYYY). S-a stabilit că persoanele care posedă cromozomi suplimentari se caracterizează prin agresivitate, comportament asocial, labilitate, afectivitate etc.

Un şir de alte studii au relevat că bărbaţii care au îmbinarea de cromozomi XYY nu depăşesc înălţimea medie. Totodată, s-a stabilit că printre aceşti bărbaţi sunt mai mulţi condamnaţi nu pentru omor, ci pentru infracţiuni de cupiditate, în baza rezultatelor respective, cercetătorii au pus la îndoială faptul că bărbaţii cu anomalii de cromozomi de tipul XYY sunt predispuşi genetic de a comite infracţiuni de violenţă. S-a constatat, de asemenea, că aceşti indivizi se caracterizează printr-un nivel de inteligenţă mai redus[403].

Cercetările realizate într-adevăr au descoperit o anumită legătură între anomaliile de cromozomi şi criminalitate, dar aceste îmbinări de cromozomi se întîlnesc atît de rar, încît, chiar dacă ipotezele formulate s-ar fi confirmat, aceasta n-ar fi avut nici o importanţă practică. Totodată, metodele de cercetare şi selectare a grupurilor investigate în lucrările ştiinţifice respective au fost supuse unei critici serioase. Actualmente nu mai există temeiuri pentru a considera anomaliile de cromozomi un factor criminogen. Dacă am lua în considerare nivelul redus de inteligenţă al indivizilor ce au îmbinarea de cromozomi XYY, am putea presupune că aceştia pot fi prinşi mai uşor în flagrant delict, dar aceasta nu înseamnă că ei comit infracţiuni mai frecvent decît alţii.

Inteligenţa şi crima. Autorii teoriilor elaborate ulterior au ţinut cont de consecinţele dezvoltării insuficiente sau ale devierilor psihice, estimîndu-le drept factori criminogeni. S-au realizat studii în scopul stabilirii impactului deficitului mental (oligofrenia) asupra comportamentului. A fost cercetată, de asemenea, influenţa diferitelor boli psihice şi altor tulburări ale echilibrului psihic (psihopatia), inclusiv a nivelului redus de inteligenţă, asupra criminalităţii.

Nu există o părere unică în ce priveşte faptul dacă psihopatia este un factor criminogen de sine stătător sau nu? Aceasta se explică prin faptul că însăşi noţiunea de psihopatie este discutabilă, iar manifestarea trăsăturilor

CMeroep Heftji, *Conuonozun,* MocKBa, <t>eHHKC, 1994 p. 205.

psihopatice e **determinată** de anturajul apropiat, mediul social sau de astfel de deviații cum sunt beția, narcomania etc.

Eysenck H. consideră că psihopatia este un factor criminogen fiindcă dezorganizînd sistemul reflexelor condiționate, îngreuiază asimilarea standardelor pozitive de către individ (comportamentul uman acceptat de societate este explicat de savant prin acțiunea "reflexelor condiționate" după teoria lui Pavlov I.P.)[404].

7.1.8. Varianta modernă. Teoria criminologiei clinice

Deşi orientarea biologică în criminologia contemporană nu mai ocupă locul pe care 1-a deținut în perioada de început, totuşi examinarea raportului dintre factorii biologici şi criminalitate nu poate fi considerată o linie de cercetare abandonată. Noile studii se bazează pe importantele progrese care s-au realizat în domeniul ştiințelor naturii, în genetică, biochimia sistemului nervos, neurofîziologie, endocrinologie[405].

în prezent nu se afirmă existența unei relații monocauzale directe între factorii biologici şi criminalitate şi nu se recunoaşte, deci, existența nici unui tip particular de comportament criminal care să fie determinat numai de factorii biologici. Cercetătorii preocupați de această problematică susțin că **persoanele care suferă de anumite tulburări la nivelul factorilor biologici prezintă un risc mai ridicat de a comite fapte antisociale.** Se face, de asemenea, distincție între factorii care au o legătură mai mare cu comportamentul infracțional şi cei care au o legătură indirectă.

Din prima categorie fac parte:

tumorile, atrofiile sau alte procese inflamatorii ale sistemului nervos;
epilepsia sau diferitele sale forme; anomaliile de ordin endocrin. Dintre factorii cu legătură indirectă sunt menționați:

complicațiile prenatale;
tulburările comportamentale minore pe fond microsechelar;
anomaliile cromozomice.

Una din cele mai răspîndite orientări biologice din criminologia modernă o reprezintă **teoria criminologiei clinice,** foarte răspîndită în Germania, Italia, Franța, Spania, Portugalia, Belgia şi cea mai mare parte din America Latină, în cadrul lucrărilor celui de al Vll-lea Congres de Criminologie din 1973, de

Eysenck H., *Crime and Personality.* London, 1964.
Gheorghe Nistoreanu, Costică Pănu, *op. cit.,* p.l 18.

la Belgrad, criminologia clinică **a** fost considerată ca reprezentînd una dintre tendinţele fundamentale din criminologia contemporană[406].

Criminologia clinică este **o** ştiinţă cu caracter aplicativ, organizată metodologic după modelul clinicii medicale şi are ca scop formularea unui **aviz cu privire la individul criminal,** care include **un diagnostic** şi un **eventual tratament.** Conceptul de bază al criminologiei clinice este noţiunea de **"stare de pericol"** cu semnificaţie de periculozitate potenţială a unui individ a cărui stare mintală, pune în pericol ordinea publică şi securitatea persoanelor. în concepţia acestei şcoli **criminalitatea îşi are izvorul în patologie şi mai puţin în condiţiile mediului social,** care însă pot contribui la transformarea potenţialului în act.

Criminologia clinică utilizează un evantai larg de investigaţii, predominante fiind însă cele de ordin **medical, psihiatric** şi **psihologic.** Rezultatele observaţiilor şi constatărilor de ordin clinic şi anume indicatorii biopsihologici obţinuţi sunt în final comparaţi cu indicii sociali şi cei legali rezultaţi din ancheta socială şi numai pe această bază se elaborează **diagnosticul criminologie.**

Prin **cercetările cu caracter medical** se stabileşte gradul de dezvoltare fizică, starea activităţilor endocrine, ori a altor maladii şi corelaţia lor cu starea psihică a persoanei.

Prin **investigaţiile de ordin psihiatric** sunt utilizate şi psihanaliza, cercetarea temperamentului, a impulsivităţii, a reactivităţii emoţionale şi depistarea bolilor de ordin psihic în general.

In cadrul **cercetărilor psihologice** sunt utilizate testele psihologice în scopul identificării capacităţilor intelectuale a particularităţilor de temperament, trăsăturilor de caracter şi în general a evidenţierii defectelor de personalitate.

După aceste examene se pune un diagnostic privind cauzele comiterii unei infracţiuni şi apoi se face un **pronostic** asupra conduitei viitoare a criminalului respectiv. Criminologia clinică recomandă şi unele măsuri de profilaxie criminală cum ar fi:

castrarea în scopuri terapeutice, aplicabilă delincvenţilor sexuali, dar şi hoţilor;

extragerea chirurgicală a porţiunilor din creier presupuse ca zone ce generează agresivitatea;

utilizarea tranchilizantelor şi antidepresivelor în cazul delincvenţilor psihopaţi, aflaţi în "situaţii limită";

practicarea psihanalizei pentru înlăturarea răbufnirii înclinaţiilor infracţionale;

utilizarea narcodiagnosticului.

Narcis Giurgiu, *op. cit.,* p.54.

Criminologia clinică are merite incontestabile prin tendința ei de a studia criminalitatea într-o viziune interdisciplinară, prin contribuția ei în explicarea conduitei delincvențiale a unui om şi a conduitei viitoare a acestuia. Diagnosticul criminologie fiind realizat în cursul anchetei ori judecății, poate deveni un mijloc de mare importanță pentru orientarea justiției penale spre alegerea celor mai potrivite sancțiuni penale, ori măsuri de influență cu caracter educativ şi medical. Tot pe baza examenului şi a diagnosticului făcut poate fi trasat şi prescris tratamentul cel mai potrivit pentru un anumit infractor aflat în executarea pedepsei aplicate (în penitenciar sau executarea pedepsei în libertate).

7.2. Orientarea psihologică *7.2.1.*

Considerații generale

Orientarea psihologică în criminologie include şcolile ştiințifice, concepțiile, teoriile care explică etiologia comportamentului infracțional prin prisma trăsăturilor psihologice cărora le conferă o importanță hotărîtoare. Abordarea psihologică încearcă să demonstreze existența anumitor trăsături specifice de ordin psihologic care diferențiază infractorul de non-infractor şi care determină comportamentul infracțional.

Orientarea psihologică include, astfel, teoriile ce au în comun **conceptul de personalitate criminală** ca bază teoretică a explicării cauzalității fenomenului criminal. Prin modalitățile de abordare a acestui concept, teoriile psihologice sunt foarte diverse, apropiindu-se în unele situații fie de orientarea biologică, fie de cea sociologică.

Potrivit acestor teorii infractorul este o persoană inadaptată social. La baza orientării respective stau studiile psihologice ale infractorilor normali. Această orientare nu include teoriile şi concepțiile patologiei criminale.

Cercetările ştiințifice minuțioase realizate ulterior au stabilit că esența devianților nu poate fi explicată numai în baza analizei factorilor psihologici. Lucrările autorilor care încercau să dovedească că contravenienților şi infractorilor le sunt tipice unele particularități psihologice necaracteristice cetățenilor de rînd au fost supuse unor critici serioase[407]. Menționăm că n-a fost relevată nici o trăsătură psihologică care putea fi observată la toți infractorii. In prezent, majoritatea psihologilor şi sociologilor recunosc că particularitățile personalității şi motivele comportamentului acesteia au probabil, o influență importantă asupra tuturor tipurilor de comportament deviant. Credem însă că prin analiza unei singure trăsături psihologice sau a unui ansamblu de astfel de trăsături nu poate fi explicată esența criminalității sau a altui tip de devianțe. în criminologia modernă este recunoscut fap-

li

CMemep Hefiji, *op. cit.,* p. 206.

tul că devianța apare ca rezultat al interacțiunii complicate a factorilor sociali şi psihologici.

7.2.2. Teoriafreudiană

O influență deosebită asupra explicării etiologiei comportamentului infracțional l-au avut teoriile psihanalitice. Creator al acestei orientări este psihologul, fiziologul şi neurologul austriac **Sigmund Freud** (1856 - 1939). Prin cercetările realizate, el a încercat să demonstreze existența unei personalități antisociale ce ține de sfera psihologiei normale şi să explice mecanismul formării acesteia. Freud era convins că dezvoltarea şi structura personalității este determinată de pulsiunile inconştiente (irațională) care sunt antagoniste conştiinței umane. Astfel, **pulsiunile inconştiente reprezintă factorul determinant al vieții psihice** .

Nucleul teoriei freudiene îl constituie **ideea despre conflictul (războiul) permanent dintre pulsiunile irațională interne şi necesitatea de** a **supraviețui în mediul social care este duşmănos pentru acest individ.** Freud presupune că psihicul uman are o anumită structură şi încearcă să descrie mecanismul funcționării acesteia. El propune următoarea structurare a psihicului uman: Eul (Ego), Şinele (Id) şi Supereul (Super - Ego).

Şinele (Id) este rezervorul energiei psihice care reprezintă un complex de instincte predominant sexuale şi agresive ce tind spre o satisfacție imediată, indiferent de raporturile subiectului cu realitatea exterioară. Acest complex de instincte şi tendințe instinctive pun organismul în tensiune.

Eul (Ego) reprezintă conştiința de sine, nucleul personalității alcătuită din cunoştințele şi imaginea despre sine, precum şi atitudinile despre cele mai importante interese şi valori. Ego percepe informația despre mediul înconjurător şi starea organismului, o memorizează şi dirijează acțiunile de răspuns ale individului în scopul asigurării supraviețuirii acestuia. Aşadar, conştiința de sine asigură adaptarea individului la condițiile realității exterioare.

Supereul este purtătorul normelor etico - morale şi al regulilor de conviețuire socială, asimilate de către persoană, de regulă, inconştient în procesul educației, în primul rînd, de la părinți. El se manifestă sub formă de conştiință morală şi poate stîrni sentimente de frică şi vinovăție.

Eul este expus atacurilor din partea celor două puteri ostile şi incompatibile: pulsiunile instinctive ale Sinelui care pretind la o satisfacție imediată a necesităților şi cenzura exercitată de Supereu care împiedică satisfacerea

Tlcuxoiiozua. C.noeapb. Itca o6ru. pea. A. B. neTpoBCKoro, M. T. flpoiueBCKoro, MocKBa, nojiHTH3flax, 1990, p. 430-432; S. Freud, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri în psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene* (traducere), Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1980; 3. <t>peHa, *IJcuxojiozufi 6e3co3Mamenbuozo.* MocKBa, ripocBemeHne, 1989.

completă a acestor necesități, fiind, ca un controlor subconştient asupra comportamentului. între Id şi Superego foarte rar se stabileşte un echilibru. De regulă, ele sunt în conflict punînd organismul într-o tensiune insuportabilă. Subiectul poate depăşi această stare de tensiune cu ajutorul mecanismelor de protecție - **refularea, raționalizarea, sublimarea** şi **regresiunea.**

Refularea reprezintă procesul de „eliminare" din conştiință a gîndurilor, amintirilor, emoțiilor nedorite pentru individ, fiind transferate în inconştient, de unde continuă totuşi să influențeze comportamentul subiectului, exprimîndu-se prin frămîntări, frică etc.

Raționalizarea este camuflarea, tăinuirea de conştiința subiectului însuşi a motivelor adevărate ale acțiunilor, gîndurilor şi sentimentelor acestuia, în scopul asigurării unui confort inter, determinat de dorința de a-şi păstra simțul demnității personale, sentimentul respectului de sine, corespunderii "Eului ideal", de a evita frămîntările de vinovăție sau ruşine.

Sublimarea este satisfacerea sau înăbuşirea doleanțelor nesatisfăcute, predominant cu caracter sexual, prin alte tipuri de activități. Astfel, un exemplu concret de sublimare, după S. Freud, este îndreptarea energiei libido (dorinței de satisfacere a instinctului sexual) spre procesul de creație.

Regresiunea reprezintă un mecanism de protecție psihologică care constă în reîntoarcerea la tipuri de comportament timpuriu, din copilărie; tranziția la nivelurile premergătoare de dezvoltare psihologică şi actualizarea modalităților de reacționare reuşite în trecut. Aşadar, regresiunea este reîntoarcerea individului la un nivel mai inferior de dezvoltare, ce presupune reacții mai puțin dezvoltate şi, de regulă, reducerea pretențiilor acestuia.

Eşuarea tentativelor de a descărca starea de tensiune produsă de conflictele interioare ale individului poate conduce la o inadaptare a acestuia, iar apoi pot determina şi trecerea la actul infracțional.

Freud a propus şi elaborat conceptul de **criminal care a comis infracțiunea datorită complexului de vinovăție.** Complexul de vinovăție ar favoriza sâvîrşirea crimei în momentul în care acest sentiment ar atinge un grad atît de înalt încît devine insuportabil. Astfel, pedeapsa este aşteptată ca o eliberare de la această încordare lăuntrică. Unii autori consideră că furtul nu este o faptă intenționată, comisă în scop de profit, ci reflectă o tendință subconştientă a subiectului de a fi pedepsit, o tendință de a se elibera' de sentimentul vinovăției[409]. Ca argument suplimentar în favoarea acestei explicații se afirmă că unii infractori acționează atît de neatent, nechibzuit, nuşi ascund urmele, de parcă doresc ca să fie prinşi şi pedepsiți.

Sentimentul vinovăției poate fi consecința diferiților factori, de exemplu, a complexului lui Edip (sau Electra) ori a altor devieri latente cu caracter sexual.

7.2.3. Influența teoriei freudiene asupra cercetărilor criminologice

Viziunile lui S. Freud asupra mecanismelor psihologice care declanşează comportamentul infracțional au influențat considerabil cercetarea criminologică. Ne oprim în cele ce urmează asupra principalelor teorii al căror model etiologic este psihanalitic.

Una din cele mai importante teorii psihanalitice pentru cercetarea criminologică a etiologiei comportamentului infracțional aparține psihologului austriac **Alfred Adler** (1870 - 1937) care a descoperit **complexul de inferioritate.** A. Adler este reprezentant al orientării psihanalitice din psihologie şi creatorul şcolii ştiințifice de psihologie individuală.

Complexul de inferioritate a fost descoperit de A. Adler în urma studiului formelor de compensare care apar la copiii cu defecte ale dezvoltării organice. Prezența la aceşti copii a sentimentului inferiorității era examinat de către autor la început, ca o urmare a defectului, apoi ca o forță motrică universală de dezvoltare a personalității, dar mai tîrziu - ca consecință a frustrării necesității de depăşire a circumstanțelor nefavorabile[410]. Incapacitatea subiectului de a-şi compensa deficiența sau de a se isprăvi cu situația de viață şi de a depăşi, astfel, sentimentul de inferioritate propriu poate degenera în complex de inferioritate.

Complexul de inferioritate poate conduce la comiterea de infracțiuni, deoarece aceasta este o cale extrem de facilă ca individul să atragă asupra sa atenția opiniei publice, în felul acesta compensîndu-şi psihologic propria inferioritate. Pe lîngă sentimentul de inferioritate şi slăbiciune, care sunt principalele caracteristici ale acestui tip de infractor, Adler adaugă **lipsa** de **cooperare** ca urmare a sentimentelor de frustrare apărate în condițiile unei copilării nefericite[411].

Structura funcțională a psihicului uman propusă de S. Freud a aprofundat interpretarea multiplelor procese motivaționale, inclusiv şi din sfera criminală. In baza acestor idei savantul american **W. White** a efectuat o analiză originală a comportamentului infracțional. După părerea autorului, omul se naşte infractor, iar viața sa este un proces de înăbuşire a instinctelor distructive, înfundate în Id. Infracțiunile se săvîrşesc atunci cînd Şinele iese de sub controlul lui Super - Ego. Specific pentru personalitatea infractorului este incapacitatea psihicului acestuia de a crea o instanță puternică de con-

Ucuxonozun. Cnoeapb. FIoA o6m. pea. A. B. neTpoBCKoro, M. F. .HpymeBCKoro, MocKBa, IlojiiHTH3flaT, 1990, p. 170.

411 GheorgheNistoreanu, CosticăPăun, *op. cit.,* p. 128.

trol (Super-Ego)[412]. W. White considera că majoritatea motivelor comportamentului infracțional coincid cu dorințele şi tendințele unui filistin tipic .

Interpretări analogice ale concepției lui S. Freud au fost efectuate şi de alți criminologi. Astfel, savantul german **Armând Mergen** a încercat să reanimeze **teoria psihopatizării infractorului** pe baza freudianismului. El afirma că tendința de a comite infracțiunea există în fiecare om de la bun început. Psihopatul, însă, cedează acesteia, fiindcă intensitatea tendinței de a săvîrşi infracțiunea capătă o predominare patologică asupra altora[414]. Profesorul american **D. Abrahamsen,** utilizînd concepția freudiană despre Id şi Super-Ego, a dedus **formula infracțiunii:**

Infracțiunea = (tendințele criminale, înfundate în Id + situația criminogenă): capacitățile de control ale lui Super - Ego[415].

Pe baza ideilor freudiene despre raportul între conştient şi inconştient din psihicul uman, criminologul englez E. **Glover** propune o interpretare originală a **esenței criminalității.** Criminalitatea, în opinia lui Glover, reprezintă unul din rezultatele conflictului dintre instinctele primitive cu care este înzestrat fiecare om şi codul altruist, stabilit de societate[416].

Criminologii americani **F. Alexander** şi **H. Staub[417]** au analizat diferite tipuri de criminali prin prisma celor trei instanțe ale psihicului uman, propuse de S. Freud. Ei consideră câ în cazul criminalului ocazional, Supraeul îşi suspendă funcția morală, iar Eul este incapabil să mai realizeze echilibrul individului. în cazul infractorilor din obişnuință nu ar exista un conflict între Eu şi Supereu, întrucît majoritatea acestora aparțin unui mediu antisocial, conduita lor fiind în armonie cu normele morale ale mediului.

O altă concepție elaborată de **August Aichorn, Healy** şi **Bronner opune personalității de tip nevrotic** (personalitate în conflict cu ea însăşi, în care Supraeul, deşi structurat în timp, a rămas foarte primitiv), **o personalitate în conflict cu societatea.** în opinia acestor savanți, infractorul ar fi victima unor conflicte interioare între instinctele sale insuficient controlate de Super - Ego şi regulile de conduită impuse de societate.

Cercetările lui August Aichorn au fost continuate de Kate Friedlander[418].

White W., *Insanity and Criminal* Law N. Y., 1923, p. 20, cit. de HmuaKOB C. M, *3apy6e.ycHaH ... op. cit.,* p. 133.

413 White W., *Crime andCriminals.* N.Y., 1933, p. 160, cit. de HmuaKOB C. M., *op. cit.,* p. 133.

414 HlHaHflep r. H., *op. cit.,* p. 84-85.

415 Abrahamsen D.T., *Who are the guilty?* N. Y., 1952.

416 Glover E. the Roots of Crime. *L.,* 1960, p.7.

417 Alexander F., Staub H., *The Criminal, the Judge and the Public,* New York, Macmillan, 1931, p.20 şi urm., cit. de Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p.159.

418 K. Friedlander, *The Psichoanalytic Approach to Juvenile Delinquency.* New York, 1947.

O anumită influenţă asupra criminologiei a avut-o şi interpretarea cauzalităţii **ce** aparţine lui H. Eysenck,[419] fiind influenţată de tipologia lui Jung (extravertit - intravertit). încercînd să demonstreze existenţa unei personalităţi specifice a infractorului, Eysenk consideră că principala cauză a criminalităţii trebuie văzută în eşecul unei anumite componente a personalităţii de a se comporta acceptabil din punct de vedere moral şi social. Cercetătorul ajunge la concluzia că tipul extravertit manifestă o condiţionare mai redusă şi apare mai frecvent printre infractori.

7.2.4. Importanţa freudianismuluipentru criminologie

Un şir de mecanisme psihologice relevate de Sigmund Freud permit înţelegerea aprofundată a **procesului motivării comportamentului infracţional.** De exemplu, prin **mecanismul de trecere**[420] (descărcarea sentimentelor reprimate, de regulă a sentimentelor de duşmănie, îndreptată asupra unui obiect mai puţin periculos, decît acel care a generat emoţiile negative) poate fi explicată etiologia multiplelor infracţiuni comise fără motiv, inclusiv şi a faptelor socialmente periculoase prin care subiectul se răzbună nu pe persoana care i-a cauzat prejudiciul ci, pe alta care, de regulă, este mai neputincioasă.

In baza metodicii analizei aprofundate a traumelor psihice ascunse în subconştient, ce generează nevrozele şi stările obsedante (de exemplu, agresivitatea sexuală), care la rîndul lor, produc comportamentul infracţional, au fost elaborate **metode clinice de corijare** a personalităţii infractorului.

Mecanismele de împotrivire şi refulare descoperite de S. Freud sunt importante pentru a înţelege **denaturarea subiectivă a perceperii realităţii** ca bază a autoapărării psihologice[421].

Ideile teoriei freudiene au fost utilizate de criminologi în scopul elaborării unor noi teorii şi a unor noi modalităţi de influenţă asupra fenomenului criminalităţii. Astfel, **W. Reckless,** criminolog american, în baza ideilor lui Freud, a elaborat **concepţia reglementării interne a comportamentului.** După părerea lui Reckless, pentru ca individul să poată dirija cu comportamentul său, este necesar ca în procesul educaţiei să i se creeze un Eu puternic, un Supraeu bine dezvoltat, capacitatea de a opune rezistenţă diferiţilor factori negativi, capacitatea de a suporta frustrarea, să i se dezvolte simţul răspunderii, capacitatea de a-şi găsi satisfacţia în echivalenţi ai imboldurilor criminale, capacitatea de a avea în comportament raţional şi un scop bine determinat[422].

H. J. Eysenck, *Crime andpersonality,* London, Routledge and Kegan Paul, 1964.

420 <t>peflfl 3., *Beedemte e ncuxocmcwu3.* MocKBa, 1991, p. 275-287.

421/te/e/n,p.l82-192.

422 Reckless W. C, *A New Theory ofDelinquency and Crime II* Federal Probation. 1961, N.4, p,42.

în baza mecanismului refulării descris de Freud, savanții germani **G. Sykes** şi **D. Mitza** au elaborat **concepția neutralizării,** esența căreia este analiza aprofundată a mecanismelor de protecție psihologică care constituie baza motivării criminale. Printre modurile de neutralizare a influenței factorilor obiectivi ai criminalității ei menționează:

negarea răspunderii, în cazul cînd individul se consideră victimă a circumstanțelor;

negarea daunei, în cazul cînd infractorul convinge alte persoane şi pe dînsul personal că acțiunile sale n-au cauzat nimănui nici un rău;

osîndirea acelora care condamnă, fiind considerați nişte infractori latenți sau potențiali;

referința la motivele (considerațiile) supreme: îrîcălcarea cerințelor societății este îndreptățită prin obligațiile față de grupurile mici[423]. Savantul german **J. Coleman** a efectuat o analiză analogică şi a descris următoarele mecanisme psihologice de protecție, care pot condiționa comportamentul infracțional:

"negarea realității", adică refuzul de a percepe obiectiv situația înconjurătoare, deoarece aceasta ar produce sentimente de frică sau compătimire şi astfel, ar împiedica comiterea infracțiunii; "represiune" - neadmiterea pătrunderii în conştiință a gîndurilor neplăcute şi neconvenabile;

"reprimare" - refuzul de a-şi da seama de gîndurile neplăcute şi periculoase care au pătruns deja în conştiință;

"raționalizarea" încercarea subiectului de a dovedi că comportarea sa este îndreptățită de anumite motive;

"proiectarea" propriilor caracteristici negative asupra altora, astfel neutralizînd autoaprecierea negativă;

"compensarea" - camuflarea slăbiciunii proprii din unele condiții prin încercarea de autoconfirmare în alte condiții;

"trecerea" sentimentelor de răzbunare ale subiectului de la obiectul periculos care i-a cauzat prejudiciul, asupra unui obiect nepericulos care nu i-a cauzat nici o daună;

"descărcarea" - reducerea neliniştii, generate de nişte doleanțe interzise prin manifestarea exterioară a sentimentelor şi activității intensive[424]. Aceste mecanisme, fiind luate în considerare în procesul educativ, contribuie la sporirea eficienței măsurilor respective de profilaxie a infracțiunilor.

Sykes G., Mitza D., *Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency II* American Sociological Rewiew. 1957, N.12, p. 664, cit. de HmuaKOB C. M., *op. cit.,* p. 137.

424 Coleman J. C, *Abnormal Psychology in Modern Life.* Atlanta, 1964, p. 107, cit. de ®ОКС B., *op. cit.,* p. 189-190.

Succesele psihanalizei au determinat criminologii să aprobe metode similare şi în practica de corijare a infractorilor condamnaţi. Psihanaliza utilizată în practica instituţiilor penitenciare şi-a păstrat trăsăturile principale, elaborate de creatorii acesteia:

stabilirea unor relaţii de încredere între psihanalist şi pacient; pătrunderea în subconştientul individului examinînd faptele, expresiile, visurile acestuia (uneori este utilizată hipnoza) şi relevarea şocurilor nervoase care generează comportamentul deviant; trecerea şocurilor respective din sfera subconştientului în conştiinţă, ce ar avea ca urmare eliberarea subiectului de sub povara acestora. Psihanaliştii încearcă să-1 ajute pe infractor ca să înţeleagă în ce constă declinul său intern pentru ca acesta să-şi poată armoniza personalitatea. în acest scop sunt utilizate meditaţia, introspecţia (autoobservarea), autoanaliza. Infractorilor li se cultivă stăpînirea de sine, sunt învăţaţi cum să suporte mai uşor sentimentele neplăcute generate de situaţiile de impas.

Una din reacţiile posibile faţă de stres poate fi agresivitatea, refugiul în sine sau compromisul. Psihanaliştii recomandă condamnaţilor, ca în cazul stresului, să utilizeze ultimele două variante, pentru a evita izbucnirea agresivităţii. Infractorii sunt învăţaţi să utilizeze următoarele mecanisme psihologice:

evitarea tendinţelor periculoase prin intensificarea obiectivelor opuse acestora;

neutralizarea dorinţelor şi faptelor amorale prin utilizarea muncii fizice grele sau a altor forme de autopresiune;

consolidarea sentimentului demnităţii personale prin identificarea sa cu personalităţi renumite (pentru a neutraliza complexul de inferioritate, care frecvent este compensat prin infracţiuni).

Psihanaliştii îi învaţă pe pacienţi să găsească echivalenţele acelor dorinţe care practic nu pot fi satisfăcute prin mijloace licite. Este educată aspiraţia indivizilor de a cuceri simpatiile altor persoane, precum şi iniţiată perceperea interdicţiilor exterioare în cadrul sistemului Eului propriu, pentru ca acestea să nu le mai genereze îngrijorare şi frică.

Treningurile psihanalitice frecvent sunt efectuate în grup. Psihiatrul şi psihanalistul american Moreno J. L. (1892 — 1974) a propus în anul 1921 o metodă originală de psihodramă care constă în următoarele: condamnaţilor care participau la treningul de psihanaliză li se propunea să joace ca într-un spectacol o dramă din viaţa lor, cu scopul de a înlătura şocurile din subconştient.

Corijarea minorilor aflaţi în centrele de reeducare din SUA pentru comiterea diferitelor încălcări, se realizează pe bază de psihanaliză. Băieţii şi

fetele, în grupuri de 500 - 600 persoane, de la orele 10.00 dimineaţa pînă la orele 10.00 seara, participă în treninguri de corijare. Un reprezentant al administraţiei dirijează treningul prin microfon. Scopul treningului este de a stîrni în timpul discuţiei o reacţie de grup împotriva faptelor negative comise de persoane de aceeaşi vîrstă şi de a distruge, astfel, protecţia psihologică a acestora. Pe parcursul acestor discuţii, minorii sunt batjocoriţi şi umiliţi pînă cînd nu încep să-şi deschidă sufletul. Fiecare trebuie să recunoască care sunt dorinţele sale nemărturisite, cît de extravagante ar fi ele, şi apoi să le comunice prin microfon[425]. După părerea specialiştilor, neajunsul acestei metode se explică nu prin eficienţa redusă, ci prin caracterul ei antiuman.

încercările de a introduce utilizarea metodelor psihanalitice în practica instituţiilor penitenciare a determinat dezvoltarea criminologiei clinice.

7.2.5. Teoriapsihomorală

Principalul reprezentant al teoriei psihomorale este psihiatrul belgian **Etienne de Greeff.**[426] Potrivit autorului, structurile afective ale individului sunt determinate de două grupuri fundamentale de instincte: de **apărare** şi de **simpatie.** în cazul cînd copilăria individului este trăită zbuciumat, aceste instincte se pot altera, instalîndu-se un sentiment de injustiţie, o stare de inhibiţie şi indiferenţă afectivă. în opinia lui E. de Greeff, **personalitatea infractorului se structurează de-a lungul unui proces lent de degradare morală a individului,** denumit proces criminogen care, în final, îl conduce la comiterea actului infracţional.

în evoluţia acestui proces, autorul distinge trei etape. în prima etapă individul normal suferă o degradare progresivă a personalităţii ca urmare a unor frustări repetate. Convins de injustiţia mediului social în care trăieşte, el nu mai găseşte nici o raţiune pentru a respecta codul moral al acestui mediu. Această etapă este numită de autor **"faza asentimentului temperat",** în timpul căreia se naşte ideea de crimă.

în cea de a doua etapă, denumită a **asentimentului formulat,** individul acceptă comiterea crimei, îşi caută justificări, îşi schimbă modul de a fi, limbajul, caută un mediu social tolerant.

în cea de a treia etapă apare **criza,** în decursul căreia este acceptată eliminarea victimei, căutîndu-se numai ocazia favorabilă pentru trecerea la act. In această ultimă fază, individul trece prin aşa-numita **stare periculoasă,** care anunţă eminenţa **trecerii la act.** Aceste două concepte ocupă un loc central în lucrările lui E. de Greeff.[427]

HaBKHH C, *YloxumumenupasyMa.* MocKBa, 1981, p. 81.

E. de Greeff, *Introduction a la criminologie,* Bruxelles, Ed. Van den Plank, 1946.

Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.,* p. 164.

Procesul criminogen este axat de E. de Greeff ne un Eu care consimte, tolerează sau suportă ideea crimei. Elementul de diferențiere între infractor şi noninfractor constă în aceea că primul trece mai uşor la comiterea actului într-o situație favorabilă. Trăsătura psihică fundamentală care permite acestuia trecerea la act este, în opinia autorului, **indiferența afectivă a individului.**

7.2.6. Teoria personalității criminale

Această teorie aparține cunoscutului penalist şi criminolog francez Jean **Pinatel** şi reprezintă una din cele mai avansate teorii formulate în cadrul orientării psihologice. J. Pinatel construieşte o teorie explicativă centrată în jurul conceptului de **personalitate criminală,** care fără a fi un tip antropologic, ca cel lombrozian, adică în mod obiectiv şi genetic determinat - poate deveni un concept operațional, un model care poate fi utilizat în cercetările criminologice.

J. Pinatel respinge teza existenței unei diferențe de natură între infractor şi noninfractor. Autorul admite doar existența unei **diferențe de grad** (adică diferență a nivelurilor de la care impulsurile endogene şi excitațiile exogene îl determină pe subiect să comită infracțiunea) între personalitatea infractorului şi personalitatea noninfractorului, ca şi între diferitele categorii de infractori de la ocazional la recidivist înrăit.

Pentru a pune în lumină această diferență de grad este necesar să se evidențieze trăsăturile psihologice care determină transformarea asentimentului temperat în asentiment tolerat şi mai apoi trecerea la act. Autorul consideră că trăsăturile frecvent întîlnite la infractori **(egocentrismul, labilitatea psihică, agresivitatea şi indiferența afectivă),** luate izolat, nu sunt specifice doar acestei categorii de persoane şi numai reunirea lor într-o constelație conferă personalității un caracter infracțional. Această constelație de trăsături ar prezenta **nucleul central al personalității criminale**[428]**.** Referindu-se la rolul fiecăruia dintre cele patru componente ale nucleului personalității, Pinatel le atribuie următoarea distribuție: **agresivitatea joacă un rol** de **incitare,** fiind o componentă activă, celelalte trei - **egocentrismul, labilitatea, indiferența afectivă au rolul de a neutraliza inhibiția trecerii la act** prin împiedicarea indivizilor de a lua corect în considerare aprecierea socială ori sentimentul de compasiune şi simpatie pentru altul,, adică rolul lor este de a da cale liberă de manifestare a agresivității.

Potrivit lui Pinatel, toate celelalte trăsături psihologice care se întîlnesc mai mult sau mai puțin frecvent la criminali ar constitui variabile ce nu sunt asociate cu trecerea la act, ci numai cu modalitățile de executare a infracțiunii.

Ibidem, p.166.

Aşadar, în concepţia lui Jean Pinatel personalitatea criminală este alcătuită dintr-un **nucleu central (egocentrismul, labilitatea, agresivitatea şi indiferenţa afectivă)** care determină trecerea la act şi **multiple variabile** legate de aptitudinile fizice, intelectuale, tehnice, nevoile de hrană, sexuale etc. care deşi sunt neutre faţă de trecerea la act, influenţează totuşi modalităţile sale de executare.

Semnificaţia pe care J. Pinatel o conferă pe plan doctrinal conceptului operaţional de personalitate criminală este următoarea: crima este o faptă a omului, iar criminalii sunt oameni ca toţi ceilalţi; ei se deosebesc însă de ceilalţi, deoarece "trecerea la act" este expresia unei diferenţe de grad între psihicul infractorului şi acela al noninfractorului, deosebirea ar fi prin urmare numai de ordin cantitativ şi nu calitativ. Această diferenţă de grad ar separa, aşadar şi diferitele tipuri de infractori.

7.2.7. Teoria lui Giacomo Cânepa

Giacomo Cânepa, unul din cei mai de seamă reprezentanţi contemporani ai curentului clinic, arată că se impune o revedere a conceptului de personalitate, din perspectiva dualismului kantian dintre **fenomen** (aparenţa obiectului examinat) şu **nounien** (realitatea necunoscută a acestui obiect)[429]. Alături de definiţia metodologică, savantul italian pledează pentru o **definiţie euristică** aptă să exprime mai exact finalitatea examenului clinic. El consideră că comportamentul antisocial, ca expresie a inadaptării individului la mediu, ar putea fi aprofundat prin **analiza "extensivă şi globală" a sistemelor dinamice prin care se efectuează adaptarea.** Astfel, în opinia lui Cânepa, primul principiu pe care se sprijină cercetarea fundamentală în criminologie se identifică cu **conceptul de personalitate.** Studiindu-se la nivelul fiecărui individ componentele biologice, psihologice şi socio - culturale, vor putea fi relevaţi factorii multipli ai conduitei antisociale.

Potrivit lui Cânepa, **persistenţa în conduita antisocială este în strînsă legătură cu anumite trăsături psihologice ca impulsivitatea, indiferenţa afectivă, egocentrismul, scepticismul.** Particularităţile psihologice respective au o frecvenţă crescută în rîndul infractorilor, faţă de restul populaţiei.

7.2.8. Teoria lui Miray Lopez

Potrivit lui **Miray Lopez,** între particularităţile psihice ale făptuitorului şi infracţiunea comisă există o relaţie identificabilă (de exemplu, între agresivitate, pe de o parte, şi infracţiunile de omor, vătămare sau viol, pe de altă

G. Cânepa, *Lapersonnalite criminelle. Orientations traditionnelles de la recherche, interet actuel etperspectives d'avenir, II* Revue internaţionale de criminologie et de police technique, no. 1, 1987, p. 29, cit. de Rodica Mihaela Stânoiu, *op. cit.,* p. 168.

parte). Aceste relații cît și trăsăturile specifice de caracter, temperament și afectivitate ale infractorului trebuie luate în considerație la stabilirea gradului de pereculozitate a acestuia, individualizarea pedepsei penale și în general la adecvarea tratamentului penal.

Autorul a exprimat extrem de sugestiv acest punct de vedere menționînd că: "este posibil să judeci un delict fără a-l înțelege, dar pentru a-l înțelege trebuie cunoscute antecedentele situației și valoarea tuturor factorilor determinanți ai reacției personale" .

7.2.9. Evaluare critică

în literatura criminologică se menționează[431] că eroarea principală a orientării psihologice constă în a considera infractorul ca posesor al unui tip aparte de personalitate (o personalitate specifică), diferențiată fie ca natură, fie ca grad, de personalitatea noninfractorului. Astfel, în centrul acestor preocupări nu se situează personalitatea individului care a comis infracțiunea, ci personalitatea criminală ca obiect de cercetare specific. Pe plan etiologic, limita esențială a acestei orientări constă în reducerea problematicii personalității umane la factorii de ordin psihologic. De aici neputința acestor teorii de a furniza explicații cu privire la cauzele generale ale criminalității. Datele cercetărilor realizate de criminologi americani[432] arată că numai o parte redusă a comportamentelor delincvente se datorează tulburărilor psihice, iar pe un plan mai general, diferența dintre criminal și noncriminal este foarte mică.

Pe de altă parte, este relevată contribuția pe care a adus-o orientarea psihologică la dezvoltarea criminologiei ca știință. Realizarea multiplelor cercetări psihologice și acumularea unui bogat material factual a permis o explorare a universului psihic al infractorului, dezvăluind aspecte inedite cu privire la **motivația actului infracțional și dinamica producerii acestuia.** Este valoroasă ideea **situării cauzelor nemijlocite ale infracțiunii la nivelul individului uman și al personalității sale.** Merită a fi menționată contribuția orientării psihiatric - psihologice și în planul **metodelor** și **tehnicilor de cercetare,** dar mai ales în cel al **terapiei resocializării.** Conceptul de personalitate criminală a servit ca fundament la formularea **diagnosticului** și **prognosticului criminologie.** Dar cea mai de seamă contribuție a acestei orientări s-a reflectat îndeosebi datorită curentului clinic, în influența pe care criminologia a exercitat-o asupra **modelelor de politică penală, tratamentului și resocializării delincvenților.**

Miray Lopez, *Manual de psihologie judiciară,* Paris, 1959, p. 194, cit. de Narcis Giurgiu, *op. cit.,* p. 61.

R.M. Stănoiu, *op. cit.,* p. 170.

432

G. M. Sykes, *Criminology,* Harcourt Brace Jovanovich, Publishers, 1978, cit. de R. M. Stănoiu, *op. cit,* p. 171.

7.3. Orientarea sociologică

*7.3.1. Consideraţii generale. Clasificări **ale** teoriilor sociologice moderne*

Deşi o bună parte din teoriile bio-psihologice examinate servesc pentru unii cercetători drept bază la analiza problemelor criminalităţii (îndeosebi a comportamentului individual), în prezent majoritatea covîrşitoare a criminologilor preferă analiza cauzelor de ordin exogen, acordînd o deosebită importanţă determinărilor de ordin social, absolutizînd, uneori, procesul de socializare a omului. Ca bază conceptuală a acestor explicaţii sunt teoriile criminologice denumite **sociologice,** deşi multe din ele pot fi numite social - psihologice şi chiar psihologice.

Diversitatea acestor teorii face dificilă încercarea de clasificare a lor, de includere într-un curent teoretic anume. în literatura de specialitate sunt mai multe clasificări ale teoriilor criminalităţii furnizate de orientarea sociologică în criminologie. Astfel, Nettler G. distinge: 1) **teorii ale subculturilor, 2) teorii de structură, 3) teorii ale interacţiunii simbolice şi 4) teorii ale controlului.**[433] Teoriile subculturilor se bazează pe concepţia lui W. Miller despre "cultura clasei inferioare", teoria conflictului de cultură a lui Th. Sellin, tezele şcolii ecologice de la Chicago etc. Concepţia anomiei sociale a lui Merton, teoria "oportunităţii diferenţiate" ce aparţine lui Richard Cloward şi Lloyd Ohlin şi alte viziuni similare fac parte din grupul teoriilor de structură (funcţionale). Interacţiunea simbolică include teoria "asociaţiilor diferenţiate" şi transmisiei culturale. Printre teoriile controlului este menţionată teoria rezistenţei la frustrare (autostăpînirii) a lui W. C. Reckless, precum şi teoria elaborată de S. B. Eysenck şi H. J. Eysenck despre existenţa deosebirilor între indivizi, ce sunt determinate de psihoze, extraversie şi fenomenele neurotice (deosebiri interne) şi care se manifestă prin diferitele forme de conduită (deosebiri exterioare).

Akers R. L., acordînd prioritate teoriilor instruirii sociale şi teoriilor controlului, clasifică teoriile sociologice după obiectul acestora: 1) **dezorganizarea socială şi anomia** (teoriile lui R. Merton, A. Cohen, R. Cloward şi L. Ohlin); 2) **conflictul** (teoriile lui R. Quinney, Th. Sellin, şi G. Vold); 3) **stigmatizarea** (teoriile lui Lemert, K. Erikson, Becker, Schur şi Matza); 4) **controlul social** (teoriile lui Reckless, Hirschi, Matza etc)[434].

Potrivit clasificării propuse de criminologul canadian Denis Szabo[435], teoriile sociologice moderne sunt subsumate fie **modelului consensual,** fie

433 Nettler G., *Explaining Crime.* New York, 1974, p. 136-248.

434 Akers R. L., *Deviant Behavior: A Social Learning Approach,* Belmont, Calif., 1973, p. 9-31.

435 D. Szabo, *Criminologie etpolitique criminelle,* Bruxelles - Montreal, Vrin - P.U.M., 1978, p. 40 şi urm., cit. de Gh. Nistoreanu, C. Păun, *op. cit.,* p. 141.

modelului conflictual. Modelul consensual include ideile şcolii ecologice **de la Chicago; curentul culturalist** (teoria "asociaţiilor diferenţiate" -Edwin Sutherland, teoria conflictului de cultură - Thorsten Sellin, teoria "subculturilor delincvente" - Albert Cohen); **curentul funcţionalist** (teoria anomiei sociale - R. Merton, teoria "oportunităţii diferenţiate" - Richard Cloward şi Lloyd Ohlin); **teoriile controlului (autocontrolului) social** (teoria apartenenţei sociale sau legăturii sociale - Travis Hirschi, teoria rezistenţei la frustrare sau autostăpînirii - W. C. Reckless). **Modelul conflictual** cuprinde **marxismul; ideile şcolii economice; curentul interacţionist** ("teoria etichetării", "teoria stigmatizării", "teoria reacţiei sociale" şi teoria interacţionistă); **criminologia "reacţiei sociale"; criminologia "radicală"** sau **"critică".**

Brunon Holyst[436], criminolog polonez, în lucrarea sa "Kryminologia. Podstawowe problemy", 1977 ("Criminologia. Probleme principale") descrie doar acele teorii sociologice care au exercitat o influenţă mai mare asupra dezvoltării ideilor criminologice şi au o popularitate deosebită: **teoria anomiei sociale (după versiunile lui E. Durkheim şi R. Merton), teoria asociaţiilor diferenţiate a lui E. Sutherland, teoriile subculturilor şi teoria stigmatizării.**

Alţi autori au clasificat teoriile sociologice moderne în trei orientări:

9.108.**teoriile structurii sociale,** care includ curentul culturalist şi curentul funcţionalist;

9.109.**teoriile proceselor sociale,** care cuprind teoriile învăţării, ale controlului social şi ale "etichetării" sociale;

9.110.teoriile conflictului social.

Preferăm perspectiva propusă de specialiştii germani Th. Feltes, F. Hofmann, H. Janssen, H. - J. Kerner, D. Kettelhohn în "Kriminologie. Lexikon" (Criminologie. Lexicon),[438] conform căreia teoriile sociologice moderne sunt grupate în trei orientări.

I. **Teoriile proceselor sociale** care includ:

9.111.teoriile învăţării comportamentului infracţional;

9.112.teoriile controlului, explică comportamentul infracţional prin ineficienta mecanismelor sociale de prevenire a acestuia, în cazul realizării controlului asupra individului;

9.113.**teoriile stigmatizării,** explică comportamentul infracţional al individului prin statutul social al acestuia.

ВруНОН Холівіст, *op. cit.,* p. 226-227.

L. Siegel, *Criminology,* Univ. of Nebraska, Omaha, West Publishing Co., 1983, p. 164 şi urm.

Х.-К). КерНер (сосТаВНТejib), *op. cit.,* p. 314-315.

II. Teoriile structurii sociale care cuprind:

1) **teoriile şanselor diferenţiate (inegale) sau teoriile tensiunii sociale,** pornesc de la ideea că toţi oamenii ar putea să se comporte conformist, dacă ar fi fost create condiţiile necesare. Inechitatea socială îi obligă pe dînşii să comită fapte antisociale în scopul satisfacerii necesităţilor sale şi dobîndirii unui statut social corespunzător;
2) **teoriile subculturilor,** pornesc de la presupunerea că omul asimilează şi respectă normele de conduită şi sistemul de valori caracteristice tradiţiilor culturii sale. Confruntarea cu alte culturi şi inegalitatea socială determi nată de aceasta, conduc la apariţia viziunilor deosebite despre valorile şi diferitele stiluri de viaţă (subculturi) care concurează între dînsele.

III. Teoriile radicale care includ:

1) teoriile conflictului de cultură, au în bază următoarele idei:
în societate sunt grupuri cu diferite orientări valorice şi şanse inegale de acces spre valorile sociale;
interesele grupului cu şanse reduse de acces spre putere sunt înăbuşite de puterea dominantă din societate în scopul menţinerii intereselor sale şi a viziunilor despre morală;
2) **teoriile economice.** Reprezentanţii acestor teorii examinează comporta mentul uman în contextul structurii economice a societăţii, produsul că reia este omul (contradicţiile de clasă).

7.3.2. Teoriile proceselor sociale

7.3.2.1. Teoriile învăţării sociale a comportamentului infracţional cuprind:

a) Teoria **"asociaţiilor diferenţiate"** elaborată de sociologul american **Edwin Sutherland** în anul 1939 şi descrisă în ediţia a treia a lucrărilor sale "Principles of Criminology" (Principiile criminologiei). Teoria "asociaţiilor diferenţiate" este considerată prima teorie sociologică de valoare a comportamentului infracţional în centrul atenţiei căreia se află frecvenţa, intensitatea şi importanţa relaţiilor sociale, dar nu trăsăturile şi particularităţile personalităţii sau caracteristicile anturajului. •

Conform acestei teorii, **comportamentul delincvent se învaţă printr-un proces obişnuit de comunicare** cu alte persoane, în cadrul unor grupuri. **Comportamentul infracţional este asimilat, deci, de la persoanele cu care subiectul contactează, se află în anumite relaţii.** Menţionăm că schema procesului de criminalizare propusă de Sutherland presupune o influenţă reciprocă, adică contactarea subiectului atît cu modelele de comportament infracţional cît şi cu modelele de comportament noninfracţional. Astfel, teoria "asociaţiilor diferenţiate" nu este teoria "companiei asociale", deşi uneori ea **este** interpretată anume în aşa fel.

Teoria "asociaţiilor diferenţiate" este considerată **teorie a transmisiunii culturale.** Criminalitatea este interpretată ca element al culturii, iar comiterea infracţiunilor - ca efect al transmisiunii modelelor culturale.

în prima redacţie a teoriei "asociaţiilor diferenţiate" (1939), autorul menţionează că la baza criminalităţii se află **dezorganizarea socială** care apare ca rezultat al **proceselor sociale ale mobilităţii, concurenţei şi conflictului.** O urmare a dezorganizării sociale este **conflictul de cultură** care generează, la rîndul său, **relaţiile diferenţiate** prin care subiectul, comunicînd, eu alte persoane, este supus influenţei diferitelor valori sociale şi modele de comportament. **Comportamentul infracţional apare în urma contactării anumitor persoane sau grupuri cu modelele de comportament delicvent. Cu cît sunt mai frecvente şi intensive aceste raporturi, cu atît este mai mare probabilitatea ca individul să devină infractor.**

în lucrarea sa "Principiile criminologiei" reeditată în anul 1947, Sutherland şi-a dezvoltat teoria, completînd-o cu materiale noi. Ultima variantă a teoriei "asociaţiilor diferenţiate" include următoarele teze.

9.114.Comportamentul infracţional se învaţă.

9.115.Comportamentul infracţional se învaţă în procesul comunicării cu alte persoane.

9.116.Comportamentul infracţional se învaţă predominant în grupuri, în care relaţiile au un caracter nemijlocit şi personal.

9.117.învăţarea comportamentului infracţional include:

a) asimilarea procedeelor de comitere a infracţiunilor care pot fi foarte complicate sau foarte simple; b) orientarea specifică a motivelor, aspiraţiilor, obiectivelor, precum şi raţionalizarea comportamentului.

9.118.Orientarea specifică a motivelor şi aspiraţiilor se formează în baza estimării favorabile, precum şi nefavorabile a normelor de drept.

9.119.Persoana devine delincvent, în cazul cînd se caracterizează prin predominarea aprecierilor ce favorizează încălcarea legii asupra aprecierilor care defavorizează încălcarea acestora.

9.120.Relaţiile diferenţiate diferă în funcţie de frecvenţa, durata, succesiunea şi intensitatea lor.

9.121.Procesul de învăţare a comportamentului infracţional în timpul contactării cu modelele de comportament delincvent şi nondelincvent include toate mecanismele ce funcţionează în procesul unei alte învăţări.

9.122.Deşi comportamentul infracţional este o manifestare a necesităţilor şi valorilor generale, el nu poate fi explicat prin prisma acestora, deoarece comportamentul noninfracţional exprimă aceleaşi necesităţi şi valori[439].

439 „_ „ „_____ ,,,,....., ,,,,. . . .,,,,

Sutherland E. H., Cressey D. R., *Principles of Criminology,* **7** Ed. Philadelphia. New **York, 1966, p. 81-82. Sutherland E. a publicat prima dată lucrarea** sa *Principiile criminologiei*

Teoria lui Sutherland a fost criticată pentru că nu clarifica două probleme fundamentale:

care este, originea criminalității, întrucît aceasta trebuie să fi existat înainte de a fi fost învățată pe calea "asociațiilor diferențiate"; din ce cauză numai anumiți indivizi învață comportamentul infracțional.

b) Teoria **consolidării diferențiate a comportamentului infracțional** elaborată de **R. Burgess şi R. Akers.**

Burgess şi Akers au propus o abordare nouă a relațiilor diferențiate Aplicînd principiile teoriei moderne a comportării la teoria "asociațiilor diferențiate", ei au constatat că aceasta duce lipsa unui material empiric necesar pentru confirmarea tezelor principale, nu este destul de convingătoare şi nu oferă posibilități pentru a fi verificată, inclusiv nu răspunde la astfel de întrebări ca : a) tezele ei au doar importanță pur teoretică şi b) este utilă oare teoria pentru a fi realizată în practică?

Burgess şi Akers au modificat teoria lui Sutherland, pentru a răspunde la aceste întrebări. Comportamentul infracțional este examinat de autori în dependență de experiența individului privind remunerarea pentru comportamentul conformist şi pedepsirea pentru comportamentul deviant. Ei consideră că **învățarea comportamentului infracțional are loc atunci cînd acesta este consolidat mai bine decît comportamentul noninfracțional. Stabilitatea comportamentului infracțional este direct proporțională cu intensitatea, frecvența şi probabilitatea consolidării acestuia.**

c) Teoria neutralizării ce aparține criminologilor americani **G.** Sykes şi **D. Mitza.** Conform acestei concepții, **individul este capabil a se elibera de morala introdusă acestuia în copilărie pentru a-şi justifica comporta mentul delincvent.** Autorii disting cinci tipuri de neutralizare[441].

9.123. Negarea răspunderii: individul se consideră mai mult obiect (subiect pasiv) al acțiunii decît subiect activ al acesteia, se consideră victimă a circumstanțelor.

9.124. Negarea prejudiciului: individul consideră că în realitate nimeni nu suferă în urma acțiunilor sale; furtul automobilului este doar "un împrumut", iar bătăile între cete le privesc numai pe acestea.

în anul 1924, apoi a reeditat-o în anii 1934, 1939 şi 1947. Sutherland a decedat în anul 1950. Cressey D. a editat *Principiile criminologiei* semnată de doi autori în anii 1955. 1960, 1966 şi 1970. Ediția a noua a lucrării autorilor Sutherland E. şi Cressey D. cu denumirea *Criminologie* a apărut în 1974.

440 Burgess R. L., Akers R. L., A *Differential Âssociation Reinforcement Theory of Criminal Behavior.* - Soc. Problems, 14, 1966, N. 2.

441 Sykes G.M., Mitza D., *Techniques ofNeuIralization: A Theory of Delinquency. II* American Sociological Review, 22, 1957, p. 664-670, cit. de Ooкc B., *op. cit.,* p. 152.

9.125.Negarea existenței victimei: cauzarea prejudiciului nu este apreciată în circumstanțele date ca ilegală; de exemplu, atacul asupra homosexualiştilor şi altor persoane care "merită aceasta", se explică prin aceea că "ei singuri au provocat atacul".

9.126.Condamnarea celora care condamnă: individul consideră că toți acei care îl condamnă sunt niște ipocriți, delincvenți mascați cu care conduce răul; atacîndu-i pe alții el încearcă să-şi ascundă comportamentul lor urît.

9.127.Referința la motive supreme: încălcarea cerințelor societății în ansamblu este neutralizată prin aceea că individul a procedat astfel în numele devotamentului şi loialității față de grupurile mici.

Sykes şi Mitza afirmau că sistemul de valori al delincventului nu întotdeauna contravine întrutotul ordinii sociale dominante. Totuşi, în funcție de circumstanțe, delincventul poate să-şi schimbe normele de conduită pe care le recunoaşte, ceea ce-i permite să comită fapte rele. Pentru a se elibera de conştientizarea caracterului infracțional al unor sau altor fapte, delincvenții consideră că majoritatea faptelor delincvente în fond nu au un astfel de caracter şi le îndreptățesc, considerînd această justificare destul de convingătoare.

7.3.2.2. Teoriile controlului social mută centrul de interes al cercetării criminologice din domeniul cauzalității criminalității în zona respectării normelor sociale. Considerînd că toți oamenii sunt potențiali infractori, autorii nu se mai întreabă "care sunt cauzele criminalității", ci dimpotrivă, "care sunt motivele pentru care oamenii respectă normele sociale".

a) **Teoria legăturii sociale** elaborată de criminologul american **Travis Hirschi[442].** Conform acestei teorii, factorul determinant al comportamentului conformist este "includerea" persoanei în societate şi instituțiile sociale ale acesteia (familia, şcoala, locul de muncă, sfera petrecerii timpului liber). în cazul slăbirii legăturilor sociale există posibilitatea apariției ilegalității. Aşadar, **există o legătură socială, un sentiment al apartenenței** la o **anumită comunitate umană, care îl împiedică pe individ să comită fapte ilicite.**

Potrivit lui T. Hirschi, legătura socială include următoarele aspecte:

9.128.Ataşamentul. Acceptarea normelor sociale şi dezvoltarea conştiinței sociale individuale depinde de ataşamentul şi grija față de alte ființe umane. Ataşamentul față de părinți este cel mai important. în lipsa lui este foarte puțin probabil ca un individ să-şi dezvolte sentimentul de respect față de vreo altă autoritate[443].

9.129.**Respectul** şi **acceptarea scopurilor** convenționale ale societății globale.

442 Hirschi T., *Causes ofDelinquency,* Univ. of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1969.

443 *Ibidem,* p. 231, cit de Gh. Nistoreanu şi C. Păun, *op. cit.,* p. 151.

9.130.Implicarea. Ca urmare **a** participării hotărîte la activităţile sociale pozitive, rămîne prea puţin timp pentru comiterea faptelor socialmente periculoase.

9.131.**Credinţa** în validitatea regulilor morale şi sociale.

b) Teoria rezistenţei Ia frustrare (autostăpînirii) a fost elaborată de **W. C. Reckless** şi încearcă o îmbinare a explicaţiei psihologice a delincventei cu cea sociologică.

La baza acestei teorii se află ideea despre impulsurile exterioare şi interne care determină comportamentul legal sau delincvent. Dacă impulsurile interne şi externe îndeamnă subiectul spre o conduită delincventă, atunci rezultatul impactului acestora va fi comportamentul delincvent. **Unele persoane pot opune rezistenţă acestor impulsuri cu ajutorul structurii sociale externe şi structurii psihice interioare care acţionează ca un mecanism de protecţie în calea frustrării şi a agresivităţii tînărului[444].** Ambele stracturi (externă şi interioară) reprezintă, probabil, veriga intermediară principală dintre impactul produs asupra individului de realitatea înconjurătoare şi de către stimulii interni ai acestuia.

Structura interioară include în sine controlul asupra stimulilor, motivelor, libertăţii manifestării de sine, precum şi asupra unor astfel de sentimente ca frustrarea, impacienţa, dezamăgirea, indignarea, duşmănia, umilinţa. Ea asigură rezistenţa subiectului faţă de impulsurile exterioare şi interne, cere soluţionarea cu succes a conflictelor, reţinerea tînărului de la diferite ispite şi suportarea cu fermitate a neplăcerilor. Structura psihică interioară are o importanţă deosebită în societatea cu o mobilitate înaltă a populaţiei, fiindcă înstrăinarea oamenilor generată de aceste procese, îngreuiază participarea indivizilor în viaţa grupului şi îi abate de la modul de viaţă obişnuit[445].

Structura exterioară reprezintă un mecanism complicat, care funcţionează în anturajul social imediat al individului, menţinîndu-1 în limitele normelor sociale. Factorii reglementării externe sunt: climatul moral stabil, disciplina şi supravegherea eficientă asupra copiilor, prezenţa unor aşteptări sociale rezonabile, asigurarea cu un domeniu de activitate acceptabil, posibilitatea de a fi aprobat (încuviinţat), posibilitatea de a depăşi starea de tensiune şi frustrare, identitatea şi sentimentul apartenenţei la un anumit grup. Structura externă poate cuprinde şi astfel de componenţi ca viaţa familială fericită, cointeresarea în activitatea comunităţii, participarea, în calitate de

Reckless W. C, *New Theory of Delinquency and Crime.* - Federal Probation, 25, December 1961, N 4, p. 42-46.

Reckless W. C, *The Crime Problem,* 5[h] ed. New York, 1973, p.51.

membru, la activitatea diferitelor organizaţii, relaţiile de prietenie cu oamenii **buni.**

c) Teoria identificării diferenţiate (teoria presupunerilor nepotrivite) aparţine lui **D. Glaser**[446]**.** Ca şi T. Hirshi, autorul consideră că comportamentul infracţional este o urmare a diminuării (slăbirii) relaţiilor sociale.

Potrivit lui Glaser, individul poate comite infracţiunea sau poate evita comiterea acesteea în funcţie de consecinţele aşteptate. **Oamenii** săvîrşesc **infracţiuni întotdeauna cînd avantajul obţinut în urma faptei antisociale este mai mare decît pierderea legăturii sociale.** Factorul dominant îl constituie, deci, aşteptările subiectului de la fapta propriu-zisă.

D. Glaser consideră că teoria sa este utilă pentru explicarea faptelor infracţionale săvîrşite cu premeditare. Nu poate fi dedusă însă din această teorie cauzalitatea infracţiunilor comise din imprudenţă.

d) Teoria grupului de referinţă.

Obiect de examinare al acestei teorii sunt **diferitele grupuri la care** se **orientează oamenii.** Grupul de referinţă este acel grup la care individul se orientează şi care îi serveşte acestuia drept etalon, indiferent de faptul, doreşte el să aparţină acestui grup sau nu. Grupul de referinţă poate fi şi "un grup de identificare", în cazul cînd individul îşi închipuie că ar fi un membru al grupului respectiv şi priveşte lucrurile din punctul de vedere al acestuia. Sherif M. consideră că normele şi valorile grupului de referinţă servesc pentru individ drept "obiective principale" în corespundere cu care el se determină pe sine însăşi şi îşi organizează viaţa[447]. Grupurile diferă mult între ele după posibilităţi şi privelegii. Ţinînd cont de existenţa acestor deosebiri între grupuri, Newcomb T. M. afirmă că într-o societate dinamică sporeşte brusc numărul cazurilor de insatisfacţie a indivizilor de apartenenţa lor la un anumit grup. Prin urmare, importanţa grupului de referinţă pentru un anumit individ se reduce pe măsura sporirii insatisfacţiei acestuia de apartenenţa sa la acest grup[448]. Autorul distinge **grupul de referinţă pozitiv,** în care individul doreşte de a fi primit şi **grupul de referinţă negativ,** membru al căruia el nu doreşte să devină sau chiar se opune acestuia. în criminologie ca grup de referinţă negativ pentru unii indivizi poate fi considerată societatea liberă care 1-a respins pe infractor izolîndu-1 în puşcărie. Respingîndu-i la rîndul său pe cei care l-au respins pe dînsul, un astfel de individ poate deveni candidat într-un grup procriminal de referinţă. **Grupul de referinţă pozitiv poate să-1 apere pe individ de impactul produs de**

Glaser D., *Review of Principles ofCriminology.* - *Federal Probation,* 20, December 1956, p. 66-67.

447

Sherif M., *The Concept of Reference Group in Human Relations. II* Sherif M., Wilson M. O, eds. New York, 1953, p. 205-207.

Newcomb T.M., *Social Psychology.* New York, 1950, p. 226.

grupul negativ de referinţă. în unele cazuri, grupul anticriminal poate continua să influenţeze asupra comportamentului unor infractori chiar şi după ce ei au devenit membri ai grupului de referinţă negativ.

M. R. Haskell propune şase teze care explică teoria grupului de referinţă[449]:

9.132.Pentru copil primul grup de referinţă este familia.
9.133.Familia reprezintă un grup de referinţă normativ, adică normele ei corespund societăţii în ansamblu.
9.134.înainte de a participa la comiterea unei fapte delincvente, minorul-delincvent recunoaşte grupul din stradă drept grupul său de referinţă.
9.135.Grupul din stradă, care devine grupul de referinţă pentru minorul din păturile inferioare ale populaţiei, aparţine la subcultura delincventă din New York.
9.136.Minorul pentru care grupul din stradă a devenit grup de referinţă, înainte de a comite infracţiunea, probabil primeşte decizia corespunzătoare.
9.137.Ca membru al grupului de referinţă, individul tinde să asimileze şi să se conformeze obiectivelor şi modelelor de conduită ale acestuia.

7.3.2.3. ***Teoriile stigmatizării (interacţioniste).*** La baza acestor teorii se află ideea lui E. Durkheim privind căutarea cauzelor fenomenelor sociale, inclusiv şi ale criminalităţii nu numai în sfera fenomenelor materiale, dar şi în conştiinţa indivizilor. Socialul (criminalitatea) urmează a fi dedus tot din social şi numai din acesta. Dezvoltînd această idee, reprezentanţii teoriei stigmatizării încearcă să dovedească că comportamentul infracţional sau deviant trebuie interpretat nu ca un semn al predispoziţiei individului sau o calitate a unei fapte concrete, dar ca rezultat al atribuirii individului unui anumit statut.

Stigmatizarea este un proces social în cadrul căruia anumite persoane sau grupuri sunt împinse la "marginea" societăţii, adică sunt marginal izate. în urma acestor procese subiectului îi sunt atribuite caracteristici negative, care, la rîndul lor, se reflectă asupra situaţiei concrete de viaţă a persoanei sau asupra capacităţilor de identificare ale acestuia. Rezultatul procesului de stigmatizare survine atunci cînd persoana începe să se considere anume aşa cum este apreciată de societate. Individul poate să se identifice cu un anumit grup prin trăsăturile sale individuale (de exemplu, apartenenţa la homosexualişti, deficienţele fizice sau mentale) ori prin caracteristicile sale sociale (vîrsta, şomajul, culoarea pielii, convingerile politice, sărăcia, divorţul părinţilor etc). Cu cît mai frecvent în procesul stigmatizării, individul este etichetat, cu atît este mai mare probabilitatea schimbării opiniei aces-

Haskell M. R., *Toward a Reference Grup Theoiy.* - *Social Problems,* 8, Winter 1960 -1961, N.3, p.220 - 230, cit. de H>OKC B., *op. cit.,* p. 160 - 161.

tuia despre sine, deoarece aprecierea negativă din partea societăţii are importanţă pentru el şi anturajul său nemijlocit.

Teoria stigmatizării se bazează pe tezele formulate de criminologii americani **F. Tannenbaum (1938)[450], E. Lemert (1951)[451], H. Becker (1963)[452], E. Schur (1969)[453],** precum şi de specialiştii germani **Quensel (1970) şi Sack (1974).** Aceşti autori înlocuiesc întrebarea fundamentală: "de ce individul este delincvent?", cu altă întrebare: "de ce o persoană este considerată delincvent?". Ei consideră că nu există nimic ce ar purta un caracter criminal, dar societatea determină anumite fapte drept criminale şi le etichetează. Individul devine pentru prima dată criminal, fiindcă comportamentul acestuia este recunoscut infracţional în urma stigmatizării, realizate de sistemul justiţiei penale.

Astfel, Tannenbaum, în anul 1938, menţiona că procesul criminalizării este un proces de etichetare, fiind cauzat de **"dramatizarea răului".** De exemplu, minorul devine rău, pentru că este astfel apreciat şi pentru că nimeni nu crede că el poate deveni bun. De aceea, nu are importanţă de la cine vine osînda - de la cei care vreau să pedepsească individul sau de la acei care îi doresc binele. Este important, în opinia autorului, de a nu admite "dramatizarea răului". în cadrul teoriei stigmatizării au fost elaborate trei modele diferite: 1) Modelul psihologiei sociale ce aparţine lui Edwin Lemert (1951,1972); 2) Modelul orientat spre respectarea normelor a lui H. Becker (1963) şi 3) Modelul sociostructural ce aparţine lui Sack (1969, 1974).

1) **Modelul social-psihologic.** Această orientare teoretică este dezvoltată de criminologul american Edwin Lemert care propune noţiunile de **deviaţie primară şi secundară.**

Deviaţia primară reprezintă mecanismele care îl determină pe individ să comită infracţiunea. Cauzele deviaţiei primare sunt cele mai diverse -sociale, culturale, psihice sau fiziologice. Stabilirea cauzelor deviaţiei primare este considerată de Lemert drept o sarcină auxiliară, fiindcă statutul şi structura psihică a individului sunt schimbate în realitate nu de însuşi faptul furtului, beţiei, raporturilor homosexualiste sau consumului de stupefiante, ci de procesul stigmatizării. Anume în consecinţa acestui proces, individul începe a exercita rolul social atribuit lui.

Deviaţia secundară începe din momentul reacţiei sociale faţă de comportamentul deviant. în cazul comiterii infracţiunii, deviaţia secundară începe din momentul intentării urmării penale împotriva vinovatului şi atinge

[450] Tannenbaum F., *Crime and the Community.* New York, 1938.

[451] Lemert Edwin M, *Social Pathology.* New York, 1951.

[452] Becker H.S., *Outsiders: Studies in the Sociology ofDeviance.* New York, 1963.

[453] Schur E. M., *Deviance and Public Policy. II* Cressey D. R., Ward D. A., *Delinquency, Crime and Social Process,* New York, 1969.

punctul culminant pe parcursul procesului penal cînd persoana dată este declarată public ca infractor, deviant, renegat. în continuare, în timpul executării pedepsei, persoana declarată oficial ca infractor, este supusă influenței îndreptate spre "degradarea" acesteia: tunsoare specială, haine speciale etc. Toate aceste reacții față de faptul deviației conduc spre aceea că unele persoane încep să se comporte în conformitate cu rolul atribuit lor de către societate. Procesul interacționist care determină deviația secundară este descris de Lemert astfel: 1) deviația primară, 2) mustrarea publică, 3) următoarea deviație primară, 4) o reacție socială mai pronunțată şi înstrăinarea individului de comunitate, 5) încă o deviație primară ce este de acum o manifestare a sentimentelor de dușmănie şi jignire împotriva acelora care pedepsesc, 6) criza răbdării care se exprimă printr-o reacție formală din partea societății - stigmatizarea deviantului, 7) intensificarea comportamentului deviant ca o reacție negativă împotriva stigmatizării şi pedepsirii, 8) acceptarea definitivă a statutului social de deviant şi încercarea de a se conforma rolului asocial[454].

2) **Modelul orientat spre respectarea normelor** aparține criminologului american H. Becker.

Autorul modelului respectiv şi-a concentrat atenția asupra procesului de creare a normelor sociale şi realizării practice a acestora, care condiționează etichetarea şi osîndirea morală. H. Becker susține că grupul social deținător al puterii politice şi economice, prin elaborarea şi aplicarea unor legi care favorizează interesele acelui grup, creează comportamentul deviant. In felul acesta, **deviația nu este o caracteristică calitativă a comportării individului ci, mai degrabă, o consecință a aplicării unor reguli şi sancțiuni de către anumite persoane împotriva "infrcatorilor".** H. Becker afirmă că "deviant este acela căruia i s-a aplicat cu succes această etichetă; comportamentul deviant este comportamentul denumit astfel de oamenii înşişi".

3) **Modelul sociostructural** a fost elaborat de savantul german Sack şi este mai radical comparativ cu modelele ce aparțin criminologilor americani.

Irf cadrul acestui model, centrul de greutate al cercetării se deplasează către examinarea rolului instituțiilor formale de control social în procesul de etichitare, menționîndu-se că noțiunile de ilegalitate şi criminalitate apar ca consecință a "procesului de prescripție" realizat şi tradus în viață de instituțiile de control. Sugestiile teoretice ale lui Sack se bazează pe concepția "justiției de clasă": procesele perceperii acțiunilor şi primirii deciziilor de către instanțele controlului social sunt programate selectiv; instituțiile sociale de control stimulează şi consolidează comportamentul ilegal, stabilind astfel "realitatea socială a criminalității". Aceasta determină apariția unei

Lemert E. M., *op. cit.,* p. 77, cit. de Ерухон Холмст, *op. cit.,* p. 241-242.

populaţii de indivizi cu comportament deviant, ce are o particularitate specifică - apartenenţa la păturile sociale inferioare. Este constatată o legătură statistică negativă între apartenenţa la o anumită pătură socială şi criminalitatea înregistrată.

Interacţioniştii nu sunt preocupaţi să explice de ce indivizii se angajează în săvîrşirea unor fapte care determină etichetarea lor ca infractori. Totuşi, W. Gove[455] reprezintă o serie de motive pentru care oamenii se pot angaja în comportamente ilicite:

ei pot aparţine unor subculturi sau grupuri minoritare ale căror norme şi valori sunt diferite de cele ale clasei dominante;

ei pot fi implicaţi în conflicte interpersonale;

aspiraţiile lor şi credinţa că nu le vor putea îndeplini niciodată pe căi licite pot determina încălcarea legii;

ori, pur şi simplu, ei nu cunosc legea şi o încalcă neintenţionat. Astfel, W. Gove plasează cauzele comportamentului infracţional în zona structurii sociale inconsistente ori anomice a variabilelor hedoniste ori a ignoranţei.

Pot fi aduse un şir de reproşuri teoriilor stigmatizării. De exemplu, nu este greu de demonstrat că, în multe cazuri, oamenii sistematic încalcă legea cu toate că acţiunile lor n-au fost relevate şi, prin urmare, procesul stigmatizării în genere n-a existat. Menţionăm, de asemenea, că în majoritatea covîrşitoare a cauzelor, reacţia socială reţine oamenii de la continuarea acţiunilor deviante.

Deşi sunt aduse aceste şi alte reproşuri, teoria stigmatizării a determinat reorientarea viziunilor şi cercetărilor criminologice de la examinarea tradiţională a cauzelor comportamentului infracţional spre aspectele normative ale acestei probleme precum şi spre aprecierea consecinţelor care pot fi generate, uneori, de reacţia socială faţă de comportamentul deviant.

Teoria stigmatizării are şi o importanţă practică deosebită. Concluziile acesteia, şi în special consecinţele negative ale implicării unor persoane în sfera de acţiune a maşinii juridice, trebuie să servească ca avertisment pentru organele de drept. Aceasta se referă, îndeosebi, la minori, psihicul cărora nu este încă format şi de aceea ei sunt foarte receptivi faţă de rolurile sociale atribuite lor. într-un şir de cazuri intentarea pripită a urmării penale împotriva minorilor poate grăbi procesul de demoralizare a acestora.

W. Gove, *The Labeling ofDeviance: Evaluating a perspective,* New York, Ed. John Wiley, 1975, p. 5, cit. de Gh. Nistoreanu, C. Păun, *op. cit,* p. 161 - 162.

7.3.3. Teoriile structurii sociale

7.3.3.1. ***Teoriile anomiei*** *sociale.* Unul din primii savanţi care au examinat consecutiv criminalitatea predominant ca un fenomen social, a fost sociologul francez **Emil Durkheim.** Deşi teoria lui Durkheim este considerată o teorie criminologică, ea este strîns legată de viziunile generale ale autorului, ce au un caracter sociologic. Nu pot fi înţelese viziunile lui Durkheim asupra criminalităţii în lipsa unei examinări a concepţiei acestuia despre fenomenul social.

Durkheim afirma că fenomenele sociale nu pot fi interpretate prin categorii biologice sau psihologice. Ele trebuie să devină obiect al explicării sociologice. Factorii sociali, cum sunt religia, morala sau dreptul, au o origine specifică şi trăsături specifice, ei nu pot fi reduşi la emoţiile anumitor persoane. Factorii sociali reprezintă un exterior în raport cu conştiinţa individului şi se supun legilor sale proprii, autonome. Ei nu sunt, de asemenea, o însumare simplă a conştiinţelor individuale, fiindcă au o existenţă independentă. De exemplu, caracteristica unui anumit sistem religios nu poate fi stabilită prin prisma frămîntărilor psihice ale credincioşilor.

Potrivit lui Durkheim, dreptul, prin urmare şi criminalitatea, sunt factori sociali. Autorul consideră criminalitatea un fenomen normal, iar uneori chiar util. Criminalitatea este un factor de sănătate publică - parte componentă a oricărei societăţi sănătoase[456]. Criminalitatea este examinată de Durkheim ca fenomen normal nu numai pe plan statistic, adică din motivul că ea există în toate tipurile de societăţi, atît primitive cît şi contemporane. Sociologul consideră criminalitatea un fenomen normal şi din punct de vedere funcţional. în opinia autorului, criminalitatea exercită două funcţii principale. în primul rînd, devianta conştiinţei individului de la conştiinţa colectivă reprezintă o condiţie a schimbărilor şi progresului. Uniformitatea totală a conduitei membrilor societăţii date, arată că ea este dominată de stagnare, nu se dezvoltă. Infractorul de astăzi, afirmă Durkheim, referindu-se la cazul lui Socrate, poate fi filozoful de mîine. în al doilea rînd, crima poate fi factor al integrării societăţii, ce consolidează relaţiile sociale. Reacţia negativă faţă de fapta infracţională intensifică conştiinţa colectivă şi face o delimitare evidentă între normele morale şi juridice[457]. Potrivit lui Durkheim, existenţa criminalităţii este ceva normal, dar numai atunci, cînd fenomenul antisocial atinge dar nu depăşeşte nivelul caracteristic pentru fiecare tip social[458].

^KDpkrefiM 3., *O pa3dejienuu o6uţecmee>mozo mpyda. Memod coijuonozuu.* Mocoa
[i]HayKa", 1991, p. 464. '" *Ibidem,* p. 464 - 468. *Ibidem,* p.463.

Criminalitatea este determinată, în opinia autorului, de structura socială, dar nu de cauze excepționale. Durkheim considera că aspirațiile individului niciodată nu sunt satisfăcute complet. Cu cît individul are mai multe, cu atît el dorește mai multe, fiindcă bunurile dobîndite doar stimulează, dar nu satisfac necesitățile. Limita acestor aspirații individuale poate fi stabilită numai de un control extern din partea societății.

în societatea care funcționează normal, controlul social asigură o astfel de situație, în care fiecare individ își dă seama care sunt posibilitățile sale de avansare şi își regulează în modul corespunzător pretențiile. în perioadele schimbărilor sociale bruște (mai ales cu caracter economic-salturile sau crizele) controlul social se reduce şi, în consecință, individul, realizîndu-şi aspirațiile, nu se mai simte dependent de sistemul normelor existente. Această stare numită **anomie** de către Durkheim este îndurată de grupele mari sau mici ale societății, dar întotdeauna este determinată de schimbări sociale bruște. Starea de anomie, ce se caracterizează prin destrămarea relațiilor sociale şi dezorientarea oamenilor privitor la normele sociale obligatorii de conduită, determină apariția tendințelor egoiste, ascunse în interiorul individului care se realizează prin diferitele fapte deviante, inclusiv şi criminalitate.

Teoria anomiei a fost completată şi dezvoltată de sociologii americani, dar mai ales de **R. K. Merton**[4 9].

Merton definește starea de anomie ca o fracturare în cultură, ce apare în situația unei divergențe pronunțate dintre normele şi țelurile culturii, pe de o parte, şi posibilitățile de a proceda în conformitate cu dînsele, care sunt create de societate, pe de altă parte. în această situație, autorul distinge mai multe tipuri (modele) de adaptare a indivizilor (Tabelul 1.).

Tabelul 1.

Tipologia modelelor individuale de adaptare, elaborată de Robert K. Merton[46]"

Modele de adaptare	Țelurile culturii	Mijloace instituționalizate
1. Conformitate	+	+
2. Inovație	+	-
3. Ritualism	-	+
4. Retragere	-	-
5. Rebeliune	+-	+-

"+" *semnifică "acceptarea" "-"*
semnifică "refuzarea"
"+-"semnifică "refuzarea valorilor" prevalente şi substituirea lor cu "valori noi".

Merton R. K., *Social Structure and Anomie.* - American Sociologica! Review, 1938, t.3, p. 672 - 682; *Social Theory and Social Structure.* New York, 1957.

Merton R. K., *Social Theory ... op. cit.,* p. 140.

9.138.Conformitatea atrage după sine acceptarea ţelurilor culturale cît şi a mijloacelor instituţionalizate. Tipul respectiv de comportament este răspîndit mai ales în cadrul acelor grupuri sociale, membrii cărora dispun de posibilităţi reale (materiale, profesionale etc.) pentru realizarea cu succes a aspiraţiilor şi avansarea pe poziţii social - economice mai înalte. Acest model de adaptare nu generează fapte deviante.

9.139.**Inovaţia.** Persoanele care inovează acceptă ţelul cultural, renunţînd totodată la mijloacele instituţionalizate de atingere a acestuia, considerînd că nu pot obţine bunăstarea prin metode legale sau instituţionale. De aceea, ei pun în aplicare noi metode - ilegale, cu ajutorul cărora realizează valorile acceptate de societatea dată. în opinia lui Merton, acest model de adaptare generează frecvent comportamentul infracţional. Inovaţia este răspîndită, de regulă, în acele grupuri sociale, membrii cărora au şanse relativ reduse de a avansa pe scara socială dacă ar acţiona legal.

9.140.**Ritualismul** implică renunţarea la posibilitatea de a reuşi să ajungă vreodată la bunăstare păstrînd loialitatea faţă de normele muncii tenace. Acest tip de adaptare se referă la indivizii care doresc să "acţioneze la sigur". Ei nu vor fi niciodată în dificultate, deoarece se supun tuturor normelor culturale. Aceasta este perspectiva cetăţeanului înfricoşat, a birocratului conformist şi zelos şi care tinde să se afle în rîndul persoanelor din clasele de mijloc. Persoanele din această categorie au obţinut un nivel minim de succes prin mijloace legale, dar nu au speranţe reale de a obţine ceva mai mult. Acest model de adaptare, ca şi conformitatea, nu generează fapte antisociale.

9.141.**Retragerea** constă în renunţarea concomitentă la ţelurile culturale şi mijloacele instituţionalizate de atingere a acestora. Modelul respectiv de adaptare implică a te recunoaşte pur şi simplu învins şi a te da bătut în faţa jocului. Din categoria acestor indivizi fac parte: psihoticii, outsider-ii, rataţii, paria, vagabonzii, tîlharii, escrocii, alcoolicii şi dependenţii de droguri.

9.142.**Rebeliunea** este de asemenea o renunţare la ţelurile culturale şi mijloacele instituţionalizate, însă cu deosebirea că individul respectiv îşi propune un program de înlocuire a acestora prin noi ţeluri şi noi metode de realizare a lor. Se propune, de fapt, schimbarea culturii şi a structurii sociale, adică a "regulilor de joc". Indivizii care acceptă acest tip de adaptare sunt consideraţi reformatori, revoluţionari sau criminali politici (în cazul, cînd în societatea dată o astfel de activitate este interzisă).

Potrivit lui Robert Merton, criminalitatea este reacţia individului la divergenţa dintre ţelurile declarate de societate şi mijloacele legale de atingere a acestora. Pentru a realiza aceste ţeluri, individul deseori utilizează mijloace ilegale. Aşadar, **comportamentul infracţional sporeşte vădit, dacă în societate sunt declarate anumite simboluri ale succesului, comune pentru întreaga populaţie, însă atingerea lor prin mijloace legale este**

limitată pentru o parte considerabilă din populaţie de către structura socială a acestei societăţi.

7.3.3.2. ***Teoriile şanselor diferenţiate (inegale) sau*** *teoriile tensiunii sociale*

a) Teoria "subculturilor delincvente" aparţine criminologului ameri can **Albert Cohen[461].** Autorul porneşte de la teoria lui R. Merton şi teza principală a acesteia privind existenţa unui sistem unificat de necesităţi principale caracteristic întregii societăţi.

Potrivit lui A. Cohen infracţionalitatea tinerilor din clasele defavorizate constituie, de fapt, un protest împotriva normelor culturale dominante în societate. întrucît condiţiile sociale nu le permit să obţină un succes social legitim, aceşti tineri resimt o puternică stare de frustrare. Ea constă în negarea absolută a valorilor clasei de mijloc şi comiterea faptelor deviante.

Acceptînd ruptura definitivă cu valorile tradiţionale existente în societate şi alegînd calea delincventei, grupul defavorizat îşi reconstituie un sistem propriu de modele şi norme care poartă denumirea de "subcultură delincventă". Astfel, subcultura bandei se caracterizează prin recunoaşterea unor aşa valori ca inutilitatea, ura şi negativismul. în opinia autorului, pentru tinerii care simt că aspiraţiile lor sunt blocate, crearea bandelor este o depăşire colectivă a situaţiei.

Albert Cohen, ca şi Walter Miller[462], consideră că subcultura delincventă este caracteristică pentru tinerii din păturile inferioare ale societăţii, dar apariţia acestui fenomen este explicată de el prin influenţa altor factori. Delincventa, afirmă autorul, nu este un rezultat inerent al inferiorităţii sociale. Ea este mai degrabă o funcţie a barierelor sociale şi economice impuse grupurilor sociale sărace.

b) Teoria oportunităţii diferenţiate, ce aparţine criminologilor ameri cani **Richard Cloward şi Lloyd Ohlin[463],** reprezintă o sinteza a teoriilor lui R. Merton şi E. Sutherland.

Cloward şi Ohlin pornesc de la Merton cînd explică natura comportamentului deviant şi, de la Sutherland cînd explică accesul deferenţiat la modelele de comportament deviant la nivelurile concrete ale structurii sociale.

Spre deosebire de A. Cohen, Cloward şi Ohlin nu consideră că infracţionalitatea bandelor de tineri este o exprimare a negării valorilor clasei de mijloc. Potrivit lui Cloward şi Ohlin, aspiraţia spre poziţii mai înalte şi prosperitate este caracteristică tuturor grupurilor sociale, iar crearea subculturii delin-

Cohen A. K., *Delinquent Boys. The Culture ofthe Gang.* New York, 1955. 462

Walter Miller, sociolog american, care a studiat criminalitatea păturilor sociale defavorizate.

Cloward R. A., Ohlin L.E., *Delinquency and Opportunity.* Glencoe,/1960.

cvente are loc în cazul cînd aceste aspiraţii nu pot fi realizate pe cale legală. Telul rămîne acelaşi, fiind înlocuite doar mijloacele de realizare.

Accesul spre modelele de comportament infracţional are un caracter diferenţiat. Există variate posibilităţi pentru asimilarea mijloacelor legale precum şi a celor criminale, utilizate la realizarea ţelurilor culturale.

Autorii disting trei tipuri de subculturi ale tinerilor.

9.143.**Subcultura criminală** se creează în cartierele sărace bine integrate, în care funcţionează sindicatele criminale şi sunt răspîndite diferite genuri de activitate infracţională a adulţilor. în acest caz, modelele comportamentului infracţional, pe care le practică adulţii, sunt asimilate (învăţate) de tineri, care treptat sunt antrenaţi în activitatea criminală (de la bandele de tineri pînă la sindicatele criminale). în asemenea situaţie există posibilitatea de a obţine succese prin mijloace ilegale, şi tinerii consideră comiterea infracţiunilor un mod normal de viaţă.

9.144.în cartierele puţin integrate, ce se caracterizează printr-o mobilitate înaltă a populaţiei şi o instabilitate generală, accesul spre modelele comportamentului infracţional, demonstrate de adulţi, este limitat şi de aceea ajutorul respectiv în demonstrarea modelelor de conduită este acordat de rude. Apare **subcultura de conflict** ce se manifestă prin existenţa bandelor de huligani, orientate spre practicarea bătăilor şi a vandalismului. în această subcultura sunt apreciate înalt astfel de calităţi ca îndrăzneala, spiritul combativ, puterea fizică, iar adolescenţii care se evidenţiază în timpul încăierărilor cu alte bande, se bucură de mare stimă.

9.145.**Subcultura de retragere** cuprinde tinerii din păturile defavorizate ale societăţii, care nu au posibilitate să obţină succese nici prin mijloace legale şi nici prin mijloacele descrise mai sus ale adaptării ilegale. Modelul de adaptare prin retragere este ales de adolescenţii din păturile defavorizate, care conştient renunţă la acţiunile ilegale pentru că ele contravin codului moral al acestora. Cloward şi Ohlin afirmă că aceasta este subcultura "unei înfrîngeri duble". Retragerea este însoţită de narcomanie, iar activitatea criminală, în principiu, se manifestă prin răspîndirea nelegală a substanţelor stupefiante.

Spre deosebire de A. Cohen, care consideră că "subculturile delincvente" se caracterizează prin nonutilitate, iraţionalitate, adică infracţiunile sunt comise nu în scopuri materiale, ci pentru faimă, Cloward şi Ohlin afirmă că bandele de tineri se caracterizează prin raţionalitate, adică şi prin comiterea de infracţiuni profitabile.

7.3.3.3. La baza ***teoriilor subculturilor*** stau teoria ecologică ce aparţine lui C. R. Shaw şi H. D. McKay, teoria conflictului de cultură a lui Th. Sellin şi teoria valorilor păturilor defavorizate a lui W. Miller.

a) Teoria ecologică a fost elaborată de reprezentanţii şcolii de la Chicago - **C. R. Shaw şi H. D. McKay[464].** Aceşti savanţi examinează criminalitatea ca rezultat al unui anumit mod de viaţă al omului, ca rezultat al anumitor culturi amplasate într-un raion urban concret, ca rezultat al influenţei localizării geografice. Autorii consideră că anumite zone sau "arealuri" geografice sunt unul din factorii principali în geneza criminalităţii şi au formulat conceptul de **zonă criminogenă specifică.** Pe baza cercetărilor socioecologice realizate, Shaw şi McKay au elaborat **concepţia cercurilor concentrice de răspîndire a criminalităţii.**

în cadrul cercetărilor, autorii şi-au concentrat atenţia asupra analizei criminalităţii în diferite raioane ale oraşului. Programul cercetărilor a fost elaborat la început pentru Chicago, apoi Philadelphia şi alte oraşe mari din S.U.A. Cercetătorii încercau să răspundă la următoarele întrebări specifice: "Unde, ce fel şi cît de frecvent se comit infracţiuni?", "Unde locuiesc infractorii şi în ce condiţii trăiesc ei?". Acest model al şcolii de la Chicago este utilizat astăzi la cercetarea ecologiei criminalităţii. Cercetările efectuate în cadrul şcolii din Chicago au stabilit că cea mai înaltă concentraţie a criminalităţii este caracteristică raioanelor amplasate în cercul concentric ce conturează partea centrală, de afaceri, a oraşului, iar pe măsura îndepărtării de la centru, criminalitatea se reduce. în baza acestei constatări a fost trasă concluzia că nivelul criminalităţii se schimbă de la un microraion la altul, fiind condiţionată de structura oraşului, factorii social - economici ai acestuia etc.

Un oraş mare, tipic american, din acele timpuri creştea şi se dezvolta de la centru spre periferii, adică se construia după principiul cercurilor concentrice, al zonelor, fiecare exercitînd funcţia sa specifică. **Zona I** reprezintă centrul economic al oraşului, după ea urmează **zona II,** un teritoriu intermediar, nici locativ, nici de afaceri. Aceasta este zona ghetourilor sărace, tot aici fiind localizate oficii şi prăvălii mărunte. **Zona III** - este zona unde sunt amplasate întreprinderile industriale şi cartierele în care locuiesc muncitorii. După acest areal urmează **zona IV** - unde locuiesc reprezentanţii claselor de mijloc şi chiar superioare. **Zona V** reprezintă marginea oraşului mare, de unde locuitorii acesteia se deplasează în centru oraşului la muncă.

Concepţia cercurilor concentrice de răspîndire a criminalităţii care porneşte de la ideea că în raioanele centrale ale oraşului criminalitatea este mai înaltă şi se reduce pe măsura apropierii de marginea acestuia, multă vreme a determinat caracterul cercetărilor problematicii privind geografia criminalităţii. Importanţa acestei teorii constă în aceea că repartizarea criminalităţii se reflectă în organizarea socială a oraşului şi se manifestă în relaţiile sociale, normele de conduită, orientările valorice ale oamenilor.

ShawC. R., *Delinquency Areas, Chicago,* U. P., 1929; C. R. ShawJH. D. McKay, *Juvenile Delinquency and Urban Areas,* Chicago, U. P., 1942.

b) Teoria conflictului de cultură aparţine criminologului american **Thorsten Sellin.** Această orientare ştiinţifică porneşte de la faptul că drep tul penal în vigoare este o exprimare a normelor culturii dominante şi de aceea între conţinutul acestuia şi normele "societăţii eterogene" (de exem plu, minorităţile etnice) apar conflicte. Sellin afirmă că persoanele ce apar ţin anumitor subculturi împărtăşesc viziunea, valorile, normele de conduită ale acestora. în cazul cînd **viziunea subculturii intră în contradicţie cu normele sociale dominante din societate, apare "conflictul de cultură".**

Sellin este primul savant care a acordat o atenţie deosebită conflictului de cultură[465], deşi K. Marx, pînă la dînsul, sublinia importanţa conflictelor de clasă şi a luptei de clasă. Conflictul de cultură este pus la baza explicării etiologiei crimei şi criminalităţii. Autorul consideră că în cazul cînd valorile culturale se creează în medii diferite (de exemplu, copiii şi părinţii acestora s-au născut şi au fost educaţi în diferite ţări), poate să apară un conflict pronunţat de cultură, care frecvent se manifestă prin comportament infracţional. Teoria conflictului de cultură contribuie la explicarea nivelului sporit al criminalităţii printre copiii imigranţilor. Conflictul de cultură apare între reprezentanţii diferitelor grupuri etnice sau rasiale. Conflictul apare şi atunci cînd două familii ce locuiesc în aceeaşi localitate şi au cam acelaşi venit, duc un mod de viaţă diferit, respectă diferite norme de conduită şi au diferite valori. Aşadar, la baza conflictului de cultură stau deosebirile rasiale, etnice, religioase, economice, profesionale, filozofice şi alte aspecte ale culturii.

c) **Teoria valorilor în păturile defavorizate ale populaţiei,** elaborată de **Walter Miller[466].** Ca şi Sellin, Miller porneşte de la conflictul între nor mele diferitelor sisteme sociale, dar explică **comportamentul infracţional ca o consecinţă a reacţiei funcţionale faţă de valori în grupurile defavo rizate din punct de vedere social-economic** şi nu ca o simplă încălcare a normelor sociale generale existente.

Concepţia lui W. Miller a fost elaborată pe baza studiului realizat de dînsul asupra stilului de viaţă al reprezentanţilor grupurilor inferioare ale societăţii.

Potrivit lui Miller, apariţia şi activitatea bandelor de tineri reflectă tradiţiile culturale ale păturilor defavorizate. Autorul afirmă că cultura acestor pături ale populaţiei depinde puţin de standardele comportării, acceptate în grupurile de mijloc ale societăţii. în această cultură, în special sunt pronunţate şi acceptate astfel de trăsături ca "duritatea", "iscusinţa", "emotivitatea", "independenţa" şi "norocul". Cele mai populare modele sunt: boxer, ganster, şmecher. Cultura este strict orientată spre rolurile sociale bărbăteşti.

Sellin Th., *Culture Conflict and Crime.* New York. - "Social Science Research Council Report", 1938.

Miller W. B., *Lower Class Culture asa Generating Milieu of Gang Delinquency.* - Journal of Social Issues, 1958, t. 14, p. 5 - 19.

Banda oferă tinerilor din păturile defavorizate ale societăţii, sentimentul de apartenenţă la grup, posibilitatea de a obţine poziţii sociale mai înalte prin realizarea valorilor înalt apreciate în cadrul culturii păturilor defavorizate, dar care pot fi estimate negativ de către reprezentanţii claselor de mijloc şi superioare, standardele comportării cărora sunt reflectate în lege.

Aşadar, pentru W. Miller **activitatea şi valorile bandei sunt** o **manifestare a culturii păturilor sociale defavorizate, cultură care este în mare parte autonomă.**

7.3.4. Teorii radicale

începînd cu deceniul şapte al secolului al XX-lea, în cadrul criminologiei, tot mai frecvent, comportamentul infracţional este examinat de pe poziţiile sociologiei dreptului. Astfel de abordări sunt caracteristice atît pentru teoriile conflictului cît şi pentru teoriile marxiste. Curentele criminologice orientate spre explicarea infracţiunilor prin prisma comportamentului individului (de exemplu, modelele social-psihologice ale teoriilor stigmatizării) de asemenea pun accentul pe analiza sistemului social şi normelor de drept, stabilite de acesta. Dreptul este examinat ca un instrument de exprimare a intereselor minorităţii dominante din societate, care este înzestrată cu puterea de a elabora şi aplica legile.

7.3.4.1. Din grupul ***teoriilor conflictului luptei pentru putere*** menţionăm **teoria criminalizării,** elaborată de criminologul american **Austin Turk** (1969)[467] în care el neagă concepţia privind criminalizarea sau transformarea individului în criminal ca o urmare a propriului său comportament. Ca şi autorii teoriilor stigmatizării, Turk examinează criminalizarea ca un statut dobîndit în cadrul interacţiunii dintre acei care elaborează, interpretează şi aplică normele penale (poliţia, procuratura, judecătoriile) şi populaţie. Un element important introdus de Turk în teoria sa este **noţiunea de putere politică şi socială. Criminalitatea este** o **reflectare a luptei pentru putere,** în procesul căreia anumite grupuri sociale reuşesc să fixeze normele şi valorile lor în lege iar încălcarea acesteia, astfel, cade sub incidenţa definiţiei de faptă pedepsită în mod penal. Persoanele care comit sau ar putea să comită astfel de fapte aparţin acelor grupuri sociale care nu deţin puterea (de exemplu, oamenii săraci, copiii, adolescenţii, femeile, persoanele din păturile sociale defavorizate etc). Criminalitatea este rezultatul interacţiunii sociale şi reflectă modelul deviant al comportamentului, varietatea acestuia, precum şi relaţiile între oameni ce contactează unul cu altul, unii ca deţinători ai puterii politice, alţii fiind lipsiţi de putere.

începînd cu anul 1973, s-a constituit un nou curent în cadrul teoriilor conflictuale, curent cunoscut sub denumirea de **"criminologia radicală", "cri-**

Turk A., *Criminality and Legal Order, Rând McNally,* Chicago, 1969.

ticâ" sau **"noua criminologie".** Bazele acestui curent au fost trasate de englezii **Ian Taylor, Paul Walton şi Jack Young** care în anul 1973, au publicat lucrarea "The New Criminology"[468] (Noua criminologie), iar peste doi ani au publicat monografia "Criticai Criminology"[469] (Criminologia critică).

Conform acestei concepţii, actul deviant ar fi rezultatul unei stări conflictuale între individ şi structurile sociale şi economice, iar infracţiunea ar reprezenta actul politic prin care delincventul îşi exprimă refuzul faţă de organizarea socială existentă.

Ideile criminologilor englezi au avut **o** influenţă pronunţată asupra cercetărilor cu orientare radicală din S.U.A., care erau realizate mai ales de Institutul de Criminologie al Universităţii Berkelley, California. Cei mai importanţi reprezentanţi americani ai acestui curent au fost Anthony Plat, Paul Takagi, Herman şi Julia Schwendinger. Către această orientare au migrat şi cunoscuţii criminologi interacţionişti Richard Quinney, William Chamliss şi Barry Krisberg.

Radicaliştilor le aparţin multiple concluzii îndrăzneţe, originale şi interesante, prin care sunt demascate diferitele aspecte ale inechităţii sociale în societatea burgheză. Astfel, Richard Quinney, descoperind, după K. Marx, contradicţia principală a capitalismului - între muncă şi capital, - menţiona că clasa marilor proprietari utilizează dominarea sa ca un instrument de dirijare a societăţii. "Realitatea criminală din societate se bazează pe determinarea faptelor infracţionale şi noninfracţionale... La baza proceselor de criminalizare stau conflictele de clasă... Infracţionale sunt considerate faptele ce contravin intereselor claselor care domină în economie... Va fi o faptă sau alta apreciată ca infracţională sau noninfracţională, determină clasa care deţine puterea şi are acces la elaborarea legilor"[470]. Astfel, în cadrul luptei de clasă, clasa dominantă incriminează orice comportament care contravine intereselor sale.

7.3.4.2. Teorii economice. La baza teoriilor economice care explică etiologia crimei şi criminalităţii stau lucrările germanilor **Karl Marx** (1818 - 1883) şi **Friedrich Engels** (1820 - 1895). Mai tîrziu asupra acestei orientări teoretice au influenţat lucrările numeroşilor autori occidentali, între care menţionăm: **Turati, Battaglia şi Loria** în Italia, **Berg** în Germania, **Dupuy** şi **Legoyt** în Franţa, **Ducpetiaux** în Belgia[471].-

Cel mai important reprezentant al şcolii economice a fost olandezul **Willelm Bonger** care în lucrarea sa **"Criminalitatea şi ordinea economică"** afirmă următoarele:

Taylor I., Walton P,, Young J. *The New Criminology,* N.Y., 1973.

469 Taylor I., Walton P,, Young J. *Criticai Criminology,* N.Y., 1975.

470 Quinney R., *The Social Reality of Crime II* Perception in Criminology. L., 1975, p. 381 - 387, cit. de HmnaKOB CM., *op. cit,* p. 191.

471 R. M. Stânoiu, *Introducere ... op.cit.,* p.72.

reacția la actul infracțional este pedeapsa aplicată de cei care dețin puterea politică;

infracțiunile sunt acte antisociale care afectează clasa dominantă; în orice societate bazată pe dominația unei clase sociale, dreptul penal va apăra interesele acesteia. Chiar şi atunci cînd legea penală pare să apere interesele tuturor claselor, cel mai sever vor fi pedepsite faptele antisociale care afectează clasa conducătoare;

sistemul capitalist, caracterizat printr-o competiție extremă, este menținut mai degrabă prin forță decît prin consens. Ordinea socială, ale cărei costuri sunt suportate de întreaga societate, protejează interesele clasei conducătoare;

ca o consecință a sistemului capitalist, omul devine mai egoist şi mai capabil să comită infracțiuni; -' deşi sistemul capitalist îndeamnă fără discriminare pe oameni să comită infracțiuni, numai cei din păturile sărace vor fi sancționați ca atare, sistemul neincriminînd activitățile antisociale ale celor bogați; crima este rezultatul sărăciei. Această relație poate fi directă, în cazul în care o persoană fură pentru a supraviețui, şi indirectă, atunci cînd sărăcia ucide cele mai nobile sentimente ale oamenilor. Criminalitatea nu este influențată de nivelul bunăstării, ci de modul de distribuție a bogăției; sistemul economic acutizează problemele individuale ale oamenilor (de exemplu, problemele psihologice) determinînd creşterea disponibilității în favoarea comiterii faptelor antisociale;

dacă bogăția socială ar fi redistribuită în conformitate cu nevoile fiecăruia, criminalitatea reziduală ar dispare şi se vor comite numai infracțiuni determinate patologic; etc[472].

In centrul atenției diferitelor curente marxiste se află activitatea structurii economice şi activitatea controlului social. Spre deosebire de modelele utilizate de către reprezentanții teoriilor conflictului, această orientare nu examinează societatea ca o reflectare pluralistică a grupurilor sociale, dar ca o reflectare a sistemului politic care trebuie să asigure şi să apere structurile economice capitaliste. Normele juridico-penale nu sunt un rezultat al consensului social. Funcția acestora este consolidarea puterii economice şi sociale a grupurilor dominante.

în cadrul teoriilor criminologice radicale, incriminarea comportamentului nu este examinată ca un procedeu pur tehnic de aplicare a normelor de drept penal, ci ca un **proces politic** important, esența căruia este **atitudinea puterii şi determinarea valorilor morale specifice** (de exemplu, apărarea vieții omeneşti).

Gh. Nistoreanu, C. Păun, *op. cit,* p. 157 - 159

CAPITOLUL VIII

PROBLEME PRIVIND PERSONALITATEA INFRACTORULUI

8.1. Conceptul de personalitate a infractorului

Personalitatea infractorujui este unul din componentele principale ale obi-'ectului *ds^j^KetM%-^--ermmiolQg}ei^Chminolog^i~* *studiază* personalitatea' infractorului din perspectiva relevării rolului ei în etiologia actului infracțional şi utilizării posibilităților de influențare asupra acesteia pentru a nu admite repetarea acțiunilor infracționale. Din punctul de vedere al criminologiei anume personalitatea infractorului poartă în sine cauzele săvîrşirii infracțiunii, este veriga principală a întregului mecanism al comportamentului criminal, iar acele particularități ale ei care generează un astfel de comportament trebuie să formeze obiectul nemijlocit al profilaxiei.

Criminologia caută să dea răspuns la următoarele întrebări: 1) ce este personalitatea infractorului; 2) există ea oare; 3) care sunt particularitățile ei şi de ce, spre deosebire de alții, adoptă modelul comportamentului criminal; 4) care este rolul ei la comiterea infracțiunii; 5) cum trebuie să se influențeze asupra ei pentru a nu mai admite manifestări infracționale.

1. Criminojloj>iaj)rjejgază^u^^ a infracroruto-ea-variantă a personalității umane. In literatura de specialitate surprindem două viziuni asupra conceptului de personalitate umană.

Criminologii ruşi definesc personalitatea infractorului pornind de la conceptul filozofic de personalitate umană. Conform acestei opinii, conceptul de personalitate umană fixează numai trăsăturile ei sociale—Aşadar, personalitatea umană este imaginea socială a individja]uj$_1$^xcî.Cje£axe-a_deveniL.eJ,, ui procesul de2^oltârir^oclale7tofmarii"şrajtivității salejLSQCjetate[47j].

Kuznețova NTTifîrmă că personalitatea umană este sistemul trăsăturilor, proprietăților şi calităților sociale şi psihice ale subiectului relațiilor sociale şi este constituită din trei componente sau subsisteme:

9.146.statutul social al personalității (apartenența persoanei la un anumit grup social, grup social-democrafic: sexul, vîrsta, studiile, starea civilă, etnia etc);

9.147.roJui^ifimcțiilejsxjciale^le'personalității;

9.148.caracteristica moral-psiholqgjcji;^!^ reflectă atitudinea personalității față de valorile sociale şi funcțiile sociale exercitate. Cele mai stabile

KpiwuHOJiozw. rioA o6m. pefl. A.H. flonroBOH. MocKBa, H3/L rpynna HH<I>PAM-HopMa, ' 997, p. 274.

atitudini ale persoanei creează sistemul de valori sau interese şi moti-
■ 474
vaţia comportamentului acesteia

în literatura criminologică română personalitatea umană este examinată într-o accepţiune largă ca unitate bio-psiho-socială. Astfel, afirmîndu-se că adaptarea la lume şi societate a fiinţei umane depinde într-o măsură importantă de componenta biologică a individului şi este operată de sistemul nervos central. Prin natura lor preponderent biologică se caracterizează astfel de componente ale personalităţii ca: aptitudinile, temperamentul şi caracterul[475]. Aşadar, personalitatea umană este şi o consecinţă a eredităţii.

2. Personalitatea infractorului este un produs al procesului de sociali zare în care are loc învăţarea şi asimilarea de către individ a valorilor, nor melor, dispoziţiilor, modelelor de conduită caracteristice societăţii respective, comunităţii sau grupului social. Socializarea poate fi pozitivă sau negativă.

Procesul de formare a personalităţii este un proces interacţionist şi nu se desfăşoară sub influenţa unilaterală a factorilor sociali. Aşadar, personalitatea este o consecinţă a interacţiunii dialectice dintre ansamblul caracteristicilor organizării interne a individului (factorii endogeni) şi ansamblul factorilor mediului social (factorii exogeni).

Relaţiile sociale formează decisiv personalitatea individuală creînd atît imaginea ei socială generală, cît şi proprietăţile şi trăsăturile ei moral-psihologice (viziunile, convingerile, orientările valorice, aşteptările, proprietăţile intelective şi volitive).

Ansamblul respectiv de proprietăţi şi trăsături caracterizează personalitatea infractorului şi determină comportamentul infracţional al acesteia.

Deşi reja4iUe_ş£cjaJe_Jnfiu£Jiţe^ză^j^ la j3nA*Hc«v«le--mHitjiete42ninate^ ca factori socîaîf £reatori. înjaMwccinţăr-~~personali~~Ui~~tid umană e~~steIproHusurJBOciHncare trăieşte omul _şl_pfi car~~e o~~ re^ectă-la-mvefal-co~~nştiinţei, aci~~anînd, totodată?[1] consţmcliY_sjuulistractrvt-asiipfa-sa. *

3. Personalitatea infractorului se caracterizează prin orientare anti socială şi este socialmente periculoasă.

PersonaliţaţeaJnfractQfttlu~~i se d~~exiS£be^4e-pefsenal4tatea.alţgr,cetăţeni rjrin ortentoegantisocială şi pericokiLei-socîaJ. Pericolul social al personal lităţii reprezintă prin sine sistemul ei de interese şi motive criminogene care au generat comportamentul infracţional respectiv.

Pericolul social, de regulă, nu are un caracter general, ci se exprimă prin unele orientări şi motivaţii dominante ale individului, cum sunt avidita-

H.O. Ky3HeuoBa, în *KpuMUHOJiozw. Ylon.* pea. H.<t>. Ky3HeuoBofl и r.M. MHHbKOBCKoro, MocKBa, H3A-BO Моск. VH-Ta, 1994, p. 95.

475 Gh. Nistoreanu, C. Păun, *op. cit.,* p. 199-200.

tea, agresivitatea etc. Orientarea antisocială (criminogenă) a personalității determină **conținutul pericolului ei social** şi al **compartimentului ei infracțional.**

Gradul pericolului social diferă la diverse tipuri de infractori sau infractori concreți. El este determinat nu numai de **caracterul faptei,** dar şi de **locul pe care îl deține comportamentul infracțional şi motivația sa** în întregul sistem de calități personale şi al conduitei subiectului. Deci, gradul de pericol social al infractorului este determinat de **raportul dintre trăsăturile negative** şi **pozitive ale personalității** acestuia. Totodată, menționăm că trăsăturile distincte ale personalității infractorului nu sunt caracteristice tuturor persoanelor care comit infracțiuni. De exemplu, infracțiunile săvîrşite din imprudență ori infracțiunile cu un pericol social redus.

Pericolul social al personalității se formează, de regulă, pînă la momentul săvîrşirii infracțiunii. Apariția treptată a unui astfel de pericol se manifestă în comportamentul antisocial concret al persoanei - delictele disciplinare, contravențiile administrative, acțiunile amorale care nu au încă un caracter infracțional. Totodată, după ispăşirea pedepsei, persoana, nefiind infractor, continua a fi socialmente periculoasă. în ambele cazuri nu putem vorbi despre personalitatea infractorului, **ci despre o personalitate socialmente periculoasă.**

9.149. Deşjrg^ejsoJialu^ajgajnfractorului poate fi vorba doar în cazurile cînd **in,dividul_a comis o infracțiune,** şi anume din momentul cînd el devine subiect al rnlracluintt'-din-pmîcT^ vedere al dreptului penal pînăJrTmo[7] mentul execulănLd^_c^treela~pedepsei. Cc^c5pTuTde^personaHteţe_a_in^ fractorului include_^i_acele trăsături ale^e^qane^care, potrivit legii penale naţ"ionale^caracteriz^eazăjuT)iecmruneT infractiuniTTotuşi, în **criminologie personalitatea infractorului este o noțiune mai cuprinzătoare decît cea juridico-penală,** incluzînd ansamblul trăsăturilor, însuşirilor, calităților persoanei care a comis o infracțiune. Personalitatea infractorului este acel ansamblu de trăsături ale lui **care permit relevarea raporturilor, sistemelor** şi **lanțurilor cauzale ale infracțiunii şi criminalității.**

9.150. Coftceptul de **pejgonalitate-a-mfractonihii are^uaxaracter rclaţjyjjj este__sJxictIIditerjninat-4n--4imp..** Aceasta se explică prin faptul că criminalizarea sau dezcriminalizarea faptelor este determinată de legislator. Poate fi vorba de personalitatea infractorului din momentul săvîrşirii de către o anumită persoană a unei infracțiuni şi pînă în momentul ispăşirii de către ea a pedepsei.

Unii autori consideră că utilizînd termenul de **personalitate a infractorului** se etichetează persoana care a comis o infracțiune. De aceea, se pro-

pune a fi înlocuit cu alt termen **"personalitatea făptuitorului"** sau **"persoana care a săvîrşit infracţiunea"**

6. în literatura de specialitate există diverse definiţii ale conceptului de personalitate a infractorului care pot fi grupate, după părerea noastră, în **definiţii generale** ce nu stabilesc anumite calităţi distincte ale personalităţii infractorului şi **definiţii prin care se încearcă a deosebi personalitatea infractorului de cea a noninfractorului.**

O definiţie generală este următoarea: *"personalitatea infractorului este o sinteză a trăsăturilor bio-psiho-sociale cu un înalt grad de stabilitate, definitorii pentru individul care a comis o infracţiune"* . O altă definiţie din aceeaşi categorie este formulată de profesorul rus Alekseev A.I. (1998)[478] care afirmă că psr^ojiaJijaleaJnfraclDH^^
apeşţeia *ăobmcYiX^^^ocş^âejos^sM^SM&^^I^i^^* cu condiţiile externe (situaţia) determinăm comportamentul infracţional.

Spre deosebire de prima definiţie, cea de a doua include în componenţa personalităţii infractorului **numai trăsăturile dobîndite de către individ în procesul de socializare.** Autorul precizează că nu toate trăsăturile dobîndite constituie personalitatea infractorului, dar **numai acele care interacţionînd cu circumstanţele externe determină comportamentul infracţional.** Totodată, în definiţie nu se concretizează, care anume însuşiri dobîndite determină comportamentul infracţional.

Din categoria noţiunilor în care se încearcă o distincţie între personalitatea infractorului şi noninfractorului vom analiza două definiţii.

Astfel, Narcis Giurgiu (1992)[479] scrie: "Personalitatea infractorului trebuie înţeleasă ca o sinteză a tuturor trăsăturilor bio-psiho-sociale, cu un înalt grad de stabilitate şi **care atribuie o identitate de sine inconfundabilă individului criminal,** prin **atitudinea de antisociabiiitate".** Deci, conform acestei definiţii personalitatea infractorului diferă de personalitatea noninfractorului **prin atitudinea de antisociabiiitate** generată de sinteza tuturor trăsăturilor bio-psiho-sociale.

Altă definiţie este propusă de savanţii ruşi Kudriavţev V.N., Kuznеţova N.F., Antonian Iu. M., Eminov V.E.: "Personalitatea infractorului reprezintă **ansamblul trăsăturilor psihice negative** definitorii ale personalităţii infractorului de o **anumită orientare criminală"[480].** Ideile principale care stau la baza ultimei definiţii sunt:

KpuMUHOJiosun. rioapefl. B.H. KyapsBueBa, B.E. 3MHH0Ba, MocKBa, IOрнст, 1995, p. 26.

477 R.M. Stănoiu, *Introducere în criminologie,* Bucureşti. Ed. Academiei, 1989, p. 119; Gh. Nistoreanu şi C. Păun, op. cit, p. 203; V. Bujor, O. Bejan, S. Casian, S. Ilie, *op. cit.,* p. 28. AneKceeB A.K *KpimuHOjiozua.* MocKBa, «II^нт-M», 1998. p. 84.

479 N. Giurgiu, *op. cit.,* p. 166.

KpuMUHonozuH. I~[o,n pefl. B.H. KyapuBueBa, B.E. 3мннов8, MocKBa, KDpiiCT, 1995, p. 448; de aceeaşi părere este H.G>. Ky3HeuoBa, în *KpuMUhonozun.* Itoa pea. H.<î>. Ky3HeuoBofi н T.M. MHHbKOBCKoro, MocKBa, H34-BO Моск. YH-Ta, 1994, p. 96.

calităţile psihice negative ale personalităţii infractorului sunt un produs al interacţiunii dintre social şi biologic;

elementele pur biologice şi pur sociale din structura personalităţii pot contribui, favoriza comportamentul criminal, dar nu pot să-l genereze;

în calitate de **cauză** a comportamentului infracţional pot fi numai **trăsăturile psihice negative.**

8.2. Structura şi trăsăturile principale ale personalităţii infractorului

în literatura criminologică se menţionează că personalitatea infractorului, ca şi oricare altă personalitate, reprezintă un fenomen unitar, şi complex. Personalităţii- infractoruM-fr 3unt-caractoristic£ jmele trăsături negative, precum şi trăsături pozitive. Comportamentul, activitatea infracţională sunt un produs al funcţionării şi interacţiunii acestor caracteristici. De aceea, în principiu, este necesară o cercetare complexă a personalităţii infractorului cu participarea specialiştilor din diferite domenii de cunoaştere, fiindcă anume ea poate să ofere un răspuns deplin la întrebarea care trăsături ale personalităţii determină comportamentul infracţional şi care sunt izvoarele apariţiei acestor particularităţi. Totodată, nu se exclude şi un studiu mai restrîns al personalităţii infractorului, realizat de specialistul-criminolog. Acest studiu presupune relevarea şi analiza acelor caracteristici ale personalităţii care interacţionînd cu condiţiile mediului social, generează comportamentul infracţional. Aşadar, este nevoie a preciza, care ar fi totuşi obiectul de cercetare al criminologiei privind personalitatea infractorului.

Pentru determinarea şi detalizarea acestui obiect, în literatura criminologică este utilizat conceptul de **structură a personalităţii infractorului.** în monografia colectivă "Licinosti prestupnica", 1975 (Personalitatea infractorului) se menţionează: "La examinarea structurii personalităţii infractorului apar astfel de întrebări: din ce este constituită personalitatea infractorului; care anume trăsături, însuşiri ale delincventului formează în ansamblu noţiunea de personalitate a infractorului; cum se grupează (clasifică) trăsăturile ce constituie personalitatea infractorului"[481]. în continuare se afirmă că structura personalităţii infractorului reflectă nu numai diversitatea trăsăturilor **care o constituie, dar** şi **rolul diferit al acestora în etiologia comportamentului infracţional,** precum şi **interconexiunea** şi interacţiunea **trăsăturilor respective[482].** Deci, structura personalităţii infractorului re-

JluuHocmb npecmynuuKa. MocKBa, K)pHfl. JIит., 1975, p.30.

Ibidem, p. 31.

flectă un ansamblu de trăsături ale acesteia care permite a releva raporturile, sistemele şi lanţurile cauzale ale infracţiunii şi criminalităţii.

în literatura de specialitate se operează frecvent cu conceptul de **caracteristică criminologică a personalităţii infractorului,** care, de fapt, are acelaşi conţinut ca şi conceptul de structură a personalităţii infractorului.

Considerăm noţiunea de caracteristică criminologică a personalităţii infractorului mai reuşită, deoarece corespunde mai exact conţinutului acesteia - stabilirea trăsăturilor personalităţii ce au importanţă criminologică şi care urmează a fi analizate în procesul studiului ştiinţific.

Caracteristica criminologică a personalităţii infractorului reprezintă sistemul de trăsături ce caracterizează persoana care a comis o infracţiune sau alta, diferitele laturi şi manifestări ale existenţei sociale şi practicii de viaţă ale acesteia, şi care direct sau indirect sunt legate de comportamentul antisocial al individului, generează sau favorizează comiterea infracţiunii ori ne ajută să înţelegem cauzele săvîrşirii acesteia[483].

în literatura de specialitate sunt evidenţiate, de regulă, sase grupuri rfe rrăsăn'ri principale ale personalităţii infrgcţnrnliiT-

9.151.**trăsături social-demogjafice** - sexul, vîrsta, etnia, apartenenţa la populaţia_rurală-sau **urbană-etc;**

9.152.**•trăsături juridico-penale** - prezenta antecedentelor penale, recidivist deosebit de pericules-. etc;

9.153.**trăsături sociale** - cetăţenia^profesia, grupul social, starea civilă, geiujje_a£ţivjţaţej^tjidjile_e^

4) ţjisltiui_ejţic^..morale - atijudinea_jaţă_de_j^^^
*juridico-perialej_atitudinea faţă de religie: lacuneJe-eserrtiale-drn-eorisB-.JBjâjnOTa]ă_aj)ej2Qaiiei^^ e
morale dominante în societate cu normele morajgjuje jjjferitelor grupuri fTFpjTpîiIaţi o j?trT; ~ '

9.154.**ţr5săţuri_psib©legice**— necesităţile deformate, interesele negative şi motivaţia criminogenă, dezvoltarea denaturată a sistemului de valori etc;

9.155.**trăsături biologice (anatomice şi fiziologice)** - prezenţa diferitelor patologii, disfuncţii, dereglări, deficienţe ale statutului fizic, etc.

8.3. Raportul dintre social şi biologic în structura personalităţii infractorului

Pe parcursul evoluţiei criminologiei ca ştiinţă rolul factorilor biologici în sistemul de determinante criminogene a fost abordat în mod diferit: de la o supraapreciere pînă la o subapreciere şi chiar ignorarea absolută a acestora.

Ibidem.

9.156.Componentul biologic în structura fiinţei umane este **premisa materială în dezvoltarea esenţei ei sociale.** Personalitatea este consecinţa procesului interacţionist prin care **infrastructura biologică a fost grefată cu principalii vectori sociali.** Anume componentul biologic este acea bază care determină **individualitatea personalităţii. Structura psihologică a individului** nu poate fi înţeleasă fără **infrastructura biologică pe care ea se clădeşte** şi în afara **suprastructurii sociale în care ea se integrează.**

9.157. Individul psihic bolnav, iresponsabil nu este capabil a percepe programul social şi deci nu poate fi considerat **"personalitate a infractorului".** De aceea, aceşti indivizi săvrrşesc **acţiuni socialmente-periculoase** dar nu **infracţiuni.**

9.158. Particularităţile biologice ereditare nu pot fi **cauze ale comportamentului infracţional.** Comportamentul respectiv este generat de **însuşirile** şi **calităţile moral-psihologice** ale personalităţii infractorului dobîndite în procesul de socializare.

9.159.Particularităţile biologice ale fiinţei umane sunt acele **condiţii** care **favorizează perceperea** de către individ a programului social şi **influenţează asupra comportamentului infracţional** înlesnind sau stimulînd acţiunea orientărilor criminogene ale personalităţii. Ele reduc rezistenţa persoanelor în raport cu impactul situaţiilor, inclusiv a celor de conflict; creează obstacole în dezvoltarea trăsăturilor social-utile ale personalităţii, în special în adaptarea ei la condiţiile mediului extern; uşurează săvîrşirea unor acţiuni întîmplătoare, inclusiv ilicite.

In variantele moderne ale orientării biologice în criminologie, interacţiunea dintre componenta biologică şi comportamentul ei funcţional ia în consideraţie progresele semnificative care au avut loc în **genetica, biochimia sistemului nervos, neurofiziologie, endocrinologie** etc.

O direcţie importantă în domeniul cercetării impactului factorilor biologici asupra comportamentului infracţional este **studierea cazurilor cînd infractorii au anumite anomalii fizice sau psihice care influenţează conduita lor criminală.** Ele trebuie luate în considerare în procesul de profilaxie şi la estimarea gradului de pericol social al personalităţii infractorului. Din anomaliile psihice care nu exclud responsabilitatea subiectului fac parte: **psihopatia, alcoolismul, nareomania,' debilitatea mintală, traumele sistemului nervos central** etc. De regulă, aceste anomalii sunt dobîndite, dar nu trebuie de exclus nici caracterul lor ereditar. Astfel, s-a confirmat că **alcoolismul, nareomania, psihopatia** sunt determinate de dereglările de cromozomi, particularităţile sistemului nervos, dereglările metabolismului de substanţe etc.

Dereglările biologice respective sub impacml negativ al mediului extern pot genera **psihopatizarea personalităţii.** Această personalitate psihopată, în continuare, sub impactul negativ al **condiţiilor de educare şi comunicare** poate să se **criminalizeze, mai ales în direcţia infracţionalismului de violenţă.**

8.4. Formarea personalității infractorului

Geneza infracțiunii în sens larg cuprinde două etape: 1) formarea denaturată a personalității sub influența negativă a condițiilor mediului social; 2) formarea şi funcționarea mecanismului infracțiunii.

1. La, prima etapă, sub impactul nefavorabil al mediului social, are loc dezarmonia şi deformarea **necesităților, intereselor şi sistemului de valori** ale persoanei concrete, care devin o **premisă a motivației criminogene.** însă legătura dintre formarea denaturată a personalității şi decizia de a săvîrşi infracțiunea nu poartă un caracter inevitabil, ci probabil. De aceea, procesul de formarea a personalității nu este un domeniu nemijlocit de stu dii al criminologiei.

Procesul de formare a personalității prezintă interes pentru criminologi sub aspectul influenței particularităților negative ale ei asupra naşterii motivului (mobilului), planificării şi luării deciziei privind săvîrşirea infracțiunii[484].

9.160.Formarea personalității este un proces interacționist. Nu trebuie supraestimată sau subestimată valoarea factorilor exogeni şi endogeni în formarea personalității. Este necesar, în opinia noastră, să **acordăm valoare egală celor două categorii de factori,** fiecare avînd importanța sa în orientarea antisocială a personalității infractorului.

9.161.Socializarea negativă diferă de **socializarea** pozitivă a personalității prin **conținutul informațiilor receptate** şi **valoarea acordată** acestora de **către subiect.** In cadrul procesului de socializare negativă subiectul asimilează cu preponderență informațiile perturbante (a tulbura dezvoltarea normală, a provoca dezordine) care îi previn din mediul social[485]. Din acest punct de vedere atenția criminologiei s-a îndreptat mai ales asupra **familiei, şcolii, microgrupurilor şi locului de muncă** ca componente ale mediului psihosocial care exercită o influență deosebită asupra formării personalității individului.

Eficiența modelatoare a informațiilor perturbante este în **relație directă cu trăsăturile de caracter ale subiectului.** Un individ cu trăsături negative de caracter **va fi deosebit de sensibil** la informațiile apte să-i stimuleze aceste trăsături. Impactul informațiilor perturbante este mai semnificativ atunci cînd subiectul este tînăr, modificînd structura de personalitate mai ales la nivelul caracterului.

4. Principal£lejricdd£jIe_jonn£r£L^
nate în literatura de specialitate, sunt: **alienarea, frustrarea, inadaptareaji. învâtarear-^**

Ky,np>iBueB B.H., *rene3uc ... op. cit.,* p. 20.

Gh. Nistoreanu, C. Păun, *op. cit.,* p. 205.

A) Alienarea sau înstrăinarea esJe_manifesJarea (stabilirea) unor astfel de relații (de conflict) djhtre subiect si societate dumei prin care rezultatele activității sale, el personal, precum şi alți indivizi şi grupuri sociale, fiind purtătoare ale anumitor norme, dispoziții şi valori, sunt conştientizate ca contrare lui însuşi[486]. Fenomenul de înstrăinare-esta rezultatul unor dificultăți de integrare în sfera relațiilor_SQcialp Areasfa se-irranifestg~prm frămmtările__respective ale sjqbje^țuMLjentimenteJe__d£jz»tai^rs™gtH:ătate, respingere (părăsire), de pjierdere ~~*n* Fii-tiM p^prin *ptr*~~ —

Pentru prima dată noțiunea de alienare a fost utilizată de S. Freud în scopul explicării dezvoltării patologice a personalității în mediul social străin şi dușmănos ei. Fenomenologic înstrăinarea se exprimă prin pierderea de către subiect a simțului privind desfăşurarea reală a evenimentelor sau depersonalizarea lui (pierderea individualității subiectului).

Erich Fromm, psiholog germano-american, reprezentant al neofreudianismului, considera- ~~că ^lienara~~a Jn^ividuluisemarn^eşță^ubcjnd forme: înstrăinare~~a fată de~~-ceLapropiat. de muncă, necesități$_L$jțajț3_Ea.ță de sine însujL

Astfel de relații de conflict în grupuri sunt determinate de dereglarea conținutului şi valorilor activității în comun, de pierderea sentimentului de solidaritate, cînd individul îi percepe pe restul membrilor ca pe nişte străini sau dușmani ai săi, respingînd totodată normele grupei, legile şi dispozițiile ei.

Alienarea poate determina starea de antisociabilitate şi conduita antisocială a individului.

Starea de antisociabilitate se exprimă pe trepte şi etape de nocivitate de la contestări nepermise, abateri de la normele generale de conviețuire pînă la diverse infracțiuni. "Contrareactia este ultima etapă care înseamnă şi intrarea în sfera antisocialului propriu-zis"[487].

Alienarea este o condiție a stării de antisociabilitate şi nu conduce în mod necesar la aceasta. Formele de înstrăinare pot fi exprimate şi prin alte modalități ce nu interesează domeniul criminologie.

B) Frustrarea este sjarea_psihică a individului, determinată de obsta cole obiectiy£-imancibile sau subiectiv astfel percepute, cire apar în calea spre atingerea scopului ori soluționarea problemei; Mmînțari„alejnsuccesului. Frustrarea este considerată o formă a stresului psihologic[488]. Deose bim factorul frustrant, situația de frustrare şi reacția de frustrare. Frustra rea este însoțită, de regulă, de un ansamblu de emoții negative: mînie, iri tare, sentimentul vinovăției, sentimentul inferiorității etc. Nivelul de frus-

[Психология. Cnoeapb. Wojy o6iu. pefl. A.B. neTpoBCKoro. MX. .flpouieBCKoro. MocKBa, nojiiiTM/iaT, 1990, n. 260.

487 N. Giurgiu, *op. cit.,* p. 168.

UciaonozuR. Cnoeapb ... op. cit., p.433-434.

trare este determinat de **puterea şi intensitatea frustrantului, starea funcţională a persoanei** nimerită în situaţia de frustrare, precum şi de **formare** în procesul dezvoltării personalităţii a **unor modalităţi de reacţii emotive stabile faţă de greutăţile vieţii.** "Nivelul sporit al frustrării, în unele circumstanţe poate cauza un efect perturbant în personalitate şi, respectiv, adoptarea conduitei infracţionale de către individ.

Atît frustrarea cît şi alienarea sunt procese dezadaptive ce se exprimă prin depersonalizarea indivizilor. Deosebirea între ele constă în aceea că alienarea este un proces dezadaptiv mai îndelungat, mai puţin tensionat şi mai puţin agresiv, iar **frustrarea** este un proces dezadaptiv **tensionat şi conflictual,** depersonalizarea individului parcurgînd procese **de mare intensitate** care **îl împing la revanşă şi ripostă.**

Deşi **frustrarea** nu este identică cu **alienarea,** ea este strîns legată de aceasta, fiind una din **cauzele** înstrăinării. Dacă alienarea se poate constitui şi în lipsa unor procese de frustrare propriu-zisă, atunci frustrarea întotdeauna se exprimă printr-un fenomen de alienare.

C) Inadaptarea reprezintă o incapacitate a individului de a reacţiona armonios la stimulii mediului social, precum şi de-aşi satisface propriile cerinţe, necesităţi, aspiraţii. La baza acestei incapacităţi stau numai dificultăţi de ordin psiho-fizic personal: carenţe (deficienţe), insuficienţe (incapacitatea unui organ de a-şi îndeplini integral funcţiile), infirmităţi (defecte fizice), incapacităţi de ordin individual, inclusiv caracteriale. Inadaptarea este generată, deci, de cauze preponderent interne. Vocaţia de influenţare a socialului chiar dacă nu poate fi întotdeauna neglijată, nu este întotdeauna esenţială, iar uneori poate lipsi cu desăvîrşire.

Criminologul suedez Olof Kinberg este autorul **teoriei inadaptării sociale.** Conform acestei teorii printre premisele care pot conduce la inadaptarea socială sunt infirmităţile congenitale, tulburările endocrine, inadaptarea psihologică, psihopatologică, diverse malformaţii organice , anomalii morfologice (ex. buza de iepure), disfuncţii psihice neurale etc. Autorul afirmă că predispoziţiile biologice ori psihice prin ele însele nu sunt suficiente pentru declanşarea comportamentului criminal, acesta depinzînd şi de coacţiunea unor **factori sociali şi individuali.** Printre factorii individuali menţionăm surmenajul, afecţiunile cerebrale, dificultăţi legate de viaţa sexuală, deficitul mintal etc. Factorii sociali mai importanţi fiind consideraţi situaţia economică (sărăcia), alcoolul, stupefiantele, circumstanţe ale anturajului imediat, atmosfera socială, presa, opinia publică etc.

Inadaptarea poate îmbrăca diferite forme:

1) dezadaptare fizică; 2) psihologică; 3) psihopatologică.

D) învăţarea. în criminologie învăţarea prezintă interes ca una din căile importante de formare a personalităţii deviante, de asimilare a unui model de comportament infracţional.

Unul din primii care a elaborat **teoria criminologică a instruirii** a fost sociologul francez Gabriel Tarde[489] (1843-1904) care este considerat unul din fondatorii psihologiei sociale, fiind reprezentant al orientării psihologice în sociologie.

El considera că infractor poate deveni orice individ. Infractori înnăscuți nu există. Poate fi moştenită doar aptitudinea de a învăța. Această "predispoziție" permite de a însuși (asimila) orice tip de comportare - atît cel social - acceptabile cît şi cele deviante, ilegale şi cu caracter infracțional.

Autorul formulează **teoria tipului de infractori profesionişti şi teoria imitației criminale.**

G. Tarde a relevat **trei legități** principale **ale instruirii prin imitație:**

9.162.Mai uşor şi mai bine însuşesc comportarea unii de la alții, indivizii care contactează intens;

9.163.Imitația este deosebit de răspîndită în societate, străbătînd-o de la păturile cele mai superioare pînă la cele mai inferioare. Tinerii imită pe cei mai mari, săracii pe cei bogați, țăranii pe aristocrați. Criminalitatea tinerilor se bazează pe tendința lor de a se egala cu cei mai în vîrstă, a săracilor - cu cei bogați, a bătrînilor - cu cei privilegiați.

9.164.în procesul imitării comportamentul precedent al individului îmbracă o nouă formă care poate intensifica conținutul lui vechi sau poate să-1 schimbe complet. Totodată, comportamentul precedent este o bază pentru dobîndirea celui nou .

Există trei modele de cercetare ale **învățării** normelor şi modelelor de conduită de către indivizi.

1) Formarea reflexului condiționat clasic. Modelul respectiv se bazează pe elaborarea **reflexului condiționat clasic** care a fost descoperit de fiziologul rus Pavlov I.P. (1849-1936). în procesul de învățare un excitant este înlocuit prin altul.

Hans Jiirgen Eysenk (1977)[490] şi Gordon Trasler (1962)[491] au elaborat teoria criminalității bazată pe **formarea reflexului condiționat clasic.** Conform acestei teorii comportamentul infracțional este "natural" (ceva obiectiv) şi se consolidează la persoana, care se.comportă în modul respectiv, dacă el îi aduce acesteia o satisfacție nemijlocită. Prin intermediul pedepselor primite repetat de la părinți pentru comportarea rea, copiii se învață a evita conduita deviantă. Astfel, principiul formării reflexului condiționat:

Gabriel Tarde, *La Criminalite Comparee.* Paris, 1886; **Idem,** *La Philosophie penale.* Lion, 1890.

490 Hans Jiirgen Eysenk, *Crime and Personality.* London, 1964, 1964 (deutsch: Kriminalitat und Personlichkeit. Wien, 1977).

491 Gordon Trasler, *The Explanation ofCriminality.* London, 1962.

frica şi durerea (conştiinţa reflectoare) vor reţine subiectul de la contravenţii, în opinia autorilor, succesul învăţării comportamentului acceptabil este determinat de aptitudinea individului de a i se forma reflexe condiţionate, care se transmit prin ereditate.

2. Formarea reflexului condiţionat instrumental.

Individul se învaţă pe baza succeselor şi insucceselor, fiind **stimulat** sau **pedepsit.** Deci, subiectul **însuşeşte totul ce-i aduce succes** şi nu însuşeşte aceea ce-i aduce insuccese, dureri, neplăceri. Această formă de instruire este de tip biheviorist.

Dacă la formarea reflexului condiţionat clasic persoana învaţă numai comportamentul social acceptabil, atunci la formarea reflexului condiţionat instrumental ea învaţă atît forme acceptabile cît şi deviante ale conduitei.

La formarea reflexului condiţionat instrumental în calitate de excitanţi condiţionaţi sunt atît **pedeapsa** cît şi **stimularea şi lipsa pedepsei.** Aşadar, **eficienţa învăţării sporeşte** atît în cazurile cînd, ca răspuns la reacţia individului, urmează **stimularea** (excitant pozitiv), precum şi în cazurile cînd, refuzînd să comită delictul, subiectul evită durerea sau altă excitare neplăcută (excitant negativ). De exemplu, săvîrşirea furtului, jafului, tîlhăriei este motivată de recompensa materială. Aceste infracţiuni sunt comise de minori de asemenea din necesitatea de a se confirma social şi psihologic, de a-şi ridica prestigiul în faţa celora de o vîrstă cu ei sau a-şi spori autoaprecierea. Frecvenţa producerii unor astfel de forme de conduită se reduce atunci cînd, după reacţia celui ce învaţă, urmează pedeapsa, atunci cînd reacţia respectivă rămîne nestimulată sau atunci cînd stimularea este anulată.

3. Teoria socială a instruirii.

Conform teoriei respective **învăţarea** individului este **un proces spiritual activ, cognitiv, dirijat, de prelucrarea experienţei de viaţă şi** a **cunoştinţelor.** Comportamentul uman nu este o reacţie de reflex (automată); la baza lui se află **un proces activ** în care rolul principal aparţine motivaţiei, percepţiei şi proceselor complicate de gîndire.

Teoria socială a instruirii a fost elaborată în principal de Albert Bandura (1979)[492] în baza proceselor cognitive ce se desfăşoară în creier între impactul excitantului şi reacţia de răspuns faţă de el, adică fiind luate în considerare **percepţiile, amintirile, reprezentările, presentimentele** şi **aşteptările.**

Albert Bandura, *Aggression. Englewood Cliffsl* N.J. 1973 (deutsch: Aggresion. Stuttgart, 1979); Idem, *The Social Learning Perspective. Mechanism of Aggression.* Hans Tocii (Hrsg.) *Psychology of Crime and Criminal Justise.* New York - Toronto - London - Sydney, 1979, p. 198-236.

8.5. Studiul criminologie al personalității infractorului

1. în scopul realizării unei cercetări criminologice a personalității in fractorului este important a preciza care sunt sursele de informație şi meto dele utilizate la studierea acesteia, în activitatea practică a organelor de drept. Menționăm că pentru studierea personalității infractorului în organele de drept sunt utilizate aceleaşi izvoare şi metode de colectare şi prelucrare a informației ca şi în scopul analizei criminalității şi determinantelor ei. Da tele privind caracteristica criminologică a făptuitorilor se află în fişele de evidență primară precum şi în dările de seamă statistice. în special, sunt utilizate fişele statistice asupra persoanei ce a comis infracțiunea (forma nr. 2, 2.1.....2.7), fişa asupra inculpatului, precum şi dările de seamă statistice despre persoanele care au comis crime (forma 4 MAI etc).

Aceste fişe şi dări de seamă statistice cu unele mici excepții nu conțin informații privitor la **condițiile de formare** a personalității, **mediul social şi situațiile concrete de viață** în care se află persoana ce a săvîrşit infracțiunea, **trăsăturile moral-psihologice** ale personalității infractorului.

în cadrul cercetărilor criminologice concrete lacunele respective pot fi completate fiind utilizate sondajele (chestionările) sociologice, interviurile, fiind analizate dosarele penale, materialele de refuz privind pornirea proceselor penale, materialele privind contravențiile administrative şi alte încălcări ale normelor de drept sau fiind aplicate testările psihologice. în cazurile necesare este cerută informația de la locul de muncă şi de trai al infractorului, sunt organizate convorbiri cu membrii familiei delincventului, rudele, vecinii, prietenii, cunoscuții şi colegii lui.

în scopul relevării unor particularități ale structurii personalității infractorilor, a gradului de abatere de la normă (sau de la o valoare medie) a trăsăturilor lor personale şi comportamentale, se recomandă utilizarea masivelor **de verificare** constituite din cetățeni care respectă legile. Tot în acest scop datele statistice penale sunt comparate cu datele altor ramuri ale statisticii (economice, demografice, socio-culturale etc).

2. La următoarea etapă a studiului criminologie se stabileşte ce informa ție despre personalitatea infractorului este necesară la elaborarea, organiza rea şi realizarea măsurilor de prevenire individuală.

în calitate de obiect al profilaxiei individuale sunt atît indivizii care au săvîrşit infracțiuni, cît şi persoanele care, avînd un comportament antisocial, ilicit, pot comite ulterior crime.

Programul cercetării personalității delincventului în scopul profilaxiei individuale trebuie să includă următorii indicatori:

1) **Referitor la infracțiune şi alt comportament ilicit** (cînd, unde şi pentru ce persoana respectivă a fost trasă la răspundere penală şi administrativă;

ce măsuri de pedeapsă sau ce sancțiuni administrative iau fost aplicate; unde a executat pedeapsa şi cum s-a caracterizat în perioada respectivă).

9.165.Despre circumstanțele care au determinat infracțiunea sau alt comportament ilicit (care a fost cauza fiecărei încălcări; împotriva cui au fost săvîrşite şi din ce motive; au fost determinate aceste încălcări de starea de beție, consumul de stupefiante, conflictele din familie sau alte sfere; care condiții au favorizat sau uşurat comiterea delictelor).

9.166.**Privitor la trăsăturile social-demografice şi atitudinea socială** a **personalității** (vîrsta, sexul, studiile, starea civilă, componența familiei, nivelul de cultură, specialitatea, experiența şi vechimea în muncă, atitudinea față de muncă, valorile general acceptate, executarea obligațiilor de cetățean, față de familie, copii).

9.167.Referitor la trăsăturile psihologice individuale şi alte particularități ale personalității:

dezvoltarea intelectului - nivelul dezvoltării intelectuale, volumul de cunoştințe, experiența de viață, vastitatea şi orientarea viziunilor;

trăsăturile de caracter - rezervat sau comunicativ, egocentrist, nechibzuit, lipsit de spirit de răspundere, activ (energic) sau pasiv, sincer sau mincinos, răzbunător, cumplit (groaznic), impertinent, invidios etc;

calități volitive - perseverență (insistență), hotărîre (fermitate), lipsă de organizare, capacitatea de a-i subordona pe alții sau de a cădea uşor sub influența altora etc;

necesitățile şi interesele - de a se autoactualiza; de a fi recunoscut (apreciat) şi acceptat; de a fi apărat împotriva fricii şi dezordinii; necesități fiziologice hipertrofiate; vocații (predispoziții) pentru lectură, activități sportive, invenții tehnice etc); atracții şi deprinderi deosebite cu caracter antisocial (de a consuma băuturi spirtoase ori stupefiante; de a juca în jocuri de noroc; a duce un mod de viață dezordonat, de a se comporta agresiv şi de a iniția conflicte etc);

trăsături ale experienței infracționale - depinderi deosebite pentru pregătirea, săvîrşirea şi tăinuirea (ascunderea) infracțiunilor, cunoaşterea obiceiurilor, tradițiilor şi moravurilor mediului criminal, cunoaşterea metodelor activității operative de investigație etc; bolile şi particularitățile fiziologice - alcoolism, narcomanie, psihopatie, tuberculoză, boli venerice, boala SIDA, abateri sexuale.

5) Despre condițiile de viață şi anturajul apropiat (caracteristica mem brilor, familiei, relațiile din familie, condițiile locative, unde se află lo cul de muncă şi climatul moral-psihologic în colectivul de muncă, bu năstarea materială, cercul de relații în cadrul activităților de petrecere a

timpului liber, cine din anturajul apropiat se bucură de autoritate, influenţează negativ sau pozitiv etc).

3. Orice studiu criminologie al personalităţii infractorului prevede şi pronosticarea comportamentului infracţional individual.

Pronosticul individual reprezintă presupunerea întemeiată ştiinţific a probabilităţii săvîrşirii infracţiunii de către persoana concretă.

în calitate de bază a pronosticării comportamentului infracţional individual serveşte aprecierea în ansamblu a **condiţiilor de formare,** a **trăsăturilor** şi **manifestărilor** personalităţii infractorului.

Pronosticurile individuale pot fi **simple** sau **intuitive,** precum şi elaborate în baza **modelelor matematice, tabelelor** sau **matriţelor de factori (grupuri de risc).** La elaborarea pronosticurilor complicate se utilizează aprecierea prin baluri a trăsăturilor personalităţii şi condiţiilor mediului social.

Cele mai sigure sunt pronosticurile ce stabilesc probabilitatea reîntoarcerii la activitatea infracţională a foştilor condamnaţi şi, dimpotrivă, pronosticurile comportamentului infracţional primar sunt mai complicate şi mai puţin precise.

8.6. Clasificări şi tipologii ale infractorilor

Clasificarea şi tipologia infractorilor este una din cele mai actuale probleme criminologice. Soluţionarea cu succes a problemei respective este deosebit de importantă pentru:

analiza mai profundă a personalităţii infractorului; cercetarea cauzelor activităţii criminale; previziunea ştiinţifică a probabilităţii activităţii infracţionale; elaborarea măsurilor de influenţă asupra infractorilor.

Clasificarea infractorilor, ca şi orice clasificare, poartă un **caracter relativ,** adică este într-o măsură oarecare imprecisă şi schematică. Unii şi aceiaşi indici pot caracteriza mai multe grupuri sau tipuri; delimitarea unui grup de altul fiind, de regulă, aproximativă; una şi aceeaşi persoană poate aparţine la diferite grupuri sau tipuri de infractori.

Clasificările infractorilor diferă între ele în funcţie de **scopul urmărit:** Astfel, **clasificarea juridico-penală** a infractorilor are menirea de a contribui la individualizarea corectă a răspunderii şi pedepsei penale. De aceea în dreptul penal este utilizată diferenţierea infractorilor în funcţie de **caracterul şi gradul de pericol social al faptei săvîrşite** şi **pericolul personalităţii** însăşi, determinat de această faptă.

Clasificarea infractorilor în **dreptul penitenciar** are menirea de a contribui la organizarea eficientă a executării pedepsei, corectarea şi reeducarea cu succes a condamnaţilor. De aceea, paralel cu clasificările social-demo-

fc fc

grafice ale infractorilor, este utilizată clasificarea juridico-penală completată cu însuşirile şi calităţile moral-psihologice ale condamnaţilor. Folosirea în ansamblu a acestor clasificări este importantă la elaborarea şi aplicarea diferenţiată a măsurilor de influenţă cu caracter pedagogic şi psihologic.

Clasificarea **criminologică** a infractorilor trebuie să reflecte cauzele comportamentului infracţional individual, specificul acestora şi să contribuie la elaborarea şi realizarea profilaxiei eficiente a infracţiunilor.

Clasificarea criminologică a infractorilor poate fi efectuată în baza a diferitelor criterii. Cea mai simplă clasificare este **clasificarea infractorilor după categoriile infracţiunilor săvîrşite.** în conformitate cu ea, infractorii sunt diferenţiaţi în hoţi, jefuitori, escroci, şperţari, ucigaşi, defăimători, violatori, huligani etc.

în criminologia occidentală clasificările persoanelor delicvente se caracterizează prin **pragmatism, pozitivism** şi **neopozitivism.** Frecvente sunt clasificările de tipul: 1) persoanele cu depinderi (înclinaţii) criminale, adică infractorii potenţiali; 2) infractorii profesionişti; 3) infractorii ocazionali.

Cele mai multe şi serioase încercări de a clasifica infractorii se întreprind în următoarele şapte aspecte:

9.168.Sub aspect etiologic se analizează şi se studiază factorii endogeni şi exogeni de formare şi dezvoltare a personalităţii infractorului.

9.169.**Sub aspect caracterologic** se analizează tipurile de subiecţi cu caracter **schizotim** şi **ciclotim** conform clasificării propuse de Kretschmer.

Kretschmer deosebeşte două tipuri principale de caracter: **schizotimie** şi **ciclotimie.** Schizotimia corespunde mai ales tipului **leptosom** sau **astenic** (rece, rezervat, nesociabil) şi reprezintă prin sine o contribuţie specifică dintre receptivitatea lăuntrică senzorială a individului şi cumpătarea lui exterioară. Schizotimii au o capacitate înaltă spre **"dedublare"** şi **perseverenţă** (statornicie în convingeri, în atitudine, în muncă). Contrar opusă acestui tip de caracter este ciclotimia la care aparţin persoanele cu constituţia de **picnic.** Dispoziţia lor oscilează şi poate fi ridicată, veselă sau depresivă. **Ritmul psihologic** variază de la cel mobil spre cel puţin mobil. Ciclotimii sunt preponderent indivizi predispuşi de a se dizolva în mediul înconjurător.

în aspect caracterologic se analizează de asemenea tipurile de indivizi **introvertiţi** şi **extravertiţi,** conform clasificării lui Yng, precum şi delicvenţi **adaptivi** şi **dezadaptivi.**

9.170.Sub aspect clinic şi în special **psihiatric** criteriul principal de estimare a personalităţii este - **normal** sau **anormal.** Infractorii sunt diferenţiaţi în: **psihic sănătoşi, psihopaţi şi alienaţi.**

9.171.Sub aspect sociologic se acordă importanţă poziţiei infractorului, atitudinilor lui şi comportamentului în condiţiile mediului social. Infractorii sunt devizaţi în profesionişti, ocazionali, etc.

9.172.Sub aspectul de pronosticare, personalitatea infractorului este examinată şi estimată fiind luate în considerație perspectivele probabile şi presupuse ale comportării acesteia, precum condițiile de corectare şi posibilitățile de resocializare a ei.

9.173.**Sub aspectul de îmbinare** a clasificării activității criminale şi clasificării personalității infractorilor.

9.174.**Aspectul social-demografic** include clasificările infractorilor după vîrstă, sex, statut social, etc.

La elaborarea diverselor clasificări criminologice este deosebit de important de a evidenția două aspecte[493]: a) **criminalitatea în întregime,** cauzele şi condițiile ei, organizarea prevenirii generale; b) **persoanele concrete** care au săvîrşit infracțiuni şi profilaxia individuală a lor.

La analiza criminalității, de regulă, sunt utilizate clasificările persoanelor ce au săvîrşit infracțiuni în baza anumitor indicatori sociali-demografici (după sex, vîrstă, statutul social etc). Astfel de grupări contribuie la **cunoaşterea mai profundă a stării criminalității** şi **relevarea** celor mai actuale **direcții ale profilaxiei generale.**

Aceste clasificări însă nu reflectă **caracterul** şi **gradul antisociabilității** personalității care sunt necesare la elaborarea măsurilor de profilaxie individuală. O astfel de clasificare poate fi elaborată în baza **îmbinării** a **două criterii:**

1. Caracterul antisociabilității şi sistemului de valori denaturat al personalității, care poate fi exprimat prin:

9.175.atitudinea negativă disprețuitoare față de persoana umană şi valorile ei principale - viața, sănătatea, inviolabilitatea corporală, cinstea, demnitatea, liniştea etc.

9.176.aviditatea;

9.177.atitudinea individualistă față de diferite dispoziții, ordine, legi, obligații proprii;

9.178.atitudinea uşuratică, iresponsabilă față de valorile sociale stabilite şi obligațiile sale în raport cu ele, ce se manifestă în diferite infracțiuni săvîrşite din imprudență.

2. Gradul adică **profunzimea, stabilitatea, ostilitatea antisociabilității şi sistemului de valori denaturat al personalității.**

Pe baza acestor două criterii au fost relevate următoarele tipuri de infractori care au săvîrşit infracțiuni intenționate:

1) **Infractor ocazional.** Persoana care a comis pentru prima dată o infracțiune ce prezintă un **pericol social redus,** faptă care este în contradicție cu caracterul preponderent social-pozitiv al conduitei anterioare actului infracțional.

JlutHocmb npecmynmiKa. MocKBa, K)pnn. лит., 1975, p.50-57.

9.179.Infractor situaţional. Persoana care a comis pentru prima dată o infracţiune, însă gravă sub impactul defavorabil al situaţiei externe, faptă care este în contradicţie cu caracterul preponderent social-pozitiv al conduitei anterioare actului infracţional.

9.180.**Infractor instabil.** Persoana care a săvîrşit pentru prima oară o infracţiune, dar care în trecut a comis încălcări de lege şi fapte amorale.

9.181.**Infractor înrăit.** Persoana care a comis în repetate rînduri infracţiuni, inclusiv condamnată anterior.

9.182.**Infractor deosebit de periculos.** Persoana care în repetate rînduri a comis infracţiuni grave, anterior, condamnată, inclusiv recunoscută (declarată) recidivist deosebit de periculos.

Kovaliov A.Gh. propune clasificarea **social-psihologică a infractorilor** (1968)[494], în baza următoarelor criterii: **caracterul orientării morale; gradul** de stabilitate al orientării morale; **unele trăsături psihologice** ca temperamentul etc.

9.183.**Tipul global,** pentru care este caracteristică **"contaminarea criminală completă"** (bandiţii, recidiviştii deosebit de periculoşi, membrii grupurilor organizate şi organizaţiilor criminale etc).

9.184.**Tipul parţial,** pentru care este caracteristică **"contaminarea criminală parţială".** Personalitatea acestor indivizi este parcă dedublată (împărţită în două), în ea se acomodează trăsăturile tipului social normal şi trăsăturile infractorului.

9.185.**Tipul precriminal** include indivizii cu **excitabilitate emoţională sporită, cumpătare insuficientă,** etc. în situaţiile de conflict ei sunt capabili a comite infracţiuni (huliganism, omoruri din gelozie etc).

Generalizînd opiniile asupra acestei probleme criminologice complicate, profesorul rus Alekseev A.I. propune următoarea clasificare a infractorilor .

1. Tipul criminal consecvent (statornic) se caracterizează prin **cel mai înalt grad al "contaminării" criminale,** printr-o **antisociabilitate stabilă** şi **vastă** a personalităţii. Comiterea infracţiunilor pentru aceste persoane este un stil obişnuit de conduită, deseori fiind o profesie originală. în interacţiunea "personalitate ^> mediu" rolul principal revine viziunilor şi depinderilor antisociale care au luat naştere şi s-au consolidat în consecinţa formării denaturate a personalităţii şi a "carierei" criminale ulterioare.

Săvîrşirea infracţiunii este posibilă şi atunci cînd situaţia împiedică atingerea rezultatului criminal. în cadrul acestui tip se evidenţiază infractorii cu **motivaţia preponderentă agresiv-violentă** (maniacii sexuali, maniacii-

KoBaneB A.F., *IJcuxojioauvecKue ocnoeu ucnpaenema npasonapyiuumejia.* MocKBa. lOpHaHHecKM JiHxepa-rypa, 1968, p. 50 şi urm.

495 AjieKceeB A.H., *op. cit.,p.* 106-109.

ucigaşi), sau **de acaparare** (hoţii, escrocii etc.) precum şi acei indivizi la care motivaţia de acaparare se îmbină cu violenţa (ucigaşii angajaţi, membrii bandelor, comunităţilor criminale).

O ramificare specifică a tipului criminal consecvent sunt aşa-numiţii **infractori asociali.**

Aceştia sunt indivizii care se caracterizează printr-o antisociabilitate statornică, săvîrşesc infracţiuni de nenumărate ori, de regulă, în virtutea degradării lor morale şi devalorizării sociale a calităţilor personalităţii. Ei au **interese primitive,** sau nu le au deloc, un **intelect redus,** se caracterizează prin **lipsă de voinţă, simţul lipsei unei perspective în viaţă.** Majoritatea infractorilor asociali nu au loc de trai permanent, nu întreţin relaţii cu rudele sau nu le au, sunt vagabonzi şi trăiesc în sărăcie. Comportamentul lor infracţional, de regulă, se caracterizează prin **impulsivitate, caracterul primitiv** al acţiunilor, **modalităţi necalificate** de săvîrşire şi tăinuire a infracţiunilor. Totodată ei pot, în baza unor pretexte neînsemnate, săvîrşi infracţiuni deosebit de grave, inclusiv omoruri intenţionate. Trăsăturile moral-psihologice negative la categoria respectivă de infractori frecvent sunt agravate de alcoolismul cronic, narcomanie, devieri psihopatologice.

9.186.Tipul criminal-situativ - se formează într-un mediu contradictoriu, ce influenţează atît pozitiv cît şi negativ. Ca urmare, personalitatea lor este dedublată fiind formată din calităţi pozitive şi negative, ultimele dominînd. Interacţiunea dintre personalitate şi situaţia concretă de viaţă se exprimă prin îmbinarea defectelor considerabile ale personalităţii cu rolul atrăgător, provocator sau alt rol criminogen al circumstanţelor externe ce duce la alegerea de către subiect a conduitei infracţionale în mai multe variante posibile de comportament. Acţiunile contrar situaţiei sau crearea unei situaţii favorabile în scopul săvîrşirii infracţiunii nu sunt caracteristice. Rolul decisiv în geneza comportamentului infracţional revine interacţiunii dintre trăsăturile negative ale personalităţii şi caracteristicile negative ale situaţiei. în cadrul acestui tip de infractori este posibilă diferenţierea subtipurilor în baza motivaţiei şi a altor indicatori.

9.187.Tipul situativ. După parametrii criminologiei principali tipul respectiv este **contrar opus** tipului criminal-statornic. Se caracterizează prin defecte morale neînsemnate. Trăsăturile caracteristice sunt: infantilismul social al personalităţii, lipsa resurselor volitive, emoţionale şi intelectuale necesare pentru a se descurca cu succes în situaţiile complicate. In geneza comportamentului infracţional rolul decisiv revine situaţiei criminogene care, de regulă, este impusă complet din exterior şi nu rezultă din comportamentul anterior sau din modul de viaţă al subiectului. în lipsa impactului criminogen al situaţiei, antisociabilitatea redusă a persoanei poate să se manifeste prin fapte ilicite ce n-au caracter infracţional, (de exemplu, acţiuni amorale) sau poate treptat să dispară. Tipul respectiv poate fi diferenţiat în subtipuri în baza motivelor comportării şi altor trăsături.

4. Tipul ocazional. Infractorii respectivi sunt mai puțini la număr, comparativ cu acei din tipurile precedente, şi după calitățile personalității, practic, nu se deosebesc de cetățenii care respectă legile. Totodată, ei se caracterizează şi prin unele trăsături negative care nu se referă atît la personalitatea lor cît la manifestările acesteia în situații concrete: lipsa de prudență, nepăsare, superficialitate, impulsivitate enormă (excesivă) etc. Acest tip de infractori încalcă interdicțiile juridico-penale caracterizîndu-se în general pozitiv. Infracțiunea pentru ei nu este un stil al conduitei, nu este un rezultat inevitabil al interacțiunii criminogene dintre personalitate şi situație, ci constituie un episod regretabil (deşi săvîrşit cu vinovăție), o urmare a concursului nefavorabil de circumstanțe obiective şi subiective. La acest tip se raportă persoanele "sensibile", "zăpăcite", adică, care se fîsticesc, îşi pierd cumpătul în fața unei situații neaşteptate, "stresate". Conform estimației unor cercetători, la categoria analizată se referă 50-60% din infractorii ce au comis fapte penale din imprudență[496].

496 flarejib ILC, *TlpoSneMa munojiozuu u K/iacu(puKaifuu jiuHHocmu mocmopooKMbix npecmynmiKoell* Bonpocw 6opb6ti c npecTyimocTbK). MocKBa, 1976, Bwn. 28, p. 12.

CAPITOLUL IX

PROBLEME PRIVIND VICTIMA INFRACŢIUNII

9.1. Victimologia criminologică: istoricul, obiectul, definiţia

Ideile victimologice au luat naştere cu veacuri în urmă. Autoprotecţia potenţialelor victime la începuturile omenirii servea drept modalitatea de bază ce influenţa asupra criminalităţii. Apoi, pe măsura apariţiei şi dezvoltării altor mecanisme contra răului social, autoapărarea a trecut la categoria chestiunilor private. Statul şi societatea, încercînd să protejeze personalitatea, elaborează alte măsuri care nu necesitau participarea pătimitului la realizarea lor şi această figură a fost diminuată, lăsată în umbră în cadrul analizei criminologice, care a fost concepută în baza unor aşa fenomene ca crimă şi criminalitate. Astfel, mcepîndpu mijlocul secolului al XVIII-lea, în centrul aţguţifiicriminologiei se află comportamentul criminal; iar de la sffrşîtul -s6G~al™XIX-lea - problematica personalităţii criminale. Reprezentanţii şcolii clasice şi pozitiviste examinau astfel de componente ale infrcaţiunii cum sunt "infractorul" şi "victima" ca noţiuni mecanice, statice.

Victima infracţiunii a devenit obiect al criminologiei numai după al doilea război Mondial. Criminologul german **Hans von Hentig** (1887 - 1974), în lucrarea sa "Notiţe privind interacţiunea dintre infractor şi victimă"[497], în a. 1941, propune pentru prima dată o concepţie dinamică a apariţiei crimi-, nalităţii. Criminalitatea este un fenomen individual psihopatologic, iar vie-[1] tima infracţiunii, în opinia autorului, nu trebuie examinată ca un obiect pasiv, fiindcă ea este un subiect activ al gr.QCesului.de 4^dtnualizare.,Victima participă la iniţierea şi reâTizăfeă delictului. în cadrul procesului penal trebuie respectate nu numai drepturile infractorului dar şi ale victimei infracţiunii, în anul 1948, Hans von Hentig a publicat lucrarea "Criminalul şi victima sa"[498], în care arată în ce mod comportamentul victimei poate explica mecanismul actului infracţional. La baza orientării victimologice în criminologie stau, de asemenea, lucrările ştiinţifice ale lui **Beniamin Mendelsohn** (1947, 1956)[499] şi **H. Ellenberger** (1954)[500]. Astfel, la Bucu-

II Hentig H., *Remarks on the Interaction ofPerpetrator and Victim II* The Journal of Criminal Law and Criminology, 1941, V. 31, p. 303 - 309.

498 Hentig H., *The Criminal and His Victim* (Studies in the Sociobiology of Crime). N.Y., 1948.

499 Mendelsohn B., *Un horison nouveau dans la science biopsych social: La victimologie,* Bucharest, 1947; Idem, *Une nouvelle branche de la science bio - psycho - sociale - la*

reşti, în cadrul Conferinţei psihiatrilor din 1947 B. Mendelsohn în cuvîntarea sa se referă la întrebarea despre **o nouă ramură biopsihosocială - "victimologia".** în anii următori au fost publicate o mulţime de lucrări şi cîteva teze de doctorat pe tema "Victimologie". Au loc un şir de întruniri internaţionale unde sunt prezentate referate privind cercetările victimilogice.

Victimologia criminală occidentală se dezvoltă în următoarele direcţii: lucrări cu caracter conceptual, adică soluţionarea problemelor teoretice generale; studierea anumitor tipuri de victime şi a victimizării pe anumite l categorii de crime; statutul juridic al victimei în dreptul penal şi procesul judiciar penal etc. O contribuţie substanţială în acest domeniu şi-au adus: R. Gasser (1965), A. Fattach (1967), M. Wolfgang (1967), F. Paasch (1965), H. von Schneider (1979, 1990), E. Viano (1975, 1995) etc.

în fosta UR'SS primele publicaţii victimologice apar începînd cu sfîrşitul anilor 60. Lucrările savanţilor ex-sovietici sunt dedicate sociologiei şi psihologiei victimei, rolului ei în etiologia infracţiunii, problejriejj^vmr^/ăţiei -victimei", nesejsităţiijstjjdierii personalităţii şi jcomporţamenţuJhjUj^ctinjejjm scopul descoperirii şi preîntîmpihărîî infracţiunilor. Pot fi menţionaţi aici următorii autori: Frank LlV.(1972, 1977); Rivman D.V. (1971, 1975); Minskaia V.S. (1971, 1988); Rîbalskaia V. Ia. (1975, 1988); Polubinskii V.I. (1977, 1979); Ţentrov E.E. (1971); Kudriavţev V.N. (1960); Kuznеţova N.F. (1967, 1969); Pobegailo E.F. (1965); Konovalov V.P. (1982); Smoliak L.I. (1982); Zabrianskii Gh.I. (1971, 1988); Vandîşev V.V. (1978) etc.

în Republica Moldova n-au fost efectuate pînă în prezent cercetări victimologice cu excepţia unui singur studiu ştiinţific complex al infracţiunilor grave de violenţă contra persoanei, realizat de autorul acestui manual . Din lucrările cu caracter victimologic apărute în ţară sunt doar cîteva, în care autorii îşi expun viziunea cu privire la apărarea drepturilor victimelor infracţiunilor: L. Cuşnir (1991), Iu. Dimitrov (1996), E. Martîncik (1996). Este necesar de menţionat, de asemenea, cercetările me-dico-legale din domeniul infracţionalismului de violenţă, care cuprind şi unele aspecte victimologice, realizate de Gh. Baciu, S. Ungureanu şi A. Susanu(1995).

Cercetările victimologice care au luat amploare în ţările occidentale în a doua jumătate a secolului al XX-lea au influenţat adoptarea în unele state a

victimologie. II "Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique", 1956, nr. 10, p. 95-109.

Ellenberger H., *Psychologische Beziehungen Zwischen Verbrecher und Opfer. II* "Zeitschrit fur Psychotherapie und Medizinische Psychologie", 1954, nr. 4, p. 261-280.

Gheorghe Gladchi, *Determinantele victimologice şi mecanismul infracţiunilor de mare violenţă (omorul, vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale, violul),* Chişinău, Centrul de drept, 2000.

actelor legislative orientate spre protejarea victimelor infracțiunilor. Astfel, în Noua Zeelandă în 1963 a fost adoptată, pentru prima dată în lume, legea plTvmdTcompensarea prejudiciului cauzat victimelor prin infracțiune: Apoi astfeTde acte normative au fost adoptate în Anglia, unele state ale S.U.A., provincii ale Canadei şi în Australia.

în anul 1'973, Ta Ierusalim, a fost organizat primul simpozion internațional asupra_ˌjffi©&"lematicii victimologiei. Au Î6¥f"'^pme-"in discuție noțiunile "victimologie", "victima infracțiunii" şi "raportul dintre infractor şi victimă". A fost abordată, de asemenea, problema cu privire la atitudinea societății față de victimele infracțiunilor. Simpozioanele internaționale la care se dezbat probleme de maxim interes pentru cercetarea criminologică se desfăşoară în fiecare trei sau patru ani. în cadrul celui de-al doilea simpozion internațional care s-a desfăşurat la Boston în anul 19,7^'au fost examinate problemele realizării cercetărilor victimologicelxrniparate, necesității elaborării măsurilor de prevenire orientate spre victima infracțiunii, precum şi despre rolul activ al persoanei vătămate în procesul penal. Cel de-al treilea simpozion internațional şi-a desfăşurat lucrările în anul 1979 la Mtinster. Au fost abordate aspecte teoretice şi metodologice privind chestionarea sociologică a victimelor, precum şi problemele victimizării în țările în curs de dezvoltare[502].

în anul 1979, în,.oraşul Mtinster, a fost creată **Societatea Internațională de VictipSBgie,** iar în anul 1980, la Washington, a fost convocat CongresuTB5Sma|ional al victimologilor care, paralel cu alte probleme, a examinat violența în familie şi atitudinea față de victime. în anul 1982, la Tokio, s-a desfăşurat cel de-al IV-lea simpozion internațional asupra problemelor victimologiei la care au fost expuse îndoieli referitoare la accentuarea exagerată a drepturilor persoanei vătămate, ceea ce poate leza drepturile procesual — penale ale învinuitului. Au fost prezentate şi primele rezultate ale aplicării Legii privind compensarea prejudiciului cauzat victimelor infracțiunilor de violență. La cel de-al V-lea simpozion, care s-a desfăşurat la Zagreb, în anul 1985, au fost examinate problemele victimizării oamenilor, inclusiv a persoanelor străine şi turiştilor, precum şi statutului juridic al persoanelor vătămate în dreptul penal şi procesul penal.

La 24-29 august anul 1997, în oraşul Amsterdam, sub egida ONU şi Consiliului Europei, s-a desfăşurat cel de al IX-lea Simpozion internațional al victimologilor, la care au participat peste 700 de delegați din 56 de state ale lumii. Pentru prima dată la acest forum au participat reprezentanți ai Rusiei, Ucrainei, Lituaniei, Letoniei, Estoniei şi ai altor țări din CSI. Problematica principală a simpozionului - pr^cj^jundicj^si,organizarea ajutorului social al victimelor infracțiunilor; desăvîrşirea activității de pre^~

tUHaftflep r. K, *op. cit.,* p. 348.

venire a victimizării; activitatea poliției şi organelor judecătoreşti privind asigurarea securității şi apărarea drepturilor şi intereselor victimelor şi martorilor infracțiunilor; sporirea eficacității instituțiilor de compensare a prejudiciului; cooperarea internațională şi integrarea forțelor organizațiilor naționale de acordare a ajutorului victimelor infracțiunilor; perfectarea metodicilor cercetărilor ştiințifice, predarea şi studierea victimologiei ca disciplină ştiințifică autonomă şi complexă[503].

Referatele, materialele şi hotărîrile întrunirilor internaționale ale victimologilor au o deosebită importanță pentru țara noastră care a rămas într-o parte de la mişcarea internațională destul de pronunțată a protecției drepturilor victimelor infracțiunilor. în cadrul acestei mişcări, într-un şir de state (Marea Britanie, Canada, Australia, SUA, Japonia, India, Germania, JFranța etc), demult au fost adoptate legi speciale privind protecția juridică şi ajutorul social al victimelor infracțiunilor, a fost creat un sistem 'eficient de susținere din partea statului şi a organizațiilor obşteşti, sunt stabilite regulile de reparare a pagubei prin compensarea statală, activează servicii locale şi naționale specializate, instituții de cercetări ştiințifice; metodele de lucru cu victimele demult au fost incluse în programele de instruire a colaboratorilor de poliție şi ai altor organe de menținere a ordinii de drept; sunt realizate diverse programe speciale de asigurare a securității victimelor şi martorilor infracțiunilor; victimologia ca disciplină socială complexă este scoasă în afara criminologiei, ea este amplu studiată şi predată ca disciplină ştiințifică importantă, autonomă şi complexă.

Oricum, legătura indisolubilă dintre victimologie şi criminologie va persista. Problemele victimologice vor rămîne o componentă a problematicii criminologiei şi vor impulsiona explorări de valoare din partea savanților criminologi, deoarece obiectul de studiu al victimologiei este în legătură cu domeniul criminologiei (o parte a victimelor constituie "rezultatul" crimei şi nici crima, nici criminalul nu pot fi imaginați fără victimă), precum şi scopul victimologiei, în acest punct coincide cu al criminologiei.

Drept o tendință nouă în criminologie este considerată de unii autori orientarea victimologică[504]: criminologia victimologică a fost inițial o ramură desprinsă din criminologia reacției sociale. în această perspectivă, victima constituie un element esențial al situațiilor precriminale, fiind pus în evidență faptul că alegerea unei victime nu este întotdeauna un joc al hazardului, relațiile preexistente între criminal şi victimă, avînd un rol important în procesul "trecerii la act".

MyxaMeflbHHOB H., *MeoKdywxpodHbiu cpopyju euKmuMOJioaoe. II* TocyflapcTBO H npaBO, 1997, .Ns 12, p. 114.

504 Gh. Nistoreanu, C. Păun, *op. cit.,* p. 40.

Derivînd din criminologie, victimologia dezvoltă relaţiile dintre victimă şi agresor explicînd consecinţele victrnlîzăfîC'îndîcînd procedeele şi metodele, de recuperare şi prevenire victimogene. Victimologia cercetează îr mod obTectivfenomenele agresioriale, stabilind reguli şi principii de care depinde comportamentul victimei.

Victimologia reprezintă ştiinţa personalităţii şi comportamentului victimeijaportată 4a-conceperea Teâîizarea *şi* consecinţele directe ale actului agresional asupra victimei. Victimologia relevă cauzalitatea şi efectele agresiuniLastrpră" victimei. Modul în care victima percepe, înţelege, acceptă sau respinge violenţa actului agresiv are valoare pentru stabilirea lanţului cauzelor şi efectelor fenomenului victimal. Expunerea exactă a laturilor şi elementelor actului agresional, a efectelor acestora asupra victimei reprezintă forme specifice de definire a victimologiei.

Definirea victimologiei preocupă savanţii criminologi şi victimologi din întreaga lume.

Jose Adolfe Preyed Calderon[505] în lucrarea sa "La victimologie" defineşte victimologia ca disciplină care, prin explicarea cauzelor, studiază victima fără a planifica şi realiza o politică a victimei. Conceptul victimologie trebuie să fie aplicat în domeniului biologic, psihologic şi social al victimei. Obiectul victimologiei va trebui să se refere la relaţiile victimă - criminal, profilul victimei, relaţia cu societatea, acţiunea de a deveni victimă şi victimitatea, comportarea victimei, prevenirea victimală, criminalul în calitate de victimă, indemnizarea (despăgubirea) victimei, victimele delictelor determinate (cu caracter sexual, împotriva persoanelor, împotriva bunurilor).

Victimologia trebuie să reprezinte un sistem de concepte, de principii, de reguli, constituit pentru a se apăra drepturile victimei, din care să decurgă măsurile de natură social - morală şi juridică, pentru a restabili situaţia anterioară procedurii agresivităţii.

I. Gheorghiu-Brădet în manualul "Criminologia generală românească"[506] vorbeşte despre victimologie că este acea parte a domeniului criminalităţii care cuprinde consecinţele de orice fel produse de criminalitate şi suportate de societate, populaţie şi victimele aparţinînd fenomenului criminalităţii. Autorul defineşte victimologia ca parte a criminologiei generale şi speciale care constă într-o totalitate de idei, concepţii, explicaţii cri-minologice teoretice şi metodologice, despre realitatea socio-umană a victimizării societăţii, populaţiei şi indivizilor prin producerea faptelor fenomenului criminalităţii.

Iancu Tănăsescu, *Manual de criminologie,* Craiova, Editura INS, 1997, p. 201. I. Gheorghiu-Brădet, *Criminologia generală romanească,* editura Tipocrat, Braşov, 1993, p. 154.

Endre Karoly menţionează, că victimologia nu este o ramură ştiinţifică de sinestătătoare, ci reprezintă una din direcţiile criminologiei contemporane. Victimologia numai după obiect deviază de la cercetările criminologiei - metodele ei coincid cu metodele criminologiei contemporane, de aceea nu este necesar a le despărţi. Astfel, victimologia este definită drept o direcţie în criminologie care studiază nemijlocit pajtea yjctimizată a atentatului criminal. Ea include toate categoriile cunoaşterii - biologică, sociologică, psihologică - referitor la personalitatea victimei. Examinează relaţiile între infractor şi victimă şi metodele recuperării prejudiciului victimei infracţiunii.

Marvin E. Wolfgang[508] defineşte **victimologia ca studierea ştiinţifică** a **proceselor, etiologiei şi consecinţelor victimizării (adică transformării omului în victimă a infracţiunii).**

Conform unei alte definiţii, victimologia mai este înţeleasă şi ca un complex de cercetări ale unor aşa procese sociale, datorită cărora indivizii în parte sau grupurile sociale sunt supuşi torturilor, ceea ce a determinat naşterea problemelor sociale.

Iancu Tănăsescu[509], definind victimologia, menţionează faptul că ea pre-' zintă condiţia victimei situată în mediul social, starea psiho-fizică generală de vătămare agresională, interacţiunea victimă - agresor şi social, stabilită prin aplicarea măsurilor terapeutico - sociale pentru stabilirea, reducerea sau anularea fenomenului victimal.

E. Abdal Fattah[510] defineşte victimologia ca o ramură a criminologiei care se ocupă nemijlocit de **victima infracţiunii** şi care conţine ansamblul cunoştinţelor biologice, psihologice şi sociologice referitor la victimă. Dă o noţiune largă a victimei: persoanele fizice şi persoanele juridice, animalele, societatea în genere - ca instituţii cărora, în urma încălcărilor de drept, li se cauzează prejudicii. Fattah remarcă faptul că insuccesele în domeniul prevenirii criminalităţii sunt marcate de faptul că pe parcursul secolelor toată atenţia a fost concentrată asupra crimei şi criminalului şi nu s-a acordat atenţia cuvenită victimei.

Independenţa relativă a unei sau altei direcţii în cadrul unei ştiinţe anumite se caracterizează prin prezenţa obiectului său de studiu. Victimologia acordă cea mai mare atenţie necesităţii evidenţierii multilaterale a factorilor victimei, legăturilor ei interpersonale pînă, în timpul şi după comiterea infracţiunii.

Jl. B. <t>paHK, *BuKmuMOJtozna u euKmiwHocmb,* flymaH6e, 1972, p. 83.

UlHaHuep F. *H., op. cit.,* p. 346

509

Iancu Tănăsescu, *op. cit.,* p. 197.

Jl. B. OpaHK, *op. cit.,* p. 93.

După E. Fattah, **victimologia are ca obiect elaborarea printr-un studiu aprofundat al victimei al unui ansamblu de reguli generale, de principii comune şi de un alt tip de cunoştinţe,** purtînd influenţa asupra dezvoltării şi evoluţiei fenomenului criminal, asupra procesului criminogen, a personalităţii şi caracterului periculos al delincventului.

Iancu Tănăsescu consideră că obiectul victimologiei apare astfel, ca fiind reprezentat de **actul obiectiv** care constituie fenomenul de apărare şi ripostă la agresiune, **consecinţele psiho-fizice obiective suportate de victimă, acţiunea de recuperare socială a victimei,** precum şi de **activitatea de** prevenţie **a victimizării.** Viaţa psihică, evoluţia ulterioară, consecinţele şi semnificaţia actului agresiv pentru victimă reprezintă obiectul victimologiei.

în timpul de faţă cunoştinţele acumulate *la nivel actual* despre tipurile de victimă permit a evidenţia în victimologie două ramuri ştiinţifice de sine stătătoare care sunt într-o legătură reciprocă[511]:

1. Ştiinţa despre victima încălcărilor de drept, care reprezintă victimologia delictuală (de la latinescul "delictum" - orice încălcare de drept, include:

studierea victimei infracţiunilor, respectiv această direcţie se va numi *victimologia crirnmală;*

studierea victimei altor încălcări de drepturi (drept civil, drept administrativ, dreptul muncii etc), această direcţie poartă denumire de *victimologia delictuală în sens îngust.*

2. Ştiinţa despre victima accidentelor, numită *victimologia traumală* (de la grecescul "trauma" - vătămarea corporală provocată de acţiuni externe). La victimologia traumală se atribuie: traumatismul de producţie, în transport, traumatismul social, alte accidente.

Polubinskii V.I. defineşte victimologia criminală ca o ramură complexă a ştiinţei, interdisciplinară care examinează problema victimei infracţiunii, în primul rînd, de pe poziţia dreptului penal, dreptului de procedură penală şi a criminologiei. în cadrul victimologiei criminale sunt folosite pe larg realizările altor ştiinţe: sociologie, psihologie, pedagogie etc. pentru studierea caracteristicilor calitative şi cantitative sociale, psihologice, biofizice ale victimei infracţiunii; a formelor şi metodelor de prevenire a potenţialelor victime contra atentatelor criminale în scopul unei lupte efective cu criminalitatea.

Obiectul victimologiei, conform opiniei lui Frank L.V.[512], este **victimitatea ca fenomen criminalo-psihologic,** care reflectă interconexiuni şi interdependenţe, real existente ce se petrec în viaţă şi care se întîlnesc

B. H. nojiy6HHCKHH, *[Ipaeoebie основм ynenuH o DKepmee npecmyrniermn,* ropbKnii, 1979, p. 19.

512 OpaHK JI.B., *op. cit,* p. 98.

în majoritatea cauzelor penale şi de aceea merită o atenţie deosebită şi un studiu special. Deşi victimologia criminologică acordă atenţia principală victimelor "vinovate" de comiterea infracţiunii,'totiişi în"centrul studiului ; victimologiei se află toate victimele, indiferent de faptul, ce rol au jucat ele w în infracţiunile săvîrşite. Studiul multilateral al victimei infracţiunii este necesar din următoarele considerente[513]:

în primul rînd, nu puţine victime nimeresc în acest rol datorită comportamentului, recunoscut din punct de vedere al dreptului şi moralei, pozitiv (de exemplu, îndeplinirea funcţiilor de serviciu) sau datorită statutului social, sau din întîmplare;

în al doilea rînd, datele culese şi prelucrate despre victima infracţiunii ajută la stabilirea tabloului veridic al criminalităţii şi consecinţele sociale ale acesteia.

întrebările enumerate parţial s-au studiat în ştiinţa juridică şi pînă la apariţia ştiinţei despre victimă, dar victimologia realizează un studiu în complex. Cu toate acestea, victimologia dispune de obiectul său specific de studiu.

La baza victimologiei stă ideea despre faptul că, de rînd cu studierea infractorului, trebuie studiate respectiv două probleme: ƒ— - ■

1: victimele selectate după prejudiciul cauzat indiferent de rolul lor în ^ derularea actului criminal;

2. victimele ca factor, care posibil au influenţat asupra mersului evenimentelor privind comiterea crimelor.

Al doilea aspect al studiului joacă un rol important în profilaxia infracţiunilor, la descoperirea lor, la individualizarea pedepselor.

Primul aspect are importanţă primordială pentru determinarea consecinţelor reale ale crimei, descoperirea legităţilor, determinarea grupelor de populaţie, unităţilor teritoriale unde coeficientul victimelor este mai înalt sau invers. Din cele expuse, Frank L.V. concluzionează: obiectul specific al victimologiei este:

în primul rînd, un **ansamblu determinat de persoane** precum şi **procesul transformării tor în victime ale atentatelor criminale;**

în al doilea rînd, obiectul specific al victimologiei este capacitatea (proprietatea) **individuală a unor persoane de a deveni victima infracţiunii** sau, cu alte cuvinte, incapacitatea de a evita atentatul crimi-^nal, de a opune ripostă acolo unde, obiectiv, era posibil. Aceste două aspecte ale studiului victimei au primit respectiv denumirea de **"victimizare" şi "victimitate".**

Idem, IJomepneetuue om npecmyruieHUH u npo6.neMbi coeemcKou euKmwuonoeuu, **flymaHSe, "Hp<j>OH", 1977, p. 6.**

Deci, după cum menționează Frank L.V.[514], obiectul de cercetare al victimologiei contemporane este, în primul rînd, persoana care a pătimit de pe urma infracțiunii, personalitatea şi comportamentul ei care se află într-o legătură deosebită cu actul, infracțional; legăturile ei (juridice, economice, morale, de rudenie, amoroase etc.) cu infractorul pînă la momentul săvîrşirii infracțiunii şi cu alte persoaiie din anturajul în care s-au comis acțiunile criminale sau situația criminală şi-a atins apogeul.

Trebuie de accentuat că obiectul victimologiei nu este stabilit clar şi diferiți cercetători dau o interpretare neomogenă, din punctul lor de vedere. Obiectul de cercetare al unei noi orientări ştiințifice nu poate fi conturat deodată, el se formează treptat, istoric, în evoluția teoriei şi practicii acestei discipline.

în opinia lui Polubinskii V.I.[515] obiectul victimologiei criminale se rezumă la următoarele:

victimitatea - ca fenomen obiectiv deosebit biopsihosocial;

caracteristicile cantitative şi calitative ale persoanelor care au suferit pagube morale, materiale, fizice de pe urma infracțiunii;

situația victimologică, împrejurările şi condițiile care favorizează posibilitatea cauzării prejudiciului victimei potențiale;

natura legității raporturilor victimăă - infractor în situațiile preinfracționale, în momentul şi după comiterea crimei;

formele şi metodele de protejare a victimelor potențiale de atentatele criminale;

măsuri de profilaxie privind micşorarea nivelului victimizării. Frank L.V.[516] a structurat conținutul victimologiei în mod tradițional într-un sistem format din: partea generală şi partea specială. La **partea generală** a victimologiei se atribuie: probleme generale ale disciplinei studiate, istoria apariției şi evoluției, interacțiunea cu alte ramuri ale ştiinței, bazele juridice ale cercetării victimologice, clasificarea şi tipologia victimelor, terminologie victimologică. **Partea specială** include: victimologia anumitor tipuri şi categorii de infracțiuni, victimitatea spațial-teritorială, victimitatea profesională, feminină, a minorilor etc. **Particularitățile victimologiei:**

1. victimologia studiază nu toate categoriile de cauze penale, ci prepondereni acele cauze unde sunt prezente atentate asupra persoanelor fizice, asupra intereselor lor. Din punct de vedere al dreptului penal, aceste

OpaHK JI.B., *BuKmUMOjiozun, ... op. cit.,* p. 17.

ncwiySHHCKHft B.H., *op. cit.,* p. 35. OpaHK JI.B., *op. cit.,* p. 98.

atentate constituie 50% din componenţele de infracţiuni. Din punct de vedere al dreptului procesual penal, acestea sunt cauzele unde, de regulă, este prezentă figura pătimitului;

9.188. aproximativ în toate ramurile ştiinţei şi disciplinele care studiază fenomenul "crimă, criminal, criminalitate", de regulă, se examinează infracţiunile penale ca un cerc în centrul căruia se află infractorul. Victimologia este predispusă să examineze infracţiunea mai degrabă ca o elipsă, focarele căreia sunt victima şi infractorul;

9.189. ştiinţele criminale contemporane îşi concentrează atenţia, în sens larg, asupra studiului personalităţii infractorului: cine-i infractorul, care factori au influenţat asupra dezvoltării lui, procesul dezvoltării etico - morale, măsurile de prevenire etc. Victimologia soluţionează o altă întrebare - studierea victimei infracţiunii în diferite ipostaze şi manifestări, insistându-se mai mult asupra următoarelor aspecte: cine este victima infracţiunii, care factori au influenţă asupra victimizării ei, care-i mecanismul comportamental în situaţiile date, de ce anume persoana dată a devenit victimă. Scopul final al cercetării personalităţii pătimitului este elaborarea măsurilor de preîntîmpinare care permit a evita situaţiile victimogene;

9.190. dacă ştiinţele juridico - penale, în particular criminologia, studiază criminalitatea, atunci victimologia este chemată să studieze o altă parte al aceluiaşi fenomen - victimitatea.

9.2. Conceptul de victimă a infracţiunii

Conceptul legal de parte vătămată este definit în articolul 47 CPP al Republicii Moldova, alineatul 1 şi 5: "Partea vătămată este persoana, căreia i s-a pricinuit prin infracţiune o daună morală, fizică sau materială. Recunoaşterea ca parte vătămată se face printr-o ordonanţă dată de persoana care efectuează cercetarea penală, de anchetatorul penal, de judecător sau printr-o încheiere a instanţei de judecată".

Definiţiile criminologice (victimologice) de victimă a infracţiunii, de regulă, au un conţinut mai larg comparativ cu conceptele juridico - penal de persoană vătămată ori procesul penal de parte vătămată. Definirea criminologică în sens mai larg a victimei este determinată de însăşi specificul abordării criminologice (cercetarea criminalităţii reale) şi scopul ştiinţei respective (elaborarea şi realizarea măsurilor de prevenire adecvate situaţiei reale), lată de ce pentru investigaţiile victimologice sunt acceptabile (în dependenţă de sarcinile puse) atît părţile vătămate în sensul limitat procesual penal (ele reprezintă totalitatea cea mai exactă, autentică şi accesibilă pentru cercetare), victimele latente, relevate în consecinţa chestionării sociologice a populaţiei, precum şi alte categorii de victime, dacă există criterii autentice pentru

identificarea lor într-o astfel de calitate. Dar în toate cazurile este necesar de stabilit, dacă obiectul cercetării victimologice sunt victime ale infracţiunii şi dacă poate fi urmărit, în baza acestui obiect, procesul transformării directe sau indirecte a persoanei în victimă, adică victimizarea[517].

Unii autori propun definiţii victimologice de victimă a infracţiunii mai limitate chiar decît noţiunea legală de parte vătămată. Astfel, Rîbalskaia V.Ia. consideră că victimă ege persoana fizică, căreia i s-a pricinuit, în urma atentatului criminal, "rJdâună fizică, morală sau materială, recunoscută astfel prift-«entinţa de condamnare rămasă definitivă[518]. In acest caz în afara cercetărilor victimologice se află victimele care au decedat în urma infracţiunii (alineatul 4 art. 47 CPP al Republicii Moldova), victimele latente, părţile vătămate care au fost astfel recunoscute prin ordonanţa dată de persoana care efectuează cercetarea penală sau de anchetatorul penal, dar n-au fost confirmate prin sentinţa judiciară în legătură cu clasarea cauzei (de exemplu, în legătură cu moartea învinuitului) sau suspendarea cauzei (de exemplu, dacă învinuitul a dispărut, susträgîndu-se de la urmărire sau judecată, sau cînd din alte motive nu s-a putut stabili, unde se află el), precum şi alte categorii de victime.

Un interes teoretic şi practic deosebit prezintă definiţiile criminologice de victimă a infracţiunii, care au un sens mai larg. Aceste noţiuni extind limitele şi diversifică domeniul de cercetare al victimologiei criminale. Majoritatea definiţiilor respective sunt formulate în baza concepţiei princi pale a victimologiei criminale: infracţiuni fără victime nu există, cum nu există ele şi fără infractor (în sens juridico - penal). De exemplu: Hans von Hentrg"~cMsrderff"cl5 victima ejîe.jQ.astfel»de,persoană, care obiectiv a su portat încălcarea unui anumit drept apărat de ordinea legală şi care (per-soSă)percepe "6~asffeî de încălcare cu nemulţumire sau suferinţă. în opinia aTStemluv^ot-extStâ"" victime colective şi abstracte: grupurile sociale, socie tatea, orînduirea socială, statul, sistemul de drept şi chiar realizarea proce sului Tlmi©eratie[5]"-VlWSch7P. scrie că victima în sensul ştiinţelor criminale este persoana fizică ori juridică căreia iş-a lezat un anumit drept, apărat de sistemul dejirept[520]:""""" , •»-*,.

OpaHK JLB., *riomepneeuiue om npecmynjiemia... op. cit.,* p. 85-86.

518 PtiSanbOKasi B.JL, *YzonoeHO-npaeoeoe, yzono8HO-npoueccyanbnoe u euKmuMonozunecKoe noHxmue nompneemezo II* ILpaBOBeaeHHe, 1976, N° 3, p. 122.

Hentig H. von. Das Verbrechen II. *Der Dlinquent im Griffder Umweltkraft,* Berlin-Gottingen

- Heidelberg, 1962 / Das Opfer als ein Element der Umwelt (fiinftes Buch - s. 365-515); *The criminal and his victim - studies in the sociobiology of crime.* New Haver, 1948, cit. de OpaHK JLB., *op. cit,* p. 80.

520 Paasch, F., *Grund probleme der Victimologie.* Diss. Minster, 1965, p. 4-5, cit de OpaHK JLB., *op. cit.,* p. 80.

> Savantul rus Polubinskii V.I. consideră că victimă a infracțiunii poate fi 7?\orice om care a suportat o daună morală, fizică ori materială ca rezultat al (*l* acțiunii ilegale, indiferent de faptul, a fost sau nu a fost recunoscut în ordini nea stabilită de lege ca parte vătămată a acestei infracțiuni. Cu alte cuvinte, victima este o noțiune victimologică, iar partea vătămată - o noțiune juri-. dico-procesuală[521].

Un concept util pentru elaborarea, organizarea şi realizarea investigațiilor victimologice este formulat de Frank L.V., care scrie că victima, în sens victimologic, este persoana ori comunitatea umană în orice formă de integrare, căreia direct ori indirect i s-a cauzat o daună prin infracțiune.[522] Aşadar, definițiile criminologice menționate, precum şi multe alte definiții de victimă a infracțiunii, propuse în literatura de specialitate, reprezintă diverse abordări ale problemei respective. Astfel, victima e tratată sau numai ca persoană fizică, sau este evidențiat aspectul ei juridic, sau momentul psihologic etc. Totuşi, în baza analizei diverselor definiții de victimă a infracțiunii, pot fi deduse următoarele trăsături caracteristice conceptului respectiv:

9.191.**Victimă a infracțiunii poate fi atît persoana fizică cît şi** cea **juridică;**

9.192.Victimă poate fi persoana, căreia, direct ori indirect, i s-a **cauzat** o **daună prin infracțiune;**

9.193.Victimele pot fi relevate sau latente;

9.194.Victimele pot fi materiale sau nemateriale (abstracte).

In contextul acestor idei, menționăm definiția propusă de Schneider H. J., care consideră că victimă poate fi o oarecare persoană, organizație, societate, stat ori orînduirea internațională. Victime ale infracțiunii pot deveni şi membrii familiei celui omorît sau persoanele, cărora, în timpul participării la curmarea infracțiunii ori acordării de ajutor poliției, prin infracțiune, li s-a cauzat o pagubă. Bineînțeles că şi însuşi infractorul poate deveni victimă, dar poate să se întâmple ca victima să fie nematerială, abstractă (societatea, în special economia ei, sau statul).[523] Autorul conferă conceptului de victimă o accepțiune prea largă. Astfel de definiții nu pot fi utilizate în cadrul cercetărilor ştiințifice, precum şi la soluționarea în practică a problemelor victimizării.

O definiție acceptată a **conceptului de victimă ar fi orice persoană umană care suferă, direct sau indirect, consecințele fizice, materiale sau morale ale unei acțiuni sai inacțiuni criminale[524].** Este o definiție care introduce o serie de elemente prețioase pentru o înțelegere mai bună a fon-

nojiy6nHCKnft B.H. *op. cit.,* p. 50.

OpaHK JI.B., *op. cit.,* p. 85.

UlHattAep T.H., *op. cit.,* p. 350.

Iancu Tănăsescu, *op. cit.,* p. 193.

dului problemei, precizînd pe lîngă consecinţele directe şi pe cele indirecte, pe lîngă consecinţele fizice, materiale şi pe cele morale, adesea mult mai importante decît primele.

Art.l al "Declaraţiei principiilor fundamentale ale justiţiei privind victimele infracţiunii şi abuzului de putere" adoptată de Asambleea Generală a ONU la 29.11.1985, desemnează în calitate de **victime persoanele, cărora Ie-a fost cauzat un prejudiciu, incluzînd leziunile corporale sau pagube morale, suferinţe emoţionale, pagube materiale sau limitarea esenţială a drepturilor lor fundamentale.**

Art. 2 stipulează, că **persoana poate fi considerată victimă, indiferent de faptul, dacă a fost stabilit, reţinut, supus justiţiei făptuitorul, precum şi indiferent de relaţia de rudenie între victimă şi infractor.**

9.3. Clasificarea şi tipologia victimelor

Elaborarea conceptului victimologic de victimă a infracţiunii reprezintă o premisă pentru clasificarea şi tipizarea victimelor în calitate de subiecţi nu numai ai raporturilor juridice, dar şi a altor relaţii sociale. Problemele clasificării şi elaborării tipologiilor victimelor sunt deosebit de complicate. încercările respective se lovesc de o mulţime de dificultăţi care pot fi sistematizate astfel:

9.195.marea diversitate a infracţiunilor şi, în consecinţă, a categoriilor de victime;

9.196.practic, victimele aparţin, chiar dacă cu ponderi diferite, tuturor categoriilor de variabile: vîrsta, sex, pregătire socio-profesională, pregătire culturală, rol status-social, rol status - economic etc;

9.197.diferenţe mari interindividuale în grupurile de victime în ceea ce priveşte responsabilităţile şi rolul jucat în comiterea infracţiunii[525].

O clasificare victimală riguros ştiinţifică poate constitui şi un instrument deosebit de util pentru prevenirea victimizării multor persoane. Cu toate problemele pe care le ridică victima, numeroşi autori au încercat să realizeze diverse clasificări, în funcţie de o serie de criterii şi variabile.Clasificarea victimelor trebuie efectuată îh baza anumitor temeiuri şi-n corespundere cu diferite probleme ce stau în faţa investigaţiilor victimologice.

In literatura sovietică de specialitate prima încercare de clasificare a victimelor a fost întreprinsă de Frank L.V.[526]:

525 Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T., *Psihologie juridică.* Bucureşti, 1994 p. 72.

526 tPpaHK JI.B., *BuKmuMOjiozuH u ewarnamocmb,* flymaHSe, 1972, p. 41; Idem, *riomepneemue om npecmyrweHUH u npoâJieMbi coeemcmu eunmuMOJioeim,* flymaHSe, 1977, p. 86.

1. Victima infracțiunii poate servi obiectul studierii diferitelor discipline ale ciclului criminalistic, în baza acestui temei se poate efectua o clasificare inițială. Astfel, despre victimă se poate vorbi ca despre un obiect de cerce tare al:

dreptului procesual penal: ca participant al procesului penal;
dreptului penal: împrejurare, care se atribuie la semnele obiective ale componenței de infracțiune;
criminologiei: în contextul motivului de săvîrşire a infracțiunii;
criminalisticii: este legat cu problemele procedeelor tactice;
medicinii judiciare: obiect al expertizei medico-legale. Importanța clasificării menționate pentru victimologie este că dă posibilitatea de a depista din disciplinele date ceea ce rămîne necercetat; o astfel de clasificare permite a acumula şi întruni date răzlețe despre victime, care se conțin în diverse discipline.

2. Este deosebit de importantă clasificarea victimelor în dependență de semnele infracțiunilor care au cauzat prejudiciu. La baza acestei clasificări s-ar putea pune, în primul rînd, infracțiunile care-s unite printr-un obiect unic comun:

victimele infracțiunilor sexuale;
victimele infracțiunilor contra proprietății;
victimele accidentelor rutiere, etc.

Nu mai puțin importantă este cercetarea personalității şi a comportamentului victimei infracțiunilor în parte - omor intenționat, escrocherie, leziuni corporale grave, viol, sustrageri etc.

3. La baza clasificării pot fi puse şi unele trăsături ale laturii subiective a componenței de infracțiune. Astfel deosebim victime după..forma vinovăției sau motivul infracțiunii.

"Pot" avea importanță şi cercetările victimologice ale victimelor clasificate în baza trăsăturilor altor elemente ale componenței de infracțiune. De exemplu, victime ale infracțiunilor de sustragere săvîrşite în piață, la gară (latura obiectivă); victime ale infracțiunilor comise de către minori, recidivişti (subiectul infracțiunii).

4. Un interes sporit pentru cercetările victimologice prezintă acele in fracțiuni, la comiterea cărora are importanță interacțiunea dintre infractor şi victimă. De aceea este necesară o clasificare specială a victimelor în legă tură cu atitudinea lor față de infractor. Clasificarea dată are importanță hotărîtoare pentru investigațiile victimologice. La baza ei sunt puse diverse legături sociale - rudenia, concubinajul, vecinătatea, relațiile de serviciu, precum şi relații de prietenie, amoroase, ostile, lipsa oricăror legături, pur şi simplu cunoscuți.

Clasificarea corelațiilor victimă-infractor are în multe cazuri importanță hotărîtoare şi la descoperirea infracțiunilor, căci stabilirea infractorului merge în lanț: victimă - bănuit - învinuit. în această situație victimologia poate servi ca un sprijin bun pentru criminalistică.

5. în scopul preîntîmpinării anumitor categorii de infracțiuni sunt im portante clasificările victimelor după o serie de particularități demografice şi sociale ale personalității lor - vîrsta, sexul, starea civilă, etnia, studiile, profesia, genul de activitate, funcția etc. în cadrul acestor clasificări trebuie evidențiate victimele care, în virtutea profesiei sau a genului de activitate, devin obstacole în calea infractorilor. La această categorie de victime se referă colaboratorii organelor de drept, paznicii, colaboratorii organelor de revizie şi control, casierii, businessmanii, taxiştii, jurnaliştii. în acest con text, un interes deosebit prezintă clasificarea victimelor omorului la co mandă, caracteristică țării noastre.[527] Cercetarea victimologică a activității acestor persoane este utilă pentru elaborarea în bază ştiințifică a măsurilor tactice psihologice şi tehnice de asigurare a securității acestora. Menționăm, de asemenea, că în clasificările demografice este utilă evidențierea şi ana liza profundă a unor astfel de categorii vulnerabile cum sunt minorii (copiii mici, adolescenții), persoanele de vîrstă înaintată, femeile.

6. La clasificarea victimelor sunt importante, de asemenea, particularită țile moral-psihologice ale personalității lor. Credulitatea exagerată, agresi- *j?"* vitatea, desfrîul sexual, predispunerea de a consuma alcool, lăcomia, despo tismul în raport cu apropiații, subalternii şi alte trăsături negative ale perso nalității victimei determină, într-o măsură oarecare, comportamentul ei, contribuind uneori la crearea situației victimogene. Pe de altă parte, aşa tră sături de caracter ca spiritul de prevedere, cumpătarea, stabilitatea morală, pregătirea fizică bună, dimpotrivă, pot curma săvîrşirea infracțiunii şi chiar preveni atentatul la etapa pregătirii.

însemnătatea victimologică a clasificării respective sporeşte atunci cînd anumite calități morale sau psihologice ale personalității victimei au deter minat modul şi forma comiterii infracțiunii ori au fost un pretext nemijlocit al atentatului criminal. Infractorii iau în considerare ce reprezintă prin sine victima selectată de dînşii şi determină calitățile acesteia, care pot fi utili zate[528]. De exemplu, desfrîul ori lipsa de experiență a victimei sunt luate în considerație de către infractor la determinarea formei, locului şi timpului săvîrşirii infracțiunii sexuale; lăcomia şi înflăcărarea persoanei vătămate

Gladchi Gh., *Victimitatea în raport cu omorul la comandă în Republica Moldova I* Criminalitatea organizată şi economia tenebroasă în Replublica Moldova, Conferința ştiințifico-practică republicană (26 februarie 1999), Chişinău, Ed. ARC, 1999, p. 96-98.

PiiBMaH *J\.* B., *BuKtnuMOJioewiecKue (paKmopbi u npo(pwia«muKa npecmynnenuu,* ■HeHHHrpafl, 1975, p. 95.

sunt încadrate în însăşi tehnica comiterii escrocheriei. Astfel, Minskaia V.S. consideră că subaprecierea calităţilor personalităţii nu contribuie la înlăturarea cauzelor şi condiţiilor săvîrşirii infracţiunilor şi la desăvîrşirea eticii sociale. Această circumstanţă nu trebuie scăpată din vedere la soluţionarea dosarelor penale[529].

Este necesar de a supune unui studiu victimologic special victimele "atipice": victimele imaginare, adică care simulează, persoanele vătămate de bună voie (de exemplu, raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit şaisprezece ani sau efectuarea ilegală a avortului) şi alte victime din această categorie.[530]

Calităţile personalităţii victimei se manifestă, de regulă, prin comportamentul ei. De aceea cele mai multe clasificări iau în atenţie criteriul privind gradul de implicare şi de responsabilitate al victimelor în comiterea infracţiunii. Astfel, Mendelsohn (1956) diferenţiază următoarele categorii: 1. complet inocent; 2. avînd o vinovăţie minoră; 3. la fel de vinovat ca şi infractorul; 4. mai vinovat decît infractorul; 5. cel mai vinovat, responsabilitate totală în comiterea infracţiunii; 6. simulant sau confabulator.[531] Această clasificare foloseşte practic o scală gradată privitoare la răspunderea ce revine celor doi "parteneri" ai cuplului penal privind comiterea infracţiunii. La o extremitate a ei se află nevinovăţia iar la cealaltă, întreaga responsabilitate a victimei. Clasificări analogice au fost propuse de asemenea de Fattah (1967), Lamborn (1968) Sheley (1979) etc [532].

Acumularea, sistematizarea şi clasificarea informaţiei victimologice extinde domeniul de cercetare, oferă noi posibilităţi investigaţiilor criminologice şi totodată necesită perfectarea sistemului de clasificare a victimelor. în baza variatelor clasificări diferenţiate, de regulă, după un singur indicator, frecvent se purcede la elaborarea de tipologii ale victimelor, adică stabilirea victimelor tipice caracterizate de o serie de indici. Astfel, Hans von Hentig, utilizînd drept criterii factorii psihologici, biologici şi sociali, conturează treisprezece categorii de victime:[533] 1) victime nevîrstnice; 2) femeile ca victimă; 3) vîrstnicii; 4) consumatorii de alcool şi de stupefiante; 5) imigranţii; 6) minorităţile etnice; 7) indivizii normali, dar cu o inteligenţă redusă; 8) indivizii (temporar) deprimaţi; 9) indivizii achizitivi; 10) indivizii

MHHCKaa B.C., *JluHHOcnib nomepneeuiezo u ee KpuMimojiozimecKOe 3nanenue I* noxepneBiiiHH от npecTyruremifl, BjiaflHBOCTOK, 1974, p. 84.

OpaHK Jl.B., *riomepneeiuue ... op. cit.,* p. 88.

Mitrofan N. ş. a., *op. cit.,* p. 72.

Ibidem, p. 72-73.

533 Apund şi adaptat de Bogdan T., Sîntea I., *Analiza psihologică a victimei. Rolul ei in procesul judiciar,* M. I., Serv. editorial şi cinematografic, Bucureşti, 1988, p. 41-45.

destrăbălaţi şi desfrînaţi; 11) indivizii singuratici şi cu "inima zdrobită"; 12) chinuitorii; 13) indivizii "blocaţi" şi cei "nesupuşi".

Una dintre tipologiile cele mai valoroase şi mai utile din punct de vedere ştiinţific este cea a lui Stephen Schafer (1977)[534]. Folosind drept criterii de bază gradul de participare şi de răspundere al victimei, autorul diferenţiază următoarele şapte tipuri de victime: 1) victime care anterior faptului infracţional nu au avut nici o legătură cu făptaşul; 2) victime provocatoare; 3) victime care precipită declanşarea acţiunii răufăcătorului; 4) victime slabe sub aspect biologic; 5) victime slabe sub aspect social; 6) victime autovictimizante; 7) victime politice.

în scopul elaborării măsurilor speciale şi individuale de profilaxie victimologică, o importanţă mult mai mare au **tipologiile victimelor, caracteristice anumitor categorii de infracţiuni. Tipurile respective reprezintă îmbinări ale trăsăturilor specifice ale personalităţii şi comportamentului victimei[535].**

Sistemele de clasificare elaborate, de diferiţi specialişti, conţin multe elemente comune, care se modifică şi apoi se grupează în diferite combinaţii. Clasificările stau la baza necesităţilor practice actuale ale cercetărilor victimologice. Clasificările şi tipologiile reuşite duc la apariţia unor noţiuni, din care pot fi constituite teorii de perspectivă.

9.4. Victimizare şi victimitate

Prevenirea victimologică este orientată asupra proceselor şi factorilor victimogeni. Componentele obiectului profilaxiei sunt victimizarea şi victimitatea, ca noţiuni de bază cu care operează victimologia.

Victimizarea este procesul de transformare a unei persoane sau comunităţi umane în victima infracţiunii şi rezultatul acestui proces[5^6]. Aşadar, victimizarea este, în primul rînd, **procesul de transformare a unei persoane sau a unei comunităţi umane în victimă a infracţiunii;** în al doilea rînd, victimizarea este **rezultatul total al infracţiunilor comise.** Cea de-a doua semnificaţie a conceptului este utilizată mai ales în cadrul cercetărilor

Schafer S. *Victimology,* Reston Publ. Comp. Reston, Virginia, 1977, cit. deMitrofanN., şa., *op. cit.,* p. 77-78.

MHHbKOBCKHfl T.M., IloSerafijio 3.O., *BuKmuMOJiozunecmH npocpujiaxmuKa u 3adanu yzojioenou nommuKU e apepe 6opb6u c msutcKUMu HacujibcmeeHHbiMu npecmynneHUimu I* BHKTHMOJioniHecKHe npoSjieMti 6opb6ti c npecTynHocTtio, HpKyrcK, 1988, p. 57-58, TapxaKOBCKHfl A.fl., *BuKmuMOnozuHecKaa KnaccutpuKai\ua nomepneewux om npecmynneviu, coeepiuaeMbix e c<pepe ceMeuHO-âpanHbix omnouieHuit II* IloTepneBiiiHH от npecxyrmeHHfl, Tapxy, 1987, p. 54-58, Gladchi Gh., *Interacţiunea victimă-infrcator la săvirşirea omorurilor premeditate II* Legea şi viaţa, nr. 11, 1997, p. 32; etc.

<t>paHK Jl.B., *IJomepneeuiue ... op. cit.,* p. 107.

victimologice cu caracter statistic. Astfel, victimizarea se caracterizează prin trăsături cantitative şi calitative ale totalităţii membrilor societăţii sau familiei care au devenit victime ale infracţiunilor. Victimizarea poate fi calculată prin mărimi absolute sau relative. Prin urmare, imaginea generală a victimizării este de fapt imaginea generală victimologică a criminalităţii caracterizată prin prisma datelor despre persoanele vătămate, timpul, locul, modul de victimizare a acestora.

Influenţînd asupra factorilor victimizării, societatea o poate diminua, astfel influenţînd şi asupra criminalităţii[537].

Victimizarea se caracterizează printr-o structură care are importanţă de sine stătătoare pentru cunoaşterea realităţii sociale. Victimizarea este şi o substructură a criminalităţii, fără de care caracterizarea acestui fenomen social nu ar fi deplină.

Există cîteva niveluri ale victimizării. Astfel, în victimologia americană se disting două niveluri:

9.198.primar;
9.199.secundar;

La Frank L.V. găsim următoarea delimitare a victimizării după criteriul victimelor directe sau indirecte, criteriul grupurilor de victime faţă de general:

primul nivel - victimele directe ale infracţiunii (nemijlocit); al doilea nivel - victimele-membrii familiei pătimitului, care au suferit de fapt şi ei (infractorul ţinteşte asupra unei persoane, dar sunt atinse şi rudele ei);
al treilea nivel - victimele infracţiunii de influenţă indirectă (care nu-s îndreptate nemijlocit asupra lor). Acest nivel apare ca urmare a infracţiunilor îndreptate contra colectivelor de muncă, întreprinderilor şi organizaţiilor;
al patrulea nivel - populaţia unei regiuni ca victimă (infracţiunile ecologice: poluarea mediului înconjurător)[5^8].

Un aspect de cercetare al victimologiei îl constituie problema victimizării latente - factor, care poate, pe de o parte, să determine gradul atenţiei asupra crimei, pe de altă parte, să contribuie într-o anumită măsură la stabilirea dimensiunilor criminalităţii reale. Această circumstanţă are o importanţă deosebită la analiza situaţiei criminogeno-victimogene, precum şi la elaborarea măsurilor eficiente de prevenire.

Cercetările realizate au arătat că la sat nivelul victimizării latente este mai înalt decît la sat. La general, victimele pot fi divizate în trei grupe:

HmnaKOB CM, *op.cit.,* p. 183.
OpaHK JI.B., *op. cit.,* p. 110.

9.200.cointeresate în comunicarea datelor;
9.201.indiferente;
9.202.cointeresate în ascunderea informației privitor la agresiunea suportată.

La sat sunt mai accentuate victimele ce se atribuie la grupele doi şi trei. Motivele necomunicării sunt multiple: teama răzbunării, ruşinea, neîncrederea în organele de drept referitor la descoperirea răufăcătorului, nedorința de a pierde timpul etc.

în baza investigațiilor întreprinse s-au constatat următoarele deosebiri ale victimizării săteşti şi urbane:

dacă la sat mai des devin victime ale atentatelor de violență femeile, atunci la oraş - bărbații;

minorii de la sat atentează asupra rudelor mai rar decît minorii de la oraş;

la sat tinerii atentează mai des asupra necunoscuților decît persoanele în vîrstă;

la sat persoanele în etate devin victime ale infracțiunii de violență mai des decît la oraş;

în localitățile rurale, mai des decît la oraş, victime ale criminalității de violență devin soții, rudele, vecinii, concubinii etc. Victimizarea sătească, într-o măsură mai mare decît la oraş, reflectă structura social-demografică a localității. De rînd cu aceasta, persoanele cu studii de la sat sunt supuse violenței mai rar decît cele de la oraş. Particularitățile victimizării săteşti, precum şi ale criminalității sunt determinate de specificul modului de trai al populației rurale. Studiile au arătat că pentru migranți este caracteristic nu numai nivelul înalt al criminalității, dar şi al victimității. Acest fapt poate fi explicat printr-o adaptare complexă la noile condiții. Asupra legăturii strînse între dificultățile adaptării şi consecințele criminogeno-victimogene ne indică următorii factori: la noii orăşeni, foşti săteni (şi invers) nivelul criminogen şi nivelul victimizării este mai înalt decît la locuitorii permanenți[539].

Nivelul de victimizare reprezintă numărul de victime de pe un anumit teritoriu, existente la un moment dat, raportat la numărul de populație de pe teritoriul respectiv şi calculat la un anumit număr de persoane. Nivelul de victimizare este calculat după următoarea formulă[540]:

$$Kv = (V/P)*E$$

unde:
V - numărul de victime; P - numărul populației; E - unitatea de măsură (un anumit număr de persoane).

3a6pHHCKHil r., *ropodcKax u cenbcuan euKmuMU3ai(ua: cxodcmeo u pa3jmtun II* BHKTHMOJioniHecKHe npoSjieMBi 6opb6w c npeerynHOCTi>K>, HpKyrcK, 1988, p. 15-22.

540
V. Bujor, O. Bejan, S. Casian, S. Ilie, *op. cit.* p.45.

Indexul victimizării poate fi calculat:

după vîrstă;
după nivelul studiilor;
după grupurile sociale, etc.

Estimarea criminologică a personalității şi comportamentului victimei în scopul clarificării mecanismului infracțiunii şi perfectării direcției victimologice de profilaxie, este indisolubil legată de **elaborarea teoretică a conceptului de victimitate sau vulnerabilitate victimală sporită.** Unii autori definesc această vulnerabilitate victimală sporită ca fiind determinată doar de anumite calități personale biofizice, psihice ori sociale. Astfel, Rîbalskaia V.Ia. defineşte victimitatea ca o caracteristică personală ce reprezintă "capacitatea" sporită, predespoziția cunoscută a persoanei de a deveni victimă a atentatului criminal[541]. Ea deosebeşte: a) victimitatea ca un ansamblu de trăsături social-psihologice ale personalității, determinată de particularitățile socializării ultimei; b) victimitatea profesională sau determinată de rolul social al persoanei; c) victimitatea etativă ca particularitate biofizică a personalității; d) "victimitatea patologică" ca urmare a stării patologice a persoanei[542]. în definiția respectivă nu se indică asupra comportamentului victimei, prin care ea a provocat sau a uşurat săvîrşirea faptei social periculoase, acesta fiind un element important de legătură între persoana vătămată şi infracțiune. O opinie analogică privind problema vizată are şi Konovalov V.P. care deosebeşte victimitatea psihologico-personală sau personală şi victimitatea determinată de rolul social al persoanei[54^].

Mendelsohn B. propune conceptul de "potențial de receptivitate victimală", care înseamnă gradul de vulnerabilitate victimală a unui individ, acesta fiind condiționat de o mulțime de factori, precum: vîrsta, sexul, aspectul bioconstituțional, pregătirea socio-culturală, Q.I., caracteristici psiho-comportamentale. De exemplu, neglijența, superficialitatea, exagerarea eului etc. pot corela cu valori crescute ale nivelului vulnerabilității victimale[544]. în această definiție autorul enumera factorii personali care determină gradul de vulnerabilitate victimală a persoanelor, evidențiind în mod special, spre deosebire de noțiunile menționate, caracteristicile lor psiho-comportamentale.

PtiSajibCKaa *B.fl., BuKmuMOjioeunecKue uccmdoecmua e cucmejue KpimuHonozunecKou pa3pa6omKii npoâ/ieM npo<pujiaKmuKii npecmywieHuu HecoeepmeHHOJiemHux II* Bonpocbi 6opb6bi c npecTyrmocTbK), Bun. 33, MocKBa, 1980, p. 32.

542

PbiSajTbCKM BJI. *O euKmuMOJiozuteCKOM nanpaejieHUU npo<pu,iaKinuKU npecmyrmocmu HecoeepmeHHOJiemHux. II* BHKTHMOJiorHH н npo(()HJiaKTHKH npaBOHapymeHHH, HpKyrcK. 1979, p. 68-69.

543

KoHOBanoB B.n., *BuKmuMHOcmb u ee npo<pujiaK.muKa II* BnKTHMOJiorHMecKne npo6neMbi 6opb6bi c npeciynHOCTbK), HpKyrcK, 1982, p. 25-26.

544

Mitrofan N. ş.a., *op. cit.,* p. 70.

Menționăm, de asemenea, că respectivul concept definește victimitatea doar ca fenomen potențial. Mitrofan N. consideră că gradul de vulnerabilitate victimală poate fi precizat prin intermediul a două categorii de factori: a) personali; b) situaționali[545]. Aşadar, noțiunile analizate definesc victimitatea (gradul sporit al vulnerabilității victimale) ca o însuşire (capacitate), de regulă, potențială, determinată numai de anumite particularități personale ale indivizilor sau numai de factori situaționali externi.

Rivman D.V. consideră că victimitatea nu trebuie definită ca o capacitate sporită a persoanei de a fi victimizată. Victimitatea individuală este starea de vulnerabilitate a unei anumite persoane, determinată de existența criminalității, care se manifestă prin capacitatea obiectivă caracteristică persoanei (dar nu fatală) de a deveni victimă a infracțiunii. Această vulnerabilitate poate fi realizată sau potențială, în dependență de predispozițiile obiective şi subiective[546].

Totuşi, în opinia noastră, victimitatea este vulnerabilitatea sporită a unor persoane, cercetarea victimologică a cărora oferă noi perspective pentru prevenirea şi combaterea criminalității. Considerăm că victimitatea e determinată de interacțiunea între anumite calități ale personalității şi condițiile externe. Nu satisface complet aceasta condiție nici conceptul propus de Polubinskii V.I. care definește victimitatea ca o însuşire a unei persoane concrete determinată de calitățile ei sociale, psihologice şi biofizice (ori de ansamblul lor), care contribuie într-o situație concretă de viață la crearea condițiilor în care apare posibilitatea de a cauza acestei persoane o daună prin acțiuni ilegale. Victimitatea individului concret reprezintă prin sine capacitatea lui potențială de a se pomeni în rolul de victimă a infracțiunii[547]. Deci, autorul consideră victimitatea o capacitate potențială sporită a individului de a deveni victimă a infracțiunii, determinată în exclusivitate de calitățile lui subiective. Factorilor externi li se acordă rolul de realizatori ai victimității potențiale.

în opinia noastră, **conceptul de victimitate** poate fi formulat în baza următoarelor idei esențiale:

9.203.victimitatea este o capacitate, stare de vulnerabilitate victimală sporită a unei anumite persoane sau comunități umane;

9.204.victimitatea este determinată de interacțiunea anumitor factori personali şi exteriori;

9.205.victimitatea poate fi potențială sau realizată;

Ibidem, p. 71.

546 PwBMaH fl.B., *O HeKomopbix nowunuax KpimuHanbHou emmuMOJiozuu II* BmcrHMOJiorHnecKHe npoSjieMbi SoptSti c npecTynHOCTtio, Hpкjтck, 1982, p. 22.

nojiy6nHCKHfi B. H., *op. cit.,* p. 34.

4. victimitatea nu are un caracter fatal.

în contextul celor menționate, considerăm că este optimal conceptul propus de Frank L.V.: "îmbinarea factorilor obiectivi şi subiectivi şi interacțiunea lor influențează asupra "capacității" unei sau altei persoanei de a deveni victimă a infracțiunii. Anume această capacitate sporită a individului de a deveni, în virtutea unui şir de calități spirituale şi fizice, în anumite circumstanțe obiective, "țintă", a atentatelor criminale se numeşte victimitate. Victimitatea nu se manifestă întotdeauna la fel, pentru una şi aceeaşi persoană în circumstanțe diferite sau pentru diferite persoane în circumstanțe similare"[548].

Cu toate că opiniile autorilor asupra problemei vizate diferă esențial, majoritatea lor recunosc că unele persoane se caracterizează printr-o vulnerabilitate victimală sporită în raport cu anumite categorii de infracțiuni, care poate fi potențială sau realizată. Cercetarea teoretică a problemei respective este o premisă pentru realizarea practică a următoarelor direcții: a) reducerea gradului de răspîndire a victimității în societate; b) reducerea victimității potențiale personale a cetățenilor concreți; c) prevenirea victimității repetate.

9.5. Personalitatea şi comportamentul victimei în mecanismul actului infracțional

Apariția victimologiei este o mărturie obiectivă a studierii personalității şi comportamentului victimei infracțiunii, a căror importanță este vădită. Victima se manifestă diferit în cazul infracțiunii. Printre victime întîlnim: agresive - care provoacă comiterea infracțiunii; pasive - care nu dau ripostă agresorului, deşi au posibilitatea; încrezute în sine şi care demonstrează o neînțelegere totală a pericolului. Sunt şi victime, care, practic, nu-s capabile să se apere. Toate aceste victime, într-un fel sau altul, indiferent de dorința lor, contribuie la comiterea infracțiunii. Urmează, deci, ca personalitatea şi comportamentul victimei să fie cunoscute în detaliu pentru organizarea profilaxiei victimologice.

încă în anul 1926 americanul A.Allen, considerat înființătorul victimologiei[549], a subliniat importanța studierii personalității şi comportamentului victimei pentru corecta cercetare a infracțiunii. Devine tot mai verosimil faptul că, dacă se vor cunoaşte "candidații posibili" în victime, adică care au o predispoziție de a deveni în anumite condiții victime, se va putea efectua lucrul de profilaxie corespunzător.

Subliind importanța majoră a personalității părții vătămate la crearea situației victimogene, nu admitem existența unor "victime înnăscute", dar

cfrpaHK JI.B., *[Jomepneemuu... op. cit.,* p. 108-109.

nojiy6HHCKHft B.H., *op. cit.,* p. 12.

susţinem opinia că pe parcursul vieţii unele persoane pot căpăta anumite trăsături fizice, psihice şi sociale datorită cărora ele pot fi predispuse a deveni în anumite condiţii victime ale infracţiunilor. Aşa de exemplu: anumite defecte fizice sau alte anomalii, incapacitatea sau gradul insuficient de pregătire pentru autoapărare, farmecul exteriorului, particularităţile psihologice, starea materială şi financiară a victimelor, etc.

Analiza comportării victimelor din diferite categorii de infracţiuni în situaţiile precriminale, precum şi în momentul incidentului dovedeşte că un număr enorm de persoane vătămate se caracterizează prin trăsături negative cum sunt: caracterul certăreţ, amorul propriu foarte sensibil, irascibilitatea, egoismul, aviditatea, degradanta morală, lipsa de voinţă, etc. Aceste trăsături ale personalităţii contribuie la dezvoltarea viziunilor şi dorinţelor negative, care, la rîndul lor, intensifică manierile proaste, nefavorabile ale comportării persoanei, slăbesc autocontrolul şi reduc spiritul ei autocritic. Subiecţii cu particularităţi negative ale personalităţii au o probabilitate mai mare de a comite acţiuni imprudente sau chiar provocatoare, care în anumite condiţii pot să genereze atentatul criminal asupra lor. Aşadar, pînă a se manifesta în acţiuni volitive concrete, comportamentul persoanei vătămate este modelat în conştiinţa ei. Victima în conformitate cu idealurile, concepţiile, orientările şi alte calităţi ale personalităţii ei estimează împrejurările, îşi stabileşte în mod conştient scopul acţiunilor proprii, primeşte decizia de aşi •înfăptui intenţiile, de a se abţine temporar ori, în general, de a renunţa la realizarea lor. Acţiunile modelate în conştiinţa potenţialei victime servesc ca bază pentru comportamentul ei negativ sau pozitiv.

Personalitatea victimei nu trebuie numaidecît să întrunească întreaga gamă de particularităţi negative menţionate, mai ales că pentru persoanele vătămate ale anumitor categorii de infracţiuni sunt caracteristice trăsături negative specifice. De asemenea este important să subliniem că vulnerabilitatea victimală sporită poate fi determinată nu numai de particularităţile negative ale personalităţii, dar şi de funcţiile ei sociale, statutul, etc. "Uneori o anumită persoană poate avea o vulnerabilitate victimală sporită, fără vreun pretext anume, numai datorită rolului social, de exemplu, încasator, paznic, drujinar, ori ca urmare a statutului său, chiar neconştientizat, în procesul de omor intenţionat a nou-născuţilor[550]". Astfel, juristul polonez B. Holyst consideră că unele persoane, în funcţie de particularităţile lor, parcă ar fi predestinate să devină victime ale omorurilor şi această predestinaţie poate fi atît cu vinovăţie cît şi fără vinovăţie, atît individuală cît şi generată de apartenenţa la un anumit grup social. Victime cu o "predispoziţie individuală" sunt persoanele care fac abuz de băuturi spirtoase, prostituatele, precum

[550] OpaHK JI.B., *op. cit.,* p. 22.

şi aventurierii cu o comportare impertinentă, nereţinută, etc. "Grupul predestinaţiei fără vinovăţie" include un cerc larg de persoane care devin victime ale omorurilor datorită statutului lor socio-profesional - taximetrişti, casierii, expeditorii, poliţiştii, etc.

Uneori victime ale infracţiunilor pot deveni persoanele, care din anumite motive sunt "împovărătoare" pentru infractor, iar omorul este pentru ultimul un mijloc de a se eschiva de la îndeplinirea obligaţiilor faţă de ele. De exemplu, în calitate de victimă pot fi persoanele bolnave şi de vîrstă înaintată, nou-născuţii, unul din soţi, subiecţii faţă de care infractorul este dator cu sume de bani, etc.[551]

Studiind comportamentul victimei în diferite relaţii, de regulă, observăm că între personalitatea şi comportamentul victimei există o legătură indisolubilă.

Comportamentul reprezintă ansamblul manifestărilor obiective ale individului prin care se exteriorizează viaţa psihică; modalitatea de a acţiona în anumite împrejurări sau situaţii.

Personalitatea, în special calităţile ei psihologice, constituie în acelaşi timp şi premisa şi rezultatul activităţii individului. Conţinutul psihologic intern al comportamentului se transformă în calităţi stabile ale personalităţii, iar calităţile personalităţii, la rîndul lor, se manifestă în comportament. Astfel, cercetările au demonstrat că personalitatea victimei caracterizată negativ şi comportamentul ei amoral deseori sunt legate cu cauzarea prejudiciilor intereselor acesteea: fie că a fost aleasă ca obiect al agresiunii, sau a contribuit în alt mod la derularea crimei. Reciprocitatea şi interdependenţa personalităţii şi comportamentului negativ al victimei pînă la infracţiune şi dinamica mecanismului psihologic respectiv se poate urmări pe baza exemplelor de manifestare a trăsăturilor psihologico-morale ale victimelor omorurilor, leziunilor corporale, violurilor, care au fost comise în legătură cu comportamentul victimei. Dominante după importanţă şi intensitate sunt considerate următoarele calităţi ale victimelor: agresivitatea, despotismul, abuzul de alcool, nesociabilitatea, desfrîul sexual, etc. Multe din aceste calităţi determină comiterea diferitelor acţiuni criminale împotriva victimelor.[552]

Agresivitatea caracteristică victimelor se manifestă în circumstanţe favorabile în raport cu orice persoană, inclusiv din cercul apropiaţilor victimei. Victimele care posedă această calitate au suferit de pe urma infracţiunilor comise de persoane străine, precum şi ca rezultat al conflictelor familiale.

Victima caracterizată prin despotism, de regulă, nu intră în conflict cu străinii şi este o persoană necurajoasă, blîndă, se supune uşor tensiunii psi-

XojibicT B., *Pojib nomepneeiueao e coeepwemtu yâuucme. II* Tocy/iapcTBO н npaBO *Hs* 11(225), c. 747, riojitma, BapuiaBa, 1971, cit de Антонин IO. M, *op. cit.,* p. 67.

552

MHHCKas B.C., *yaojioeHO-npaeoaou u HpaecmeeHHO-ncwcojiozutecKuii acneianu euKinuMonozuu II* CoBercKoe rocyaapcxBO н npaBO, Na 7,1985, p. 78-86.

hologice. Se manifestă ca tiran numai faţă de membrii familiei, faţă de cei apropiaţi. Despotismul în relaţiile cu cei apropiaţi nu e obligatoriu să se manifeste prin izbucniri agresive, deşi despoţii îi terorizează pe cei apropiaţi. Despotismul se poate exprima prin atitudinea proastă, prin batjocură, lezarea cinstei, onoarei şi demnităţii etc.

Victimele nesociabile sunt iniţiatorii tuturor conflictelor posibile din cauze neînsemnate. Ele sunt iniţiatorii discuţiilor neprietenoase, a certurilor, întotdeauna sprijină conflictele izbucnite.

Dezmăţul sexual şi destrăbălarea la alegerea cunoscuţilor pot provoca infracţiuni de viol, omor, vătămări corporale.

Frecvenţa abuzului de alcool, devenind o necesitate, duce la încălcarea normelor de conduită socială, lasă amprenta asupra personalităţii. Acest viciu atrage altele: neîndeplinirea obligaţiilor faţă de familie, căutarea mijloacelor suplimentare pentru băutură, îngustarea cercului de interese. Acest comportament schimbă atitudinea societăţii faţă de persoana respectivă, iar subiectul îşi închipuie că nu sunt estimate la justa valoare posibilităţile sale, fapt ce-i trezeşte nemulţumirea, îi zdruncină credinţa în propriile forţe.

Victime ale infracţiunilor de vătămare a integrităţii corporale, în cea mai mare parte, sunt persoanele predispuse la consumul alcoolului. Cercetările medicale multiple au stabilit că alcoolul influenţează în mod diferit asupra sistemului nervos'central. La unele persoane are loc frînarea activităţii, ele fiind supuse furtului, jafului. Aflîndu-se în stare de neputinţă, ele nu opun rezistenţă, sunt pasive - prin aceasta determinând posibilitatea sporită de comitere a crimelor împotriva lor. Alte persoane, dimpotrivă, încep a se comporta agresiv, percepînd acut cele spuse în adresa lor, pot începe cearta de la orice mărunţiş. Aceste persoane sunt predispuse a deveni victime ale infracţiunilor de vătămare a integrităţii corporale. Ele dispun, într-o anumită măsură, de victimitate personală care se exprimă în posibilitatea de a "contribui" la apariţia crimelor, prin modul de comportament, uşurând sau intensificînd comiterea infracţiunii[553].

Cercetările victimologice realizate au stabilit că comportamentul victimei poate avea un rol diferit în mecanismul infracţiunii[554]. Comportamentul preinfracţional al victimei poate **împiedica'** săvîrşirea infracţiunii; poate fi

PeneuKaa A.JI., *BuKmuMOnozuneCKoe ucjiedoeanue me/iecnbix noepexdemiîi u "suna nomepneeiuezo" II* BHKTHMOJiorHiecKHe npoSjieMbi 6opb6bi c npecTynnoCTbio, HpKyrcK, 1988, p. 63-72.

554

OpaHK JI.B,, op. cit.; ITojiySHHCKHH B.H., *op. cit.;* Номоконов B.A., *tlomepneeuiuu ксік 3JieMetim cumyayuu coeepiuenuH npecmywieHUft II* noTepneBumfi от npecTynjieHHH, BjiaflHBOCTOK, 1974, p. 160-169, MHHCKaa B.C., *OmpuifamenbHoe noeedemie nomepneeiuezo - odna U3 Kamezopuu euKmuMonozuu II* Сов. Focy^apCTBO н npaBO, 1980, JVe 7; Pbi6ajibCKM BJÎ., *Buna nomepneeiuezo u yzojioenan omeemcmeeHHocnib II* npoSneiubi noBbiiueHHfl 3(|)(J)eKTHBH0CTH 6opb6bi c npecTynHocTbio, HpKyrcK, 1983, p. 49-59; etc.

neutral, adică nu favorizează şi nu împiedică comiterea crimei; poate uşura săvîrşirea infracţiunii, avînd un caracter neatent, neprevăzător, riscant sau uşuratic şi poate **provoca** crima, fiind un pretext, adică generînd motivul şi scopul comiterii ei. Unii autori susţin că atunci cînd comportamentul victimei poartă un caracter provocator, adică are un impact esenţial asupra personalităţii infractorului, poate fi estimat drept cauză a infracţiunii. Astfel, Constantin Florea scrie: "însemnătatea criminologică a factorilor externi obiectivi constă în aceea, că ei pot avea rolul de cauze ce determină subiectul la săvîrşirea infracţiunii, sau de condiţii favorabile pentru realizarea intenţiei criminale, ori în sfîrşit, de factori ce reţin, îngreuiază ori chiar'exclud posibilitatea comiterii infracţiunii."[555]

în baza caracteristicii sociale, morale şi juridice, comportamentul persoanei vătămate poate fi diferenţiat în: a) **pozitiv,** de exemplu îndeplinirea de către victimă a îndatoririlor de serviciu sau obşteşti, persoana care apără ordinea publică; b) **neutral,** adică nu merită nici apreciere pozitivă şi nici negativă; c) **amoral; d) ilegal,** care încalcă ordinea de drept, dar nu are caracter infracţional; e) **infracţional.** în primul caz răspunderea penală a subiectului, care a cauzat o daună persoanei vătămate, de regulă, se intensifică, iar în ultimele trei cazuri, de regulă, este atenuată, pînă la refuzul total de a recunoaşte pricinuirea daunei "părţii vătămate" ca infracţiune. în cazurile cînd comportamentul victimei poartă un caracter infracţional este abordată problema răspunderii penale a însăşi "părţii vătămate".

Personalitatea şi comportamentul victimei au importanţă la incriminarea faptelor şi individualizarea pedepsei penale. Legislaţia penală în vigoare conţine norme în structura cărora sunt incluse semne care caracterizează persoana vătămată şi comportamentul acesteea:

9.206.particularităţi ale personalităţii victimei şi statutului său (femeie, bărbat, minor, funcţionar, cetăţean, martor etc);
9.207.comportamentul victimei (licit, ilicit etc);
9.208.starea victimei la momentul săvîrşirii infracţiunii (neputincioasă, periculoasă pentru viaţă);
9.209.relaţiile între victimă şi infractor (rude, serviciu etc).

Deoarece trăsăturile ce caracterizează persoana vătămată din legea penală în vigoare sunt numeroase şi variate, este raţional de a le clasifica. Profesorul Dagheli P.S. (1974)[556] propune următoarea clasificare:

Ojiopfl K.H., *Ha3HaneHue HaKa3dHU>t c ytemoM npuiuH coeepiueHHOzo npecmynnemtn.* KHiiiHH3y, LUxHHHua, 1980, p.77.

flarejib n.C, *Tlomepneeuiuu e coeemcKOM yzoJioeHOM npaee II* riOTepneBuiHfi от npecTynjiemiîi, BjranHBOCTOK, 1974, p. 23.

9.210.Trăsăturile caracteristice personalităţii victimei: a) fizice, b) sociale;
9.211.Trăsăturile ce vizează starea victimei;
9.212.Trăsăturile ce caracterizează comportamentului victimei: a) legal, b) ilegal (deviant), c) "acordul" victimei şi persoana vătămată îşi cauzează singură dauna;
9.213.Trăsăturile ce caracterizează relaţiile reciproce dintre victimă şi vinovat;
9.214.Trăsăturile ce caracterizează dauna pricinuită victimei: a) fizică, b) materială, c) morală.

Elucidînd rolul şi locul semnelor numite, trebuie accentuată importanţa lor la stabilirea condiţiilor şi limitelor răspunderii şi pedepsei penale. Cerinţa de a lua în considerare datele privind personalitatea şi comportamentul victimei la stabilirea pedepsei făptuitorului este clar exprimată în lege. Articolul 37 al Codului penal, printre circumstanţele atenuante la stabilirea pedepsei, a inclus şi săvîrşirea infracţiunii sub influenţa unei puternice frămîntări sufleteşti, provocate de acţiunile ilegale ale părţii vătămate; ca urmare a apărării împotriva unui atac social periculos chiar dacă au fost depăşite limitele legitimei apărări. în viziunea noastră este necesar a completa art. 37 CP al Republicii Moldova cu o circumstanţă atenuantă, suplimentară - "comportamentul ilegal sau amoral al victimei care a provocat infracţiunea". în acelaşi timp caracteristicile victimologice ale infracţiunii pot mărturisi despre pericolul social sporit al infractorului. Circumstanţele care agravează răspunderea făptuitorului sunt prevăzute de articolul 38, pct. 5; 6; 11 Cod penal (săvîrşirea infracţiunii faţă de un copil, bătrîn, sau de o persoană care se află în stare de neputinţă de a se apăra, persoana care apără ordinea publică etc).

în baza cercetării personalităţii, comportamentului victimei şi relaţiei ei cu infractorul în diferite situaţii victimogene, putem elabora tipologii ale victimelor şi măsuri de influenţă educativă şi ofilactică asupra tipurilor respective de victime potenţiale ale infracţiunilor. Situaţia victimogenă apare în legătură cu particularităţile personalităţii şi comportamentului victimei şi creează primejdia pricinuirii unei anumite daune persoanei vătămate potenţiale, în scopul cercetării profunde a întregului lanţ cauzal al victimizării, situaţia victimogenă poate cuprinde şi procesul formării la unele persoane a calităţilor individuale, datorită cărora ele pot deveni sau au devenit victime. Pentru cercetarea complexă a situaţiilor victimogene este importantă analiza conţinutului lor obiectiv - comportamentul victimei, evoluarea situaţiei în timp şi spaţiu, caracterul şi tipul relaţiei între victimă şi infractor, dar şi aprecierea subiectivă de către persoana vătămată a circumstanţelor obiective

- perceperea şi estimarea situaţiei create de către victimă, orientarea ei în situaţie, posibilităţile opunerii de rezistenţă atentatului criminal. [3]

Studiul caracteristicilor victimologice ale personalităţii şi comportamentului victimei nu este un scop în sine, ci bază ştiinţifică pentru elaborarea recomandărilor de profilaxie.

Personalitatea şi comportamentul victimei se cercetează intensiv şi în literatura criminalistică dedicată tacticii şi metodicii cercetării infracţiunilor împotriva persoanei, infracţiunilor contra proprietăţii. Se accentuează importanţa studierii personalităţii şi comportamentului victimei pentru formarea versiunilor, stabilirea şi căutarea infractorului. Se acordă atenţie şi elaborării tacticii de participare a victimei în înfăptuirea acţiunilor de căutare în cadrul cercetării infracţiunii.

9.6. Clasificarea situaţiilor victimogene după comportamentul victimei

Cercetările criminologice ale situaţiilor victimogene au constatat că impactul lor asupra personalităţii infractorului este determinat mai ales de comportamentul victimei. Cu toate că acest comportament este foarte divers după caracteristicile şi formele de manifestare la săvîrşirea diferitelor categorii de infracţiuni, pot fi relevate anumite asemănări ale situaţiilor victimogene după acest indice în procesul comiterii infracţiunilor de acelaşi tip sau chiar de diferite tipuri. De exemplu, la săvîrşirea omorurilor intenţionate şi a vătămărilor intenţionate grave ale integrităţii corporale au fost stabilite tipuri analogice de situaţii victimogene; studierea situaţiilor la comiterea violurilor permite elaborarea anumitor tipuri specifice acestei infracţiuni; etc.

In funcţie de însemnătatea criminologică a comportamentului persoanei vătămate şi rolul ei în mecanismul infracţiunii, în literatura de specialitate se propun mai multe clasificări ale situaţiilor care au favorizat pricinuirea unui anumit prejudiciu victimei. Una din cele mai simple clasificări a fost elaborată de D.A. Sorokotiaghina care deosebeşte victime cu comportament orientat împotriva atentatului criminal; victime cu comportament negativ, amoral, riscant, provocator şi victime cu comportament neutral.[558]

O altă clasificare este propusă de Iu.M. Antonian, care distinge trei tipuri de situaţii după comportamentul victimei:[559] 1. Situaţiile în care acţiu-

G. Gladchii, Rolul situaţiei victimogene în sistemul cauzal al infracţiunii // Analele ştiinţifice ale USM, Chişinău, 1999, p. 65-73.

558 CopoKOTnrHHa *J\.* A., *BuKmuMonozuHecxue acneKtmu myveHun nuHHOcmu nomepneeuiezo II* BHKTHMOJioraji H npotjjHJiaKTHica npaBOHapymeHHfl. Hpkvtck, 1979, p. 88-89.

Антоннн К).М, *op. cit.,* p. 66.

nile victimelor poartă un caracter "provocator", adică includ în sine pretextul săvîrşirii infracţiunii. Acestea sunt comportări ilegale şi (sau) amorale; 2. Situaţiile în care acţiunile persoanei vătămate sunt imprudente (neatente) şi creează astfel condiţii favorabile penfru săvîrşirea crimei; 3. Situaţiile în care acţiunile persoanei vătămate sunt legale, dar stîrnesc o comportare ilegală din partea infractorului.

Profesorul D.V. Rivman a elaborat o clasificare mai detaliată a situaţiilor după comportamentul persoanei vătămate, deosebind cinci tipuri:[560]

9.215.Situaţiile cu caracter impulsionai, care obiectiv provoacă, îndeamnă infractorul la comiterea infracţiunii. în caz de realizare, ele se manifestă în calitate de pretext al săvîrşirii faptei socialmente periculoase. în aceste situaţii comportamentul victimei poate avea forme diverse: atac, ameninţare, jignire (insultă), ofensă, umilire, provocare, instigare, rugăminte, etc;

9.216.Situaţiile cu caracter impulsionai, în care comportamentul persoanei vătămate este pozitiv, adică nu este provocator, dar legat de îndreptarea asupra ei a acţiunilor de violenţă ale criminalului. De exemplu, acţiunile poliţistului, care a fost victimizat în timpul reţinerii infractorului sau apărării unei persoane de atentatul criminal;

Menţionăm că termenul de "imbold" sau "impuls" este utilizat de autor într-un sens mai larg decît "pretextul" săvîrşirii infracţiunii. Aceşti termeni coincid după sens numai în cazurile cînd "impulsul" se realizează. Deci, situaţiile cu caracter impulsionai sunt situaţii potenţiale, în care nu neapărat poate să se comită infracţiunea. De aceea, tipul de situaţii, care obiectiv îndeamnă criminalul, are un sens mai larg decît primul tip din clasificarea precedentă, adică decît situaţiile care includ în sine pretextul săvîrşirii infracţiunii.

9.217.Situaţiile în care comportamentul persoanei vătămate, cu toate că nu se manifestă ca imbold, creează posibilitatea obiectivă de comitere a infracţiunii. De exemplu, acţiunile persoanei vătămate, care au creat o situaţie de avarie a mijloacelor de transport; atitudinea iertătoare, care permite infractorului să-şi continue activitatea criminală; lipsa unui spirit critic, care favorizează săvîrşirea escrocheriilor, etc;

9.218.Situaţiile de tip închis, în care acţiunile persoanei vătămate sunt îndreptate la pricinuirea unei pagube sie înseşi-, fără intervenţia altei persoane. De exemplu, sustragerea de la serviciul militar prin automutilare, deteriorarea averii proprii, etc;

9.219.Situaţiile, în care comportamentul persoanei vătămate este absolut neutral, adică nu are nici o influenţă asupra comportării infractorului şi prici-nuirii daunei.

PHBMaH /ţ.B,, *op. cit.,* p. 28-29.

Tipurile stabilite în ultimele două clasificări au fost luate în calitate de bază metodologică la realizarea investigațiilor victimologice în țară, cu excepția tipului de situații închise, care nu este caracteristic categoriilor de infracțiuni cercetate[561]. în opinia noastră, este necesară diferențierea mai detaliată a tipului de situații care provoacă comiterea infracțiunii, în mai multe subtipuri. Aceasta se explică prin ponderea considerabilă a tipului respectiv de situații la săvîrşirea infracțiunilor grave contra persoanei, precum şi prin diversitatea mare a formelor de comportament negativ al victimei, gradul de intensitate al acțiunilor ei asupra subiectului infracțiunii, durata lor, etc. în literatura criminologică se deosebeşte provocarea activă şi pasivă, previzibilă şi imprevizibilă, conştientă şi inconştientă, de lungă durată şi spontană, etc.

Investigațiile victimologice ale omorurilor intenționate şi vătămărilor intenționate grave ale integrității corporale, realizate de autorul acestui manual şi datele publicate în literatură[562] dovedesc, că provocarea activă este constatată în peste 90 la sută din cazurile de comportament negativ al victimelor, iar provocarea pasivă doar în circa 6-7% din cazuri. De aceea, o deosebită însemnătate practică şi ştiințifică are diferențierea situațiilor create prin provocarea activă din partea victimei în subtipuri ce se deosebesc după gradul impactului lor asupra personalității infractorului.

Aşadar, în baza ideilor metodologice menționate şi a analizei practicii judiciare din Republica Moldova privind omorurile intenționate, vătămările intenționate grave ale integrității corporale şi violurile, distingem **patru tipuri generalizate de situații victimogene după comportamentul victimei:**[5 3] 1) situațiile cu comportament provocator al victimei; 2) situațiile în care victima are un comportament neatent, uşuratic, riscant, neprevăzător, creînd condiții obiective favorabile pentru comiterea infracțiunii; 3) situațiile în care comportamentul victimei este pozitiv, dar stîrneşte o reacție negativă, un comportament ilegal din partea infractorului ;4) situațiile cu comportamentul neutral al persoanei vătămate. în cadrul primului tip de situații am evidențiat **situațiile create de o provocare activă** a victimei şi **situațiile apărute ca urmare a unei provocări pasive** a persoanei vătămate. **în funcție de gradul şi formele provocărilor active am diferențiat tipul respectiv în trei subtipuri:** a) situații cu impact sporit; b) situații cu impact mai puțin sporit; c) situațiile în care inițiativa în procesul conflictului nu-i aparține victimei, dar ei îi revine rolul de "catalizator".

Gheorghe Gladchi, *Determinantele victimologice ... op. cit.,* pe larg. MHHCKas B.C., Henejib F.H., *BuKmuMOJiozuuecKue (pctKmopbi u Mexami3M npecmynHOzo noeedenUH.* HpKyrcK, 1988, p. 52. Gheorghe Gladchi, *op. cit.,* p. 49-53.

Propunem în continuare o analiză mai detaliată a tipurilor şi subtipurilor de situaţii determinate de comportamentul victimei.

TIPUL I. Situaţiile în care comportamentul victimei are un caracter provocator, adică include pretextul comiterii infracţiunii (violenţa, ameninţarea, ofensa, insulta, înjosirea, aţîţarea, grosolănia, impertinenţa, etc.). Acesta este un comportament ilegal şi (sau) amoral. în cadrul tipului respectiv deosebim situaţii determinate de provocarea activă şi pasivă a persoanei vătămate.

1. Situaţiile în care comportamentul victimei este o provocare activă a atentatului criminal asupra ei.

Provocare activă sunt considerate acele acţiuni ale victimelor care creează, direct şi nemijlocit, o primejdie sporită pentru viaţa ori sănătatea lor. Procedînd astfel, persoana vătămată crede că nu se expune pericolului, deoarece cel provocat, datorită statutului social, trăsăturilor de caracter sau puterii fizice insuficiente, nu va răspunde cu violenţă. La săvîrşirea infracţiunilor în familie deseori este apreciată eronat reacţia posibilă a celui, care a devenit obiect al provocării.

Provocarea activă se deosebeşte după gradul ei. Gradul de provocare este determinat de intensitatea impactului victimei asupra subiectului infracţiunii (comiterea loviturilor sau jignirea, gravitatea lor); de caracterul atitudinii subiective a persoanei vătămate faţă de comportarea ei (pricinuirea intenţionată sau din imprudenţă a daunei, motivele comportării); cunoaşterea de către victimă a particularităţilor psihice ale persoanei provocate.

In baza rezultatelor investigaţiilor victimologice a omorurilor intenţionate şi vătămărilor intenţionate grave ale integrităţii corporale pot fi evidenţiate următoarele **trei subtipuri de situaţii victimogene** care diferă după gradul impactului produs de comportamentul provocator al victimei asupra personalităţii infractorului:

9.220.*Situaţiile cu impact sporit.* Sunt situaţiile în care victima prima a scos ori a aplicat unealta ucigătoare sau prima a lovit în procesul certei, prima a recurs la violenţa fizică. De exemplu: "La 28 decembrie 1994, în jurul orei 17^{00}, cetăţeanul P., însoţit de şase prieteni, a venit la cetăţeanul S. pentru soluţionarea disensiunilor apărute între ei mai- înainte. Lîngă uşă S. a fost lovit de P. şi de unii însoţitori de-ai lui. Cet. S. i-a convins pe "oaspeţi" să-1 aştepte în curte. în acest răstimp, el a luat cuţitul de bucătărie din casă şi a pornit în urma lor. în timpul bătăii din curte, S. a scos cuţitul şi 1-a înjunghiat pe P. în regiunea abdominală, cauzîndu-i leziuni corporale grave.[564]"

9.221.Situaţiile cu impact mai puţin sporit.

Dosarul penal nr. 94482275, soluţionat de Judecătoria sectorului Ciocana, municipiul Chişinău.

Victima iniţiază cearta, dar se limitează la ameninţări, insulte, umilire, aţîţare, etc. De exemplu: "La 28 aprilie 1991, în procesul unei certe, apărute spontan, cetăţeanul F., fiind în stare de ebrietate, a lovit-o pe soţia sa cu cuţitul, cauzîndu-i leziuni corporale grave.[565]"

La tipul respectiv de situaţii sunt atribuite şi situaţiile cu alte forme de comportament al persoanei vătămate: distrugerea sau nimicirea averii celui vinovat ori apropiaţilor lui, furtul, adulterul, impertenenţa, etc.

c) *Situaţiile în care iniţiativa în procesul conflictului nu-i aparţine victimei, dar ea devine pe parcurs un "catalizator" al tensionării.* Aşadar, iniţiativa conflictului (certei) aparţine viitorului infractor, care fiind stimulat, aţîţat de persoana vătămată, trece la actul de violenţă. Aceste situaţii, de regulă, sunt rezultatul acutizării, tensionării relaţiilor interpersonale familiale, între rude, prieteni, vecini. De exemplu: "La 2 mai 1992, în jurul orei 21^{00}, cetăţeanul C, în stare de ebrietate, aflat în casa mamei sale, a iniţiat o ceartă în baza relaţiilor tensionate dintre ei. în procesul certei, ultima a început să-l jignească şi să-l ameninţe. Ca rezultat, C. a început s-o lovească pe mama sa cu mîinile şi picioarele, cauzîndu-i vătămări grave ale integrităţii corporale în urma cărora ea a decedat"[566].

Provocarea activă este caracteristică şi infracţiunilor de viol. Ea se manifestă prin următoarele forme de comportament al victimelor: comportarea echivocă a femeilor; tendinţa de a petrece timpul liber în cercuri de persoane puţin cunoscute; acceptarea invitaţiilor din partea unor persoane puţin cunoscute; consumul, împreună cu infractorul, a băuturilor spirtoase; izolarea cu viitorul violator în casa acestuia; invitarea viitorului infractor de către persoana vătămată la ea acasă; comportarea amorală; starea erotică; etc. Provocarea din partea femeii poate fi şi inconştientă, ca urmare a lipsei de experienţă sau credulităţi exagerate.

2. Situaţiile în care comportamentul victimei este o provocare pasivă a atentatului criminal asupra ei.

Provocarea pasivă este un rezultat al neîndeplinirii sistematice de către individ a obligaţiunilor sale faţă de societate, colegi, familie. Aceste situaţii au o răspîndire mult mai mică decît provocările active şi se manifestă în următoarele forme: neintroducerea sistematică a banilor în bugetul familiei de către persoanele ce fac abuz de alcool, nu se ocupă de educaţia copiilor, care nu acordă ajutor părinţilor bătrîni, etc. La comiterea violurilor comportamentul pasiv al persoanei vătămate se manifestă în cazurile cînd ea nu **se** împotriveşte intenţiilor intime ale subiectului infracţiunii - îmbrăţişărilor, sărutărilor şi altor mîngîieri, ce uşurează apropierea sexuală faţă de ea.

Dosarul penal nr. 91480658, soluţionat de Judecătoria sectorului Ciocana, municipiul Chişinău

Dosarul penal nr. 92440351, soluţionat de Judecătoria Ialoveni.

TIPUL II. Situaţiile în care comportamentul victimei are un caracter neatent, uşuratic, riscant, neprevăzător, creînd condiţii obiective favorabile pentru comiterea infracţiunii. Deci, în asemenea situaţii comportarea persoanei vătămate nu este provocatoare, însă, datorită caracteristicilor menţionate, creează circumstanţe favorabile pentru realizarea actului criminal.

"Victimile n-au prevăzut, - scrie polonezul B. Holyst, - că cunoştinţele întîmplătoare în restaurante; consumul de alcool cu persoane întîmplătoare, care au, deseori, o atitudine duşmănoasă faţă de ele; întreţinerea legăturilor cu un mediu periculos; discuţiile sincere cu diferite persoane despre sumele mari de bani pe care le deţin - toate acestea pot avea consecinţe tragice.[567]"

Astfel de situaţii sunt frecvente şi la cauzarea vătămărilor intenţionate grave ale integrităţii corporale: "La 12 septembrie 1994, în jurul orei 19^{00}, cetăţeanul G. a venit la părinţii săi de unde, prin telefon, a iniţiat o ceartă cu soţia sa. Tatăl lui G. a cerut ca acesta să înceteze cearta şi a încercat să-i zmulgă receptorul. Ca rezultat, G. a luat pe rînd două borcane de trei litri, care se aflau în preajmă, şi le-a spart de capul tatălui său, pricinuindu-i leziuni corporale grave"[568].

Deseori asemenea situaţii victimogene pot să apară, cînd victimele se află singure în locuri izolate, noaptea în stradă, în parc, etc. în circumstanţele de izolare, riscul victimizării este mult mai sporit pentru minori, bătrîni, femei. De exemplu: "La 25 februarie 1996, în jurul orei 13^{00}, minorul M. se da cu sania în parc. Fiind singur, a fost atacat de trei necunoscuţi, care din motive huliganice l-au bătut, cauzîndu-i vătămări corporale grave"[569].

în procesele penale intentate pe viol sunt constatate foarte multe situaţii cînd femeile şi fetele minore, aflîndu-se, de regulă, singure noaptea în stradă, în cîmp, în parc sau în timpul zilei în locuri izolate, sunt violate. De exemplu: "La 10 noiembrie 1996, noaptea tîrziu, patru fete se întorceau acasă pe jos de la o nuntă din satul vecin, r-nul Nisporeni. Au fost ajunse din urmă de un autoturism, în care se afla cetăţeanul M. cu prietenii săi. Cetăţeanul M. a ieşit din maşină şi a strigat fetele, ele au început să fugă, dar una din ele, minora C, în vîrstă de 13 ani, a fost prinsă. M. a dus fata în cîmp şi a violat-o, apoi şi-a satisfăcut pofta sexuală în forme perverse. Prietenii lui M. n-au participat la viol"[570].

Холинст В., *op. cit.,* cit. de Антонлін KD.M. *op. cit.,* p. 69.

Dosarul penal nr. 94481582, soluţionat de Judecătoria sectorului Ciocana, municipiul Chişinău

569 Dosarul penal nr. 96420390, soluţionat de Judecătoria sectorului Botanica, municipiul Chişinău

Dosarul penal nr. 96248038, soluţionat de Tribunalul Chişinău

t

Deseori, fetele de vîrsta minoră sunt atrase prin vicleşug în locuri relativ izolate şi violate, de obicei, în grup: "La 23 martie 1997, în jurul orelor 19[00], minora A. în vîrstă de 16 ani, a făcut cunoştinţă în stradă cu şase flăcăi. S-au plimbat împreună vreo două ore şi, în jurul orei *2V°,* viitorii infractori i-au propus fetei să intre în pădurea din apropiere pentru a se încălzi la rug. In pădure A., a fost violată de cei şase indivizi, care i-au cauzat leziuni corporale uşoare"[571].

TIPUL III. Situaţiile în care comportamentul victimei este pozitiv, dar stîrneşte o reacţie negativă, un compartiment ilegal din partea infractorului. De exemplu, critica justă la adresa unei persoane, care are o comportare lipsită de tact în locurile publice, generează din partea acesteea o violenţă îndreptată asupra subiectului, care i-a făcut observaţie. La categoria acestor situaţii sunt raportate şi acţiunile poliţiştilor sau ale altor cetăţeni care au fost victimizaţi în procesul reţinerii infractorului sau luînd apărarea altor persoane.

TIPUL IV. Situaţiile în care comportamentul victimei este absolut neutral, adică n-are nici o influenţă asupra comportamentului infractorului şi comiterii daunei.

Investigaţiile victimologice efectuate de autorul acestui manual au constatat că în situaţiile care precedă săvîrşirea omorurilor intenţionate şi vătămărilor intenţionate grave ale integrităţii corporale, comportamentul absolut neutral al victimelor are o răspîndire mult mai mică decît acele forme de comportare ale lor care contribuie la producerea atentatului criminal. Situaţiile de comitere a violurilor se caracterizează printr-o frecvenţă mai sporită a comportamentului neutral al persoanei vătămate, decît situaţiile comiterii omorurilor şi vătămărilor intenţionate grave.

în realitate, situaţiile victimogene pot avea trăsăturile caracteristice atît unui singur tip, cît şi mai multor tipuri evidenţiate în clasificarea dată. Aprecierea criminologică generală a acestora se reduce la anumite tipuri de situaţii după criteriul preponderenţei celor mai importante momente ale mecanismului criminologie al infracţiunii.

9.7. Raportul "infractor - victimă"

în victimologia criminologică, **raportul "infractor - victimă"** este un concept de bază, bine elaborat la nivelurile teoretic şi empiric.

Iniţial, accentul a fost pus de criminologi cu precădere pe primul factor (infractor), cel de-al doilea (victima) rămînînd o lungă perioadă de timp în afara preocupărilor cercetătorilor. Infracţiunea adeseori este "interacţiunea"

Dosarul penal nr. 97488033, soluţionat de Judecătoria sectorului Ciocana, municipiul Chişinău

dintre victimă şi infractor, de aceea este necesar de a avea o reprezentare completă atît a infractorului cît şi a victimei. Lucrările criminologice realizate în ultimele decenii au demonstrat existenţa unei relaţii complexe între făptuitor şi victimă, constatîndu-se că în producerea actului criminal contribuţia victimei nu poate fi exclusă din sfera unui model cauzal complex.

Pentru activitatea practică de combatere a criminalităţii o importanţă deosebită o are analiza şi cunoaşterea relaţiilor dintre infractor şi victimă de pînă la infracţiune, din momentul incidentului, precum şi după comiterea faptei penale. Aceasta permite stabilirea unei imagini reale asupra fenomenului, a locului şi rolului victimei în mecanismul actului, fundamentarea unor recomandări de prevenire, autoprotecţie şi resocializare a persoanelor vătămate, precum şi la o rapidă şi corectă aplicare a legii în cazul comiterii infracţiunii.

Apariţia multor situaţii victimogene, evoluţia lor în timp, diversele "întorsături" ale comportării infractorilor şi persoanelor vătămate, frecvent sunt determinate de **conţinutul raporturilor dintre criminal şi victimă.** Relaţiile reciproce dintre potenţialul victimizator şi posibila victimă, care generează infracţiunea, sunt nişte legături specifice şi apar în baza multiplelor raporturi sociale. Aceste relaţii pot fi de serviciu şi de vecinătate, de rudenie şi familiale. Ele i-au naştere în baza concubinajului, convieţuirii conjugale, cunoştinţelor întîmplătoare, etc. în procesul acestor legături între oameni se formează relaţii de afaceri şi colegiale; de prietenie şi dragoste; de duşmănie, tensionate şi neutrale. Toate se bazează pe anumite procese psihice ale indivizilor: simpatie şi antipatie, impuls emoţional şi pasivitate, frică şi indiferenţă etc. Trebuie de menţionat însă că conţinutul, caracterul sau intensitatea relaţiilor dintre subiecţi nu duc inevitabil la un conflict care generează infracţiunea. Numai calităţile subiective individuale ale infractorului şi victimei, reflectate în relaţiile lor, pot duce într-o situaţie concretă de viaţă la comiterea infracţiunii, deoarece orice situaţie de conflict îl obligă pe subiect să primească o anumită decizie şi să-şi aleagă varianta comportării.

în cadrul cercetării contingentului de victime poate fi utilizată următoarea scală a relaţiilor interpersonale (cine era victima pentru infractor)[572]: soţ, soţie, concubin, concubină, alţi membri ai'familiei (mama, tata, fiul, fiica, fratele, sora), alte rude, vecin(ă) cunoscut(ă), apropiat(ă), prieten(ă), coleg, simplă cunoştinţă, persoană puţin cunoscută sau cunoştinţă întîmplătoare, persoană necunoscută. Aceste tipuri de raporturi nu pot fi examinate separat de caracterul relaţiilor preinfracţionale dintre victimă şi infractor. De exemplu, relaţiile pot fi bune, neutrale, octile, duşmănoase. Pentru o analiză mai

Gheorghe Gladchi, *Cercetarea victimologică şi combaterea infracţiunilor grave de violenţă contra persoanei in Republica Moldova (aspecte criminologice şi juridico - penale),* Teză pentru obţinerea gradului ştiinţific de doctor în drept, Chişinău, 1999, p. 203, 212.

amplă a relaţiilor sociale şi legăturilor dintre victimă şi victimizator este necesar a utiliza date despre vîrstă şi alte caracteristici social - demografice ale acestora, date despre caracterul atentatelor comise etc.

Relaţiile dintre infractor şi victimă îl determină uneori pe criminal să aleagă metoda de comitere a infracţiunii, precum şi să-şi selecteze victima. Raporturile reciproce existente determină şi caracterul reacţiei faţă de comportamentul participanţilor unei sau altei situaţii. Astfel, relaţiile familiale, de foarte multe ori, determină o reacţie pasivă a persoanei vătămate faţă de comportarea criminală care-i pricinuieşte o daună. în alte cazuri însă anume contactul permanent (stabil) dintre persoana vătămată şi infractor poate duce la o aşa desfăşurare a evenimentelor, cînd victima iniţială ia măsuri "preventive" faţă de cauzarea prejudiciului, transformîndu-se ea singură în criminal. De exemplu, soţul pe parcursul unei perioade îndelungate de timp îşi bătea joc de soţie, ameninţînd-o şi lovind-o. în timpul unui episod următor cu ameninţări din partea lui, ea, temîndu-se de bătaie, îl omoară. Această situaţie a evoluat într-un mod atît de tragic, deoarece femeia - infractor (tot ea victimă la etapa iniţială), în baza experienţei relaţiilor ei cu persoana vătămată, a prezis posibila comportare a acesteea şi a reacţionat corespunzător.

Criminalul şi victima sa exercită o influenţă reciprocă unul asupra altuia. Formele şi gradul impactului reciproc sunt diverse şi se realizează nu numai în momentul incidentului, dar şi în situaţia preinfracţională. Cîteodată, anume relaţiile reciproce anormale, care s-au format la etapele iniţiale (îndepărtate) ale situaţiei preinfracţionale, generează actul agresiunii criminale chiar şi în cazurile unei comportări impecabile a victimei nemijlocit înainte de săvîrşirea infracţiunii sau în momentul incidentului.

Situaţiile victimogene în care comportamentul persoanei vătămate, relaţiile reciproce între infractor şi victimă contribuie la săvîrşirea infracţiunii, pot avea o durată de timp foarte diferită. Unele situaţii pot fi create doar cu cîteva minute sau chiar secunde pînă la comiterea infracţiunii, altele pot să dureze cîţva ani, transformîndu-se dinamic în baza tensionării treptate a relaţiilor reciproce dintre subiecţi. O importanţă victimologică deosebită o are nu atît durata dezvoltării situaţiei în timp, cît **caracterul şi evoluţia raporturilor reciproce dintre viitorul criminal şi posibila victimă în situaţiile preinfracţionale. Prin prisma acestor caracteristici putem evidenţia următoarele tipuri de situaţii victimogene: situaţiile relativ îndelungate, dezvoltarea cărora decurge în baza tensionării treptate a relaţiilor reciproce dintre subiecţi; situaţiile tărăgănate, care se bazează pe nişte relaţii ostile, care periodic se agravează; situaţiile care apar cu cîteva minute sau chiar secunde înainte de comiterea crimei, în baza acutizării**

imprevizibile a legăturilor dintre subiecţi, care se caracterizau anterior pozitiv ori aveau un caracter neutral, etc.

Aşadar, infractorul şi victima lui influenţează unul asupra altuia. Formele şi gradul acestor impacte reciproce sunt diverse şi se realizează, după cum s-a menţionat, atît în momentul incidentului, cît şi în situaţia preinfracţională. în funcţie de gradul acestei interacţiuni, mecanismul ei şi alţi factori, în literatura de specialitate se deosebesc trei categorii de relaţii între infractor şi victima

' 573

lui: **întîmplătoare, nedeterminate şi predeterminate.**

Raporturile întîmplătoare apar indiferent de voinţa sau iniţiativa unuia dintre participanţii dramei criminale. în cadrul acestor relaţii comportamentul victimei are un rol absolut neutral în geneza infracţiunii, iar în acţiunile victimizatorului lipseşte intenţia directă de atingere a rezultatului ilegal. Această categorie de relaţii frecvent stă la baza infracţiunilor săvîrşite din imprudenţă. Subiecţii acestor relaţii pot fi atît persoanele necunoscute, cît şi rudele, prietenii, cunoscuţii, etc.

Raporturile nedeterminate - sunt acele relaţii dintre infractor şi victimă care se formează la iniţiativa victimizatorului, rolul persoanei vătămate fiind pasiv în geneza crimei. Aceste raporturi apar în procesul selectării victimei de către infractor şi au o durată relativ scurtă. Selectarea victimei de către infractor în cadrul relaţiilor nedeterminate este, de regulă, determinată de anumiţi factori şi premise. Factorii care favorizează selectarea de către infractori a anumitor subiecţi în calitate de victime pot fi: calităţile individuale ale personalităţii victimei, statutul social şi comportamentul acesteia. Selectarea victimei este determinată şi de anumite premise ale relaţiilor reciproce dintre victimizator şi persoana vătămată. Premisele victimogene sunt circumstanţele care înlesnesc realizarea intenţiei criminale a infractorului, adică condiţiile care reduc împotrivirea victimei potenţiale, limitează perceperea critică de către persoana vătămată a situaţiei create, slăbesc precauţia ei etc. O premisă importantă a apariţiei situaţiilor bazate pe relaţiile nedeterminate între infractor şi victimă este starea de ebrietate a persoanei vătămate, care uşurează realizarea intenţiei criminale a victimizatorului. Alcoolul reduce vigilenţa şi opunerea victimei potenţiale, slăbeşte perceperea critică a situaţiei şi controlul asupra comportării proprii, declanşează impulsiunile iraţionale care îl determină pe individ la comportări provocatoare. Cercetările victimologice realizate în R. Moldova au constat că peste 80% din victimele omorurilor studiate erau în stare de ebrietate. Starea de beţie este caracteristică atît bărbaţilor, cît şi femeilor victime. Astfel, nouă din zece bărbaţi şi şase-şapte din zece femei victime erau în stare de ebrietate.[574]

nojiy6HHCKHH B.H., *op. cit.,* p. 32-38.

574 Gh. Gladchi, *Interacţiunea victimă-infractor la săvîrşirea omorurilor premeditate (investigaţie victimologică) II* Legea şi viaţa, Nr. 11, 1997, p. 30-31.

Relaţiile predeterminate unde personalitatea şi comportamentul victimei determină, în mare parte, săvîrşirea infracţiunii, criminalul n-are o asemenea necesitate, reacţia lui agresivă fiind orientată împotriva unui individ concret. în situaţia cu relaţii reciproce predeterminate deseori victima este stabilită cu mult înainte de comiterea actului criminal. Aşa se întîmplă în cazurile cînd pretextul infracţiunii este cearta, duşmănia, gelozia, dragostea, etc. Relaţiile reciproce predeterminate se caracterizează printr-o desfăşurare relativ îndelungată din momentul apariţiei intenţiei infracţiunii pînă la realizarea ei. Ele apar, de obicei, în baza unor raporturi stabile dintre potenţialul infractor şi viitoarea victimă: familiale, de rudenie, amoroase etc.

Investigaţiile victimologice realizate demonstrează că majoritatea infracţiunilor grave contra persoane se săvîrşesc în cadrul unor relaţii predeterminate dintre infractor şi victimă. De exemplu, aproape 80% din victimele omorurilor premeditate studiate se cunoşteau foarte bine cu infractorii, 16% din ele s-au cunoscut întîmplător şi doar 5% erau persoane necunoscute, în numărul total de victime, domină victimele care se aflau în relaţii familiale sau de rudenie cu infractorul constituind circa 40%. Analiza victimelor vătămărilor intenţionate grave indică că 36% din persoanele vătămate constituie soţiile/soţii, 11% - rudele, 13% - prietenii, 8% - vecinii, 9% - colegii, 3% - cunoscuţii şi 20% - necunoscuţii[575].

9.8. Vinovăţia victimei

Unul din postulatele victimologiei este: într-un şir vast de infracţiuni este vinovată însăşi victima - infracţiuni comise în stare de afect, stare de nelinişte sufletească provocată de actele ilicite ale victimei etc. Pentru victimologie studierea aprofundată a personalităţii şi comportamentului victimei constituie un punct de plecare important în urmărirea desfăşurării "carierei " de victimă, stabilirea legităţilor victimizării acesteia în condiţiile comportamentului ei amoral sau ilicit.

Vechile izvoare de drept conţineau norme care luau în considerare corn-, portamentul victimei (nedemn, imperfect, neideal). Legile lui Hammurapi prevedeau, în anumite cazuri, circumstanţele ce atenuau vinovăţia făptuitorului. Astfel, omorul rezultat dintr-o bătaie reciprocă, cu condiţia că ucigaşul n-a avut intenţia să-l priveze de viaţă pe pătimit, se pedepsea cu amendă neesenţială (art.207). Bătaia reciprocă era privită ca un act care nu putea avea loc fără un comportament inocent al victimei.

Referindu-se la problema dată, Frank L.V. accentuează faptul că termenul "vinovăţiei victimei" se scrie cu ghilimele, deoarece astfel este formu-

Gh. Gladchi, *Conceptul, analiza structurii şi clasificarea situaţiilor victimogene II* Legea şi viaţa, Nr. 3, 1999, p. 10.

lată problema la majoritatea victimologilor. Se subliniază că este vorba nu despre vinovăție ca noțiune obișnuită (tradițională) în teoria dreptului penal, dar ca un surogat - substituitor al vinovăției. Principiul multilateralității cercetării împrejurărilor cauzei penale impune studierea comportamentului victimei, infractorului, deoarece "victima vinovată", "infractorul pătimit" nu sunt simple paradoxuri, ci realitate cu care ne ciocnim destul de des. Vinovăția victimei din cauza contradicțiilor îmbinării de cuvinte compune o problemă care trebuie studiată în detaliu[576].

Vinovăția victimei a căpătat o tratare minuțioasă în cercetările speciale. Se are în vedere vinovăția în sens larg al cuvîntului şi cuprinde vinovăția atît din punct de vedere juridic, cît şi moral. Este necesar de a delimita clar termenul vinovăție în dreptul penal şi termenul respectiv folosit în investigațiile victimologice sau în lucrările criminologice, cînd prin cuvîntul vinovăție se dă apreciere acțiunilor şi comportamentului victimei, dar nu al infractorului. Categoria **vinovăție** reprezintă evaluarea social-psihologică a comportamentului persoanei atît sub aspect moral, cît şi juridic. Problema vinovăției victimei, în sens victimologic, are importanță nu numai pentru formarea convingerii intime a judecății şi la individualizarea pedepsei în cazuri concrete, dar şi pentru întreprinderea măsurilor cu caracter de profilaxie. Categoria vinovăției victimei ne dă posibilitatea de a determina în majoritatea cazurilor "defectele preinfracționale" ale raportului infractor-victimă şi permite a concretiza conținutul specific al direcției victimilogice în profilaxia criminalității.

Astfel, vinovăția victimei reprezintă o noțiune **etico-morală** şi **juridico - criminologică,** care este în legătură strînsă cu întrebările răspunderii sociale privind comportamentul amoral sau ilicit[577].

Vinovăția victimei reprezintă atitudinea negativă a victimei față de valorile sociale, care se exprimă prin comiterea de către victimă a acțiunilor ilicite sau amorale, ce pot duce la încălcarea funcționării normale a acestor valori, contribuind astfel la săvîrşirea atentatului criminal asupra sferei de interese a victimei. De menționat, că victimele vinovate se caracterizează negativ pînă la comiterea contra lor a crimei. Sunt persoane care se disting prin caracter nesociâbil, egoiste, scandalagii, predispuşi la folosirea alcoolului, etc. în majoritatea cauzelor penale studiate, unde a fost depistată vinovăția victimei, victimele conştientizau caracterul acțiunilor lor şi reacția posibilă a viitorilor criminali, dar erau încrezute că vor evita consecințele negative. Toate acestea ne permit să afirmăm că vi-

OpaHK JI.B., *BuKtnuMOJiozux... op. cit.,* p. 58.

OpaHK JI.B., *riomepneeuiuu.... op. cit.,* p. 113.

novăţia victimei apare în forma atitudinii intenţionate faţă de acţiunile amorale şi ilicite ale sale, precum şi imprudenţei faţă de consecinţe'[78].

în unele cazuri se vorbeşte despre **contribuirea victimei la desfăşurarea agresiunii,** astfel evidenţiindu-se grupul victimelor care contribuie fiind echivalent cu noţiunea vinovăţiei victimei. Des se foloseşte termenul *provocarea din partea victimei,* prin care se înţelege forma extremă de contribuire a victimei. în victimologia străină se foloseşte în acest sens cuvîntul *precipitation* subliniind rolul deosebit al victimei în procesul ei de victimizare (de la latinescul "precipitatus"- căzut în jos; poate însemna anumite procese de victimizare a persoanei) cînd individul, conştient sau inconştient, face totul pentru a se transforma cît mai repede, mai vehement în victimă a infracţiunii. Vinovăţia victimei a fost studiată profund în ştiinţa dreptului civil. Persoana, care a cauzat prejudiciu personalităţii sau patrimoniului altei persoane, este scutită de răspundere, dacă prejudiciul a apărut ca urmare a intenţiei sau imprudenţei grave a înseşi victimei.

în cadrul componenţei de infracţiune vinovăţia victimei îşi ocupă locul printre elementele laturii obiective, nu celei subiective, şi se referă la circumstanţele ce contribuie la comiterea actului infracţional. Chipul moral al victimelor care-s într-o oarecare măsură "coautorii infracţiunii", este asemănător cu caracteristicile moral-psihologice ale personalităţii infractorului: lipsa vădită de stimă faţă de societate, indiferenţa, neconsiderarea valorilor morale, egoismul, atitudinea nerespectuoasă faţă de obligaţiile sociale, etc[379].

Categoria *vinovăţia victimei* ca un indicator al victimităţii are importanţă esenţială nu numai pentru infracţiunile contra persoanei, dar şi pentru celelalte tipuri de infracţiuni, inclusiv infracţiunile contra proprietăţii (furturile de buzunar, din apartamente, escrocheria). Vinovăţia se manifestă, de regulă, prin comportamentul nedestoinic, ilicit, incorect în plan etico-moral, în lipsa unei elementare precauţii, a prudenţei şi previziunii din partea victimei.

Din punct de vedere al vinovăţiei, Mendelsohn distinge următoarele categorii de victime:

9.222.victimă absolut nevinovată (pruncuciderea);
9.223.victimă a cărei vinovăţie este mai mică decît a infractorului (ignoranţa, imprudenţa, comportamentul provocator);
9.224.victimă la fel de vinovată ca şi infractorul (în cazul depăşirii limitelor legitimei apărării):
9.225.victimă a cărei vinovăţie este mai mare decît a infractorului (infracţiuni comise în stare de afect);

PeneuKM A.JL, *op. cit.,p.* 63-72.

579 BambiuieB B.B., *BuKmimojiozust: H/no amo maicoe?,* JleHHHrpaa, 1978, p.25.

9.226.victimă absolut vinovată (înfăptuieşte un atac, ca urmare a căruia ea este omorîtă);
9.227.victimă simulant sau confabulator.

Deci, una din sarcinile de bază ale victimologiei constă în clasificarea victimei din punct de vedere al rolului acesteia în comiterea crimei, evidenţierea aşa-numitelor "victime culpabile". Clasificarea victimelor, determinarea vinovăţiei lor la comiterea crimelor ca rezultat al investigaţiilor victimologice, neîndoielnic au o anumită importanţă pentru dreptul penal şi criminologie, dar nu pot şi nu trebuie să influenţeze asupra soluţionării chestiunii privind situaţia procesuală a victimei [58°].

Esenţa "provocaţiei" ca şi a "vinovăţiei" în victimologie se deosebeşte prin conţinutul şi volumul său de noţiunile respective în ştiinţa dreptului penal şi practica judiciară. în practica judiciară problema estimării provocaţiei se rezumă numai la analiza elementelor în comportamentul victimei care merită pedepsirea socială şi morală.

Victimologia, la rîndul său, tinde la elucidarea tuturor manifestărilor de legătură cauzală între comportamentul victimei şi fapta infractorului, dă termenului "provocaţie" un sens cu mult mai larg, indiferent de faptul, dacă victima conştientiza consecinţele comportamentului său, sau nici nu le-a prevăzut. Se presupune o clasificare a comportamentului provocator al victimei:

a) după formă şi volum:

pasiv;
activ.

b) după decurgerea procesului:

continuu;
întîmplător.

c) din punct de vedere al criteriilor sociale şi morale:

comportament provocator cu trăsături negative; comportament cu trăsături negative; . comportament neutru. Conform datelor statistice în 25% cazuri de omor premeditat comportamentul victimei a servit drept pretext de apariţie a intenţiei criminale şi a facilitat realizarea ei.

Deoarece comportamentul victimei reprezintă condiţia care favorizează comiterea infracţiunilor multiple, este raţional a acorda atenţie particularită-

KoKopeB Jl.fl., *HeKomopbie eonpocu euKmuMonozuu...lli&\\Kim\(tfVxwA* H npo(J)HjiaKTHKa npaBOHapyuieHHH, HpicyrcK, 1979, p.55-60.

ţilor de comportament care se iau în considerare atît la calificarea infracţiunii, cît şa la individualizarea pedepsei. Estimarea juridică a comportamentului victimei dezvăluie că acest comportament poate fi nu numai amoral, dar şi o încălcare de drept. O parte din victimele chestionate au recunoscut că una din pricinile comiterii infracţiunii faţă de ele a servit comportamentul propriu. Majoritatea victimelor, încă pînă la comiterea crimei îşi dădeau seama de faptul că comportamentul lor poate provoca crima, adică conştient atrăgeau asupra lor agresiunea

Articolul 90, CP al Republicii Moldova prevede omorul săvîrşit în stare de afect survenit în mod subit sau în urma actelor de violenţă, sau a insultei grave din partea victimei, sau în urma altor acţiuni ilegale ale victimei, dacă aceste acţiuni au provocat sau ar fi putut provoca urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui. Conform materialelor dosarului[582], partea vătămată C.I., a fost iniţiatorul certei şi mai apoi al bătăii cu CD. Primul, fiind în stare de ebrietate, şi-a exprimat dorinţa de a-i vedea soţia lui CD. dormind, la care inculpatul i-a răspuns prin refuz. CI., insistînd şi fiind oprit de CD., a început să-1 bată pe ultimul. în momentul în care CD. a fost doborît la pămînt de CI., acesta 1-a lovit cu montajul de metal, fapt confirmat de concluzia medico-legală.

Colegiul Penal al Curţii de Apel, analizînd circumstanţele de fapt, a ajuns la concluzia că CI., prin acţiunile sale, 1-a insultat grav pe CD. şi că la încercarea inculpatului de a-1 opri pe CI., el a aplicat forţa şi-n atare situaţie CD. a săvîrşit omorul în stare de afect, în urma actelor de violenţă şi a insultei grave pentru soţia lui CD. Explicaţii în acest sens conţine şi Hotărîrea Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova Nr.9, din 15 noiembrie 1993[583], unde în punctul 4 drept elemente necesare în cazul unui omor săvîrşit în stare de afect sunt indicate survenirea subită a emoţiei şi agravarea ei în urma acţiunilor ilegale ale victimei - violenţă sau insulte grave.

Conform regulii stabilite de lege, vinovăţia victimei diminuează vinovăţia infractorului, dar împrejurarea că victima, într-o măsură oarecare a provocat agresiunea, că în timpul furtului de buzunar n-a fost atentă sau la escrocherie nu a fost prudentă, nu influenţează nici de cum asupra vinovăţiei

MHHCKaîi B.C., *HeKomopbie ocoâeHHocmu jiunnocmu nomepneeiuezo u npecmynmiKa « C8X3U c npodjieMOu omeemcmeeHHOcmu u npcxpwiaKmiiKu* (no MaTepnajiaM yrojiOBHtix aeji o npecTynjieHHax, cnpoBomipoBaHHbix 0TpHU.aTejii.HbiM noBeneHHeM noTepneBinero)// BHKTHMonorHHecKHe npoSjieMbi 6opb6bi c npecTyriHOCTbio, HpKyrcK, 1982, p.43-49. [582] Decizia Colegiului Penal al Curţii de Apel Nr. lr-863/98 din 24.09.1998.

583

Hotărîrea Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova din 15 noiembrie 1993, Nr.9 "Cu privire la practica judiciară pe dosarele despre omorurile premeditate " // Culegere de hotărîri ale Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova (1990-1993). Ministerul Justiţiei al R.M., Chişinău, 1994, p.142.

infractorului. Deci, vinovăția infractorului în împrejurările menționate nu devine mai mare sau mai mică.

Una din sarcinile victimologiei sub acest aspect este elaborarea criteriilor necesare, a indicilor care dovedesc vinovăția victimei. De menționat că astfel de indici pot fi utilizați şi pentru diagnosticarea victimității, care reprezintă un element de bază al cercetărilor victimologice.

Problema vinovăției victimei nu trebuie supraestimată în cadrul teoriei şi practicii combaterii criminalității. Supraestimarea acestei probleme poate aduce la denaturarea perspectivei investigațiilor victimologice şi aplicării lor incorecte în practică. Ar fi necesar, de deplasat accentul de pe vinovăția victimei asupra problemei împotrivirii acesteia şi actelor de curmare a atentatelor criminale, incluzînd autoapărarea, autoajutorul şi autocontrolul. Deoarece pentru majoritatea victimelor incapacitatea de a se apăra de agresiune este o nenorocire, dar nu vinovăția lor[584].

Victimele sub aspect biologic, ale căror slăbiciuni fizice şi psihice trezesc ideea comiterii unor acte criminale împotriva lor (copii, bătrîni, debilii fizic sau mintal), prin constituția biologică sau lipsa posibilității de apărare adecvată, facilitează sau chiar precipită comiterea infracțiunii. Totuşi, victima nu poate avea nici o parte din responsabilitate. O parte din responsabilitate le revine persoanelor, care prin gradul de rudenie sau profesiune, îşi neglijează datoria, expunînd victimizării pe cei față de care au răspundere morală şi legală[585].

Aşadar, **criminologia studiază vinovăția victimei ca una din verigile sistemului cauzal al infracțiunii, care se manifestă atît prin comportamentul ei provocator - circumstanță ce influențează asupra vinovăției şi răspunderii subiectului infracțiunii, cît şi prin comportamentul uşuratic, neatent, riscant sau neprevăzător al persoanei vătămate.**

Cercetarea victimologică a vinovăției reprezintă cheia soluționării problemei cauzalității criminalității şi clarificării mecanismului comportamentului infracțional individual. Astfel, s-a stabilit că cu cît este mai evident (provocator) rolul victimei la săvîrşirea infracțiunii concrete, cu atît mai multă atenție trebuie acordată estimării personalității subiectului infracțiunii (în dreptul penal, după cum s-a menționat, ace'asta poate contribui la aplicarea unei pedepse mai blînde, iar uneori la absolvirea de pedeapsă). Totodată, cercetarea problemei vinovăției victimei în aspect criminologie este deosebit de importantă nu numai la analiza mecanismului infracțiunii, individualizarea răspunderii şi pedepsei penale a subiectului, dar şi la elaborarea şi realizarea măsurilor de profilaxie victimologică.

t>paHK JI.B., *riomepneemue... op.cit.,* p.120.

Ioan Buş, *op. cit.,* p. 96. •

9.9. Prevenirea victimologică

Pentru asigurarea unei activităţi eficiente de prevenire a criminalităţii este necesară desăvîrşirea permanentă a sistemului existent de măsuri respective, în acest scop este important, în opinia noastră, ca la elaborarea măsurilor de preîntîmpinare, paralel cu particularităţile individuale ale infractorului, să se acorde atenţia cuvenită şi situaţiei concrete de viaţă în care a fost săvîrşită infracţiunea. Merită atenţie în special cunoaşterea personalităţii şi comportamentului victimei, care sunt elemente componente ale situaţiei. Aceasta se explică prin faptul că într-un şir de cazuri, mai ales la săvîrşirea unor astfel de infracţiuni grave contra persoanei cum sunt omorurile intenţionate, vătămările intenţionate grave corporale şi violurile, acţiunile infractorilor sunt determinate frecvent, într-o anumită măsură, de comportamentul şi calităţile individuale ale persoanelor vătămate. "Pentru înţelegerea mai profundă a mecanismului infracţiunii, este insuficientă doar cunoaşterea şi studierea infractorului. Multe infracţiuni ne demonstrează contribuţia considerabilă pe care o are partea vătămată la ceea ce s-a întâmplat cu ea, că infracţiunea se prezintă ca un rezultat al acţiunilor unei perechi, formate din infractor şi victimă"[586]. Practica combaterii infracţiunilor grave de violenţă contra persoanei confirmă încă un adevăr, şi anume că infracţiunea putea să nu fie săvîrşită, iar cea începută să se termine fără rezultat dacă victima probabilă ar fi opus rezistenţa cuvenită potenţialului infractor.

Totodată menţionăm că procesul de victimizare nu este determinat doar de factorii personali, ci şi de cei exteriori în raport cu victima, iar comportamentul părţii vătămate este un produs al interacţiunii complicate dintre personalitatea ei şi ansamblul circumstanţelor obiective în care a nimerit ea. "Situaţia obiectivă prin intermediul factorilor ei - atît criminogeni, cît şi victimogeni -influenţează asupra potenţialului infractor şi a eventualei victime, asupra conduitei lor şi a luării deciziei. De faptul cît de adecvată a fost comportarea lor într-o anumită situaţie depinde mult. însă cel care atentează şi partea vătămată nu acţionează, de regulă, în corespundere cu "protosituaţia" reală, ci în corespundere cu situaţia psihică. De aceea estimarea victimologică a situaţiei de către cercetători presupune studierea situaţiei psihice a fiecărei părţi, luînd în considerare, în primul rînd, punctul de vedere al victimei, şi anume: raportul situaţiei psihice a părţii vătămate cu situaţia victimogenă obiectivă; raportul situaţiei psihice a părţii vătămate cu situaţia crimogenă reală creată şi realizată în procesul interacţiunii victimei cu infractorul"[587]. O astfel de abordare oferă

PHBMaH /I.B., *BuxmuMOJiozimecKue (paKmopbi u npocpujiaxmuKa npecmynnemrii,* JleHHHrpaii, 1975, p. 8.

587

Opamc Jl.B., *riomepneeuiue om npecmynjiemiH u npodneiubi coeemcKoii stncmitMOJioenu, flywm6e,* Pfaa-BO «HptJiOM», 1977, p. 102-103.

posibilităţi pentru un studiu mai aprofundat al mecanismelor interacţiunii şi conduitei victimei în situaţiile tipice care apar la săvîrşirea unor categorii de infracţiuni, constituind încă un pas spre elaborarea formelor concrete de aplicare practică a cercetărilor victimologice teoretice şi empirice pentru profilaxia infracţiunilor. Considerăm că relevarea situaţiilor victimogene tipice anumitor categorii de infracţiuni şi descrierea lor ştiinţifică şi ştiinţifico-populară este deosebit de necesară pentru instruirea victimologică şi educarea juridică a cetăţenilor. Rezultatele studiilor respective sunt importante la elaborarea diferitelor variante de strategii şi tactici pentru persoanele care, în virtutea unor factori obiectivi sau subiectivi, pot nimeri în situaţii victimogene. Un interes vădit pentru prevenirea infracţiunilor prezintă şi pronosticarea situaţiilor victimogene, precum şi schimbarea evoluării lor în direcţia dorită, restructurînd atît comportamentul eventualei victime, cît şi al victimizatorului ei probabil. Aşadar, ***cercetarea criminologiei a personalităţii victimei, a comportamentului ei şi particularităţilor situaţiilor victimogene tipice*** anumitor categorii de infracţiuni, precum şi ***utilizarea datelor respective la elaborarea şi realizarea măsurilor de profilaxie*** orientate asupra unor grupuri ori persoane concrete, care se evidenţiază printr-o vulnerabilitate victimală sporită, *reprezintă* ***un potenţial de rezervă al activităţii de prevenire a criminalităţii.***

Cele menţionate schimbă în mod radical viziunea asupra sistemului existent de măsuri de preîntîmpinare a criminalităţii, asupra rolului şi locului în acest sistem al victimologiei şi direcţiei victimologice a profilaxiei. "Este foarte posibil ca insuccesele noastre în domeniul prevenirii criminalităţii să fie determinate de faptul că de-a lungul secolelor toată atenţia era concentrată asupra delictului sau asupra infractorului şi nu se acorda atenţia cuvenită victimei"[588]. Această obiecţie, expusă de A. Fattah încă în 1967, este şi astăzi deosebit de actuală pentru ţara noastră, unde pînă în prezent nu există o evidenţă completă a victimelor şi, prin urmare, nu sunt studiate particularităţile lor personale, din cînd în cînd fiind organizate măsuri de prevenire victimologică şi în general victima este, de regulă, considerată o sursă de date despre infractor şi infracţiune ori parte a relaţiilor procesual-penale.

în centrul atenţiei victimologiei se află întotdeauna persoana care a suferit în urma infracţiunii, indiferent de faptul dacă ea a fost sau nu recunoscută astfel formal. Victima este cercetată în contextul adevăratului ei rol în mecanismul infracţiunii şi nu sub aspect procesual-juridic. în realitate, în unele cazuri, persoana devine victimă fără vreo contribuţie din partea ei, iar în alte cazuri, dimpotrivă, devine victimă provocînd activ infracţiunea. între aceste extreme sunt posibile diferite situaţii victimogene, care diferă în funcţie de

Fattah A., *La victimologie. Quest et quel est son avenirl* Revue internaţionale de criminologie et de poise tecnique, voi. XXI, nr. 2-3, 1967, Paris, cit. de AireKceeB A.H., *KpuMUHonozuH,* MocKBa, H3fl-B0 «IHнт-M», 1998, p. 165.

impactul lor asupra personalității infractorului. De aceea, sporirea eficacității procesului de profilaxie a criminalității poate fi asigurată atunci cînd se iau în considerare toți factorii victimogeni (personali şi exteriori), precum şi îmbinările lor tipice, caracteristice unor sau altor categorii de infracțiuni. Astfel, victimologia devine un factor deosebit de important al organizării practice a prevenirii şi combaterii criminalității, precum şi al consolidării întregii ordini de drept, deoarece este chemată să elaboreze măsuri de protecție pentru cetățeni, care ar permite evitarea situațiilor în care este posibilă victimizarea lor.

S-a stabilit că riscul transformării persoanelor în victime ale infracțiunilor este diferit, adică unele grupuri de populație sau anumite persoane, comparativ cu altele, devin mai frecvent victime ale ucigaşilor, violatorilor, hoților, jefuitorilor, escrocilor. Aşa, de exemplu, printr-o vulnerabilitate sporită față de atentatele violente se caracterizează femeile, copii, oamenii de vîrstă înaintată, persoanele cu deficiențe fizice sau mintale. Părți vătămate ale escrocheriilor devin persoanele lacome şi credule, iar victime ale infracțiunilor violente de acaparare - persoanele care se află în stare de ebrietate. Unii cetățeni pot deveni victime doar în virtutea statutului şi rolului lor social. De exemplu, încasatorii, casierii, businessmanii, taximetriştii, colaboratorii organelor de drept, inspectorii fiscali etc. Victimitatea poate fi determinată atît de comportamentul negativ al părții vătămate (ilegal, amoral, riscant, nesocotit, neprevăzător), cît şi de statutul sau rolul social al victimei ori de particularitățile psiho-fizice ale personalității ei (copiii, bătrînii, oamenii bolnavi).

Menționăm, de asemenea, că nu numai persoanele care se caracterizează printr-o vulnerabilitate victimală sporită, dar şi ceilalți cetățeni pot deveni victime ale infracțiunilor. Deci obiectul prevenirii victimologice este atît *victimitatea* (reală şi potențială), cît şi *victimizarea,* adică procesul de transformare a persoanelor în victime şi rezultatul acestui proces. în realitate aceste procese se manifestă în felul următor: *situațiile victimogene obiective, situațiile victimogene care apar, evoluează şi se realizează în urma interacțiunii circumstanțelor obiective şi subiective; victimele reale* înregistrate şi latente; *grupele de risc şi persoanele concrete* care se caracterizează printr-o vulnerabilitate sporită față de anumite categorii de infracțiuni. Prin urmare, în raport cu obiectele respective este necesară elaborarea şi realizarea măsurilor de profilaxie victimologică, o atenție deosebită fiind acordată grupurilor de populație care se caracterizează printr-o vulnerabilitate victimală sporită. Aşadar, devine evidentă necesitatea elaborării şi realizării unor măsuri de profilaxie în raport cu victimele potențiale. Este vorba de aspectul victimologic al profilaxiei infracțiunilor sau de profilaxia victi-

mologică . Această profilaxie trebuie să includă elaborarea măsurile, orientate spre relevarea persoanelor vătămate potențiale şi preîntîmpinarea comportamentului neatent, uşuratic sau provocator.

în literatura de specialitate prevenirea victimologică e definită în mod diferit, însă esența tuturor noțiunilor existente este aceeaşi, şi anume: *dacă* ***direcția tradițională a activității de preîntîmpinare este orientată spre infractor, atunci direcția victimologică - spre victimă.*** Conținutul unor noțiuni, în viziunea noastră, are un caracter prea general. Astfel, profilaxia victimologică e definită de unii autori ca o totalitate de măsuri statale şi obşteşti orientate spre prevenirea criminalității prin reducerea riscului populației şi al anumitor cetățeni de a deveni victime ale atentatelor criminale[590]. Alte definiții au un conținut mult mai detaliat, specificînd obiectivele principale ale acestei activități. De exemplu: «Profilaxia victimologică este una din direcțiile preîntîmpinării criminalității, care nu e realizată pe de deplin în societatea noastră. Aceasta este o activitate specifică a instituțiilor sociale, orientată spre relevarea, înlăturarea sau neutralizarea factorilor, circumstanțelor, situațiilor care formează comportamentul victimal, determinînd săvîrşirea infracțiunilor; relevarea grupelor de risc şi a persoanelor concrete ce se caracterizează printr-o victimitate sporită şi influența asupra acestora în scopul restabilirii ori activizării aptitudinilor lor de autoprotecție, precum şi elaborarea sau desăvîrşirea mijloacelor speciale existente de protecție a cetățenilor împotriva infracțiunilor şi victimizării ulterioare»[591]. Conform acestei noțiuni, în afara sferei de activitate privind prevenirea victimologică rămîn circumstanțele sau situațiile victimogene în care comportamentul victimei n-a fost victimal, adică n-a fost ilegal, amoral sau neatent. In opinia noastră, conceptul propus poate fi acceptat doar cu condiția ca prima direcție a activității de prevenire victimologică să fie modificată în felul următor: relevarea, înlăturarea sau neutralizarea factorilor, a situațiilor victimogene, în special, a situațiilor create de comportamentul victimal al părții vătămate (ilegal, amoral sau neatent).

Specificul prevenirii victimologice, în viziunea profesorului D.V. Rivman, este determinat de obiectul propriu (părțile vătămate reale şi potențiale), metodele specifice (preponderența'aparține metodelor de convingere), utilizarea largă a ajutorului din partea populației, pregătirea colaboratorilor serviciului de profilaxie în problematica victimologică, baza in-

PwBMaH A-B., *BwanuMOitozimecKan npexpwaKtnuKal* Bonpocbi npo<|MJiaKTHKVi npecTynjreHHH, JleHHHrpaa, 1978, p. 52.

590

EjiyBiirreHH lO.fl., 3bipHH H.H., PoMaHOB B.B., *IlpcKpuJiaKmuKa npecmyrmeHuu,* Минск, 1986, p. 268. [591] *KpuMUHOJioBux.* llOA. pea. flojiroBofi A.H., MocKBa, HHOPAM-HopMa, 1997, p. 377-378.

formaţională care include evidenţa victimelor infracţiunilor etc[592]. în opinia lui V.P.Konovalov şi L.V. Frank, trăsătura specifică a profilaxiei victimologice este orientarea către reducerea victimităţii potenţiale a cetăţenilor prin realizarea unor măsuri speciale de profilaxie generală diferenţiate pe categorii şi grupe de populaţie, către reducerea victimităţii potenţiale a cetăţenilor prin realizarea faţă de ei a măsurilor speciale de prevenire, către preîntîmpinarea "recidivei" victimizării cetăţenilor vătămaţi în urma infracţiunilor[593]. V.Ia. Rîbalskaia consideră că specificul profilaxiei victimologice constă, de asemenea, în dominarea măsurilor care nu sunt nemijlocit reglementate juridic. Aceasta face deosebit de importantă problema respectării demnităţii personale a cetăţenilor şi inadmisibilă pătrunderea în sfera intimă a acestora fără acordul lor[594]. Prevenirea victimologică este, după părerea noastră, o parte componentă, ***un subsistem al întregului proces de preîntîmpinare a infracţiunilor.*** Ca şi profilaxia tradiţională a comportamentului infracţional, prevenirea victimologică are o structură complicată, este realizată de diferiţi subiecţi, la diferite niveluri, fiind utilizate variate forme, metode şi măsuri în raport cu diverse obiecte, în diferite etape de manifestare a comportamentului victimal şi a trăsăturilor respective ale personalităţii.

în calitate de ***subiecţi ai prevenirii victimologice*** se află aceleaşi organe ale statului, organizaţii obşteşti şi private, persoane cu funcţii de răspundere şi cetăţenii care realizează profilaxia tradiţională. Bineînţeles, pentru realizarea nemijlocită a preîntîmpinării victimologice trebuie create organe specializate, subdiviziuni, grupe, organizaţii obşteşti şi private care ar asigura desfăşurarea unei activităţi profesionale în ceea ce priveşte evitarea de către cetăţeni a riscului victimal şi a victimizării, precum şi a recidivei victimizării lor. ***Direcţiile principale ale activităţii*** *subiecţilor prevenirii* ***victimologice*** sunt următoarele:

instruirea şi educarea victimologică a cetăţenilor (elaborarea algoritmilor conduitei optime în situaţiile victimogene şi antrenamentele speciale);
ridicarea gradului de protecţie al persoanelor cu funcţii de răspundere, care se caracterizează printr-o vulnerabilitate victimală sporită în legătură cu îndeplinirea de către ele a îndatoririlor de serviciu;

PHBMaH fl.B., *BuKmuMOjioeuHecKtw npcxfcunaKmuKa npecmynnemiul* ripo6jienbi npoiJMJiaKTiiKH npecTyiweHM в ycjiOBnax aajibHefimero paciiwpeHHa w yrjiySjieHHfl .aeMOKpaTHH, rapaH-rapOBaHHofi новон KcmcTHTyuHeH CCCP, HpKyrcK, 1978, p. 69.

06 opraHH3auHn BHKTHMOJiorHHeKoro HanpaBJieHHH npo<])KnaKTHKn npecTyrmocTH в TaflWHKCKoft CCP (HayMHo-MeTOflHHecKaa nH<j)opMaim;i), flymaH6e, 1976, p. 15.

594

B.H. PbiQajrbCKM, *O euKmuMonoeuvecKOM Hanpaejiemiu npoipujiaKmuKu npecmyrmocmu HecoBeputeHHOJiemHiix.il* BHKTHMOJiorHa н npo(ţ>HJiaKTHKa npaBOHapymeHHH, HpKyTCK, 1979, p.71.

reducerea maximă a situațiilor victimogene; evitarea, neutralizarea şi înlăturarea lor; informarea cetățenilor despre situațiile victimogene tipice, pentru a le evita în măsura posibilităților;

protecția, resocializarea şi reintegrarea socială a victimelor infracțiunilor, în colaborare cu structurile statale, o activitate deosebit de fructuoasă privind inadmisibilitatea victimizării repetate a cetățenilor, însuşirea de către ei a regulilor de conduită, care le vor permite să evite atentatele criminale, este desfăşurată de organizațiile nonguvernamentale. De exemplu, în Germania o astfel de activitate este realizată de Uniunea obştească "Cercul alb", la crearea căreia şi-a dat contribuția profesorul Hans Joachim Schneider; în SUA - Asociația Națională pentru Acordarea de Ajutor Victimelor, Comitetul "Femeile în lupta cu primejdia violului"; în Rusia - Asociația de Susținere a Victimelor Infracțiunilor. în multe țări au fost înființate societăți victimologice, care au adus un aport important la desăvîrşirea practicii de combatere a criminalității. Una din ideile victimologice principale privind preîntîmpinarea criminalității este unirea tuturor forțelor sociale în scopul combaterii infracțiunilor. Ca rezultat al materializării acestei idei, într-un şir de țări au fost create asociații ale vecinelor, părinților, fraților mai mari[595]. în Danemarca, Franța, Olanda, Suedia, Regatul Unit al Marii Britanii şi Germania au fost înființate consilii obşteşti de prevenire a infracțiunilor. Aceste consilii acordă ajutor material şi pedagogic familiilor incomplete, familiilor de narcomani şi alcoolici, contribuie la organizarea petrecerii timpului liber al minorilor, consultă administrația cadrelor didactice şi învățătorii privind posibilitățile prevenirii în şcoală, precum şi măsurile de protecție a victimelor potențiale. în Austria, Belgia, Irlanda, Italia şi Elveția funcționează comisii speciale de coordonare a măsurilor polițieneşti şi administrative orientate spre preîntîmpinarea infracțiunilor. în statele Europei Occidentale au fost create structuri ştiințifice care efectuează investigații criminologice, inclusiv victimologice, organizează schimbul de experiență, au fondat organe speciale editoriale[596].

într-un şir de state organizațiile victimologice au contribuit la modificarea legislației sub aspectul respectiv. Astfel în Noua Zeelandă (1963), apoi în Anglia, în unele state ale SUA, în unele provincii ale Canadei, în Austria a fost adoptată Legea cu privire la recuperarea pagubei pricinuite victimelor infracțiunilor, în Australia (1972) - Legea federală privind acordarea de ajutor victimelor infracțiunilor, în Germania (1976) a intrat în vigoare Legea privind recuperarea pagubei victimelor infracțiunilor de violență, în

HmuaKOB CM., *3apy6e3KHa>i KpuMUHcmoeux,* MocKBa, H3fl. rpynna HHOPAM-Hopiwa, 1997, p. 185-186. [596]*Ibidem,p.* 217-218.

1982 în SUA a fost adoptată Legea federală privind apărarea juridico-penală a victimelor şi a martorilor infracţiunilor[597].

Susţinerea de către stat a profilaxiei victimologice include, pe de o parte, informarea specială a cetăţenilor, iar pe de altă parte, finanţarea programelor speciale care acordă o protecţie suplimentară cetăţenilor împotriva criminalităţii. Deosebit de eficientă sub acest aspect a fost compania de propagandă, realizată în ţările europene, avînd genericul "Uşa sigură", la care au participat atît structurile statale, cît şi organizaţiile obşteşti[598].

Metodologic, prevenirea victimologică ca şi preîntîmpinarea tradiţională a criminalităţii poate fi devizată în: generală şi individuală. **Prevenirea victimologică generală** cuprinde relevarea factorilor victimogeni; elaborarea şi utilizarea măsurilor orientate spre minimalizarea, neutralizarea şi înlăturarea factorilor respectivi. **Prevenirea victimologică individuală** include identificarea persoanelor care se caracterizează printr-o vulnerabilitate victimală sporită şi promovarea unor măsuri de protecţie sau autoprotecţie a acestora; resocializarea şi reintegrarea socială a victimelor infracţiunilor în scopul reducerii victimizărilor repetate.

Eficienţa profilaxiei victimologice este determinată în mare parte de asigurarea informaţională a activităţii respective. în acest context o importanţă deosebită revine evidenţei multilaterale atît a factorilor criminologiei generali, cît şi a cauzelor şi a condiţiilor infracţiunilor concrete. La adoptarea unor decizii raţionale în domeniul profilaxiei victimologice sunt necesare în special date despre părţile vătămate şi despre alte victime ale infracţiunilor, despre consecinţele sociale ale criminalităţii în general şi a anumitor categorii de infracţiuni, despre atitudinea cetăţenilor faţă de consecinţele sociale ale criminalităţii şi ale unor infracţiuni concrete, despre gradul de vulnerabilitate victimală a diferitelor grupuri de populaţie, despre gradul fricii şi insecurităţii populaţiei în raport cu criminalitatea. Menţionăm că statistica penală oficială conţine unele date din cele enumerate. Nu demult în fişele de evidenţă primară şi formele statistice de dare de seamă ale Ministerului Afacerilor Interne şi ale Procuraturii Generale a Republicii Moldova a fost introdusă evidenţa deplină a infracţiunilor în urma cărora au decedat părţile vătămate şi a persoanelor decedate în urma comiterii infracţiunilor. Fişa asupra crimei demascate (forma nr. 1) a fost completată cu un compartiment special: "Informaţia despre părţile vătămate", care conţine următorii indicatori: numele, prenumele, prenumele părinţilor, data naşterii, genul de ac-

597 "
IllHaflaep r.H., *KpuMUHonozua,* MocKBa, *Van,*- rpynna «Ilporpecc» «YHHBepc», 1994, p. 347-349; AneKceeB A.H. , BacnjibeB IO.B., Смнрнов r.H, *Кок 3aufuuiamb cedn om npecmyriHUKa,* MocKBa, 1990, p. 7-8.
598
HmiiaKOB CM., *op. cit.* , p. 216.

tivitate, starea, cetățenia, sexul părții vătămate; numărul persoanelor decedate; numărul persoanelor rănite.

în scopul efectuării unei analize complexe şi profunde a situației victimologice din țară şi al elaborării măsurilor adecvate de profilaxie, paralel cu organizarea unei evidențe statistice respective, este necesară şi **realizarea cercetărilor ştiințifice criminologice (victimologice)** în baza unor programe argumentate, utilizînd metodici speciale. Este important ca în cadrul acestor investigații să fie utilizate pe larg cercetarea documentelor (dosarelor penale, materialelor de refuz etc), sondaje sociologice ale opiniei publice, ale persoanelor cu funcții de răspundere, ale victimelor infracțiunilor şi ale infractorilor.

O direcție importantă a profilaxiei victimologice generale este **educarea moral-juridică a cetățenilor** în baza cunoaşterii legilor şi a formării convingerilor necesare pentru respectarea lor neabătută. Practica judiciară dovedeşte că comiterea unor infracțiuni a fost posibilă şi din cauza neinformării juridice a părții vătămate. Este deosebit de important să se explice populației esența legitimei apărării, extremei necesități şi însemnătatea acestora pentru preîntîmpinarea infracțiunilor.

Un alt obiectiv al profilaxiei victimologioce generale este **pregătirea antiinfracțională a populației** şi în special a grupelor şi categoriilor de cetățeni cu o vulnerabilitate victimală sporită, pentru a cunoaşte normele de conviețuire socială, cerințele comportamentale generale de evitare a situațiilor ori a circumstanțelor în care oamenii ar putea deveni victime ale unor infracțiuni. In acest scop este important de a utiliza date despre persoanele care au devenit victime ale infracțiunilor din lipsă de precauție; a utiliza activ radioul, emisiunile televizate, presa periodică, gazetele de perete, fotomontajele cu informație despre metodele infractorilor care mizează pe imprudența şi credulitatea exagerată a părții vătămate. în timpul lecțiilor şi convorbirilor, colaboratorii organelor de drept trebuie să acorde o atenție cuvenită circumstanțelor cu caracter victimal, să recomande cetățenilor să fie mai prudenți, mai precauți, să aibă o atitudine mai critică față de faptele lor şi față de alte persoane. Este rațional, după părerea noastră, de a avea **în comisariatele de poliție județene şi municipale colaboratori specializați în domeniul profilaxiei victimologice.**

în scopul realizării prevenirii victimologice generale este utilă, în opinia noastră, difuzarea unor afişe, agende, foi informative ce conțin sfaturi cu privire la evitarea posibilităților de a deveni victimă a unei infracțiuni. Este necesar ca această metodă eficientă să fie folosită frecvent de organele afacerilor interne, precum şi de alte structuri statale şi nonguvernamentale specializate în domeniul respectiv.

Realizarea eficientă a posibilităţilor prevenirii victimologice, şi în primul rînd a măsurilor de profilaxie individuală, este determinată de faptul cît de complet şi de oportun sunt relevate **victimele potenţiale şi situaţiile victimogene concrete.** Rezultatele investigaţiilor victimologice şi analizele ştiinţifice ne permit stabilirea victimelor potenţiale şi a situaţiilor victimogene tipice unor categorii de infracţiuni. Totodată, menţionăm că identificarea victimelor potenţiale este o problemă deosebit de complicată, deoarece o bună parte din persoanele care au suferit deja în urma acţiunilor criminale nu se adresează organelor competente. De aceea organele de poliţie trebuie să utilizeze eficient toate posibilităţile de colectare a informaţiei victimologice. Relevarea şi estimarea victimizării latente poate fi realizată parţial şi prin efectuarea unor sondaje sociologice.

în literatura de specialitate au fost elaborate diferite **tipologii de victime ale infracţiunilor,** care sunt utile pentru elaborarea măsurilor individuale de profilaxie.

Un interes deosebit în acest context prezintă **tipologiile victimelor caracteristice anumitor categorii de infracţiuni,** care au fost relevate în baza comportamentului preinfracţional şi a particularităţilor personalităţii lor[599]. în scopul realizării cu succes a profilaxiei victimelor potenţiale este necesar să fie analizate şi luate în considerare particularităţile acestor cetăţeni, motivele şi scopul conduitelor posibile.

Pot fi relevate relativ uşor persoanele a căror victimitate este determinată, de exemplu, de profesie şi de genul de activitate - casierii, încasatorii, gestionarii, colaboratorii organelor de drept, businessmanii etc. De aceea prevenirea victimologică a acestei categorii de cetăţeni trebuie să includă, în mod obligatoriu, măsuri sociale de apărare a acestora şi măsuri individuale informative educative şi tehnice, inclusiv protecţia personală în cazurile necesare.

Este mult mai complicată relevarea persoanelor a căror victimitate e determinată de comportamentul lor. Este important ca identificarea victimelor potenţiale să nu fie efectuată separat de stabilirea potenţialilor infractori. Deseori indivizii cu vulnerabilitate victimală sporită se caracterizează şi prin orientări negative. De aceea, identificînd indivizii care ar putea săvîrşi infracţiuni, este necesar de a-i estima şi sub aspectul unei posibile victimizări. Totodată, studiind personalitatea bănuitului, a învinuitului sau a altui individ care poate săvîrşi infracţiunea şi relevînd relaţiile acestuia cu alţi cetăţeni, putem determina cercul victimelor sale posibile.

Victimele potenţiale pot fi relevate ca rezultat al **analizei şi aprecierii situaţiilor concrete posibile.** Printr-o analiză a situaţiilor concrete sau a

[599] Антонян К>. M., *ricuxojiozuHyduucmea,* MocKBa, lOpHCT, 1997, p. 167-176; Gladchi Gh., *Aspectele victimologice ale profilaxiei omorurilor premeditate* // Legea şi viaţa, nr.2 , Chişinău, 1998, p. 19.

tipurilor de situaţii putem releva atît cercul infractorilor posibili, cît şi al victimelor lor potenţiale. De asemenea, victimele potenţiale pot fi relevate direct, estimînd calităţile demografice, moral-psihologice şi sociale ale persoanelor care au nimerit în cîmpul vizual al organelor de ocrotire a normelor de drept.

Pentru organizarea profilaxiei victimologice este important nu numai a identifica victimele potenţiale, dar şi a stabili care poate fi comportamentul lor posibil şi raportul dintre potenţialul infractor şi partea vătămată în situaţii diferite. Situaţiile victimogene se deosebesc după comportamentul victimei, tipul şi caracterul relaţiilor dintre victimă şi infractor, caracterul şi gradul de percepere de către partea vătămată a dinamicii şi perspectivelor evoluării situaţiilor, atitudinea victimei faţă de circumstanţele iniţiale, spaţiul ocupat, gradul de dezvoltare şi durata evoluării, timpul realizării etc.[600]. **Relevarea şi cercetarea situaţiilor victimogene tipice anumitor categorii de infracţiuni permite elaborarea şi realizarea măsurilor complexe de profilaxie generală şi individuală în raport cu fiecare tip de situaţie.** Important este că la elaborarea acestor măsuri de profilaxie se ţine cont de întregul ansamblu de circumstanţe care formează tipul concret de situaţie victimogenă. Bineînţeles că una din măsurile preventive principale este sfatuirea şi îndrumarea individuală a cetăţenilor privind conduita ce se recomandă a fi urmată - în cazuri concret determinate - pentru a împiedica evoluţia negativă a unor stări de lucruri şi ajungerea persoanelor în poziţie de victime.

în ceea ce priveşte prevenirea şi evitarea riscului victimizării, unii autori au încercat să formuleze o serie de recomandări integrate în diferite strategii, programe, tactici[601]. Astfel, strategiile evitării, după F. Furstenberg (1972[602]) sunt acţiunile indivizilor care au scopul de a limita expunerea lor în raport cu persoanele periculoase sau cu situaţiile ameninţătoare. De exemplu: evitarea introducerii străinilor în casă, ignorarea pietonilor ce încearcă să angajeze o conversaţie, mai ales în locurile retrase.

Tacticele de depăşire a situaţiilor de risc, arată W. Skogan şi M. Maxfield (1981[603]), sunt folosite pentru a minimaliza pericolul de

PHBiuaH /LB., *BuKmuMOJtozuHecKue (patanopu..., op. cit.,* p.23-38; OpaHK JI.B., *op. cit.,* p. 97-105; Gladchi Gh. *Conceptul, analiza structurii şi clasificarea situaţiilor victimogene II* Legea şi viaţa, nr. 3, 1999, p. 3-12.

HmiiaKOB CM, *op. cit.,* p. 187-188; *Hexornopue peKOMeHdauuu no MepaM лиянюй 6e3onacuocmu apaoicdanoe npeâbieatouf UM e ne3HaxoMOM zopode.ll* Eopt6a c npecTynHOCTbio 3apy6e)KOM, 1993, nr. 5, p. 21.

Furstenberg F., *Fear of crime and it effect on citizen behavoir,* in Biderman, A. (Ed.), Crime and Justice, New Iork; *Justice Institute,* p. 52-65, cit. de N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi, *Psihologia juridică,* Bucureşti, 1994, p. 104.

Skogan W., Maxfield M, *Coping with crime: Individual and neighborhood reactions,* Beverly Hills, CA: Sage, 1981, cit. de Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T., op. cit., p. 105.

victimizare, cînd expunerea la risc este de neevitat. De exemplu: plimbarea în compania altora şi evitarea plimbărilor singulare, evitarea implicării neînarmate în anumite situaţii periculoase.

Practica dovedeşte că chiar cele mai simple recomandări ale victimologilor, fiind percepute de cetăţeni, reduc posibilitatea de a deveni victime. Astfel, conform unui sondaj, 35% din victimele diferitelor infracţiuni consideră că dacă li s-ar fi acordat la timp ajutor victimologic, ar fi izbutit să evite pericolul[604]. Aşadar, estimarea reală a situaţiei victimogene de către cetăţeni le permite nu numai să se comporte corect în circumstanţele respective, ci şi să fie mai atenţi şi să evite crearea unor astfel de situaţii. Menţionăm, de asemenea, că este util a informa cetăţenii despre motivele sau despre pretextul iniţierii şi evoluării conflictelor, precum şi despre semnele caracteristice persoanelor predispuse de a intra în conflict.

Prevenirea crimei prin proiectarea mediului înconjurător accentuează importanţa creării "spaţiului de apărare" prin "îngreunarea atingerii ţintelor" (îmbunătăţirea mijloacelor de închidere şi asigurare a intrărilor şi ieşirilor, înălţarea gardurilor şi menţinerea supravegherii). Acţiunile de reducere a riscului sunt fie individuale, fie colective (în colaborare cu alte persoane)[605].

Utilizarea unor măsuri de profilaxie victimologică este determinată de o mulţime de factori, şi în special de locul, timpul şi metoda săvîrşirii infracţiunii, de comportamentul victimei, de raportul ei cu infractorul, de posibilitatea părţii vătămate de a opune rezistenţă atentatului criminal, de personalitatea şi conduita infractorului, de posibilităţile organelor competente de a acorda ajutor victimelor etc. De aceea, în fiecare caz concret, totalitatea măsurilor necesare este determinată în raport cu tipul de situaţie reală. Totodată menţionăm că nu întotdeauna strategiile şi tacticele elaborate pot fi evaluate cu uşurinţă privind eficacitatea lor, deoarece este dificil identificarea situaţiilor particulare în care acestea ar putea preveni acţiunile victimizante.

Protecţia victimelor infracţiunilor, inclusiv reducerea riscului victimal şi al victimizării în societate, devine o problemă internaţională, soluţionarea căreia necesită unificarea forţelor întregii comunităţi mondiale. Astfel, în 1979, la cel de al treilea simpozion internaţional în probleme de victimologie, a fost fondată Societatea Internaţională de Victimologie, care coordonează activitatea savanţilor din diferite ţări în domeniul elaborării măsurilor de profilaxie victimologică a infracţiunilor. în 1983 Consiliul de

Van Dijk J., *Experiences of Crime across the World,* Boston, 1991, p. 74, cit. de HmnaKOB C.M., *op. cit,* p. 242.

Newman O., *Defensible space: People anddesign in the violent city,* London: Architectural Press, 1972, cit. de N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi, *op. cit.,* p. 105; HmuaicoB C.M., *op. cit.,* p. 186; r.H. IllHatoep, *op. cit.,* p. 217-232.

Miniştri al Consiliului Europei a adoptat Convenţia europeană cu privire la compensarea pagubei victimelor infracţiunilor de violenţă. Această convenţie stabileşte principiile compensării pagubei victimelor infracţiunilor respective din partea statelor şi ale colaborării internaţionale în acest domeniu a ţărilor membre ale Consiliului Europei. Importanţa şi actualitatea direcţiei victimologice de prevenire a criminalităţii a fost reflectată în lucrările şi hotărîrile Congresului VII al ONU cu privire la prevenirea criminalităţii din 1985, care a pus în discuţie strategiile luptei cu criminalitatea[606].

Este deosebit de importantă şi actuală pentru societatea noastră desăvîrşirea legislaţiei naţionale în baza principiilor Convenţiei Europene privind compensarea pagubei victimelor infracţiunilor de violenţă, a Declaraţiei ONU privind principiile justiţiei faţă de victimele infracţiunilor şi abuzul de putere, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 29 noiembrie 1985 şi a altor acte juridice internaţionale în problema respectivă. Este necesară în acest context elaborarea şi adoptarea unei **legi cu privire Ia reducerea victimizării şi acordarea de ajutor victimelor infracţiunilor.** Menţionăm că actele normative în vigoare adoptate în ultimii ani - Legea Republicii Moldova privind repararea cheltuielilor de tratament aplicat persoanei vătămate în acţiune criminală din 28 aprilie 1994, Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.66 cu privire la cotele şi modul de calculare a cheltuielilor de tratament aplicat în staţionar persoanei vătămate în acţiune criminală, din 27 ianuarie 1995, Legea Republicii Moldova privind protecţia de stat a părţii vătămate, a martorilor şi a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 28.01.1998, vizează doar unele aspecte ale sistemului de protecţie a victimelor infracţiunilor.

în scopul intensificării procesului de soluţionare a problemelor de protecţie a victimelor infracţiunilor este necesară crearea **Societăţii Naţionale de Victimologie,** care ar putea coordona activitatea ştiinţifică şi practică din domeniul protecţiei victimelor, inclusiv a profilaxiei victimologice, şi asigura colaborarea victimologilor noştri cu Societatea Internaţională de Victimologie, cu societăţile de victimologie din statale lumii şi cu alte structuri internaţionale şi regionale specializate în problemele respective.

CouHanbHbie oTKJioHeHHH. /lifta *pea.* KyapaBueBa B.H., MocKBa, K3pnfl. лит., 1989, p. 255-256.

CUPRINS

CUVÎNT ÎNAINTE
.....
3
PREFACE
.....
4

CAPITOLUL I

PROBLEME PRIVIND OBIECTUL ŞI DOMENIUL DE CERCETARE AL CRIMINOLOGIEI

9.228.Preliminarii
.....
5
9.229.Obiectul de studiu al criminologiei.....'
.....8
9.230.Scopul şi funcţiile criminologiei
.....
15
9.231.Definiția criminologiei
.....
20j
9.232.Criminologia în sistemul ştiinţelor moderne
.....
23 ,j
9.233.Sistemul criminologiei
.....
31:!
9.234.Importanța criminologiei
.....
34 j

CAPITOLUL II

CERCETAREA CRIMINOLOGICĂ

2.1. Metodologie, metodică, metodă, tehnică, procedură. Definirea conceptelor
.....
37ş
2.2. Programul cercetării criminologice
39;
2.3 Metodele şi tehnicile statistice
.....
306 43*
9.235.Metodele şi tehnicile sociologice
45
9.236.Metode şi tehnici psihologice, juridice, matematice
53

CAPITOLUL III

FORMAREA CRIMINOLOGIEI CA ŞTIINŢĂ

3.LOriginile criminologiei
.....
55
3.2.Criminologia clasică
.....
63
9.237.Şcoala pozitivistă italiană
.....
68
9.238.Criminologia modernă
.....
75
9.239.Şcoala sovietică a criminologiei. Dezvoltarea ştiinţei

crimi
nolo
gie
în
Re
pu
bli
ca
M
ol
do
va
….
77
9.240.O
rg
an
iza
ții
și
ins
tit
uți
i
int
er
na
țio
na
le
de
cri
mi
no
lo
gi
e
83
CAPITOLUL IV
PRO BLE ME PRIV IND INFR ACȚI UNE A (CRI MA)
9.241.I
nfr
acț
iu
ne
a
(cr
ima) în criminologie
86
9.242.Cauzele şi condițiile infracțiunii concrete
90
9.243.Mecanismul comportamentului infracțional
100
9.244.Rolul situației în mecanismul comportamentului infracțional .
110
9.245.Caracteristica şi clasificarea criminologică a infracțiunilor....
117

CAPITOLUL V

PROBLEME PRIVIND CRIMINALITATEA

9.246.Conceptul de criminalitate - subiect al controverselor teoretice... 123
9.247.Trăsăturile criminalității.....131
9.248.Indicatorii principali ai criminalității.....139
9.249.Formele criminalității după gradul de relevare şi cunoaştere... 147
9.250."Cifra neagră" a criminalității şi necesitatea cunoaşterii acesteia.. 156

CAPITOLUL VI

PROBLEME PRIVIND DETERMINAREA ŞI CAUZALITATEA CRIMINALITĂȚII

9.251.Unele particularități ale cauzalității în societatea umană.....164
9.252.Determinarea şi cauzalitatea criminalității - concept şi particularități.....165
9.253.Nivelurile cauzalității fenomenului infracțional.....169
9.254.Abordarea cauzalității în criminologie.....171
9.255.Clasificarea cauzelor şi condițiilor criminalității.....174
9.256.Factorii economici.....176
9.257.Relațiile sociale şi criminalitatea.....178
9.258.Factori demografici, politici, juridici, de organizare. Starea etico-morală a societății şi criminalitatea.....182

CAPITOLUL VII

TEORIILE CAUZALITĂȚII

7.1. Orientarea biologică.....185
9.259.Considerații generale.....185
9.260.Teoria atavismului evoluționist.....185
9.261.Teoriile eredității.....187
9.262.Teoriile biotipurilor criminale.....190
9.263.Teoria inadaptării sociale...'.....191
9.264.Teoria constituției delincvente.....192
9.265.Teoria endocrinologică a criminalității. Cromozomul crimei. Inteligența şi crima.....193
7.1.8. Varianta modernă. Teoria criminologiei clinice.....195
7.2. Orientarea psihologică.....197
9.266.Considerații generale.....197
9.267.Teoria freudiană.....198

9.268.Influența teoriei freudiene asupra cercetărilor criminologice.....200
9.269.Importanța freudianismului pentru criminologie.....202
9.270.Teoria psihomorală.....205
9.271.Teoria personalității criminale.....206
9.272.Teoria lui Giacomo Cânepa.....207
9.273.Teoria lui Miray Lopez.....207
7.2.9. Evaluare critică.....208
7.3. Orientarea sociologică.....209
9.274.Considerații generale. Clasificări ale teoriilor sociologice moderne.....209
9.275.Teoriile proceselor sociale.....211
9.276.Teoriile învățării sociale a comportamentului infracțional 211
9.277.Teoriile controlului social.....214
9.278.Teoriile stigmatizării (interacționiste).....2 17
7.3.3. Teoriile structurii sociale.....221
9.279.Teoriile anomiei sociale.....-221
9.280.Teoriile şanselor diferențiate (inegale) sau teoriile tensiunii sociale.....224
7.3.3.3. Teoriilesubculturilor.....225
7.3.4. Teorii radicale.....228
9.281.Teoriile conflictului luptei pentru putere.....228
9.282.Teorii economice.....229

CAPITOLUL VIII

PROBLEME PRIVIND PERSONALITATEA INFRACTORULUI

js/l) Conceptul de personalitate a infractorului.....231
8.2. Structura şi trăsăturile principale ale personalității infractorului.....235
9.283.Raportul dintre social şi biologic în structura personalității infractorului.....236
9.284.Formarea personalității infractorului.....241
9.285.Studiul criminologie al personalității infractorului.....243
9.286.Clasificări şi tipologii ale infractorilor.....245

CAPITOLUL IX

PROBLEME PRIVIND VICTIMA INFRACȚIUNII

9.1. Victimologia criminologică: istoricul, obiectul, definiția.....251

9.287.Conceptul de victimă a infracțiunii.....260
9.288.Clasificarea şi tipologia victimelor.....263
9.289.Victimizare şi victimitate.....267
9.290.Personalitatea şi comportamentul victimei în mecanismul actului infracțional.....272
9.291.Clasificarea situațiilor victimogene după comportamentul victimei.....278
9.292.Raportul "infractor - victimă".....284
9.293.Vinovăția victimei.....288
9.294.Prevenirea victimologică.....294